

๑15.93

วท

ค. 2

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา

เที่ยวเมืองไทย

ตอนที่ ๒

ภาคเหนือ

ประโยชน์ประถมศึกษาตอนปลาย

ของ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

๑๐๔๙๓

๕๔๔๔

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา เรื่อง เที้ยวเมือง
ไทย ตอนที่ ๒ ภาคเหนือ เพื่อใช้สำหรับประโยชน์ประถมศึกษาตอนปลายชั้น
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๑๔

บุญถิ่น อัตถากร

(นายบุญถิ่น อัตถากร)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา สำหรับประโยชน์ประถมศึกษาตอนปลาย เรื่อง เทวเมืองไทย ตอนที่ ๒ ภาคเหนือ ซึ่งมีจังหวัดพิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย ตาก อุตรดิตถ์ แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน นี้ กรมวิชาการได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการให้นางสาวชูลีรี จามรมาน และนายฉันท์ สุวรรณบุญ เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น และกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้นายตรี อมาตยกุล เป็นผู้ตรวจ ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ กรมวิชาการได้รับความเอื้อเฟื้อจากศึกษาธิการจังหวัดดังกล่าวข้างต้น ช่วยพิจารณาต้นฉบับและจัดหาภาพให้บ้าง และองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) อนุญาตให้ใช้ภาพบางภาพจากอนุสาร อ.ส.ท. บ้าง กรมวิชาการขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งในความร่วมมือครั้งนี้ กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยส่งเสริมความรู้ทางสังคมศึกษาแก่เด็กในชั้นนี้ตามสมควร

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ตอนที่ ๒

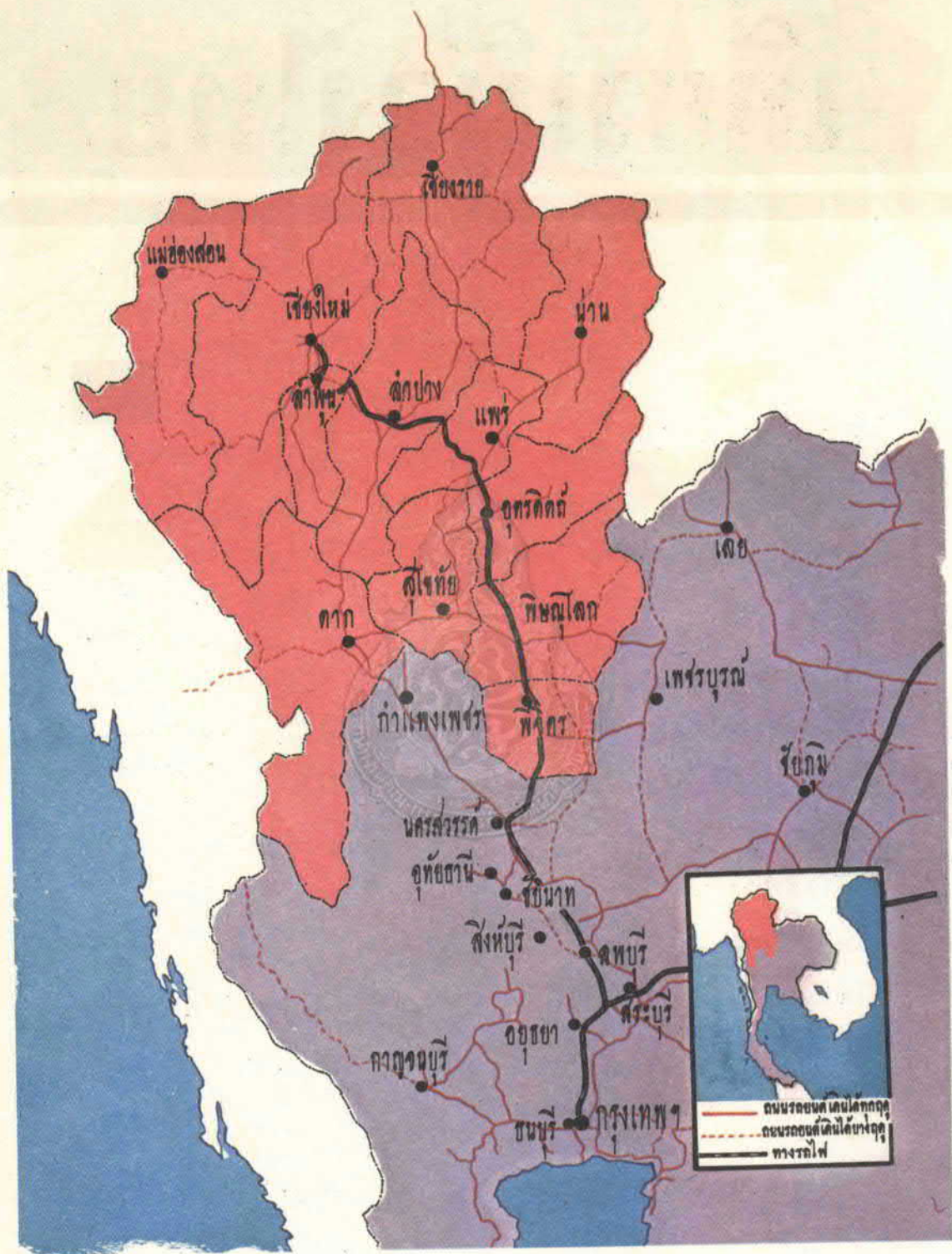
ภาคเหนือ

เที่ยวเมืองไทย

หน้า

ภาคเหนือ	๑
จังหวัดพิจิตร	๑๘
จังหวัดพิษณุโลก	๓๒
จังหวัดสุโขทัย	๔๔
จังหวัดตาก	๖๖
จังหวัดอุตรดิตถ์	๗๓
จังหวัดแพร่	๘๕
จังหวัดน่าน	๙๖
จังหวัดลำปาง	๑๐๕
จังหวัดลำพูน	๑๑๓
จังหวัดเชียงใหม่	๑๒๖
จังหวัดเชียงราย	๑๕๓
จังหวัดแม่ฮ่องสอน	๑๖๓

เส้นทางคมนาคมของภาคเหนือ

ภาคเหนือ

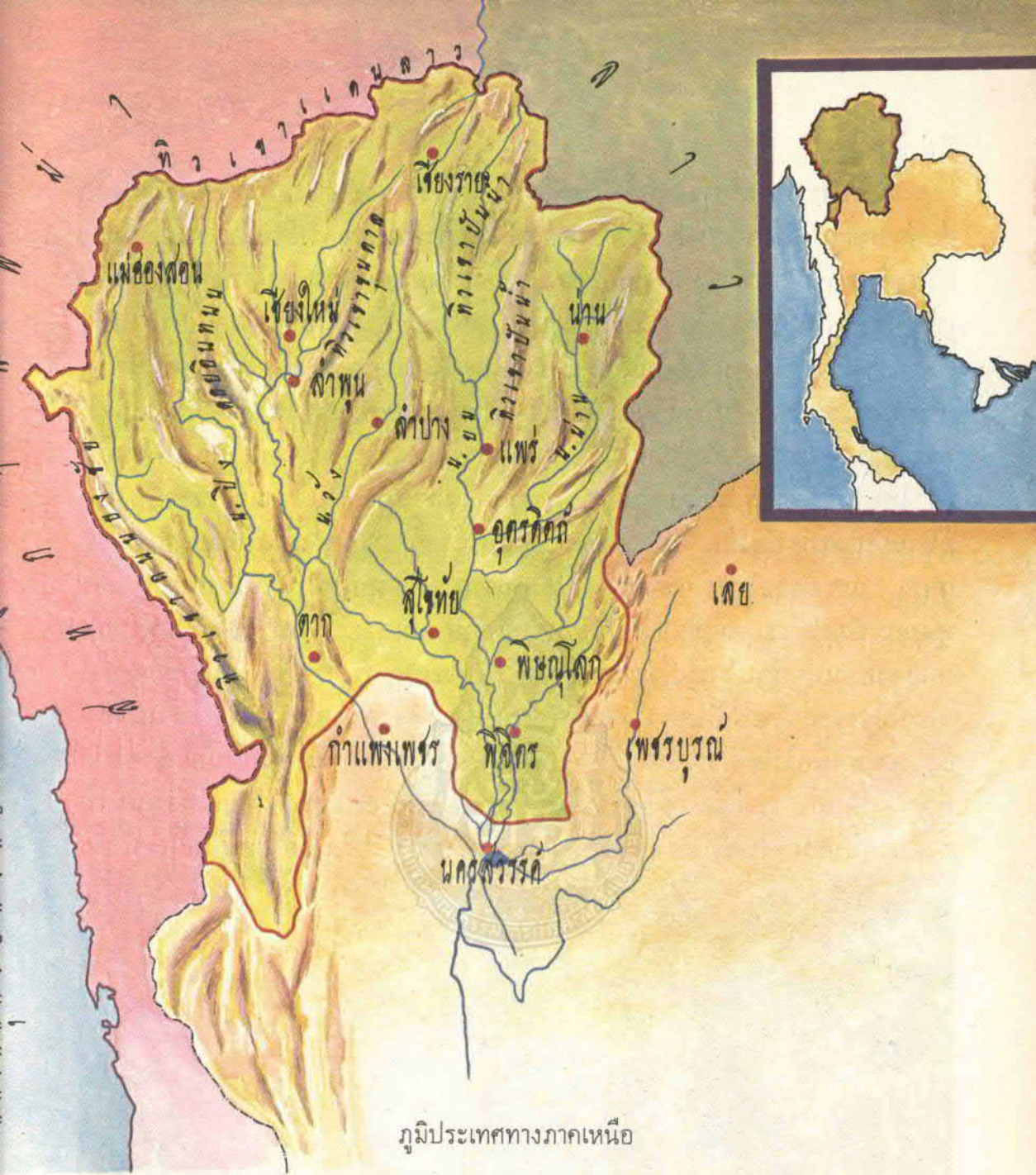
ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นส่วนยอดของหัวขานโบราณซึ่งหันคมไปทางทิศตะวันออกและมีด้ามอยู่ทางทิศใต้ พื้นที่ทางส่วนใหญ่ของภาคเหนือเป็นที่ราบซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๖๐๐ ฟุต และมีเนื้อที่น้อยกว่าส่วนอื่นซึ่งประกอบไปด้วยภูเขาและที่ดินที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเกิน ๖๐๐ ฟุต แต่กล่าวโดยส่วนรวมดินแดนแถบนี้ก็อุดมด้วยทรัพยากรที่มีค่า ได้แก่ไม้สัก ไม้เบญจพรรณ และแร่ธาตุต่าง ๆ ตลอดจนพืชผักและผลไม้บางชนิด มีประชาชนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นมาหลายชั่วอายุคนแล้ว เพราะมีน้ำประกอบการกสิกรรม ในสมัยโบราณแม่น้ำสายต่าง ๆ ก็เป็นเส้นทางคมนาคมทั้งในระหว่างหมู่ชนทางภาคเหนือด้วยกัน และยังเป็นเส้นทางคมนาคมกับทางส่วนกลางของประเทศเพื่อติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนอารยธรรมวัฒนธรรมกับประเทศใกล้เคียง ได้แก่ราชอาณาจักรลาวทางตะวันออก และสหภาพพม่าทางตะวันตก เป็นต้น

การเดินทางไปภาคเหนือนี้ ถ้าเราจะเดินทางในเส้นทางที่มีส่วนอ้อมน้อยที่สุดก็ไปทางรถไฟสายเหนือ จากพระนครผ่านนครสวรรค์ขึ้นไปแล้วก็จะถึงพิษณุโลก อุตรดิตถ์ แพร่ (ที่สถานีเด่นชัย) เส้นทางรถไฟต่อจากนั้นก็จะมีเลี้ยวซ้ายไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านลำปาง ลำพูน และในปัจจุบันนี้

ปลายทางที่เชียงใหม่ การเดินทางไปจังหวัดน่านจะต้องใช้เส้นทางคมนาคมทางถนนจากแพร่ขึ้นไป ส่วนจังหวัดที่อยู่เหนือที่สุดของภาคเหนือและของประเทศไทย คือ เชียงราย ต้องเดินทางทางถนนที่ตัดจากพระนครขึ้นผ่านลำปาง คือ ถนนพหลโยธินซึ่งตัดเฉียงไปทางตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อยแล้วจึงตัดตรงไป เชียงราย ส่วนการเดินทางไปแม่ฮ่องสอนขณะนั้นการไปทางถนนยังไม่ค่อยสะดวกก็มีถนนจากเชียงใหม่ตัดไปอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แล้วต้องเดินทางต่อไปยังตัวจังหวัดโดยทางซึ่งยังทำไม่สำเร็จเรียบร้อย ฉะนั้นจึงนิยมเดินทางทางเครื่องบินกันเป็นส่วนมาก

จังหวัดในภาคเหนือที่ตั้งอยู่ก่อนไปทางตะวันตกนั้น ขณะนี้ยังไม่มีทางรถไฟไปถึง การเดินทางจากพระนครผ่านจังหวัดนครสวรรค์ขึ้นไปจึงใช้เส้นทางคมนาคมทางถนนพหลโยธินผ่านจังหวัดกำแพงเพชร ตาก ลำปาง แร่ไปจนถึงลำพูน เชียงใหม่ แล้วแยกไปเชียงราย จากจังหวัดตากก็มีทางแยกไปยังจังหวัดสุโขทัยและพิษณุโลก ที่ตากนี้เป็นที่รวมของแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำปิงจากเชียงใหม่ และแม่น้ำวังจากลำปาง แม่น้ำทั้งสองสายนี้เมื่อรวมกันที่ตากแล้วจึงเป็นแม่น้ำปิง ซึ่งไหลลงไปผ่านกำแพงเพชรไปรวมกับแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านที่นครสวรรค์ รวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

จังหวัดในภาคเหนือ เช่น จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก อุตรดิตถ์ สุโขทัย และตาก บางส่วนเป็นเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำซึ่งมีเพียงเขาเตี้ย ๆ อยู่บ้าง ความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๖๐๐ ฟุต ส่วนใหญ่ของจังหวัดตาก แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลเกิน ๖๐๐ ฟุต เช่นเดียวกับบางส่วนของจังหวัดเชียงใหม่และน่าน จังหวัดเชียงใหม่ น่าน เชียงราย และแม่ฮ่องสอน มีเนื้อที่ส่วนใหญ่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเกิน ๑,๕๐๐ ฟุต เพราะมีภูเขาสูงมาก ผู้คนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้มีความเจริญมานานแล้ว รู้จักทำการชลประทานอย่างง่าย ๆ เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้และประกอบการกสิกรรม พันธุ์อุดมสมบูรณ์ และผู้คนมีวัฒนธรรมสูง ธรรมชาติสดชื่นสวยงาม มีทั้งภูเขาสูง ๆ ที่ปกคลุมด้วยไม้ยืนต้น และดอกไม้ป่า มีทั้งหุบห้วยธารน้ำที่มีน้ำใสสะอาด มีทั้งน้ำตกใหญ่น้อย และยังมีหนองน้ำใหญ่ที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย มีบ่อน้ำร้อน ๒ แห่ง คือที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

อาณาจักร ภาคเหนือมีอาณาจักรทิศเหนือจดประเทศสหภาพพม่า (มี
ทิวเขาแดนลาว แม่น้ำสาย และแม่น้ำรวก เป็นเส้นพรมแดน) และราชอาณาจักร
ลาว (มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นพรมแดน) ทิศตะวันออกจดราชอาณาจักรลาว (มีทิว
เขาหลวงพระบางเป็นเส้นพรมแดน) ทิศใต้จดภาคกลาง (มีเขาพม่าและเขา
บริวารเป็นเขตส่วนใหญ่) ทิศตะวันตกจดประเทศสหภาพพม่า (มีแม่น้ำเมยและ
ตอนหนึ่งของแม่น้ำคงหรือสาละวินเป็นเส้นพรมแดน)

ประชากร ชาวไทยผู้ตั้งหลักฐานอยู่ในจังหวัดทางส่วนใต้ของภาคเหนือ ส่วนมากมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณคล้ายคลึงกับคนไทยที่อยู่ในภาคกลาง และ ภาษาที่พูดก็ไม่ผิดเพี้ยนกัน แต่ก็มีชนหมู่น้อยที่ผุดผ่องออกไปบ้างในบางจังหวัด เช่น ที่จังหวัดสุโขทัย มีพวกลาวพวนที่อำเภอศรีสัชนาลัยและอำเภอเมืองสุโขทัย ที่จังหวัดตากและอุตรดิตถ์ก็มีกลุ่มชนจากจังหวัดเหนือ ๆ ขึ้นไปซึ่งมีภาษาพูดเป็น ภาษาถิ่นทำนองเดียวกัน ได้แก่ ชาวเชียงใหม่และแพร่ ชาวไทยผู้ที่ตั้งบ้านเรือน อยู่ในจังหวัดลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน เชียงใหม่ และเชียงราย ส่วนใหญ่เป็น ชาวไทยในอาณาจักรดั้งเดิมที่มีชื่อว่า ลานนาไทย มีผิวขาว ภาษาประจำท้องถิ่น มีสำนวนเฉพาะท้องถิ่น และมีวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างที่ไม่เหมือนทางภาคกลาง และมีชาวไทยที่อพยพขึ้นไปจากทางภาคกลางเป็นจำนวนมากที่มีสำเนียง พูดและรักษาประเพณีเช่นเดียวกับญาติมิตรในภาคกลาง ส่วนประชากรในจังหวัด แม่ฮ่องสอนนั้นส่วนใหญ่เป็นพวกเลือดผสมไทยใหญ่บ้าง ไทยใหญ่แท้ ๆ บ้าง และก็มีชนหมู่น้อยที่เป็นชาวไทยทั้งภาคเหนือและจากภาคกลางไปตั้งบ้านเรือน อยู่ นอกเหนือไปจากชาวไทยแล้ว ในจังหวัดภาคเหนือก็ยังมีชนหมู่น้อยอีกหลาย พวก ได้แก่ พวกฮ่อ คือ ชาวจีนนับถืออิสลามที่อพยพมาจากมณฑลยูนนาน ส่วนมากอาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่จนกระทั่งมีชื่อ “บ้านฮ่อ” อยู่ใกล้แม่น้ำปิง

แถวสะพานนรรัฐ ปัจจุบันพวกฮ่อที่อยู่ในเมืองนี้ได้รับการศึกษาและขยันขันแข็งทำงานหลายประเภท จึงกลายเป็นชาวเชียงใหม่ไปโดยปริยาย นอกจากนี้มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น

ชาวเขาเผ่าแม้ว เดิมเคยมีถิ่นฐานอยู่ในมณฑลไกวเจาและกวางสีในประเศจีน พวกนี้มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณคล้ายคนจีนมาก มีตาชั้นเดียวและหางตาขึ้น ส่วนมากรูปร่างเตี้ย ปรกติเป็นคนขยันทำมาหากิน มีอาชีพเป็นช่างเหล็ก ช่างเงิน ทำการเกษตร และทำการค้าขายกับชนหมู่อื่นและคนไทย พวกแม้วนี้แบ่งเรียกว่า แม้วขาว และแม้วลาย เพราะมีลักษณะการแต่งกายที่ผิดกัน คือผู้หญิงแม้วขาวนุ่งกระโปรงจีบสีขาว แต่ผู้หญิงแม้วลายนุ่งกระโปรงจีบลายสีต่าง ๆ กระโปรงของพวกแม้วนี้ทำด้วยป่านกัญชา อนึ่งผู้หญิงแม้วขาวนิยมโพกหัว แต่ผู้หญิงแม้วลายเกล้าผมเป็นมวยไว้ข้างบน ผู้ชายแม้วนุ่งกางเกงและสวมเสื้อเปิดท้องคล้ายกันผิดกันแต่ผู้ชายแม้วขาวนุ่งกางเกงเข้าสูงกว่า

ชาวเขาเผ่าเย้า เคยมีถิ่นฐานอยู่ในมณฑลไกวเจาและกวางสี มีรูปร่างหน้าตาและผิวขาวออกชมพู คล้ายคนไทยทางเหนือ ส่วนมากมีตาสองชั้น มีความก้าวหน้าทางเกษตรกรรมมานาน รู้จักการกักเก็บน้ำไว้ใช้ รู้จักการดำข้าว ใช้แรงน้ำ คล้ายชาวจีนได้ห้วน ภาษาพูดฟังคล้ายภาษาจีน ทั้งชายและหญิงนิยมใช้

พวกเย้าตั้งบ้านเรือนอยู่ตามไหล่เขา

หญิงชาวเขาเผ่าลีซอ

กางเกงยาวแบบจีนและใส่เสื้อแขนยาว ผิดกันแต่หญิงใช้กางเกงมีลวดลาย หญิงนิยมโพกผ้าและมีผ้าคาดเอว และชอบใส่ห่วงเงินและโซ่เงิน

ชาวเขาเผ่าลีซอ มีลักษณะคล้ายชาวทิเบตมาก ทั้งชายและหญิงมีรูปร่างสูงสง่า เดินตัวตรง ผิวขาว ตาชั้นเดียว หน้ากว้าง ทั้งชายและหญิงนิยมกินหมากจนปากดำ และนุ่งกางเกงสั้นแค่นี้ แต่ของหญิงขาลวมและมีสนับแข้ง ชายใส่เสื้อสั้นแค่นี้ แขนยาวทำด้วยกำมะหยี่หรือผ้าดำ ติดกระดุมไพล่อกทำด้วยเงิน คาดเอวด้วยเชือกสีถักและใช้ผ้าสีขาวคาดผม ส่วนหญิงใส่เสื้อแขนยาวตัวยาวถึงหัวเข่า กอบักลวดลายใส่เครื่องเงินมาก โพกผมด้วยผ้าดำหนา ๆ พวกผู้ชายลีซอชอบล่าสัตว์และพรมี่ดสั้น

ชาวเขาเผ่ามูเซอ มี ๒ พวกคือ มูเซอแดง และมูเซอดำ มีลักษณะคล้ายมอญปนไทยเหนือ พวกมูเซอดำนั้นผิวคล้ำมาก จมูกโด่งและเกี่ยวหมากจนปากดำ มูเซอเป็นพวกชอบล่าสัตว์ มูเซอแดงทำการเกษตรกรรมบ้าง ทั้งสองพวกไม่ทำงานช่าง การแต่งกายทั้งชายและหญิงนิยมใช้สีดำ แต่มูเซอแดงนั้นชายชอบนุ่งกางเกงดำมีขลิบสีแดงและผ้าพันแข้งสีขาวสลับแดง หญิงนุ่งกระโปรงชายแดงเสื้อดำ คาดคอ หน้าอก และ

หญิงชาวเขาเผ่ามูเซอ

แขนด้วยผ้าแถบสีแดง ส่วนมุเซอดำทั้งชายและหญิงนุ่งกางเกงขาขาว ใส่เสื้อแขนยาวตัวขาวแค่อเอว มุเซอแดงเกล้าผมเป็นจุกไว้ข้างบน แต่มุเซอดำโกนผม โดยทิ้งจุกไว้ยาวบนหัวด้านหลัง ชาวมุเซอนิยมค้าขายกับคนไทยทางเหนือมาก

ชาวเขาเผ่ายาง (กะเหรี่ยง) อาศัยอยู่บนภูเขา หรือตามเชิงเขา หรือในป่าดงดิบหุบเขา ใกล้ๆ หมู่บ้าน การทำมาหากินได้แก่การไร่ ทำสวน ทำนา นำผลิตผลที่ได้มาขายในเขตชุมชนชนแลกเปลี่ยนกับเครื่องใช้ต่างๆ หรือยารักษาโรค

ชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้ทยอยกันอพยพลงมาจากตอนใต้ของประเทศจีนจนมาถึงเมืองไทย และแยกย้ายไปอยู่ในราชอาณาจักรลาวบ้าง

เขมรบ้าง เวียดนามบ้าง สหภาพพม่าบ้าง สำหรับในเขตแผ่นดินไทยนั้นพวกชาวเขาเผ่าแม้วมาทางทิศตะวันออกเข้ามาทางจังหวัดน่าน พวกเย้าเข้ามาทางจังหวัดน่านและเชียงราย พวกลีซอและพวกมุเซอมาทางตะวันตก เข้ามาทางจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ เมื่อเข้ามาอยู่แล้วก็หาที่อยู่บนที่ราบสูงและไหล่เขา ซึ่งน้ำจะไหลไปถึงหรือผ่านไปใกล้

ชาวเงี้ยว หรือที่เขาเรียกตัวเองว่า ไต หรือที่เราเรียกกันว่า ไทยใหญ่ ส่วนมากอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีจำนวนน้อยที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย หน้าตาผิวพรรณพวกไทยใหญ่คล้ายชาวไทยภาคเหนือแต่มีความเข้มคมในใบหน้าน่ามากกว่า การแต่งกายของชายคล้ายคนไทยภาคเหนือ คือ นิยมนุ่งกางเกงขาหลวมสีดำ ใส่เสื้อแขนกระบอกแต่มีผ้าพันศีรษะ ส่วนหญิงแต่งกายแบบพม่า นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้าสีต่างๆ มักเป็นชายพกไม่ใช่เข็มขัด ใส่เสื้อแขนกระบอกแต่ตัวสั้นแค่อเอว แกล้งผมสูงทำเป็นมวยไว้ด้านหลัง ถ้ายังไม่แต่งงานมักไว้ผมม้า ถ้ามีครอบครัวแล้วเกล้าผมไว้ท้ายทอยหมด อาชีพที่สำคัญคือการเกษตรรวมทั้งการเลี้ยงสัตว์

พวกขมุ เคยมีจำนวนไม่น้อยทางภาคเหนือ แต่ปัจจุบันลดลงไปมาก พวกขมามีผิวคล้ำ รูปร่างบึกบึนแข็งแรง ชอบทำงานเกษตรกรรมและรับจ้างทำ

ชาวเขาเผ่ายาง (กะเหรี่ยง)

งานหนัก ปัจจุบันมีที่จังหวัดน่านมากกว่าที่อื่นซึ่งลดจำนวนไปเพราะย้ายและ
เพราะแต่งงานกับคนชาวเมืองเหนือเลยถูกกลืนไป ถิ่นฐานเดิมของพวกขมุมนมา
จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง แต่ย้ายข้ามมานานจนกลายเป็นคนหมู่ใหม่ขึ้นมา

กีฬาพื้นเมือง จังหวัดในภาคเหนือทางส่วนที่อยู่ในที่ราบได้แก่จังหวัด
พิจิตร พิษณุโลก อุดรดิตถ์ สุโขทัย และตาก มีกีฬาพื้นเมืองคล้ายคลึงกับทาง
ภาคกลาง กล่าวคือมีการเล่นกีฬาต่างๆ ในเทศกาลสงกรานต์ และหลังฤดูเกี่ยว
ข้าวเป็นที่สนุกสนานกัน จังหวัดในแถบที่ราบสูงและระหว่างเทือกเขาได้แก่
จังหวัดทางเหนือขึ้นไป มีประเพณีการเล่นกีฬาพื้นเมืองหลายอย่าง เช่น

จังหวัดแพร่มีกีฬาพื้นเมืองที่น่าสนใจหลายประเภท ได้แก่ “ไก่อ้าง-
ข้อง” ซึ่งมีการแบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่าย เล่นกลางคืน “ข้ามห้วย” วิธเล่นไม่แบ่ง
ผู้เล่นและยังเล่นมากคนยังดี ให้คนที่เคยเล่นแสดงท่าต่างๆ “งูกินหาง” ไม่จำกัด
จำนวนคนเล่น ยิ่งมากยิ่งดี คนที่หนึ่งเป็นหัวงู ต้องคอยเลี้ยวไปจับคนสุดท้าย ถ้า
จับไม่ได้ภายใน ๓ นาที คนหัวต้องแพ้เปลี่ยนวงไปเป็นหาง “ซ่อนไข่เตา” และ
“ซ่อนเหล็ก” ซึ่งมีคนคนเดียวเป็นฝ่ายหา คนอื่นเป็นผู้ซ่อน เป็นการชิงไหวชิง
พริบกัน “ด้นขาว” ซึ่งเล่นกันมาแต่โบราณและมักเล่นในวันตรุษและวันมหาสง-
กรานต์ แบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหญิง ๔ ส่วน ชาย ๓ ส่วน ได้เวลาผู้เข้า
แข่งขันเข้าประจำที่ตรงกลางทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วกรรมการให้สัญญาณ ผู้แข่งลงมือ
ด้นไม้ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายใดด้นเลขหลักชนะก็ชนะ

จังหวัดน่านมีการ “แข่งเรือ” ซึ่งใช้เรือขนาดใหญ่และยาว ข้างท้าย
เรือและงอนทำเป็นรูปนาคซึ่งเป็นนามราศรีประจำเมืองน่าน มีเล่นกันในฤดูน้ำ
มาก คือระหว่างสิงหาคมถึงพฤศจิกายน “พื้อมแข่ง” ที่จังหวัดน่านไม่เหมือนที่อื่น
และนิยมเล่นในงานทำบุญบวชนาคและงานรื่นเริง มีผู้พื้อมสองคน ผู้พื้อมต่าง
ถือหอกหรือดาบจำลองทำด้วยไม้เบาๆ ทาปูนขาว ใช้ถือสองมือหรือมือเดียวก็ได้
ร้ายรำเข้าหากัน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการเล่น “ต่อแะ” ผู้เล่นแบ่งเป็นสองฝ่าย โดย
แต่ละฝ่ายมีจำนวนคู่เท่า ๆ กัน ต่างฝ่ายต่างเลือกหัวหน้าแล้วทั้งสองฝ่ายตกลง
กันว่าฝ่ายใด “รับ” ฝ่ายใด “ลง” วางลูกหินเป็นช่องสำหรับจะแะ “หมากกว้าง”
ใช้สะบ้า ๑๐ ลูก ไม้สักทำเป็นลูกกลม ๒๐-๓๐ ลูก ผู้เล่นแบ่งเป็นสองฝ่าย
ผลัดกันใช้สะบ้าขว้าง ฝ่ายชนะก็เอาหน้าเสาหรือให้ผู้แพ้พื้อมให้ดู

และที่ศีรษะใช้ดอกไม้ตกแต่งน้อยกว่าพืชนเล็บ ผู้พ่อนเข้ามาสู่เวทีข้างละคนจนหมดสองแถว ถัดเทียบสอระหว่างนิ้วมือนิ้ว ๒ นิ้ว บางครั้งก็มีการดับไฟก่อนผู้พ่อนจะเข้ามาโดยที่ผู้พ่อนถือเทียนที่จุดแล้วเข้ามา พอพ่อนจนรวมหมู่กันแล้วจึงดับเทียนและไฟก็ค่อยๆเปิด แต่บางครั้งผู้พ่อนถือเทียนเข้ามายังไม่จุด ตรงกลางเวทีก่อนไปข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้างจะมีโคมไฟสวยงามจุดอยู่ ผู้พ่อนพ่อนไปจนได้จังหวะที่เหมาะสมก็จุดเทียน และไฟฟ้าที่เวทีก็ค่อยๆดับไปจนมีแต่แสงสลัวๆ จังหวะเพลงเร็วกว่าพ่อนทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวมาแล้ว และจำนวนคนพ่อนไม่นิยมใช้มากเกินไป นอกจากจะพ่อนกลางแจ้ง

รำน้อยใจยา เป็นการรำสลับร้องระหว่างชายหญิงคู่เดียว การแต่งกายก็แต่งอย่างชาวชนบททางภาคเหนือ บทร้องกล่าวถึงเรื่องราวความรักที่ไม่สมหวัง

รำดาบเมือง เป็นการรำเดี่ยวแบบโลดโผนที่ใช้ดาบหลายเล่ม จำนวนดาบเพิ่มขึ้นตามความสามารถ มีกลองกระทบเป็นจังหวะ ผู้รำก็พลิกแพลงใช้ทั้งมือเท้า ปาก กอ ข้อศอก เข่า (ในท่ายืนพับเข่า) ร้องรับดาบ การรำก็มีทั้งยืนก้าวเดิน นั่ง และกึ่งนั่งกึ่งยืน พอจะจบก็ค่อยๆวางดาบลงทีละเล่มสองเล่มจนเหลือในมือเล่มเดียวบ้าง สองเล่มบ้าง แล้วก็รำต่อจนจบเพลง

การแสดงเบ็ดเตล็ดยังมีอีกมากมาย แต่ไม่แพร่หลายเท่าการแสดงดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ประเพณี ชาวเหนือส่วนมากเป็นผู้รักสวยรักงาม นิยมความสงบและเลื่อมใสศรัทธาในพระบรมพุทธรศาสนาเป็นอย่างยิ่งมาแต่โบราณกาล ดังจะเห็นได้จากจำนวนวัดทั้งที่ยังมีพระภิกษุอยู่ และทั้งที่รกร้างปรักหักพังไปด้วยกาลเวลามีมากกว่าภาคใด ๆ ทั้งนี้ การสร้างวัดเหล่านี้ก็ตั้งใจสร้างด้วยศัลปะอันงดงามและมีคนคอยซ่อมแซมต่อกันมาเสมอ และชาวเหนือก็นิยมไปทำบุญและประกอบพิธีต่าง ๆ ทั่ววัดกันเป็นส่วนมาก เช่น

ประเพณีตรุษสงกรานต์ มีวันสำคัญอยู่ ๓ วัน คือ วันที่ ๑๓ เมษายน ทุกบ้านทุกช่องเตรียมทำบุญเป็นการใหญ่ ผู้มีหน้าที่จ่ายของก็ไปจ่ายของสดของแห้งเตรียมกันไว้ ผู้ที่อยู่บ้านก็ทำความสะอาดบ้านเรือนทุกซอกทุกมุมตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ ซักผ้า ซักมุ้ง สระผม แล้วบูชาสิ่งทิให้ประโยชน์ต่อการยังชีวิต ได้แก่ กรวไฟ บ่อน้ำ บันได ประตูบ้าน ฯลฯ คือนำกระทงข้าวแดงกับดอกไม้

อวยพรวันสงกรานต์

พิธีรดน้ำดำหัว

รูปเขียนไปบูชาแสดงการวะ เพื่อเป็นการชะล้างสิ่งสกปรกและเสนียดจัญไรให้หมดสิ้นไป การประกอบอาหารในวันนี้ทำกันเป็นจำนวนมากเพื่อเอาไปทำบุญที่วัดในวันรุ่งขึ้น วันที่ ๑๔ ซึ่งถือกันว่าให้ทำใจให้บริสุทธิ์ ทำอาหารเพื่อเตรียมไปทำบุญที่วัด มีการเลี้ยงกันเอง และแบ่งไว้ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือบ้างหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็มักนำขึ้นไปตักทรายจากแม่น้ำหรือลำน้ำใกล้ ๆ วัดมาก่อรวมไว้เพื่อพระภิกษุสงฆ์จะได้นำไปใช้และซ่อมแซมวัดต่อไป ขณะที่ลงไปใกล้น้ำก็ถือโอกาสตักน้ำอวยพรปีใหม่กัน ซึ่งประเพณีดั้งเดิมถือขอขมาก่อนแล้วค่อยๆ รดน้ำลงที่บ่า พร้อมทั้งอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อผลัดกันอวยพรมากคนเข้าก็พากันเปียกปอนไป แต่ต่อๆ มากลายเป็นการสาดน้ำใส่กัน วันที่ ๑๕ ถือเป็นวันดีที่สุดเป็นวันมงคล และเป็น “วันเถลิงศก” ตอนเช้าก็นำอาหารพร้อมทั้งดอกไม้รูปเขียนไปวัดเพื่อทำบุญเป็นการใหญ่เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ปู่ย่าตายายญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว แล้วก็พากันไปบ้านผู้เฒ่าผู้ใหญ่ที่นับถือเพื่อนำอาหารไปให้ บ่ายๆ ก็รวมๆ กันไปตามที่พักผู้ใหญ่ของบ้านเมืองได้แก่ เชอสาขเจ้าผู้ครองนครบางแห่งและผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บังคับบัญชา ผู้มีพระคุณ ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือ ผู้ที่รวมกันไปก็จะนำน้ำอบ น้ำหอม ดอกไม้ รูปเขียนไปดำหัว รดน้ำอวยพรทมิอ หรือบางโอกาสผู้ใหญ่ก็ยินยอมให้รดน้ำหอมจากบ่าลงไปแล้วก็มอบผ้าหรือของขวัญที่นำไปให้ผู้ใหญ่ เมื่อทุกคนในกลุ่มอวยพรผู้ใหญ่แล้วผู้ใหญ่ก็ให้สีกาให้พรวมกันทั้งกลุ่ม คนกลุ่มอื่นก็ผลัดกันเข้าไปอวยพรผู้ใหญ่ต่อไป พิธีเช่นนี้เรียกว่าพิธี “ดำหัว” เมื่อไปดำหัวผู้ใหญ่ตามบ้านทั่วถึงแล้วก็พากันไปขนทรายเข้าวัดบ้าง หรือรดน้ำอวยพรกันเองบ้าง นอกจากนั้นก็ไปเที่ยวกัน

ตามความพอใจ บ้างก็ไปตามวัดที่มีพระผู้ใหญ่เพื่อไปดำหัวหรือนำเครื่องลง
ของขลังไปให้ทำพิธี กลางคืนตามวัดและที่ชุมนุมชนก็มีการมหรสพและการ
ละเล่นพื้นเมืองต่างๆ เป็นที่สนุกสนานกัน อนึ่งตลอดสามวันนั้นจะมีการสร-
งน้ำพระพุทธรูปหรือพระธาตุเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีการปลี่ยนยกปล่อยปลากัน
เป็นการเสดาะเคราะห์

การทำบุญหลังจากกระษะตรุษสงกรานต์ได้แก่ วันวิสาขบูชา วัน-
อาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา ก็ปฏิบัติทำนองเดียวกับภาคกลาง จึงเว้นเสียมิ
กล่าวไว้ในที่นี้

ประเพณีถวายสลากภัต ซึ่งชาวพื้นเมืองทางภาคเหนือเรียกว่า “กิน
สลาก” คือ ประเพณีกินข้าวสลาก ซึ่งเริ่มทำกันตั้งแต่แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ จน
ถึงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ และเริ่มทำที่วัดสำคัญๆ ก่อน แล้ววัดอื่นๆ จึงจัด วัด
ที่จะมีการถวายสลากภัตขึ้นจะบอกบุญไปยังเจ้าอาวาสวัดอื่นๆ และแจ้งให้อุบาสก
อุบาสิกาทราบ ผู้ที่ศรัทธาก็เตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งของแห้งและอาหารที่
ทำสุกใหม่ๆ รวมทั้งดอกไม้ธูปเทียนและเงินทองตามสมควรใส่รวมกันในชะลอม
หรือบางที่ก็ทำเป็นสัตว์ต่างๆ หรือบ้านจำลอง ถ้าผู้มีฐานะดีก็จะจัดที่นอนหมอน
มุ้งและเครื่องใช้สอยที่จำเป็นต้องใช้ใส่ไว้ในบ้านด้วย เจ้าของที่ถวายของแต่ละ
คนก็เขียนชื่อและที่อยู่รวมทั้งถวายเป็นอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับลงในใบลาน
หรือใบตาล คือ “สลาก” ที่ทางวัดจัดไว้ และพิธีเริ่มขึ้นหลังจากการเทศน์อย่าง
น้อย ๑ กัณฑ์ คือ มีผู้ผสมสลากแล้วแบ่งแจกถวายพระภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน
ทุกองค์ เจ้าของก็เที่ยวตามหาของที่ตนถวายแล้วนำมาถวายพระหรือสามเณรเป็น
รายๆ ไป และนิมนต์พระให้กล่าวคำอุทิศและตรวจน้ำแผ่กุศลไปยังผู้ที่ล่วงลับไป
พร้อมกับให้สวดให้พรผู้ถวาย

ประเพณีการเลี้ยงผี คือ ประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูต่อกตเวที
ต่อบรรพบุรุษด้วยการถวายหมู เป็ด ไก่ ขนม และอาหารอื่นๆ แก่ผีบรรพบุรุษ
และถ้าจะทำการใหญ่ก็มีการพ้อนรำประกอบด้วย พิธีอย่างหนึ่งเรียกว่า “พิธี
พ้อนสวด” ซึ่งผู้จัดทำสร้างปะรำแบบธรรมดา แต่มีข้าวพองผูกติดหลังคาสำหรับ
ให้คนทรงยิงด้วยธนู พิธีอีกอย่างหนึ่งคือ “พิธีพ้อนผีเม็ง” ปะรำที่สร้างทำแบบ
กระโจมคนบ้า และมีเชือกมัดแขวนไว้ตรงกลางปะรำ ผู้ที่พ้อนรำถวายผีจับเชือก

นั้นเพื่อให้ผีเข้าทรง ผู้รำแต่งแบบโบราณนั่งโสร่งกระโจมอก พันศีรษะด้วยผ้าสีต่าง ๆ ขณะเดียวกันวงดนตรีพนเมืองบรรเลงตลอดเวลา ประเพณีการเลี้ยงผีนี้ทำกันระหว่างเดือน ๖ เหนือ ซึ่งตรงกับเดือน ๔ ทางภาคกลาง จนถึงเดือน ๘ เหนือ คือเดือน ๖ ทางภาคกลางทุก ๆ ปี

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตของชาวเหนือทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การเกิด การแต่งงาน และการตาย มีการปฏิบัติที่ผิดไปจากคนไทยในภาคอื่น ๆ อยู่บ้าง กล่าวคือ เมื่อเด็กเกิดใหม่ ๆ นั้นญาติผู้ใหญ่จะมาสู่ขวัญ คือผูกข้อมือให้สีกให้พร การตกลงที่จะแต่งงานก็เริ่มจากการที่ผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้ชายมา “แอ้ว” คือเที่ยวพาราสีถึงบ้านในสายตาผู้ใหญ่ซึ่งอยู่ห่าง ๆ ฝ่ายชายก็เริ่มด้วยการ “ซอ” คือบรรเลงดนตรีประเภทเป่าประกอบการร้องเพลงอยู่นอกบ้านสาว แล้วก็ค่อยเขยิบความคุ้นเคยกันจนเมื่อตกลงใจกันแล้ว จึงให้ผู้ใหญ่มาสู่ขอและหมั้นหมาย เมื่อได้เวลาสมควรก็เตรียมมาต่อเติมหรือปลูกเรือนหอใหม่ในบริเวณบ้านสาว แต่ถ้าอยู่ห่างไกลไปและมีหลักฐานมั่นคงอยู่แล้วก็จะไปเตรียมบ้านเดิมของตนเป็นเรือนหอ ฝ่ายหญิงก็จัดเตรียมเครื่องใช้ในบ้านให้พร้อม ก่อนวันแต่งงานก็มีการเตรียมทำของทำบุญและเตรียมไว้เลี้ยงญาติมิตร ในวันพิธีก็นิมนต์พระมาฉันและสวดชัยมงคลคาถา ขณะนั้นผู้ใหญ่ทั้งญาติและผู้เป็นต้นนับถือก็จะนำด้ายเสกมาผูกข้อมือเจ้าบ่าวเจ้าสาว พร้อมทั้งให้เงินกันดูงและอวยพร เสร็จแล้วก็มีการเลี้ยงดูกันเป็นจบพิธี ส่วนการทำพิธีเกี่ยวกับการตายนั้นมักจะทำที่บ้านหรือวัดใกล้บ้าน บ้านใดมีคนตายก็ได้ชื่อว่าเป็น “โฮ้นเย็น” เพื่อนบ้านและญาติมิตรจะพากันมาเยี่ยมเยียนให้คลายทุกข์โศกและเป็นเพื่อนศพ ฉะนั้นเจ้าของบ้านจะต้องมีอาหารเลี้ยงดูตลอดเวลา ประเพณีการตั้งศพสวดมนต์จะทำกัน ๓-๕ วัน น้อยรายที่จะทำบุญถึง ๗ วัน และมีคนอยู่กับคนตายตลอด ๒๔ ชั่วโมง โดยผลัดกันไปนอน กลางคืนก็มีคนเล่นหมากรุกและคุยกันไต่รุ่ง ถึงวันเผาศพนั้นหลังจากทำบุญเลี้ยงพระแล้ว ก็จะเผาศพออกไปนอกเมืองซึ่งมีจิตกาธานอยู่หลายแห่ง ห่างจากหมู่บ้านและมักอยู่คนละส่วนกับวัดและบางแห่งก็ไม่มีวัดอยู่ใกล้เคียงเลย เมรุที่เผาศพนี้ทำไว้ถาวรแต่เรียบ ๆ แบ่งเป็น ๓ ช่อง คือ ช่องกลางเป็นที่ตั้งศพยกขึ้นไปสูง ส่วน ๒ ช่องข้าง ๆ เป็นที่ล้างทำความสะอาดศพก่อนจะเผาด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งสำหรับจะเข้าไปเก็บอัฐิถ้าต้องการ (ถ้าญาติไม่ต้องการก็เผาไปหมดเลย) ไม่มีหลังคา ตาม

จิตกาธานในชนบทช่องที่กันก็ใช้สังกะสีหรือแผงเท่านั้น แต่ถ้าในเมืองก็มักก่ออิฐถือปูน ช่องกลางกว้างกว่าช่องข้างๆ และยกสูงขึ้นไปที่คานรองรับโรงที่จะเผา และข้างล่างเป็นท่อกองพื้น ไม่ไกลจากที่เผาศพมักจะมีป่าช้า คือบริเวณที่ฝังศพที่ยังไม่ต้องการจะทำการฌาปนกิจซึ่งมีไม่มาก ปรกติแขกผู้ไปเผาศพชาวบ้านธรรมดา ก็เดินตามขบวนศพไปจนถึงที่เผา แล้วก็เผาเสร็จในเวลาไม่นาน แต่ถ้าผู้ตายมีฐานะดีเป็นที่รู้จักกว้างขวาง เจ้าภาพก็จัดการเต็นท์ชั่วคราวเพื่อรับรองแขก และการเผาศพก็ทำกันจริงๆ หนึ่งเดียวเลยไม่ทำเป็นพิธีแล้วเผาจริงที่หลังอย่างในภาคกลาง การทำบุญอุทิศ ทำบุญเจ็ดวัน สิบห้าวัน ร้อยวัน คล้ายกับทางภาคกลาง แม้การเก็บอัฐิและอังคารส่วนหนึ่งไปลอยน้ำก็มี ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า “ไปเขวียง (ขว้าง) วัง (วังน้ำ)”

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่เลื่องลือกันมากของภาคเหนือและปฏิบัติสืบกันมา ทางภาคเหนือจัดงานกันในวันยี่เป็ง คือวันเพ็ญเดือนยี่เหนือซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของภาคกลาง ชาวเมืองเหนือจะเริ่มงานกันตั้งแต่เช้า คือจ่ายและจัดอาหารไปถวายพระทั่ววัด และเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือน แล้วจัดวางกระถางประทีปในบ้าน รอบบ้าน และระเบียง กระถางคือถ้วยและชามดินปั้นใส่น้ำมันมะพร้าวและมีไส้เทียนขดไว้ตรงกลาง นอกจากนั้นก็จะเตรียมทำกระทงด้วยกาบกล้วยบ้าง ใบตองบ้าง เปลือกมะพร้าวบ้าง ประดับประดาให้สวยงาม มีดอกไม้มียี่เป็ง เทียนเศษสตางค์ ข้าวสาร พอเย็นๆ ไกล่คำตามวัดและที่ชุมนุมชนบางแห่งก็จะมีประชาชนไปชุมนุมไหว้พระและชมการแสดงกลางแปลงต่าง ๆ มีการชกมวย การตีกระบี่กระบอง ได้เวลาค่ำตามบ้านก็จะจัด “กระถางประทีป” โดยใช้ตะเกียงและไฟฟ้าในบ้านน้อยดวงที่สุด แล้วก็พากันไปริมแม่น้ำลำห้วยเพื่อลอยกระทงของตนและเพื่อดูกระทงของผู้อื่น นอกจากกระทงสวยๆ ที่ประดิษฐ์กันนี้ (ปัจจุบันนี้มีผู้ทำขายในตลาดใหญ่ๆ) ก็ยังมีกระทงที่น่าดูอีกแบบหนึ่งคือ “กระทงสาย” ได้แก่กระทงขนาดจิ๋วทำด้วยกาบกล้วยหรือพลับพลึงปักรูปเทียนและปล่อยลงลอยตามกันไปทีเดียว ๒๐-๓๐ กระทงเป็นอย่างน้อย บางครั้งมีผู้ลอยถึง ๕๐ ถึง ๑๐๐ กระทงก็มี มองลงไปแม่น้ำจากสะพานหรือข้างตลิ่งจะแลเห็นสวยงามมาก อนึ่งก่อนจะลอยกระทงผู้ลอยมักนั่งลงอธิษฐานขอลอยเคราะห์โสภโศภภัยไปกับกระแสน้ำ แล้วก็เดินดูคนอื่นลอยกันต่อไป การลอย

กระทงจะทำกันไปจนดึก ในขณะที่เดียวกันก็มีภาพยนตร์กลางแปลงฉายโต้รุ่งในที่ชุมนุมชนบางแห่ง (ในสมัยโบราณก็มีการละเล่นพื้นเมืองกัน) ตามข้างแม่น้ำก็มีอาหารหวานคาววางขาย ประชาชนจึงเดินกันขวักไขว่สนุกสนาน ก่อนสองยามก็จะมีแห่ “บั้งไฟ” คือดอกไม้ไฟขนาดยักษ์ซึ่งประดิษฐ์เป็นการประกวดประชันกันมาก การแห่แห่ลงไปที่ริมน้ำห่างจากหมู่บ้านแล้วพอดึก ๆ ก็ทำการจุดกันเป็นที่เปลือยเปลี่ยว เพราะดอกไม้ไฟยักษ์เหล่านี้มีประกายไฟสีต่างๆพุ่งสูงขึ้นไปเหมือนจรวดบ้าง แตกกระจายเป็นดาวระยิบระยับบ้าง หมุนไปรอบ ๆ บ้าง

ปัจจุบันในจังหวัดใหญ่ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย มีการทำพิธีลอยกระทงถึง ๒ วัน วันแรกคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่เหนือ ชาวบ้านลอยกระทงขนาดเล็กชนิดต่างๆ ส่วนในวันแรม ๑ ค่ำนั้นมีการประกวดกระทงใหญ่ ๆ ขนาดใ้รถูกดงลาก กระทงเหล่านี้หน่วยราชการและพ่อค้าประชาชนประดิษฐ์ขึ้นเป็นเรื่องราวบ้าง เป็นสัญลักษณ์ต่างๆ บ้าง โดยมีสาว ๆ สวย ๆ นั่งมาในกระทงด้วย เมื่อขบวนแห่กระทงค่อยเคลื่อนผ่านคลื่นประชาชนไปจนถึงที่ตัดสินซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำแล้ว กระทงบางกระทงก็จะมีผู้พ่วงลงจากรถไปสู่แพใหญ่ ๆ ที่เตรียมไว้ โดยมีคนลงไปลอยคอในลำน้ำที่เชือกยื่นเพื่อเงินให้แพเคลื่อนไปช้า ๆ กระทงบางกระทงนำลงน้ำไม่ได้ก็มี

งานปอย คำว่า “ปอย” หมายถึง “งานสมโภช” ชาวเหนือจัดมีกันเกือบจะตลอดปี แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

ปอยน้อย ได้แก่การทำบุญเนื่องในการอุปสมบทพระภิกษุ (ชาวเหนือเรียกตุ้เจ้า) การบรรพชาสามเณร (ชาวเหนือเรียกพระ) ซึ่งรวมเรียกว่า ปอยบวชลูกแก้ว ก็ได้

ปอยหลวง ได้แก่การทำบุญเพื่อสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ฯลฯ ซึ่งมีกัจัดระหว่างเดือน ๕ - ๖ - ๗ - ๘ เหนือ คือระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ปอยเข้าสัง ได้แก่การทำบุญให้คนตายก่อนจะทำพิธีเผาศพนั่นเอง สิ่งที่คล้ายคลึงกันในการทำบุญปอยทั้ง ๓ ประเภทก็คือ การมีการฉลองซึ่งมีการละเล่นพื้นเมืองในบริเวณวัด การละเล่นเหล่านี้ถ้าเป็นงานปอยน้อยและปอยเข้าสัง ก็จัดเป็นการเล็กหลังจากทำบุญเลี้ยงพระและสวดมนต์ตามประเพณีแล้ว

ส่วนมากมักจะทำกันภายในวันเดียว นอกจากบุคคลที่จะอุปสมบทหรือบรรพชาเป็นคนสำคัญ เช่นเดียวกับคนตายที่มีความสำคัญเช่นกัน

อาหาร อาหารหลักที่ชาวเหนือนิยมรับประทานได้แก่ ข้าวเหนียว ซึ่งรับประทานกันทั้ง ๓ มื้อ ส่วนมากนั่งกันแต่เช้ามืดแบ่งใส่ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ปิดฝาไว้ แบ่งเป็นส่วนๆ ที่นำไปกับตัวเป็นอาหารกลางวันก็มี แต่ถ้าบ้านใดมีเวลากลับมานั่งในตอนเย็นก็จะนั่งใหม่ อาหารตอนเช้าเรียกว่า ข้าวเช้า ไม่มีมากนัก มักจะมีน้ำพริกแห้งๆ เป็นพื้ แกล้มด้วยผักสดซึ่งเก็บหามาบ้าง ปลูกไว้เองบ้าง อาหารกลางวันซึ่งเรียกว่า ข้าวตอน ก็มีพวกอาหารเนื้อเพิ่มขึ้นมา เช่น เนื้อแดงบั้ง (เนื้อวัวหั่นแผ่นยาวๆ ตากทาเกลือและดินประสีว) หรือจิ้น (จิ้น) บั้ง คือ หมูทาเกลือพริกไทยบั้ง หรือไม่กี่รับประทานกับแคบหมู ก็อ หนึ่งหมูตากแห้งทอดกรอบเก็บอัดไว้ จะรับประทานก็แบ่งไป อาหารพวกกรอบๆ อีกอย่างหนึ่งก็คือ หนึ่งปอง (พอง) ก็อหนึ่งวัวแล่บางๆ ตากแห้งทอดกรอบ อาหารที่พิสดารและใช้เวลาปรุงมากได้แก่ ขนมน้ำเงี้ยว ซึ่งปรุงด้วยน้ำพริกคั้ยน้ำพริกแกงเผ็ดของทางภาคกลางแต่ไม่เผ็ดมาก ต้มกับมะเขือเทศพื้เมืองลูกเล็กๆ รสเปรี้ยวแหลม แล้วผสมหมูสับลงไป แล้วนำไปผัด ถ้าแห้งก็เติมน้ำเล็กน้อยใส่เลือดหมูแห้งหั่นเล็กๆ ทั้งนี้รับประทานกับหนึ่งปอง หรือแคบหมู และผักสดชนิดต่างๆ

อาหารเย็นก็อาจจะจะมีประเภทน้ำพริกต่างๆ เพิ่มเติมด้วยแกงเช่น แกงแค ซึ่งใส่ผักหลายชนิด ใส่เนื้อวัวหรือปลาไหลด้วย น้ำแกงใสแบบแกงป่าของภาคกลาง และรสเผ็ดมากน้อยตามชอบ น้ำพริกที่นิยมกันก็คือ น้ำพริกอ่อง ซึ่งทำคล้ายๆ น้ำเงี้ยวที่เป็นอาหารกลางวัน แต่ข้นแห้งและปรุงรสให้มีทั้งเปรี้ยว เค็ม และออกหวานเล็กน้อย รับประทานกับผักต่างๆ น้ำพริกปลาร้าก็มีบ้างแต่ไม่มีใครเป็นที่นิยมและไม่มีเครื่องปรุงมากเหมือนของภาคกลาง อนึ่งมีเครื่องจิ้มเรียกว่า น้ำหนั ก็อน้ำหนัวที่เคี้ยวให้ข้นแล้วนำมาทำเป็นแผ่น เวลาจะรับประทานก็นำมาผิงไฟให้สุกใช้เป็นเครื่องจิ้มน้ำพริก ส่วนแกงที่แปลงมาจากพม่าก็มี คือ แกงฮังเล ซึ่งมีเครื่องแกงผงบปรุงมาจากพม่า เมื่อแกงใส่หมูสามชั้นและเนื้อไก่หรือเนื้อวัว แล้วเติมขิงหั่นฝอยอีกทั้งหอมกระเทียมหัวเล็กๆ ด้วย น้ำแกงไม่ใช่กะทิเลย

ในโอกาสการทำบุญทุกประเภทจะมีแกงพิเศษเรียกว่า แกงโสะ(โละ) คือรวมอาหารหลาย ๆ ประเภทแล้วอุ่นรวมกันโดยปรุงรสใหม่ และอาหารที่ชาวเหนือรับประทานเองและทำขายเป็นอุตสาหกรรม ก็คือ แหนม หรือชิ้นส้มทำด้วยหมูเนื้อแดงหมักกับข้าวสุกปรุงรสด้วยเกลือและใส่หนังหมูหั่นบาง ๆ ทั้งหมดนี้ห่อด้วยใบตอง มัดแน่นด้วยตอกเป็นรูปยาวบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง เมื่อหมักไว้ ๒-๓ วันก็นำมารับประทานกับขิงสด หัวหอม ถั่วลิสง และผักสด และชาวเหนือนิยมนำมาผัดกับหอมหัวใหญ่และพริก

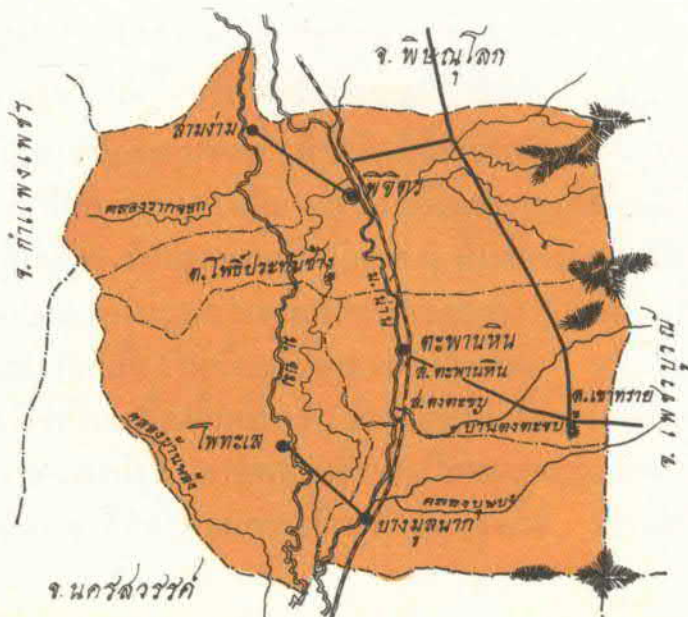
จังหวัดพิจิตร

พิจิตร มีความหมายว่า เมืองงาม มีชื่อปรากฏในพงศาวดารและประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัยว่า เมืองสระหลวง สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เรียกว่า เมืองโอชะบุรี เป็นเมืองมาตุภูมิของสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) เป็นเมืองแหล่งกำเนิดนักปราชญ์ราชบัณฑิตและรัตนกวีแห่งสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวอันน้ำ และเป็นเมืองแหล่งกำเนิดบทละครเรื่องไกรทองอันลือชื่อ

จังหวัดพิจิตรมีเนื้อที่ประมาณ ๔,๕๓๐ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อจังหวัดใกล้เคียง คือ ทิศเหนือจดอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ทิศใต้จดอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ทิศตะวันออกจดอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันตกจดอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

ภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ แต่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เป็นที่ราบสูงกว่าฝั่งตะวันตก เพราะเป็นพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งเป็นที่ราบสูง มีป่าและภูเขามาก ด้านตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ด้านตะวันตกมีป่าไม้เบญจพรรณ ป่าสักมีน้อย มีภูเขาเล็กๆ ในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตรกับอำเภอตะพานหิน ในที่ต่างๆ ไปมีหนอง คลอง บึงมาก บึงสีไฟเป็นบึงใหญ่อยู่ในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดพิจิตร

ภูมิอากาศ จังหวัดพิจิตรมีอากาศคล้ายจังหวัดภาคกลาง มีฝนตกบ้าง แต่ไม่ชุก ฤดูหนาวและฤดูร้อนอากาศหนาวและร้อนมากกว่าจังหวัดภาคกลาง ฤดูฝนน้ำฝนไหลบ่ามาจากที่ราบสูงทางตะวันออกท่วมที่ราบแล้วไหลลงแม่น้ำน่าน ส่วนน้ำเหนือที่มาจากแม่น้ำน่านหลากท่วมล้นฝั่งและที่ราบ

แม่น้ำสำคัญ คือ

แม่น้ำน่าน ต้นน้ำเกิดจากลำธารหลายสายมารวมกันในจังหวัดน่าน แล้วไหลผ่านจังหวัดแพร่ จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดพิษณุโลก จนเข้าเขตจังหวัดพิจิตร ผ่านอำเภอเมืองพิจิตร อำเภอตะพานหิน และอำเภอบางมูลนาก แล้วต่อเข้าเขตจังหวัดนครสวรรค์จนไปบรรจบที่ปากน้ำโพร่วมกับแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง และแม่น้ำยม เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำเจ้าพระยา

แม่น้ำยม ต้นน้ำเกิดจากจังหวัดภาคเหนือของไทย ไหลผ่านจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดพิษณุโลกบางส่วน แล้วเข้าเขตจังหวัดพิจิตร ผ่านท้องที่อำเภอสามง่าม กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง ต่อไปผ่านอำเภอโพทะเล และต่อเข้าเขตจังหวัดนครสวรรค์

นอกจากนี้ยังมีลำคลองอีกหลายสาย ที่เป็นสาขาของแม่น้ำใหญ่ทั้งสอง ไหลผ่านตำบลและอำเภอต่างๆ

ลำน้ำน่าน หน้าเมืองพิจิตร

แม่น้ำเมืองเก่า คือ แม่น้ำน่านสายเก่า ที่เคยใช้เป็นทางคมนาคมและการกสิกรรมของพิจิตรมาตั้งแต่ในอดีต ต่อมาภายหลังลำน้ำน่านได้เปลี่ยนทิศทางมาเดินทางใหม่ ซึ่งเป็นลำน้ำน่านปัจจุบันนี้ ส่วนทางลำน้ำน่านเก่าจึงต้นเงินและรกร้าง ไม่สามารถใช้ในการคมนาคมได้ ในฤดูแล้งราษฎรตามริมลำน้ำน่านเก่าบางแห่งต้องขุดบ่อในลำน้ำน่านที่แห้งเพื่อเอาน้ำใช้

จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดภาคเหนือตอนใต้ ศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่ริมฝั่งขวาแม่น้ำน่าน ตำบลท่าหลวง อำเภอเมืองพิจิตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๕ อำเภอและ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองพิจิตร อำเภอสามง่าม อำเภอตะพานหิน อำเภอบางมูลนาก อำเภอโพทะเล และกิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดพิจิตรมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๔๓๐,๑๐๐ คน เป็นคนไทย นับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีการบวช การแต่งงาน การเผาศพ การกุศล และงานพิธีมงคลอื่นๆ เช่นเดียวกับจังหวัดภาคกลาง นอกจากมีคนจีนทำการค้าขายอยู่ทุกอำเภอ ภาษาพูดของชาวพิจิตรโดยทั่วไปพูดภาษาไทยภาคกลางชัดเจน จะมีผิดเพี้ยนหรือแปร่งไปบ้างในท้องที่ตามอำเภอและตำบลบางแห่ง

อาชีพ อาชีพหลักได้แก่การทำนา พื้นที่ของจังหวัดมีพื้นที่นาประมาณ เกือบล้านไร่ ทำนาค้า อาศัยน้ำฝนและน้ำป่าที่ไหลมาจากที่ราบสูงด้านตะวันออกเข้าในท้องดินนี้งามมาก คุณภาพดี มีการทำนาหวานบ้างในบางท้องที่ พิจิตรเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงในการผลิตข้าวแห่งหนึ่ง ทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านและสองฝั่งแม่น้ำยมทำนาหวานมากกว่านาค้าเพราะเป็นที่ราบต่ำ ระบายน้ำในระยะต้นฤดูฝนซึ่งเป็นเวลาที่ใกล้กับน้ำเหนือจะหลากมาท่วมพื้นที่สองฝั่งตลอดพื้นที่นา พื้นที่มีระดับต่ำมากจะถูกน้ำท่วมหมด ฉะนั้นชาวนาจะต้องรีบไถระหว่างต้นฤดูฝน การทำนาของชาวพิจิตร รัฐบาลได้ช่วยเหลือส่งเสริมทั้งด้านการชลประทาน การคัดเลือกพันธุ์ข้าวและการปราบศัตรูพืช จึงทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก จนเหลือใช้ส่งเป็นสินค้าออกได้ฤดูแล้งมาก ๆ

การทำสวนผลไม้ เป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่ง ได้ผลผลิตมากเพียงพอสินค้าอากาศเหมาะแก่การเกษตรกรรม การทำสวนอยู่ตามแนวริมฝั่งแม่น้ำน่าน

และแม่น้ำยม ซึ่งมีพื้นที่เป็นสันเนินที่น้ำท่วมไม่ถึง ปลุกต้นไม้ขึ้นต้นไม้ผลมากจน
ส่งเป็นสินค้าออก เช่น มะม่วง ถั่วลิสง ข้าว พุทรา กระเทียม ละมุด น้อยหน่า
มะละกอ ส้มโอ ส้มเกลี้ยง และขนุนที่มีรสชาติดีไม่แพ้ในท้องถิ่นอื่น โดยเฉพาะ
ส้มโอ มีมากที่บ้านท่าข่อย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร เป็นส้มโอพันธุ์ดี
เปลือกบาง เนื้อมาก อ่อนนุ่มและล่อน รสหวานกลมกล่อมไม่แพ้ส้มโอนครชัยศรี
นับว่าเป็นสินค้าสำคัญของพิจิตร

การทำไร่ ปลุกพืชแบบหมุนเวียน เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง งาม
อ้อย ยาสูบ มันเทศ มันแกว แตงโม หอม กระเทียม บัว และพืชผักสวนครัว พืช
เหล่านี้จะต้องเก็บเกี่ยวก่อนน้ำเหนือจะหลากลงมา ชาวไร่รับได้ผลตอบแทน ข้าวโพด
ถั่ว งาม ฯลฯ เพื่อใช้เป็นปุ๋ยสำหรับหว่านข้าวเบา เก็บเกี่ยวขณะที่ยังไม่ลด
พอน้ำแห้งแล้วรับไถดินอีกครั้งเพื่อหว่าน ผักกาด แตง มัน ฯลฯ ยาสูบปลุก
ตามชายตลิ่งทั้งสองฟากของแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมเมื่อฤดูน้ำลด

การเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงกันทั่วไป เช่น ไก่ เป็ด หมู แพะ วัว ควาย
นอกจากนี้ยังมีสัตว์เลี้ยง เช่น นกขุนทอง นกเขา นกกระทา นกแก้ว นกฟิราบ
นกสีชมพู เลี้ยงดูเล่นและเป็นสินค้า นกกระจาบมีมากแม้จะเป็นอาหารโอชะก็จริง
แต่ทำความเสียหายแก่ชาวนามาก

การประมง ด้วยภูมิประเทศจังหวัดพิจิตรมีหนอง คลอง บึง มาก
ราษฎรมีอาชีพจับปลาจำหน่ายเป็นสินค้า เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหมอ ปลา
กระดี่ ปลาชะโด ปลาสวาย ปลาเทโพ บ้างหนึ่งๆ ทำรายได้มาก บางรายทำปลา
แห้ง ปลาเค็ม ปลาข่าง ปลากรอบ ปลาไร่ ที่บึงสีไฟ ในอำเภอเมืองพิจิตร นอก
จากการจับสัตว์น้ำแล้ว ยังมีการปลูกบัวทั่วไปตามริมบึง ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี
อย่างหนึ่ง

เหมืองแร่ มีเหมืองแร่ขี้ขมอยู่ที่ตำบลวังจั่ว อำเภอบางมูลนาก
ระยะทางจากที่ว่าการอำเภอบางมูลนากประมาณ ๔๐ กิโลเมตร

การอุตสาหกรรม ตามอำเภอต่างๆ มีโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง
เช่น โรงสีข้าว โรงทำน้ำแข็ง โรงงานน้ำตาล โรงทำน้ำปลา โรงเลื่อยไม้แปรรูป
โรงทำเครื่องเรือน โรงซ่อมรถยนต์ เครื่องยนต์ ฯลฯ

การพาณิชย์ มีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ ส่วนมากเป็นคนจีนดำเนินการ โดยเฉพาะที่อำเภอตะพานหินเป็นศูนย์กลางการค้าขายและอื่น ๆ ทั้งส่งออกและรับเข้า จังหวัดพิจิตรมีธนาคารและโรงแรมหลายแห่ง เพราะเป็นที่ที่รับส่งสินค้าทางรถไฟและทางรถยนต์ มาจากเพชรบูรณ์ต้องมาขึ้นรถไฟที่อำเภอตะพานหินนี้ ปัจจุบันการคมนาคมทางถนนจากจังหวัดเพชรบูรณ์กับจังหวัดอื่นๆ ไม่ต้องผ่านตะพานหินสะดวกมาก การขนส่งทางรถไฟจึงมีน้อย

การทำป่าไม้ ป่าไม้ของจังหวัดพิจิตรอยู่ทางด้านตะวันตกติดต่อกับเขตจังหวัดกำแพงเพชร และด้านตะวันออกติดกับเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิษณุโลก โดยราษฎรได้รับสัมปทานจากรัฐบาล ไม้แดง ไม้ยาง ไม้พลวง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ไม้กระท่อน มีมาก ส่วนไม้สักหายาก ปัจจุบันผู้ได้สัมปทานเลิกกิจการไปเป็นส่วนมากเพราะปรากฏว่าไม้ในป่าหมดลงไปทุกที่

การคมนาคม จากกรุงเทพฯ โดยรถไฟสายเหนือ จากสถานีกรุงเทพฯ (หัวลำโพง) ผ่านดอนเมือง บางปะอิน พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี นครสวรรค์ อำเภอบางมูลนาก อำเภอตะพานหิน ถึงสถานีพิจิตร ระยะทาง ๓๔๗ กิโลเมตร จากสถานีรถไฟลงรถยนต์ข้ามฟากไปฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ตั้งตัวจังหวัด หรือโดยรถประจำทางจากสถานีพิจิตรขึ้นไปทางเหนือ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานพระพิจิตรไปฝั่งตะวันตก ห่างตัวเมืองประมาณ ๑ กิโลเมตร หรือโดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ จากกรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดสระบุรี ถึงสามแยกพุแค เข้าทางหลวงแผ่นดินสายสระบุรี—หล่มสักไปถึงทางสามแยกวังชมพู เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงแผ่นดินสายเพชรบูรณ์—ตะพานหิน ๘๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบ้านเขาทรายตรงไปอำเภอตะพานหิน เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงสายเขาทราย—วังทอง ถึงสามแยกสากเหล็ก เลี้ยวซ้ายเข้าถนนสายสากเหล็ก—พิจิตร ๑๖ กิโลเมตร ข้ามสะพานพระพิจิตร เลี้ยวซ้ายเข้าถึงตัวจังหวัด ทางน้ำไปตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา แยกเข้าลำน้ำน่านที่ปากน้ำโพ ระยะทางประมาณ ๓๕๐ กิโลเมตร

การคมนาคมภายในจังหวัด มีถนนติดต่อไปอำเภอสามง่าม ถึงอำเภอโพธิ์ประทับช้างและอื่นๆอีกหลายสาย ทางน้ำ มีแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมเป็นทางสัญจรทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดพิจิตร มีเรือรับจ้างขนส่งและรับส่งคนโดยสารไปตามตำบลและอำเภอต่างๆ จนออกไปจังหวัดใกล้เคียงทั้งทางเหนือและทางใต้

ประวัติเมือง จังหวัดพิจิตรเป็นเมืองโบราณ ในพงศาวดารเหนือว่า พระยาโคตรบอง (ชาวละว้า) สร้างเมื่อราวพุทธศักราช ๑๖๐๑ ก่อกำแพงสร้างค่ายคูประตูหอรบครบครัน สร้างปราสาทราชวังและสร้างวัดทั้งภายในและภายนอกกำแพงเมืองเป็นอันมาก ศิลปะการก่อสร้างถาวรวัตถุแต่ละชิ้นเป็นแบบประณีตศิลป์ ปรากฏใหญ่ในวัดมหาธาตุสูง ๑ เส้นเศษ พระวิหารหลังใหญ่แบ่งถึง ๕ ห้อง ศิลปวัตถุหินสลักรูปต่างๆ และเครื่องปั้นดินเผา ฝีมืองดงามเป็นลายนกเดินทองรองชาด ขนานนามเมืองว่า เมืองพิจิตร แปลว่า เมืองงาม สมกับสิ่งก่อสร้างหรือศิลปวัตถุงามๆ เหล่านั้น

ประมาณพุทธศักราช ๑๘๐๐ สมัยกรุงสุโขทัย เมืองพิจิตรตกเป็นของไทย เรียกว่า เมืองสระหลวง ประมาณพุทธศักราช ๑๘๒๐ กรุงสุโขทัยยังไม่มีอาณาเขตกว้างขวาง มีเมืองสำคัญไม่กี่เมือง ประกอบด้วยขณะนั้นยังต้องสู้รบกับศัตรูอยู่มาก คือ พวกขอมตอนใต้ที่ยังมีอยู่ ในการขยายอาณาเขตครั้งนั้น เมืองพิจิตรจึงเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง ต่อมาเมื่ออำนาจทางสุโขทัยเสื่อมลง ได้ตกเป็นอาณาเขตกรุงศรีอยุธยา เรียกเมืองพิจิตรหรือสระหลวงนี้ใหม่ว่าเมืองโอชะบุรี ซึ่งหมายถึงพินภูมิประเทศมีที่ลุ่ม บึง หนอง คลองมาก และแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมไหลขนานกัน เมืองพิจิตรได้เป็นหัวเมืองชั้นนอกขึ้นกับเมืองพิษณุโลก ในรัชกาลที่ ๕ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม่น้ำน่านซึ่งไหลผ่านเมืองพิจิตรต้นเจินมาก ด้วยสายน้ำเปลี่ยนมาเดินเสียทางคลองเรียง ซึ่งเป็นคลองขุดขึ้นใหม่ จึงย้ายเมืองมาตั้งที่คลองเรียงที่ขุดขึ้นใหม่ในอำเภอเมืองพิจิตร คลองเรียงเลยกลายเป็นแม่น้ำน่านไป

ตัวอำเภอเมืองพิจิตรมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เช่น สถานที่ราชการ วัด อาคารบ้านเรือน อาคารพาณิชย์ มีถนนสายเอกสองสายขนานตามลำน้ำน่าน ถนนพระพิจิตรหรือเรียกว่าถนนสายหน้า เลียบตลิ่งแม่น้ำน่าน ผ่านวัดท่าหลวง และสถานที่ราชการจนถึงตลาด ถนนบุษบาหรือเรียกว่าถนนสายหลัง จากวัดท่าหลวงโรงเรียน สถานที่ราชการ บ้านพักข้าราชการ ฯลฯ จนถึงตลาดย่านการค้าเลยผ่านชุมชนไปจนถึงบ้านปากทาง (เคยตั้งเมืองก่อนนี้) เชิงสะพานพระพิจิตร

วรรณกรรม วรรณกรรมของพิจิตรไม่มี แต่ชื่อเมืองพิจิตรได้ถูกนำออกกล่าวในวรรณกรรมเก่าแก่ เช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็อบทเสภาเรื่องขุนช้าง

ขุนแผน ได้กล่าวถึงเมืองพิจิตรตอนหนึ่งว่า ขุนแผนพร้อมกับจันไวยวรรณาถ เมื่อครั้งรับอาสาสมเด็จพระพันวัสสา ยกกองทัพขึ้นไปปราบกบฏจอมทอง เดินทัพมาถึงเมืองพิจิตรและพักอยู่ ๒-๓ คืน พระพิจิตรเป็นเจ้าเมืองพิจิตร ภริยาชื่อ บุษบา ธิดาชื่อ ศรีมาลา พระพิจิตรได้ขอร้องให้ขุนแผนช่วยหาพระพุทธรูปงามๆ ของเมืองเหนื่อมาฝากสักองค์หนึ่ง เพื่อจะประดิษฐาน ณ วัดนครชุม เมื่อปราบกบฏเสร็จแล้ว ขุนแผนได้พระองค์หนึ่งมีพุทธลักษณะงดงามมาก แล้วอาราธนาลงแพลูกบวบให้ทหารล่องลงมาตามลำน้ำปิง มาฝากไว้ที่เมืองกำแพงเพชร ส่วนขุนแผนยกกองทัพกลับกรุงศรีอยุธยาและแจ้งข่าวให้พระพิจิตรทราบ พระพิจิตรจึงจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระพุทธรูปจากเมืองกำแพงเพชรนำมายังเมืองพิจิตร มีการสมโภช ๓ วัน ๓ คืน แล้วอัญเชิญมาประดิษฐานในพระอุโบสถวัดนครชุม

วรรณกรรมเกี่ยวกับเมืองพิจิตรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเมืองพิจิตรเป็นเมืองที่มีแหล่งน้ำใหญ่ๆ ทั่วไป พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ รัตนโกสินทร์ของไทยได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องไกรทอง โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องนิยายปรัมปราของชาวพิจิตร เรื่องมีว่า

ไกรทอง ชายหนุ่มวัยฉกรรจ์เป็นชาวเมืองนนทบุรี ขึ้นไปเมืองพิจิตรเพื่อรับอาสาปราบจระเข้ชื่อ ชาละวัน ชาละวันเป็นจระเข้ดุร้ายและมีฤทธิ์มาก เมื่ออยู่ในน้ำได้น้ำแปลงกายเป็นชายรูปงามอยู่กับภริยา แต่พอออกนอกน้ำก็กลายเป็นจระเข้ใหญ่

วันหนึ่งชาละวันออกนอกน้ำเที่ยวไปตามปรกติ จนมาถึงทำน้ำหน้าบ้านเศรษฐีพิจิตรคนหนึ่ง ชาละวันเห็นนางตะเภาแก้วและตะเภาทองลูกสาวเศรษฐีกำลังเล่นน้ำอยู่กับพวกบ่าวไพร่ก็ให้นึกเสนาหา พอได้โอกาสจึงพานางตะเภาทองไปไว้ในถ้ำของตนเพื่อเอาเป็นภริยา

ฝ่ายท่านเศรษฐีคิดว่านางตะเภาทองถูกจระเข้กัดตาย ให้บ่าวไพร่หมั่นหาศพก็ไม่พบ จึงประกาศหาหมอจระเข้และสัญญาว่า ถ้าใครปราบได้จะยกนางตะเภาแก้วให้เป็นภริยา มีผู้รับอาสาหลายคน ถูกชาละวันขบกัดตายเป็นอันมาก

จวบจนนายไกรทองซึ่งเป็นคนมีเวทมนตร์คาถามารับอาสา ตั้งพิธีทางไสยศาสตร์ นั่งบนแพแล้วจุดเทียนระเบิดน้ำเป็นช่อง โดดลงตามช่องน้ำถึงถ้ำ

จะเข้ ได้ต่อสู้กับชาละวันจนชาละวันตาย เมื่อปราบจระเข้แล้ว ท่านเศรษฐีก็ยกนางตะเภาแก้วรวมทั้งนางตะเภาทองให้เป็นภรรยา ทั้งไกรทองยังได้นางวิมาลาเมียของชาละวันมาเป็นภริยาคด้วย

ต่อมาสถานที่ตรงนั้นมีชื่อว่า บ้านชาละวัน กล่าวกันว่าแถวนั้นมีถ้ำชาละวันอยู่ ปัจจุบันถ้ำตันเสียหมดแล้ว

คดีของพิจิตรที่สำคัญพอจะกล่าวได้ ก็

พระมหाराชครู ผู้ถือกำเนิดที่เมืองพิจิตร มีเลือดเนื้อเชื้อไขเป็นชาวพิจิตรแท้ รับราชการเป็นพระมหाराชครูในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยุคนั้นศิลปวรรณกรรมรุ่งเรือง พระมหाराชครูเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการต่างๆ และการแต่งกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ วรรณกรรมที่เกิดในสมัยนั้น พระมหाराชครูมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่มาก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยกย่องโปรดปรานให้เฝ้าอยู่แทบเบื้องพระยุคลบาท

ศรีปราชญ์ เป็นบุตรพระมหाराชครู เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นรัตนแก้วสำคัญของไทย เป็นผู้ปราดเปรื่องเชี่ยวชาญในอักษรศาสตร์และวรรณคดีมาตั้งแต่เยาว์ ถึงกับสามารถต่อโคลงซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชนิพนธ์ค้างไว้ถวายได้ จากนั้นได้รับราชการในราชสำนัก สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดปรานให้เฝ้าอย่างใกล้ชิดและโดยเสด็จไปด้วยทุกหนทุกแห่งในฐานะที่ปรึกษาทางวรรณกรรม

บรรพบุรุษชาวพิจิตรได้สร้างวีรกรรมจารึกไว้ในประวัติศาสตร์หลายสมัย เวลาเกิดสงครามก็ร่วมอาสาไปในกองทัพ เช่น ครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปตีเมืองเชียงขึ้น ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ไปตีเมืองเชียงใหม่หลายคราว ครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตีเมืองพิษณุโลกปราบก๊กพระฝาง และตีเชียงใหม่ และครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรบกับพม่าที่เมืองเชียงใหม่

ที่มาของชื่อสถานที่บางแห่ง

อำเภอบางมูลนาก ริมฝั่งแม่น้ำน่าน เนื่องจากหน้าอำเภอฝั่งตรงข้ามมีคลองบุษบก ในสมัยก่อนนั้นกว้างมากและมีน้ำมากชุกชุม นากถ่ายมูลไว้ทั้งบนบก

และในน้ำทั่วไป จึงเรียกที่นั้นว่า บางชันาก ต่อมาได้เปลี่ยนให้ไพเราะว่า อำเภอบางมูลนาก จนบัดนี้

อำเภอตะพานหิน ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ตามลักษณะภูมิประเทศในอำเภอนี้ มีหินดานขวางอยู่กลางแม่น้ำน่าน ตรงหน้าที่ทำการประปาอำเภอตะพานหิน พอฤดูแล้งน้ำลดจะแลเห็นดินดานของแม่น้ำเป็นสันดอนคล้ายสะพาน ชาวออกจากฝั่งตะวันตกขึ้นมาจนเกือบจดฝั่งตะวันออก เหลือเป็นช่องสำหรับเรือเดินผ่านเลยเรียกหินดานนั้นว่า ตะพานหิน เป็นตำบลตะพานหิน พอตั้งเป็นอำเภอ จึงมีชื่อว่า อำเภอตะพานหิน จนบัดนี้

อำเภอสามง่าม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ตามลักษณะภูมิประเทศทางฝั่งตะวันตกระหว่างวัดสามง่ามกับโรงเรียน มีคลองมาบรรจบกับแม่น้ำยม ทำให้พื้นที่ตรงนั้นเกิดเป็นลักษณะสามง่าม (สามแยก) จึงได้ชื่อว่า สามง่าม เป็นชื่อตำบล และเป็นชื่ออำเภอ มาจนบัดนี้

ตำบลบางกลาน ในอำเภอโพทะเล อยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำน่านเก่า ตามลักษณะภูมิประเทศตรงบ้านขมิ้นนั้น แม่น้ำยมกับแม่น้ำน่านโค้งเข้ามาใกล้กันประมาณ ๒ กิโลเมตร สมัยก่อนในแม่น้ำมีกระเจี๊ยบชุกชุมและขนาดใหญ่ ๆ ที่สามารถลากควายลงไปกินได้ กระเจี๊ยบเหล่านั้นชกโขยงเดินทางกันเป็นฝูง ๆ กลานจากแม่น้ำยมมาแม่น้ำน่านไป ๆ มา ๆ อยู่อย่างนั้นเพียงไม่กี่ปีระยะทาง ๒ กิโลเมตรระหว่างแม่น้ำทั้งสองก็ลึกเป็นลำรางกลายเป็นทางเดินของกระแสน้ำ นาน ๆ เข้ากระแสน้ำเซาะลำรางกว้างขึ้นทุกทีจนกลายเป็นคลองใหญ่ จึงเรียกคลองนี้ว่า คลองบางกลาน เป็นหมู่บ้าน

บางกลาน จนเป็นอำเภอบางกลานตามลำดับ ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่ออำเภอโพทะเล เพราะตรงที่นั้นมีต้นโพทะเลมาก ส่วนตำบลที่ตั้งอำเภอโพทะเลคงเรียกว่า ตำบลบางกลาน มาจนบัดนี้

สถานที่สำคัญ จังหวัดพิจิตรเป็นเมืองเก่า จึงมีปูชนียสถานและสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น

วัดท่าหลวง เป็นวัดสำคัญในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันตก ใกล้ศาลากลางจังหวัด ในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสมัยเชียงแสน (กล่าวกันว่าขุนแผนนำมาจากเมืองเหนือ) นามว่า หลวงพ่อเพชร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์สุกปลั่ง พุทธลักษณะงดงามมาก ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๔๐ เมตร สูง ๑.๖๐ เมตร พระเนตรฝังเพชรเป็นมิ่งขวัญของชาวพิจิตรและเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป มิ่งานเทศกาลประจำปี สมโภชฉลองเป็นประจำทุกปี

วัดนครชุม เป็นวัดโบราณ อยู่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๑๑ กิโลเมตร มีการทำนุบำรุงอยู่เสมอ มีพระภิกษุจำพรรษา ในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยขนาดใหญ่ แต่ได้รับการซ่อมใหม่ หน้าตักกว้างประมาณ ๖ เมตร ก่ออิฐถือปูน เคยเป็นพระพุทธรูปที่ใช้เป็นพระประธานในการทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเมื่อสมัยก่อน

วัดมหาธาตุ เป็นพระอารามหลวงครั้งโบราณ อยู่ในกำแพงเมืองเก่า ห่างจากวัดนครชุมไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๓๐๐ เมตร ระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารมีพระธาตุเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม ทรงแบบลังกา ประมาณว่าสูง ๑ เส้นเศษ ปัจจุบันยอดพังลงมาแล้ว มีเจดีย์องค์เล็กๆ รายรอบพระธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุประมาณว่าสร้างในสมัยสุโขทัย ศิลปวัตถุที่ขุดได้จากวัดนี้ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ลวดลายกนก ลายทองร่องชาด พระบูชาสมัยต่างๆ และพระเครื่องชนิดต่างๆ อีกมาก

วัดโพธิ์ประทับช้าง อยู่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง จากศาลากลางจังหวัดไปตามถนนสายคลองกษेत्र์ทางตะวันตกถึงลำน้ำน่านเก่า แล้วต่อไปทางใต้อีกประมาณ ๒๔ กิโลเมตร เป็นวัดเก่าโบราณ มีกำแพงล้อมรอบ พระวิหารสูงใหญ่ ขำรดทรุดโทรมมาก แต่ยังมีลวดลายจำหลักงามๆ เหลือพอได้เห็นตามบันทึบหลังซุ้มประตู ซุ้มยอดปราสาท เป็นศิลปะอันประณีต

พระปรารักษ์เล็กในวัดโพธิ์ประทับช้าง

เรื่องวัดโพธิ์ประทับช้างมีว่า
ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรง
ยกพลไปเมืองเหนือต้องผ่านพิจิตรทุก
ครั้ง ครั้นเสด็จมาถึงเหนือบ้านวังกระ-
โดนตามลำน้ำน่านเก่า ก็ทรงพักทัพตั้ง
ค่าย และสร้างพลับพลาตรงโคนต้น
โพธิ์ใหญ่ เวลาจะทรงช้างควาญจะนำ
ช้างที่ผูกกับเสาตะลุงโคนต้นโพธิ์เข้า
เทียบตรงที่ประทับ ที่นั่นจึงได้ชื่อว่า
โพธิ์ประทับช้าง และเป็นชื่อหมู่บ้านจน
เป็นกิ่งอำเภอมาจนบัดนี้

ประวัติวัดโพธิ์ประทับช้าง
ปรากฏตามพงศาวดารว่า

สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘
(พระเจ้าเสือ) ทรงทราบพระราชประ-
วัติเดิมของพระองค์ตามที่พระมารดา
เคยตรัสเล่าให้ฟังแต่ยังทรงพระเยาว์

เมื่อพระองค์ทรงรำลึกถึงมาตุภูมิ จึงทรงพระราชดำริให้สมุหนายกคุมพลยกไป
สร้างวัดที่บ้านโพธิ์ประทับช้าง เมื่อพ.ศ. ๒๒๔๒ สร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง เช่น
อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ปรารักษ์ เจดีย์ พระประธาน กำแพงวัดมั่นคงแข็งแรง
สร้างอยู่ ๒ ปีจึงเสร็จ พระองค์เสด็จไปทรงพระราชพิธีฉลองสมโภชและแต่งตั้ง
เจ้าอาวาสและสงฆ์จำพรรษาในเวลาต่อมา

เหตุที่สมเด็จพระเจ้าเสือทรงรำลึกถึงมาตุภูมิและสร้างวัด เรื่องมีว่า
ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จไปนมัสการพระพุทธชินราชเมืองพิษณุโลก
พระเพทราชาได้โดยเสด็จและพาราธนาพระเจ้าเชียงใหม่ทรงครรถ์กลับไป
ด้วย พระนางได้คลอดบุตรเป็นชายที่บ้านโพธิ์ประทับช้าง ระหว่างต้นโพธิ์กับต้น
อุทุมพร (มะเดื่อ) แขวงเมืองพิจิตร มีนามว่า เดื่อ หรือ ดอกเดื่อ ต่อมาภายหลัง
นายดอกเดื่อได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่าสมเด็จพระ
พระเจ้าสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือหรือขุนหลวงสรศักดิ์)

สถานตากอากาศบึงสีไฟ

หลวงพ่อโตตะพานหิน เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ อยู่ที่วัดเทพประสาท ตำบลห้วยเกตุ อำเภอตะพานหิน สร้างเสร็จเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นพระพุทธรูปสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ ในปัจจุบันขนาดหน้าตักกว้าง ๒๐ เมตร สูง ๓๔ เมตร ประดิษฐานอยู่กลางแจ้งหลังพระอุโบสถ เป็นมิ่งขวัญชิ้นใหม่ของชาวตะพานหิน ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวตะพานหินร่วมแรงร่วมใจสละทรัพย์ก่อสร้างขึ้น ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ว่า “พระพุทธรูปเขตรมณ”

พระพุทธรูปวัดเขารวก และพระพุทธรูปวัดเขาทราย ตั้งอยู่บนเขาบริเวณป่าไม้ ใกล้ถนนสายเขาทราย—วังทอง ระยะทางจากที่ว่าการอำเภอตะพานหินประมาณ ๒๒ กิโลเมตร มีบริเวณน้ำชมและนำไปพักผ่อน

เขารูปช้าง ตั้งอยู่ตำบลหัวดง อำเภอเมืองพิจิตร ห่างจากที่ตั้งที่ว่าการอำเภอประมาณ ๑๖ กิโลเมตร บนยอดเขามีพระพุทธรูป บริเวณเป็นป่าไม้และภูเขา มีทิวทัศน์น่าชม ถึงหน้าเทศบาลเพ็ญเดือนสามและกลางเดือนสิบ มีราษฎรไปนมัสการเป็นจำนวนมาก

บึงสีไฟ เป็นบึงใหญ่ เนื้อที่ประมาณ ๑๒,๑๐๐ ไร่ มีน้ำตลอดปี เป็นสถานที่เพาะพันธุ์ปลาของราชการ และราษฎรปลูกบัวอยู่ทั่วไปตามริมบึง อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑ กิโลเมตรเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง เทศบาลเมืองจัดทำสะพานยาวขึ้นไปในบึง กลางสะพาน

ตอนแรกมีศาลาพักร้อนสองฟาก ตอนปลายสะพานมีศาลาโถงขนาดใหญ่สำหรับพักร้อนและชมทิวทัศน์รอบด้าน ตอนเย็นๆ ทุกวันมีประชาชนไปเที่ยวพักผ่อนและนำอาหารไปร่วมรับประทานกันหลายหมู่คณะ อากาศเย็นสบายดีมาก โดยเฉพาะตอนใกล้เวลาดวงอาทิตย์จะตกนั้น ทอแสงลงบนผิวน้ำสวยงามจับตายิ่งนัก

นิยายบึงสี่ไฟเล่าต่อๆ กันมาว่า ตาทัตขายทองสองตาขายปลุกบ้านอยู่ริมบึงใหญ่ด้านใต้ ตรงนั้นเป็นแหลมปัจจุบันเรียกว่า แหลมทอง ในสมัยก่อนๆ ไม่มีไม้ขีดไฟใช้ ต้องตีเหล็กไฟบ้าง ใช้ไม้ไผ่สีก้นบ้าง ครั้นเวลาต้องการไฟหุงหาอาหารและตามไฟ ตาขายต้องนำไม้ไผ่มาช่วยกันสี่ คนแก่ๆ เมื่อสี่หนักๆ เข้าก็เหนื่อยหอบจนชักโครงบาน ผู้ที่มานั่งดูชอบทำทางของสองตาขายนั้นมาก แล้วนำเรื่องสี่ไฟและทำทางของตาขายไปเล่าสู่กันฟังเป็นที่สนุกสนาน ชื่อตาทัตขายทองจึงเด่นขึ้นมา ในสมัยนั้นยังไม่มีการใช้นามสกุล เมื่อชาวบ้านเอ่ยถึงตาทัตขายทอง แต่ไม่รู้ว่าทัตและทองไหนจึงต้องต่อท้ายชื่อว่า ตาทัตขายทองสี่ไฟเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

ต่อมาเมื่อสองตาขายตายแล้ว พวกชาวบ้านที่ชวนกันไปหาปลาในบึงเนื่องจากพิจิตรนั้นมีบึงใหญ่น้อยหลายแห่ง ผู้ที่ถูกชวนจึงไม่ทราบว่าเป็นบึงไหนต้องบอกกันให้ชัดไปเลยว่า บึงตาทัตขายทองสี่ไฟ นานๆ เข้าชื่อตาทัตหายไปเรียกกันง่าย ๆ ว่า บึงขายทองสี่ไฟ ครั้นต่อๆ มาชื่อขายทองหายไปอีก จึงเหลือแต่ บึงสี่ไฟ มาจนบัดนี้ บึงนี้ก่อสระหลวงเมื่อครั้งสมัยกรุงสุโขทัยที่มีน้ำตลอดฤดูกาลนั่นเอง

เกาะศรีมาลา อยู่นอกกำแพงเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร เป็นชื่อเนื่องมาจากวรรณคดีบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน นางศรีมาลาเป็นธิดาพระพิจิตร เกาะมีลักษณะเป็นเนินโคกดินตั้งโดดอยู่กลางที่ราบ ฤดูน้ำมีน้ำท่วมรอบเกาะและเต็มไปด้วยผักตบชวาสะอึกดอกขาวสะพรั่ง เนินดินจึงกลายเป็นเกาะ บนเกาะมีต้นไม้และต้นหญ้าขึ้นเต็ม มีสะพานไม้เดินจากที่ดอนไปสู่เกาะได้ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจในด้านวรรณคดี

บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงเมืองพิจิตร เกี่ยวข้องกับครอบครัวพระพิจิตรว่า นางศรีมาลาเป็นธิดาหัวแก้วหัวแหวนของพระพิจิตรกับนาง

บุษบา เธอเกิดมาโชคดีเป็นที่รักของพ่อแม่ ถึงกับพ่อสร้างเกาะไว้ให้สำหรับ
เล่นน้ำ ชื่อว่า เกาะศรีมาลา บนเกาะด้านหนึ่ง สร้างศาลากันห้องวางตั้งโต๊ะ เครื่อง
ประทีนผิวทุกอย่าง เชียงลูกผู้ดีมีตระกูลพึงใช้ อีกด้านหนึ่งกันเป็นหับเผยสำหรับ
เปลี่ยนเครื่องแต่งตัว ระหว่างกลางห้องทั้งสองมีทางเดินไปสู่บันไดทำน้ำ

หลังจากพลายงามจมน้ำไวยวรรณารถ ลูกชายขุนแผนเดินทัพมาพักที่
พิจิตร พลายงามได้ชอบพอกับศรีมาลา จนเสร็จศึกแล้วก็ได้แต่งงานกันและพา
นางศรีมาลาไปอยู่กรุงศรีอยุธยา เกาะอันงามสง่าและรื่นรมย์นั้นได้ถูกทอดทิ้งให้
รกร้าง กาลเวลาล่วงมานานเข้า น้ำรอบเกาะและน้ำฝนชะเซาะชายเกาะจนกร่อนไป
ทำให้เกาะนั้นต่ำเตี้ยและเล็กลง มีสภาพคล้ายจอมปลวกขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางคู
แต่เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งอดีต ประชาชนจึงพร้อมใจกันสร้างศาลาจำลองขึ้นใหม่

ถ้าชาละวัน อยู่ที่บ้านชาละวัน ริมแม่น้ำน่านเก่า มีทางรถยนต์จากเมือง
ไปตามถนนสายคลองคเชนทร์-สามง่าม จากบ้านคลองคเชนทร์เลาะไปตามลำน้ำ
เก่าประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงบ้านชาละวัน ถ้าไม่แน่ใจก็ควรถามชาวบ้านแถวนั้นได้

ถ้าชาละวัน เสด็จมาจากวรรณคดีเรื่องไกรทอง เป็นถ้าของชาละวัน
จะเข้าใจ เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพไปปราบก๊กพระฝาง ได้
ผ่านมาทางหมู่บ้านชาละวันและพักอยู่กันหนึ่ง พระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรถ้า
ทรงเห็นกรุงรังจึงโปรดให้ทหารลากางต้นไม้ปากถ้าจนเห็นช่องโพรงถ้าได้

ปัจจุบันปากถ้าตันหมด แต่ยังพอมีร่องรอยให้เห็นว่าเป็นถ้าอยู่บ้าง

จังหวัดพิษณุโลก

พิษณุโลก เป็นจังหวัดสำคัญจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งศาลากลางจังหวัดที่ฝั่งขวาแม่น้ำน่าน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก มีสะพานคอนกรีตข้ามแม่น้ำน่านเชื่อมสองฝั่งเมืองให้ถึงกัน ตั้งชื่อว่า “สะพานนเรศวร”

อาณาเขต จังหวัดพิษณุโลกมีอาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันออกจดจังหวัดเลย และจังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศใต้จดจังหวัดพิจิตร ทิศตะวันตกจดจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดสุโขทัย

จังหวัดพิษณุโลกมีเนื้อที่ประมาณ ๘,๖๕๕ ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอและ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอบางระกำ อำเภอนครไทย อำเภอพรหมพิราม อำเภอวังทอง อำเภอวัดโบสถ์ และกิ่งอำเภอชาติตระการ

ภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่ม ที่ราบส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม คือ ในท้องที่อำเภอบางระกำ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์ และอำเภอบางกระทุ่ม เป็นประโยชน์ในการทำนา ทำไร่ และทำสวน ทางตะวันออกส่วนมากเป็นป่าไม้และเขา มีที่ราบน้อยได้แก่เขตอำเภอวังทอง อำเภอนครไทย และบริเวณตะวันออกของอำเภอวัดโบสถ์

แม่น้ำสำคัญได้แก่

แม่น้ำน่าน เป็นแม่น้ำสำคัญที่สุดของจังหวัด ต้นน้ำเกิดระหว่างภูเขาจามในทิวเขาหลวงพระบางและภูเขาขุนนางนาลายในจังหวัดน่าน แล้วไหลไปทางทิศใต้ ผ่านจังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และพิจิตร ไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่ตำบลแควใหญ่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

แม่น้ำยม ต้นน้ำเกิดจากเขาขุนขวมในจังหวัดเชียงราย ไหลไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ผ่านจังหวัดแพร่ จังหวัดสุโขทัย เข้าเขตจังหวัดพิษณุโลกผ่านอำเภอบางระกำ เข้าเขตจังหวัดพิจิตร ไปร่วมกับแม่น้ำน่านที่ตำบลเกษชัย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

การประมง การจับปลาน้ำจืดเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัด พิชณุโลก มีการจับปลากันมากตามวังต่าง ๆ ของลำน้ำน่าน ลำน้ำยม และจับตาม ลำคลอง หนอง และบึง

การอุตสาหกรรม มีโรงงานทอผ้าพิชณุโลกขององค์การอุตสาหกรรม การคมนาคม จากกรุงเทพ ฯ อาจไปจังหวัดพิชณุโลกได้หลายทาง คือ ทางน้ำ เป็นทางดั้งเดิมที่ใช้กันมาแต่โบราณ การเดินทางจะต้องนั่งเรือ จากกรุงเทพ ฯ ไปตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปถึงปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ แล้วแยกเข้าสู่แควแม่ น้ำน่านซึ่งผ่ากลางเมืองพิชณุโลกในปัจจุบัน ระยะทาง ๔๖๐ กิโลเมตร

ทางรถไฟ เป็นทางที่สะดวกและปลอดภัย โดยรถไฟสายเหนือจาก กรุงเทพ ฯ ลงที่สถานีพิชณุโลก ระยะทาง ๓๘๘ กิโลเมตร ปัจจุบันมีรถไฟ หลายขบวน

ทางอากาศ เป็นทางที่ รวดเร็วที่สุด มีเครื่องบินของบริษัท เดินอากาศไทยจำกัด รับส่งผู้โดยสารและไปรษณีย์ภัณฑ์อยู่เสมอ

ทางรถยนต์ เป็นทางที่ สะดวก แต่ผู้ขับต้องระมัดระวังไม่ ประมาท จากกรุงเทพ ฯ ไปตามทาง หลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สระบุรี ลพบุรี ชัยนาท นครสวรรค์ กำแพงเพชร ถึงจังหวัดตากระยะ ทาง ๕๒๔ กิโลเมตร แล้วไป ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๖ (ตาก-พิชณุโลก) ระยะทางอีก ๑๓๘ กิโลเมตร ทางหลวงสายตาก -พิชณุโลกนี้เป็นทางหลวงที่ตัดผ่าน

ที่วัดคันรีมทางสายหล่มสัก - พิชณุโลก

ท้องทุ่งบนที่ราบสูง แล้วผ่านเข้าไปกลางป่าเขาอันกว้างใหญ่ไพศาล มองไปข้างหน้าจะแลเห็นภูเขาสูงหลายลูกกั้นอยู่ มองข้างทางจะเห็นต้นไม้ใหญ่น้อยเป็นป่าโปร่งบ้าง ทั่วบ้าง สีใบไม้และดอกไม้สดชื่นน่ารื่นรมย์ ทางสายขึ้น ๆ ลง ๆ ผ่านเขาหลายลูก บางตอนก็เลี้ยวโค้ง บางตอนก็ลาดชัน แต่การสร้างถนนทำดีมาก ท่านจะได้ชมทัศนียภาพอันงดงาม ใกล้ตัวเมืองพิษณุโลก ขณะที่ผ่านบริเวณเทือกเขาอันมีวนอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ท่านจะได้ชมธรรมชาติอันสวยสดงดงามจนพรรณนาไม่ได้ละเอียดลออเหมือนความเป็นจริง

ประวัติเมือง เป็นเมืองสำคัญมาแต่โบราณ พิจารณาตามประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั่วไป เมืองพิษณุโลกน่าจะสร้างขึ้นในบริเวณที่เป็นวัดจุฬามณีปัจจุบัน ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ตามพงศาวดารเหนือ เพราะในระยษณนั้นชนชาติขอมมามีอำนาจอยู่ในดินแดนภาคเหนือของแหลมทอง เรียกชื่อว่า “เมืองสองแคว” เพราะที่ตั้งเมืองอยู่ระหว่างลำน้ำสองสาย คือ แม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ซึ่งไหลขนานกันมาทางตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตก มาบรรจบกันที่ด้านใต้ของเมือง ในพ.ศ. ๑๘๐๐ เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยางและพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดรวมกำลังกันขับไล่ขอมและสถาปนากรุงสุโขทัยขึ้น และชาวไทยพร้อมใจกันเชิญพ่อขุนบางกลางท่าวเป็นกษัตริย์ไทยตั้งเป็นอิสระที่สุโขทัยนั้น เมืองสองแควก็ขึ้นอยู่กั๑สุโขทัยแต่นั้นมา

ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทยกษัตริย์สุโขทัยองค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์พระร่วง ผู้ทรงได้พระนามว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๑ โปรดให้ย้ายเมืองสองแควมาตั้ง ณ ที่ตั้งเมืองพิษณุโลกปัจจุบันและใช้ชื่อเดิม เพราะที่ตั้งใหม่ก็อยู่ระหว่างแม่น้ำน่านกับแม่น้ำแควน้อย อนึ่งไม่ปรากฏในรัชกาลใดได้มีการขุดคลองระบายน้ำจากลำน้ำน่านทางเหนือผ่านกำแพงเมืองเข้าไปสู่สระสองห้องทางตะวันตกของพระราชวังเดิม อันเป็นที่ตั้งพระราชวังจันทน์สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และผ่านเชื่อมกับแม่น้ำน่านทางใต้คลองขุดนั้น ต่อมาน้ำกัดเซาะกว้างลึกขึ้นจนกลายเป็นแม่น้ำดังปัจจุบัน แม่น้ำน่านเดิมเคยต้นเงินเป็นลำคลองและลำธารไป ยังเห็นแนวลำน้ำเก่าเหนือค่ายนเรศวร พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย) ทรงสถาปนาเมืองสองแควเป็นเมืองลูกหลวงและโปรดให้พญาไสยลือไทยราชโอรสไปครอง

พงศาวดารเหนือกล่าวว่า ใน พ.ศ. ๑๕๐๐ พญาลิไทยโปรดให้สร้าง พระพุทธรูป ๓ องค์ การสร้างพระ ๒ องค์คือ พระพุทธรชินสีห์ (หน้าตักกว้าง ๕ ศอก กีบ ๔ นิ้ว) และพระศรีศาสดา (หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๖ นิ้ว) เป็น ไปโดยเรียบร้อย การหล่อพระพุทธรชินราชในครั้งแรกไม่สำเร็จ ต้องหล่อใหม่ได้ พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง ๕ ศอก กีบ ๕ นิ้ว แต่มีทองเหลืออยู่ จึงหล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง ๑ ศอกเศษ เรียกว่า “พระเหลือ” กับพระสาวก เป็นพระพุทธรูปยืนอีก ๒ องค์ อิฐที่ก่อเตาหลอมทองและรูปหุ่นในการหล่อพระเอามารวมกันก่อเป็นชุกชี และปลูกต้นไม้ขึ้นบนชุกชี ๓ ต้น (โพธิ์ ๓ ต้น)

นับแต่สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใน พ.ศ. ๑๔๕๓ สุโขทัยก็มีปัญหาเรื่องเขตแดนทางด้านพิษณุโลก และใน พ.ศ. ๑๕๑๙ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ก็ทรงยกทัพไปได้เมืองสองแคว จับตัวขุนสามแก้วเจ้าเมืองกับครอบครัวราษฎรไปเป็นเชลย แต่ก็ไม่ได้ยึดเมืองไว้ ต่อมาเมื่อสุโขทัยได้พระมหาธรรมราชาที่ ๒ (พญาไชยสีลไทย) เป็นกษัตริย์ ทางอยุธยาสมเด็จพระบรมราชาฯ ก็ทรงยกทัพไปตีชนะสุโขทัย ต่อมาพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ทรงย้ายราชธานีของอาณาจักรสุโขทัยไปอยู่ที่พิษณุโลก และลดฐานะลงเป็นเจ้าประเทศราชขึ้นต่ออยุธยา เมื่อหมดเชื้อสายกษัตริย์สุโขทัยใน พ.ศ. ๑๕๘๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ โปรดให้รวมเข้าเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ และโปรดให้พระรามศวรราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชสำเร็จราชการฝ่ายเหนือและประทับที่พิษณุโลกจนสิ้นรัชกาล พระรามศวรทรงขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอยู่ ณ อยุธยาไม่นานก็ทรงต้องรับทัพพระเจ้าติโลกราชจากทางเหนืออยู่เนืองๆ จึงทรงย้ายราชธานีไปตั้งที่พิษณุโลกและทรงซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดจุฬามณีดังกล่าวมาแล้ว และทรงอุปสมบท ณ วัดจุฬามณีถึง ๘ เดือนเศษ

เมื่อสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ก็ทรงครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยาและโปรดให้พระเชษฐาซึ่งทรงเป็นราชอนุชาเป็นพระมหาอุปราชไปครองเมืองพิษณุโลก เมื่อพระเชษฐาทรงได้ราชสมบัติเป็นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ก็โปรดให้พระอภัยมณีวงศ์ราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชประทับที่เมืองพิษณุโลก เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ก็โปรดให้พระขัษฐาธิราชอนุชาเป็นพระมหาอุปราช แต่เมื่อพระขัษฐาธิราชขึ้นครองราชย์ก็มีได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดเป็นพระมหาอุปราชไปครองพิษณุโลก ทรงตั้งขุนนางเป็นเจ้าเมืองปกครอง

ใน พ.ศ. ๒๐๕๑ เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์จึงโปรดให้ขุนพิเรนทรเทพเป็นพระมหาธรรมราชาไปครองเมืองพิษณุโลก พร้อมทั้งพระราชทานพระวิสุทธิกษัตริย์ราชธิดาไปเป็นพระชายาด้วย พิษณุโลกจึงกลับมีฐานะเป็นเมืองมหาอุปราชอีก อนึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถก็ประสูติ ณ เมืองพิษณุโลกนี้

ระหว่างที่กรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้ตกเป็นประเทศราชพม่านั้น พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองโปรดให้พระมหาธรรมราชาเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา พระองค์จึงโปรดให้สมเด็จพระนเรศวรเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพใน พ.ศ. ๒๑๒๗ แล้ว ก็โปรดให้อพยพพลเมืองจากหัวเมืองฝ่ายเหนือรวมทั้งพิษณุโลกไปไว้ที่อยุธยา เมื่อขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๑๓๓ ทรงเปลี่ยนฐานะเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองเอกในภาคเหนือคู่กับเมืองนครศรีธรรมราชทางภาคใต้ พิษณุโลกจึงหมดฐานะเมืองมหาอุปราชแต่นั้นมา

ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อพระองค์เสด็จไปทำศึกกับเชียงใหม่ ๒ ครั้งก็ประทับที่พิษณุโลก จึงโปรดให้ช่างชาวฝรั่งเศสซ่อมแปลงบ่อนปรการเมืองพิษณุโลกขึ้น แล้วพิษณุโลกก็หมดความสำคัญไปอีก

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้วเกิดมีการจลาจลและมีผู้ตั้งตัวเป็นใหญ่หลายก๊ก ผู้สำเร็จราชการเมืองพิษณุโลก คือ เจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ก็ตั้งตัวเป็นอิสระอยู่ที่พิษณุโลก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกทัพขึ้นไปเพื่อปราบปรามใน พ.ศ. ๒๓๑๑ แต่ทรงถูกบั่นต้องล่าถอยไป เจ้าพระยาพิษณุโลกทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ได้ ๓ วัน ก็ป่วยถึงแก่พิราลัย

ใน พ.ศ. ๒๓๑๘ อะแซห่วนก็เป็นแม่ทัพพม่ายกมาตีไทยที่พิษณุโลก เจ้าพระยาจักรี (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือกรมพระราชวังบวรรมหาสุรสิงหนาท) ซึ่งไปราชการที่เชียงใหม่ จึงรีบยกทัพมารับอะแซห่วนก็ ได้แสดงฝีมือจนอะแซห่วนก็ขอดูตัวและกล่าวสรรเสริญ พม่าล้อมเมืองอยู่ ๔ เดือนจนเสบียงอาหารร่อยหรอ เจ้าพระยาพี่น้องจึงทิ้งเมือง พม่าเข้าเมืองได้ให้เผาบ้านเมืองเสียหาย

ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

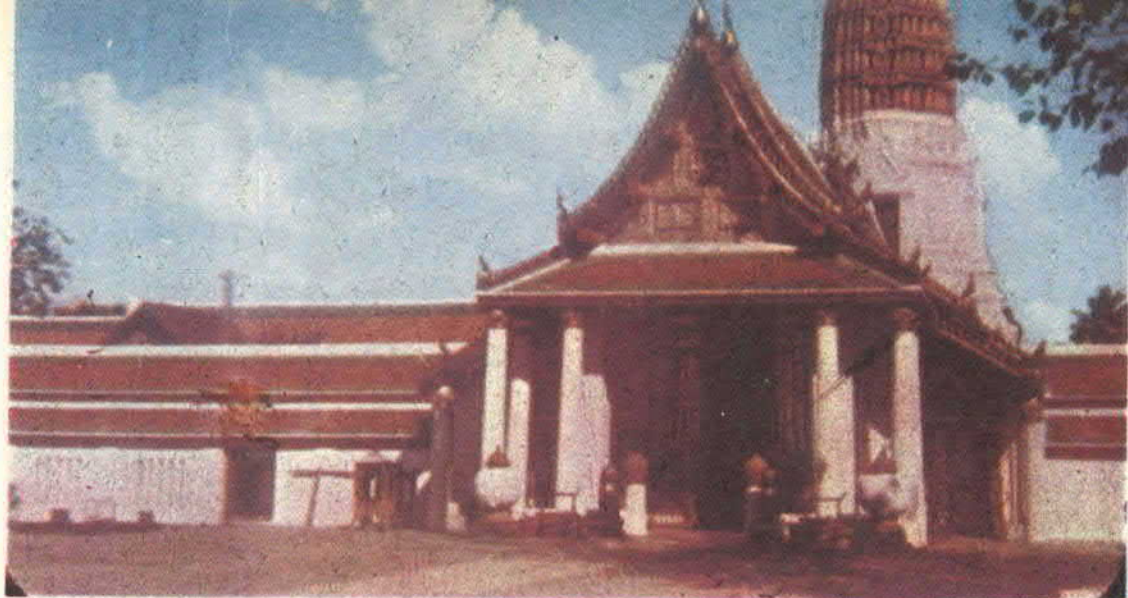
พระรูปหล่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ปัจจุบันพิษณุโลกยังคงความสำคัญทางด้านการเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางบกและทางอากาศในภาคเหนือ

จังหวัดพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางค้าขาย ตัวเมืองพิษณุโลกซึ่งนับแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ บ้านเรือนและร้านค้าอดวายไปมากมาย เทศบาลเมืองพิษณุโลกจึงวางแผนสร้างเมืองใหม่ จัดว่าเป็นเมืองที่มีผังเมืองทันสมัยสะอาดสะอ้านมาก อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีตึกแถวสูง ๓-๔ ชั้นแทบทั้งนั้น ด้านหลังตัวเมืองริมแม่น้ำยังมีชาวบ้านอาศัยอยู่ในเรือนแพสร้างแบบง่ายๆ ส่วนมากใช้สังกะสีเป็นหลังคา ในฤดูน้ำลดตลิ่งสูงชันมาก เรือนแพเหล่านี้ก็อยู่ต่ำลงไป หน้ำนน้ำหลากเรือนแพก็จะลอยสูงขึ้น

สถานที่สำคัญ สถานที่น่าชมน่าศึกษามีหลายแห่ง ได้แก่

ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งอยู่ในบริเวณพระราชวังจันทน์เก่า หรือหลังโรงเรียนประจำจังหวัดชาย ภายในประดิษฐานพระรูปหล่อเท่าองค์จริง รอบๆมีวงเวียนกว้างคล้ายที่ตั้งอนุสาวรีย์ ตัวศาลเป็นศาลาไทยแบบตรีมุข มีบันได

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ทางขึ้นลง ๓ ด้าน พระรูปซึ่งอยู่ภายในอยู่ในท่าประทับบนพระแท่น พระหัตถ์ซ้ายขวากำลึงทรงหลังทักษิณาทกประกาศอิสรภาพของกรุงศรีอยุธยา พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระแสงพาดอยู่บนพระเพลา เมื่อเข้าไปถวายความเคารพต่อพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว เราชาวไทยก็อดมิได้ที่จะระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณอันยิ่งใหญ่ที่พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๓ หลังจากตกเป็นประเทศราชของพม่าถึง ๑๕ ปี

ที่บริเวณโรงเรียนนี้เคยเป็นที่ตั้งพระราชวังจันทน์ ที่ประทับของพระองค์เมื่อทรงเป็นพระมหาอุปราช (วังหน้า) ปัจจุบันของโบราณที่ยังเหลืออยู่ในบริเวณนี้ คือฐานพระตำหนัก ศาลเทพารักษ์ และสระสองห้อง (สระน้ำมีถนนกั้นกลาง) ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบริเวณจังหวัดพิษณุโลกมี ๒ ศาล คือ ที่บริเวณค่ายทหารมณฑลทหารบกที่ ๓ อีกศาลหนึ่ง

วัดวิหารทอง เป็นวัดเก่า เวลานั้นเหลือแต่ซากเสาวihar แต่เดิมมีพระพุทธรูปยืนทองสัมฤทธิ์สูง ๑๘ ศอก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดสระเกษ และทรงเฉลิมพระนามใหม่ว่า “พระอัฐารสศรีสุกตทศพลญาณบพิตร”

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ชาวเมืองเรียกกันว่า “วัดใหญ่” วัดนี้เป็นวัดหลวงชั้นเอกบรมหาวิหาร พระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราชนี้สร้างและ

พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

ซ่อมกันหลายสมัย เริ่มแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา แต่ไฟไหม้หลายครั้ง ต้องซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ใหม่ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงสร้างประตูชั้นนอกด้วยไม้สลักเป็นลวดลายประดับมุกสวยงามมาก ส่วนประตูชั้นในข้างซ้ายที่สันประตูทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แกะเป็นรูปอุณาโลมอยู่ในบุษบกซึ่งมีรูปนุমানแบกไว้ มีรูปฉัตร ๒ ข้างบุษบก ส่วนพระพุทธรูปอื่นในวัดนี้แต่เดิมก็มีพระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา (ในสมัยรัตนโกสินทร์ จึงมาประดิษฐานอยู่ที่จังหวัดพระนคร) และพระเหลือ (คือพระพุทธรูปที่หล่อจากทองที่เหลือจากการหล่อพระพุทธชินราช)

ในบริเวณวัดนี้มีสถานที่น่าชมอีกหลายแห่งได้แก่ พระอุโบสถซึ่งตั้งอยู่ทางด้านหลังพระวิหารและมีผู้สันนิษฐานว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้าง วิหารพระพุทธเจ้าเข้านิพพานหรือวิหารเกลบ ภายในมีพระพุทธรูปนั่งใหญ่ ๑ องค์และพระสาวกหลายองค์ มีหีบซึ่งสมมุติว่าบรรจุพระพุทธรูประดังอยู่บนแท่นสลักสวยงาม วิหารน้อยอยู่กลางสวนดอกไม้ประดิษฐานพระสังข์กัจจายน์ นอกพระ

วิหารทางด้านเหนือมีมณฑปพระพุทธบาทจำลอง นอกบริเวณพระวิหารทางด้าน
หลังมีเนินวิหารเก้าห้อง ซึ่งปัจจุบันมีแต่ซากเสาศิลาเหลืออยู่หลายต้น ณ วิหาร
ด้านหลังมี “พระอัฐฐารส” คือพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่มากสูงตลอดพระเศียร
๑๘ ศอก หลังพระอัฐฐารสมีพระปรางค์ใหญ่สูง ๓๖ เมตร เป็นแบบที่แปลงมา
จากปรางค์ในสมัยลพบุรี สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้าง ณ ที่ตั้งเจดีย์เก่าทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบ
สุโขทัย อนึ่งที่วิหารกุดด้านเหนือและด้านหลังพระวิหารมีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุ
ที่มีผู้นำมาถวายเป็นพุทธรูป

วัดจุฬามณี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านทางฝั่งตะวันออกใต้เมืองพิษณุโลกลงไป
ตามถนนบรมไตรโลกนาถประมาณ ๑๒ กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุช
ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหินสลักงดงามมาก บริเวณวัดกว้างขวางมากสมกับเคยเป็น
ที่ตั้งเมืองมา วัดนี้เคยร้างไปหลายปีพึ่งมาบูรณะใหม่เมื่อสามสิบกว่าปีมานี้เอง
โบราณสถานสมัยที่ขอมสร้างเมืองยังมีปรากฏเป็นหลักฐาน คือ เทวสถานเป็นรูป
ปราสาทขอมสร้างด้วยศิลาแลงซึ่งปรักหักพังไปมาก ประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๓
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างวัดจุฬามณีขึ้น ปัจจุบันซากเสาศิลาพระอุโบสถ
และวิหารยังมีเหลืออยู่ พระองค์ทรงบูรณะดัดแปลงเทวสถานที่ถูกทำลายแล้วเป็น
พุทธศาสนสถาน มีร่องรอยปรากฏอยู่โดยเฉพาะ คือรูปปูนปั้นนูนเป็นรูปหงส์ตัว
เล็ก ๆ เรียงรอบปราสาท ในบริเวณวัดนี้ยังมีพระปรางค์ใหญ่ ซากถนนปูอิฐ สระ
น้ำใหญ่และเนินพระตำหนักที่ประทับ ขณะนี้วัดนี้กลับมีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา
มีศาลาการเปรียญและกุฏิพระ อนึ่งหลังปรางค์ใหญ่มีมณฑปประดิษฐานพระ-
พุทธบาทจำลองที่มีศิลาจารึกที่กร่อนไปมาก ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้
จารึกเรื่องการสร้างวัดจุฬามณีสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

วัดอรุณญิก เป็นวัดโบราณอีกวัดหนึ่ง อยู่ทางฝั่งตะวันออกนอกเมือง
ประมาณกิโลเมตรเศษ มีพระเจดีย์ใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่ท่ามกลางเจดีย์เล็กซึ่งปรัก
หักพังไปมาก และมีซากฐานอุโบสถ ซึ่งมีพระพุทธรูป ๑ องค์ เป็นพระพุทธรูป
ปั้น ข้าง ๆ มีใบเสมาหัก ๆ หลายแผ่น รอบ ๆ เจดีย์มีคูน้ำล้อมรอบ

น้ำตกแก่งโสภา เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ของแม่น้ำวังทอง มีหลายชั้นและมีก้อนหินใหญ่ๆ มากหนักเป็นสิบๆ ตัน บริเวณโดยรอบทั่วๆ ไปได้รับการตกแต่งไว้ดีมาก พยายามทำให้เหมือนธรรมชาติมากที่สุด

น้ำตกปอย อยู่ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีทางแยกจากทางหลวงสายตาก—พิษณุโลกเข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตร น้ำตกกว้างมาก (ไม่ต่ำกว่า ๔๐ เมตร) แก่งกลางแม่น้ำเป็นแนวหินยาวเรียบเหมือนมนุษย์ไปตัดไว้ จากแผ่นหินด้านบนของแก่งมีแก่งหินลดหลั่นลงไปสู่หินเบื้องล่างเป็นชั้นๆ เดินลงได้อย่างสบาย กลางแม่น้ำวังทองตอนนี้มีหินก้อนใหญ่ๆ เต็มไปหมด น้ำที่ตกลงมาไหลแยกเป็นน้ำตกเล็กๆ มากมายสวยงามมาก โดยรอบก็มีพุ่มไม้ใบหนาเป็นเงาร่มให้นั่งพักได้สบาย

น้ำตกแก่งซอง อยู่ข้างทางสายตาก—พิษณุโลก ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกประมาณ ๔๕ กิโลเมตร น้ำที่ตกลงไปสู่หินเบื้องล่างแรงมากจนเป็นฝอยขาวรอบๆ บริเวณมีไม้รวกต้นเล็ก ๆ และไม้เบญจพรรณสำหรับเป็นร่มเงาให้นั่ง และมีแอ่งน้ำใหญ่ที่น้ำใสสะอาดน่าอาบ

น้ำตกวังนกแอ่น อยู่ในเขตวนอุทยานสกุณทยาน น้ำตกนี้เป็นน้ำตกในลำห้วยวังทอง คือ ตกจากแก่งหินซึ่งกั้นน้ำตอนบนไว้ มีระยะตกสูงประมาณ ๔ เมตร น้ำตกตลอดปี บริเวณลำห้วยเป็นที่สงวนของกรมป่าไม้ เพื่อทำสวนพฤกษชาติและทำสวนไม้สักทดลอง

ห้วยวังทอง อยู่ในหมู่บ้านปอย อำเภอวังทอง มีแก่งหินลาดเป็นน้ำตกในลำห้วยมีน้ำตกลงเช่นเดียวกับน้ำตกวังนกแอ่น บริเวณกว้างขวางมีน้ำตกตลอดปี น้ำน่าอาบและว่ายน้ำเล่น

สระแก้ว เป็นบึงใหญ่มีมาแต่โบราณอยู่นอกเมืองพิษณุโลกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทางรถไฟสายเหนือตัดผ่าไปกลางสระ บนเกาะในสระเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลพระพุทธชินราช

กำแพงเมืองโบราณ มีอยู่ทั้งสองฟากแม่น้ำน่าน ในสมัยอยุธยาที่มีการซ่อมกันหลายครั้ง คือ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถคราวทำศึกกับ

เชียงใหม่ ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงเตรียมรับศึกหงสาวดี และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้นายช่างชาวฝรั่งเศสซ่อมและสร้างใหม่ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเกรงพม่าซึ่งเคยมารุกรานไทยทางเหนือจะเข้ายึดเป็นต้น จึงโปรดให้ซื้อเสียบางส่วน ต่อมาก็มี การขุดทำลายซากกำแพงเมืองทางตะวันออกเพื่อตัดเป็นถนนเอกาทศรถและถนนพระร่วง ทางตะวันตกยังเหลือแนวกำแพงแต่ก็มีการขุดอิฐไปใช้เสมอ

จังหวัดสุโขทัย

จังหวัดสุโขทัย ตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลธานี อำเภอเมืองสุโขทัย ฝั่งซ้ายของลำแม่น้ำยม จังหวัดสุโขทัยเคยเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของชนชาวไทย ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยางร่วมกับพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ขับไล่ขอมไปแล้ว ได้ยกพ่อขุนบางกลางท่าวเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ในขณะนั้นมีชนชาวไทยหลายกลุ่มที่เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่นานแล้ว ก็เริ่มสร้างบ้านเมืองกันขึ้น มีคันคูเป็นเขตแดน เมืองเล็กเมืองน้อยเหล่านีมีจำนวนมากและทำมาหากินกันอย่างอิสระ พ.ศ. ๑๘๒๐ กษัตริย์องค์ที่ ๓ ของสุโขทัย คือพ่อขุนรามคำแหง ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ที่ทรงมีฝีมือในการรบ ในขณะเดียวกันก็มีความรอบรู้ทุกด้าน ได้ทรงปรับปรุงการปกครองให้ราษฎรได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วกัน ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้นพร้อม ๆ กับสร้างวัดวาอาราม ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยโดยดัดแปลงจากอักษรขอม แต่สร้างรูปและลักษณะภาษาตามแนวที่เราใช้เป็นภาษาพูดกัน ทรงสนับสนุนการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงทั้งในทางไมตรีและทางค้าขาย เช่น พม่า มลายู และห่างไปถึงฟิลิปปินส์และชวา ซึ่งมีหลักฐานจากสินค้าประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่เรียกกันว่าเครื่องสังคโลกไปตกค้างอยู่ เป็นต้น และการติดต่อกับจีนก็มีอยู่ตลอดมา ส่วนอินเดียและลังกาเราก็ได้ติดต่อศึกษาและรับเอาอารยธรรมของเขามาเรื่อย ๆ จนถึงรัชกาลที่ ๕ ของสุโขทัย คือ พระเจ้าลิไทย สุโขทัยลดความสำคัญลงในด้านการเมือง มีผลงานเด่นแต่ทางพุทธศาสนา ได้แก่ การเผยแพร่พุทธศาสนาละทธิหินยานที่รับมาจากลังกาและนครศรีธรรมราช ทรงรวบรวมและศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน และทรงนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีจากเรื่องในพุทธศาสนา ในรัชกาลนี้สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงแข็งเมือง ประกาศตั้งอยุธยาเป็นอิสระนคร และใน พ.ศ. ๑๙๒๑ เมื่อพระเจ้าไสยลือไทยครองราชย์ที่สุโขทัยทางอยุธยาถึงกทัพมารุกราน สุโขทัยยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี ต่อมาเมื่อพระเจ้าแผ่นดินอีก ๒ องค์ แต่ก็หมดความสำคัญไป เจ้านายพี่น้องแย่งชิงบ้านเมืองกันเองเป็นเหตุให้เกิดการจลาจล สมเด็จพระอินทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเกรงเรื่องภัยจะ

ลูกตามจึงเสด็จขึ้นไปทรงระงับข้อพิพาท และให้พี่น้องแยกกันครองเมืองคนละเมือง และต่อมาในรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงโปรดให้รวมสุโขทัยเข้าไว้ในอาณาจักรอยุธยา

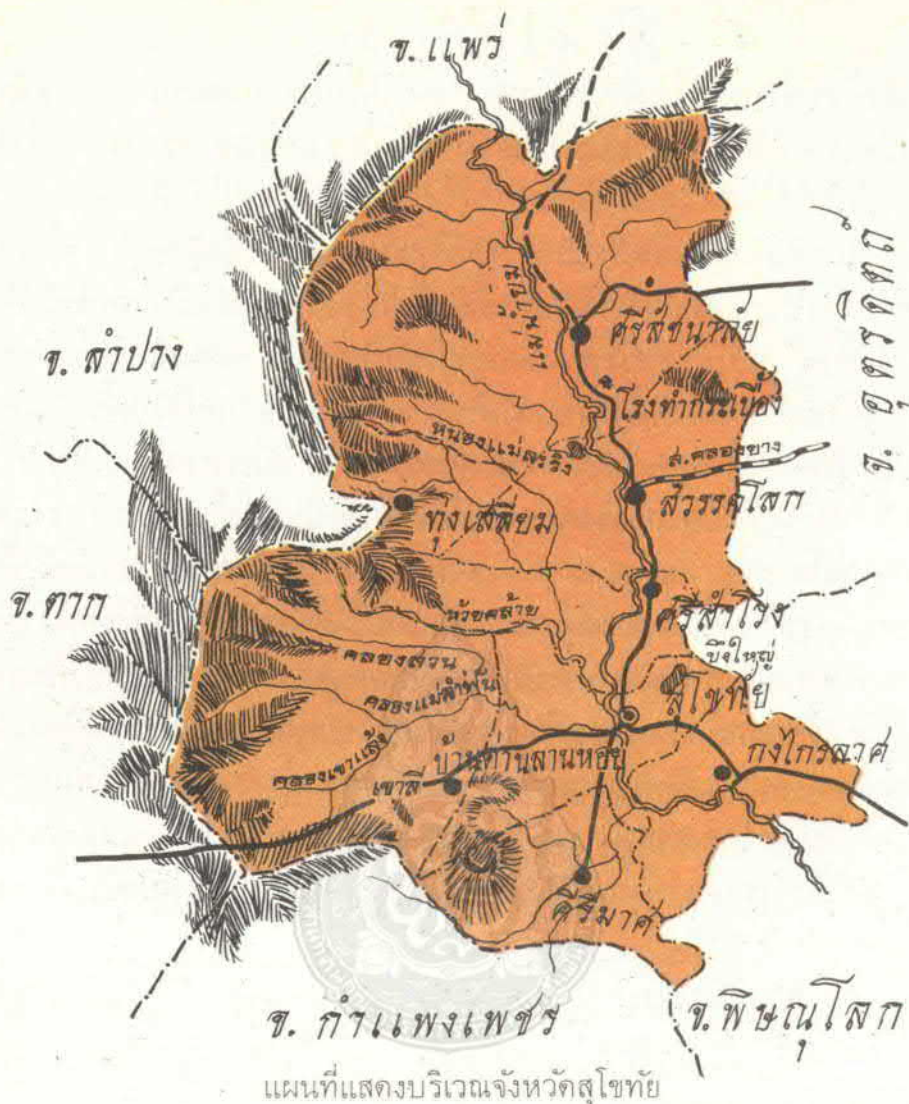
ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพจากพม่าแล้วก็ทรงเกณฑ์หัวเมืองเหนือให้ไปจับไล่พม่าทางเหนือ เจ้าเมืองสวรรคโลกและพิชัยบิดพลัว พอเสร็จศึกพม่าสมเด็จพระนเรศวรจึงทรงยาตราทัพไปทางหมู่บ้านด่านลานหอย แล้วไปตั้งพักทัพที่วัดศรีชุม แล้วโปรดให้น้ำจากตระพังโพยศรีมาเข้าพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และเร่งยกทัพไปปราบเจ้าเมืองสวรรคโลกและพิชัย จับฆ่าเสียทั้งสองคน ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว พม่ายกทัพมาทางเหนือได้พิชัยสวรรคโลก และสุโขทัยตามลำดับ สมัยกรุงธนบุรีเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าเมืองพิษณุโลกได้รวบรวมกำลังไปปะทะพม่า แต่กำลังน้อยกว่าจึงถอยมาตั้งมั่นที่พิษณุโลก

ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดให้ย้ายที่ตั้งจากเมืองสุโขทัยเก่าซึ่งเป็นทางผ่านของทัพพม่ามาตั้งใหม่ริมลำน้ำยม คือ บ้านธานี พนที่ลุ่มมากน้ำท่วมทุกปี คนไม่ค่อยอพยพมาอยู่ เมืองสุโขทัยจึงลดความสำคัญลง ในรัชกาลที่ ๓ ถูกยุบเป็นอำเภอธานีและเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสุโขทัยธานีขึ้นกับจังหวัดสวรรคโลก

กรุงสุโขทัยกลับมาเป็นจังหวัดใน พ.ศ. ๒๔๘๒ โบราณสถานในบริเวณเมืองเก่าก็ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นคราวๆ ตามกำลังงบประมาณ การขุดแต่งโบราณสถานก็ยังดำเนินต่อไป

อาณาเขต จังหวัดสุโขทัยมีเนื้อที่ประมาณ ๖,๘๔๑ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดแพร่ ทิศตะวันออกจดจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศใต้จดจังหวัดกำแพงเพชร ทิศตะวันตกจดจังหวัดตากและจังหวัดลำปาง

ภูมิประเทศ ทางทิศเหนือและตะวันตกเป็นป่าโปร่งและเขาเตี้ยๆ มากมาย ทางทิศใต้และตะวันออกมีที่ราบลุ่มใช้เพาะปลูกประมาณ ๑ ใน ๔ ของเนื้อที่ทั้งหมด เป็นเนินเขาเล็กน้อย เนือดินในบางส่วนมีคุณภาพเหมาะกับการทำถั่วเขียว ในสมัยสุโขทัยจึงมีการทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผามากมายจนเป็นที่

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดสุโขทัย

แพร่หลาย เรียกกันว่า เครื่องสังคโลก ตามภูเขาก็มี่แร่เหล็ก ทองคำ เงิน ทองแดง สังกะสี และดีบุก บนภูเขามีสินที่ใช้ประโยชน์ได้หลายชนิด ทั้งหินทรายและหินกรวด จึงไม่น่าสงสัยที่ในสมัยสุโขทัยรุ่งเรืองเคยมีการสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะเป็นจำนวนมาก และยังมีคำกล่าวกันถึงประชาชนชาวสุโขทัยว่า “เมื่อเสร็จหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายดีเหล็ก” “หมากม่วง หมากกลาง และหมากขาม” ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง คือ มะม่วง ขนุน และมะขาม ในสมัยปัจจุบันก็ยังมียู้อยู่ นอกจากนั้นในเขตชุมชนชนก็ยังมียู้อยู่ อ้อย และกล้วย โดยปลูกทั่วๆ ไป ไม้ที่ใช้หน่อรับประทานก็มีดาษดิน ส่วนไม้ใหญ่ในป่าก็มีไม้

เบญจพรรณและไม่กระยาเลย พืชไร่ก็มีหลายประเภท ได้แก่ ผักนานาชนิด ถั่ว-เหลือง แดงโม ในน้ำก็มีปลาชุกชุมโดยเฉพาะที่แก่งหลวงหน้าเมืองศรีสะเกษน้ำเย็น-เก่า ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของลำน้ำยมที่ไหลลดเลี้ยวไปมาหลายตอนจนแบ่งเมือง-สุโขทัยออกเป็นส่วนๆ รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๔,๒๗๕,๖๒๕ ไร่ ซึ่งใช้เพาะ-ปลูกประมาณ ๕๓๐,๕๔๐ ไร่

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดสุโขทัยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๘ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอกีรีมาศ อำเภอกงไกรลาศ อำเภอศรีสะเกษ อำเภอศรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอทุ่งเสลี่ยม และอำเภอบ้านด่านลานหอย

ประชากร จังหวัดสุโขทัยมีประชากรทั้งหมดประมาณ ๔๑๓,๗๕๐ คน ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ ในเขตอำเภอศรีสะเกษมีชาวบ้านกลุ่ม-หนึ่ง เรียกกันว่า “ลาวพวน” มีการแต่งกายคล้ายคนทางจังหวัดแพร่ และนิยม-ทอผ้าฝ้ายเป็นอาชีพ ความเป็นอยู่ยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยโบราณ

อาชีพ ราษฎรส่วนใหญ่ทำนาสลับกันมาแต่โบราณ แต่มาระยะหลังๆ นี้-มักขาดแคลนน้ำในบางส่วนใกล้ตัวเมือง จึงต้องเปลี่ยนไปทำไร่ที่ขลัมลูกที่ไม่ต้อง-ใช้น้ำมาก เช่น ปลูกฝ้าย ยาสูบ ถั่ว มัน อ้อย ฯลฯ การอุตสาหกรรม มีโรง-หีบฝ้าย โรงบ่มใบยาสูบ ที่อำเภอศรีสะเกษยังมีการตีเหล็กและทอผ้าอยู่ แต่ก็มี-ผลงานไม่มากนัก การทำป่าไม้เคยได้ผลดีแต่เพราะการปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้-ที่ตัดไปไม่ทำกันจริงจัง ปัจจุบันจึงลดความสำคัญไป และคนงานหันไปเก็บของ-ป่าและนำฝงมาขาย ที่อำเภอสวรรคโลกมีการทำกล้วยตากเป็นล่ำเป็นสันจนส่งไป-ขายจังหวัดใกล้เคียง การจับปลาก็ได้ผลดีพอสมควรในระยะเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ไม่แต่เพียงชาวสุโขทัยเท่านั้นแม้ชาวพิจิตร นครสวรรค์ พิชญโลก-และอุดรดิตถ์ก็พากันมาปลูกสร้างเพิงชั่วคราวเพื่อทอดแหจับปลาในลำน้ำยม-หมักทำปลาร้า ปลาเจ้านำไปขาย

การคมนาคม สุโขทัยไม่อยู่บนเส้นทางรถไฟและไม่มีสนามบินพาณิชย์-ถ้าจะเดินทางทางรถไฟ จากกรุงเทพฯ โดยรถไฟสายเหนือ แยกที่ชุมทางบ้าน-ดารา จังหวัดอุดรดิตถ์ ลงที่สถานีสวรรคโลก ระยะทาง ๔๔๗ กิโลเมตร แล้วไป-ตามทางหลวงแผ่นดินตอนสวรรคโลก-สุโขทัย ระยะทาง ๓๘ กิโลเมตร จะถึง-ที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ถนนสายนี้ชื่อว่า จรดวิถีถ่อง มีความยาวจากสุโขทัยถึง

จังหวัดตาก ถ้าเดินทางต่อไปและข้ามสะพานพระร่วง ซึ่งเดิมเป็นสะพานเหล็ก สร้างในรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพิ่งมาสร้างเป็นสะพานคอนกรีต เมื่อไม่นานมานี้ ระยะทางประมาณ ๑๒ กิโลเมตรจะถึงตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย ซึ่งเป็นตัวเมืองหลวงสุโขทัยเก่า

ถ้าเดินทางทางรถไฟจากกรุงเทพ ฯ แล้วเดินทางทางถนนระยะสั้นก็ลงจากรถไฟสายเหนือที่สถานีพิษณุโลก แล้วเดินทางตามทางหลวงแผ่นดินตอนพิษณุโลก-สุโขทัย ระยะทางประมาณ ๕๔ กิโลเมตร ก่อนที่จะถึงที่ตั้งศาลากลางจังหวัดจะผ่านอำเภองงไกรลาสก่อน เมื่อถึงตัวจังหวัดแล้วและจะเดินทางต่อไปถึงตัวเมืองหลวงสุโขทัยเก่าก็ต้องข้ามสะพานพระร่วงเช่นเดียวกัน อนึ่งจากกรุงเทพ ฯ ก็อาจจะเดินทางไปพิษณุโลกโดยเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัดได้อีกด้วย และถ้าเดินทางโดยเครื่องบินจากกรุงเทพ ฯ อาจจะลงที่จังหวัดตาก แล้วขึ้นรถยนต์หรือรถประจำทางมายังสุโขทัยตามเส้นทางถนนจรดวิถีถ่องก็ได้

การเดินทางนอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีถนนตัดใหม่อีกสายหนึ่ง คือถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย โดยไม่ต้องผ่านจังหวัดตาก ถนนสายนี้สะดวกพอสมควร ก่อนที่จะถึงตัวเมืองที่ตั้งศาลากลางจังหวัดจะผ่านอำเภอกีรีมาศก่อน ถนนสายนี้จะไปเชื่อมกับถนนจรดวิถีถ่องระหว่างเมืองสุโขทัยใหม่กับเมืองสุโขทัยเก่า

การเดินทางภายในจังหวัด ถ้าไปทางเส้นทางสายเหนือซึ่งขนานกับลำน้ำยม ออกจากที่ตั้งที่ว่าอำเภอเมืองสุโขทัยไปแล้วก็จะผ่านที่นาและหมู่บ้านตลอดจนวัดวาอารามไปตลอดทาง ถึงกิโลเมตรที่ ๑๔ เป็นที่ตั้งอำเภอศรีสำโรง ซึ่งมีเนื้อที่กว้างขวางผู้คนกับคั่งหนาแน่นจนถึงกับมีโรงพยาบาลในอำเภอนี้ซึ่งตั้งขึ้นก่อนโรงพยาบาลประจำจังหวัด ไปต่อไปเรื่อย ๆ ก็จะถึงอำเภอสวรรคโลก ซึ่งเคยเป็นเมืองมาแต่โบราณและเคยเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ทั้งนี้เพราะสวรรคโลกเป็นชุมทางใหญ่ กล่าวคือมีทางแยกหลายทาง ทางหนึ่งแยกไปอำเภอทุ่งเสลี่ยมซึ่งแต่ก่อนต้องข้ามเรือไป ปัจจุบันมีสะพานคอนกรีตข้ามลำน้ำยม แล้วเดินทางตามถนนลูกรังถึงอำเภอทุ่งเสลี่ยม และต่อจากอำเภอทุ่งเสลี่ยมไปเข้าเส้นทางลำปาง-เชียงใหม่-แพร่ สวรรคโลกเป็นสถานีรถไฟปลายทางไปยังชุมทางบ้านดาราจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นแหล่งกลางและเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าภายในจังหวัดและกับจังหวัดทั้งทางภาคเหนือและภาคกลาง

จากอำเภอสวรรคโลกถนนเลียบแม่น้ำยมไปเรื่อย ๆ ผ่านภูมิประเทศที่เป็นสวนและไร่นาตลอด มีหมู่บ้านเป็นระยะ ๆ ประมาณกิโลเมตรที่ ๑๔ ตามเส้นทางนี้มีท่าข้ามไปที่เมืองศรีสัชนาลัยเก่าหรือที่เรียกกันว่า เมืองเชลียง ที่ท่าข้ามมีหมู่บ้านค่อนข้างหนาแน่น การข้ามลำน้ำยมตอนฤดูฝนและฤดูน้ำหลากจะต้องใช้เรือซึ่งโยงกับลวดสลิงโดยมีคนคอยคัดท้ายเพราะน้ำเชี่ยวมาก ในฤดูแล้งโดยเฉพาะตั้งแต่เดือน ๔ (ประมาณเดือนมีนาคม) ไปชาวบ้านจะระดมกันสร้างสะพานไม้ไผ่ข้ามไปขึ้นที่ท่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ถ้าไม่ข้ามตรงนั้นเดินทางต่อไปอีกประมาณ ๑ กิโลเมตร ก็จะถึงแก่งหลวงซึ่งเป็นแก่งกัน

กระเช้าข้ามแม่น้ำยม อำเภอสวรรคโลก

ลำน้ำยมกว้างประมาณ ๑๐๐ เมตร ในฤดูแล้งจะเดินลุยน้ำข้ามไปได้อย่างสบาย เมื่อไปตามถนนต่อไปอีกไม่ช้าก็จะถึงที่ตั้งที่ว่าการอำเภอศรีสัชนาลัยซึ่งมีตลาดมีบ้านเรือนหนาแน่นพอควร

การติดต่อระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอกีร์มาศ ปัจจุบันมีถนนตัดใหม่สายกำแพงเพชร-สุโขทัยสะดวกอยู่แล้ว ส่วนที่ตั้งอำเภอกองไกรลาศการติดต่อระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอมี่ ๒ ทาง คือทางถนนสายพิษณุโลก-สุโขทัย ซึ่งผ่านที่ว่าการอำเภอดังกล่าวมาแล้ว การติดต่ออีกทางหนึ่งคือ ทางลำน้ำ สะดวกพอสมควร แต่ระยะทางค่อนข้างไกลมากเพราะลำน้ำคดเคี้ยว สำหรับการติดต่อระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอบ้านด่านลานหอยก็ใช้เส้นทางถนนจรดวิถีถ่องซึ่งเป็นการสะดวกมาก

สถานที่น่าชม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้ทรงบรรยายเรื่องเมืองสุโขทัยอย่างละเอียดไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” อีกทั้งกรมศิลปากรก็ได้

ประตูอ้อ ส่วนหนึ่งของกำแพงเมืองด้านตะวันตก

จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับเรื่องเมืองสุโขทัยหลายเล่ม โดยเฉพาะชุดที่จัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ฉะนั้นจะเลือกหยิบยกมาเล่าแต่สถานที่สำคัญเท่านั้น

ตามปกติผู้ที่ไปเที่ยวสุโขทัย ถ้าจะค้างคืนก็ค้างในตัวจังหวัด ซึ่งก่อนนั้นก็พักตามบ้านคนรู้จัก หรือโรงแรมซึ่งมีอยู่ไม่มากแห่ง แต่หลังจากไฟไหม้ใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ก็มีผู้สร้างโรงแรมขนาดกลางขึ้น ๓-๔ แห่ง และถ้าผู้เดินทางไม่มีรถยนต์ไปด้วยก็มีรถสองแถวกันย่อม ๆ เหมากันได้เป็นครึ่งวันหรือเต็มวันให้พาชมเมืองสุโขทัยเก่า ถ้าท่านไม่รู้จักเมืองสุโขทัยมาก่อนก็ควรแวะที่หน่วยศิลปากรที่ ๓ ที่ตำบลเมืองเก่า ที่นี่มีเอกสารนำเที่ยวและมีแผนผังแผ่นใหญ่แสดงที่ตั้งของบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า และถ้าท่านสนใจใคร่จะถามความรู้เกี่ยวกับเมืองสุโขทัยก็มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำที่จะชี้แจงกับท่านได้

กำแพงเมืองสุโขทัยเก่า เป็นกำแพง ๓ ชั้น ซึ่งยังคงเป็นแนวเป็นคันอยู่มาก มีบางตอนที่ถูกทำลายไปทั้งด้าน โดยที่ชาวไร่ไปถางป่าและฟันดินลง โดยไม่รู้เท่าถึงการณ์ และทั้งที่ทลายไปตามธรรมชาติ รอบ ๆ กำแพงมีประตูเมือง ๔ ทิศ ทิศเหนือเรียก “ประตูศาลหลวง” ทิศตะวันออกเรียก “ประตูกำแพงหัก” ทิศใต้เรียก “ประตูนะโม” ทิศตะวันตกเรียก “ประตูอ้อ” ระหว่างกำแพงแต่ละชั้นมีคูน้ำ และทางกำแพงด้านตะวันออกมีคลองแม่ลำพันไหลเลียบกำแพง ทางทิศใต้มีคลองเสาหอไหลเลียบ และภายในกำแพงเมืองมีสระใหญ่ ๔ สระ

เรียกกันว่า ตระพัง ซึ่งปัจจุบันน้ำก็ยังให้ประโยชน์แก่ชาวตำบลเมืองเก่า ตระพังที่สำคัญได้แก่ ตระพังเงิน ตระพังทอง ตระพังสอ ตระพังทองหลาง และตระพังตะกวน ใกล้เคียง ๆ ตระพังแต่ละตระพังก็มีวัดชื่อเดียวกับตระพัง ส่วนนอกกำแพงเมืองทางประตูศาลหลวงมีถนนดินยังมองเห็นเป็นตอนๆ เป็นที่สันนิษฐานว่าคือถนนพระร่วง ซึ่งเป็นทางเดินระหว่างเมืองสุโขทัยกับเมืองศรีสัชนาลัย ยาวประมาณ ๕๓ กิโลเมตร ตั้งต้นมาจากทิศใต้คือมาจากกำแพงเพชร ในบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า เมื่อกรมศิลปากรได้แผ้วถางป่าและขุดแต่งโบราณสถานไปมากแล้วก็พบเส้นทางเดินติดต่อกันได้ทั้งในเมืองและนอกเมือง และเนื่องจากมีโบราณสถานมากมายซึ่งยังคงไม่พังทลายไปมาก ทางกรมศิลปากรจึงได้บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นให้ใกล้เคียงรูปทรงเดิมมากที่สุด โบราณสถานเหล่านี้แบ่งอย่างคร่าวๆ ตามสถานที่ได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. โบราณสถานที่อยู่ในเขตกำแพงเมือง ๒. โบราณสถานที่อยู่นอกกำแพงเมืองแต่ไม่ห่างไกลไปมาก ๓. โบราณสถานที่อยู่ใน“อรัญญิก” คือ บริเวณป่าชายเมืองที่ร่มรื่นมีเนินเขาสลับซับซ้อน

สถานที่สำคัญที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองสุโขทัย ได้แก่
วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่กลางเมืองหลวงสุโขทัย เป็นวัดใหญ่มีบริเวณกว้าง-

วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

ขวาง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์
จำพรรษาอยู่และเป็นพระอารามหลวงติดกับพระราชวัง ทำนองเดียวกับวัดพระศรี-
สรรเพชญ์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่กรุงเทพฯ
วัดนี้มีกำแพงก่ออิฐทั้ง ๔ ด้าน มีประตู ๔ ประตู ตรงกลางมีเจดีย์แบบสุโขทัย
(ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเรียกเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์) เป็นเจดีย์
ประธานของวัด ฐานล่างมีรูปปูนปั้นเป็นพุทธสาวกเดินพนมมืออยู่โดยรอบ ถัด
ขึ้นไปมีพระพุทธรูปนั่งอยู่โดยรอบ ด้านหน้าเจดีย์มีวิหารขนาด ๑๑ ห้อง ซึ่งเดิม
เป็นที่ประดิษฐานพระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปหล่อสัมฤทธิ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้อัญเชิญมาทางเรือไปประดิษฐานไว้ที่วัดสุทัศน์ฯ
ด้านหน้าวิหารมีวิหารเล็กสูงแต่ถูกซุกทำลายไปส่วนมาก วิหารนี้เข้าใจว่าสร้างขึ้น
ภายหลัง พระมหาธาตุเจดีย์ทางด้านเหนือและได้มีมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป

พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ

ขึ้นปูนปั้น ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง
เรียกว่า “พระอัฐารส” (สูง ๑๘ ศอก)
รอบๆ มีเจดีย์ราย

ศาลพระแม่ย่า สร้างใหม่อยู่
ในตัวจังหวัด ด้านหน้าเขืองศาลากลาง
จังหวัดสุโขทัย เป็นที่ประดิษฐานพระแม่ย่า
ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นรูปแกะสลักสมัยสุโขทัย
องค์พระแม่ย่าเป็นหินสลักแท่งใหญ่ เดิม
ประดิษฐานอยู่ ณ เขาแม่ย่า ห่างจากตัว
เมืองเก่าไปทางใต้ประมาณ ๘ กิโลเมตร
ปัจจุบันเป็นที่เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อ
อุทิศแด่แม่นางเสือง

พระอัฐารส อยู่ภายในบริเวณวัดมหาธาตุ

ศาลพระแม่ย่า จังหวัดสุโขทัย

พระแม่ย่า

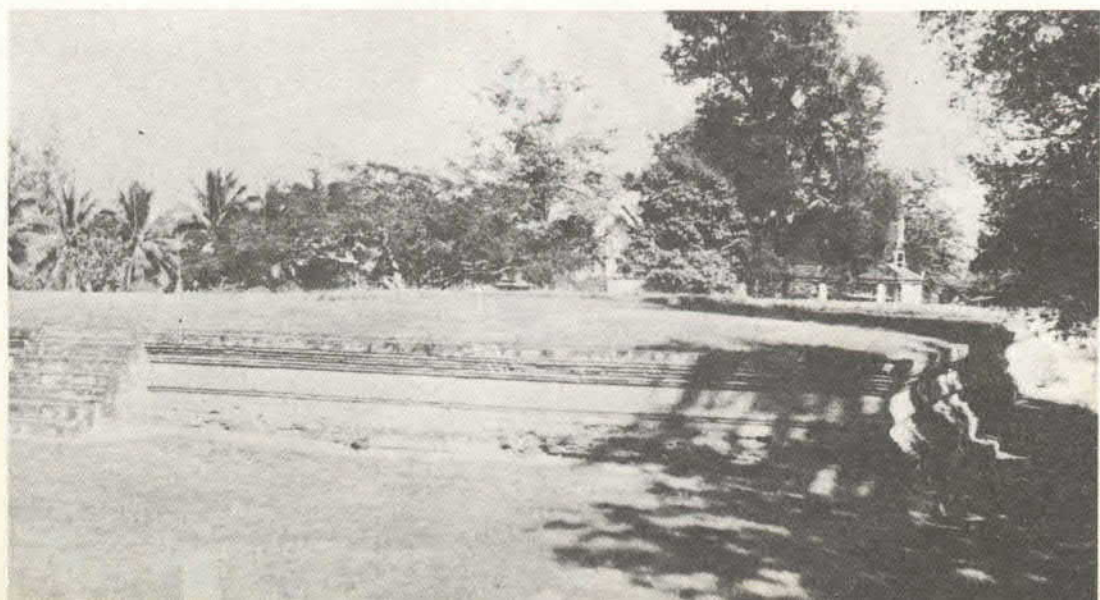

ดวงวิญญานพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทางราชการได้ประกอบพิธี
อัญเชิญดวงวิญญานพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจากเมืองสุโขทัยเก่า มาประดิษฐาน
ไว้ ณ ศาลแม่ย่านี เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ขอมดำดิน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพบหินดำที่ฐาน
พระเจดีย์รายหน้าซุ้มพระอัฐารสด้านใต้ หินนี้เมื่อทรงพบรูปร่างมน ๆ คล้ายหัว-
ไหล่คนจึงเรียกกันว่า “ขอมดำดิน” ตามตำนานที่ปรากฏในพงศาวดารเหนือ แต่
ทรงสันนิษฐานว่าเดิมคงจะเป็นศิลาหลักเมือง เมื่อสร้างศาลแม่ย่านีเพื่อประดิษฐาน
รูปสลักแม่นางเสือง พระชนนีของพ่อขุนรามคำแหงไว้ที่หน้าศาลากลางจังหวัด
หิน “ขอมดำดิน” นี้ก็ตั้งอยู่ด้วย แต่มีผู้แอบฝนบ้าง ต่อยบ้าง ไปจนเหลือเป็น
ชั้นกลม ทางกรมศิลปากรจึงย้ายเข้าไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง
แล้ว

เนินปราสาทพระร่วง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดมหาธาตุ เดิมมีคู
ล้อมรอบ ต่อมาได้เกลี่ยดินถมเสียบางตอน ตัวเนินปราสาทก่ออิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะผนวชอยู่เสด็จไปพบ และ
ได้มีผู้พบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและพระแท่นมังก์ศิลาทำด้วยหินชนวนขัด
มัน เป็นพระแท่นที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้ตั้งไว้กลางดงตาล ในวันธรรมสวนะ
ก็ใช้เป็นอาสนะที่พระมหาเถรานุเถระแสดงธรรม ในวันธรรมดาพ่อขุนรามคำแหง
ทรงประทับว่าราชการแผ่นดิน ปัจจุบันอยู่ที่วิหารยอด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เนินปราสาทพระร่วง จังหวัดสุโขทัย

วัดตระพังทอง จังหวัดสุโขทัย

วัดตระพังทอง อยู่อีกด้านหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำโดยมีสระใหญ่ล้อมรอบ มีสะพานไม้เชื่อมทั้งสองข้าง เดิมมีเจดีย์ทรงลังกา คือ ทรงกลม แต่หักพังไปหมดเหลือแต่ยอดตกอยู่ ปัจจุบันได้บูรณะให้คงสภาพเดิมแล้ว ในวัดมีมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทศิลาซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงสร้างและประดิษฐานไว้ที่เขาสุมนกฏซึ่งเรียกกันต่อมาว่าเขาพระบาทใหญ่ แล้วมีผู้นำมาไว้ในมณฑปนี้ ปัจจุบันมีโบสถ์สร้างใหม่และมีพระภิกษุจำพรรษา

วัดตระพังทองกลาง อยู่เลยวัดตระพังทองไปในแนวเดียวกัน มีมณฑปเป็นประธานของวัดซึ่งที่ผนังทำเป็นซุ้มมีกุหา ด้านเหนือเป็นภาพตอนเสด็จไปโปรดนางพิมพา ด้านใต้เป็นรูปปูนปั้นพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ มีเทวดาล้อมรอบ ด้านตะวันตกเป็นภาพปั้นตอนประทานเทศนาโปรดพระพุทธรูปดา ด้านหน้าคือทิศตะวันตกออกมีวิหาร ต่อไปเป็นโบสถ์ ปัจจุบันเป็นวัดร้าง

วัดข้างล้อม อยู่คนละฝั่งแม่น้ำกับตัวเมืองเก่าห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๒ กิโลเมตร มีเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหัวช้างโผล่ออกมาจากฐานเจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน ด้านหน้ามีวิหารซึ่งเหลือแต่เสาและพน

วัดเจดีย์สูง มีเจดีย์แบบสุโขทัยผสมเชียงแสน

วัดเจดีย์สูง จังหวัดสุโขทัย

วัดศรีสวาย จังหวัดสุโขทัย

ฐานสี่เหลี่ยมเป็นแบบย่อมุมซ้อนกัน ๓ ชั้น ตอนบนเป็นองค์ระฆังชะลูดขึ้นไปถึงยอดแหลม ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารย่อมๆ เหลือแต่เสา

วัดศรีสวาย อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของวัดมหาธาตุ มีปรากฏสามยอดตั้งแยกกัน ลวดลายเป็นศิลปะแบบลพบุรี มีกำแพงก่อด้วยศิลาแลงแท่งใหญ่ๆ และมีกำแพงแก้วชั้นในอีก ข้างหน้ามีวิหาร ๒ หลัง สร้างสมัยสุโขทัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นเทวสถานและคงมีโบสถ์พราหมณ์ด้วย เพราะทรงพบรูปพระศิวะ ต่อมาในสมัยสุโขทัยคงจะดัดแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนา ใกล้เคียงกันมีวัดอีกมากมาย เช่น

วัดตระพังเงิน มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัยเช่นเดียวกับที่วัดมหาธาตุ มีพระพุทธรูปยืนอยู่ในซุ้มตอนบนทั้ง ๔ ทิศ ด้านหน้าเป็นวิหาร ด้าน

วัดตระพังเงิน จังหวัดสุโขทัย

วัดสระศรี จังหวัดสุโขทัย

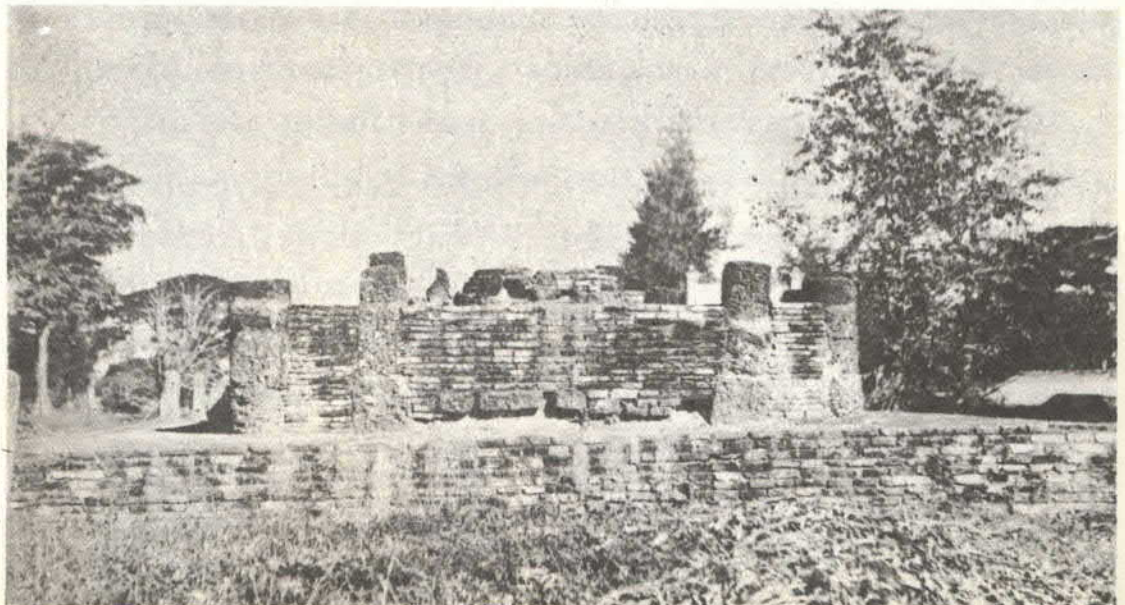
ตะวันออกเป็นตระพังใหญ่ คือ ตระพังเงิน ตรงกลางมีเกาะซึ่งเดิมมีโบสถ์ แต่ชำรุดเหลือแต่ฐานและเสา ไม่ไกลกันนักก็จะถึงวัดสระศรี

วัดสระศรี ตั้งอยู่บนเกาะกลางตระพังตะกวน มีเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยม ด้านหน้ามีวิหารขนาด ๕ ห้อง มีเจดีย์ขนาดต่างๆ ไม่ใหญ่นักอีก ๕ องค์ ส่วนโบสถ์อยู่กลางเกาะเล็ก ๆ เหลือแต่ฐาน

วัดตะกวน มีเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกัน ด้านหน้ามีฐานโบสถ์และฐานเจดีย์เล็ก ๆ รายรอบ และมีฐานพระนอนซึ่งผุพังไปแล้ว ที่วัดนี้เคยมีผู้พบพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน

วัดชนะสงคราม มีเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยม ด้านหน้ามีวิหารขนาดกลาง ชำรุดเหลือแต่ฐาน ด้านหลังมีโบสถ์ใหญ่กว่าวิหาร และในบริเวณวัดนี้มีเจดีย์เล็ก ๆ มากทีเดียว

หลักเมือง จังหวัดสุโขทัย

วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

ศาลหลักเมือง เป็นศาลเล็กๆ สี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานก่อด้วยศิลาแลง มีเสา
ระเบียง

ศาลตาผาแดง ก่อด้วยศิลาแลงยกพื้นสูง ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมาและมีบันไดขึ้น มีซุ้มประตูบนผนังศาล ๔ ซุ้ม ทรวดทรงเป็นปรangk์เทวสถานประดิษฐานรูปพระอิศวรที่ मुख หน้า และรูปพระนารายณ์ที่ मुख หลัง เทวรูปทั้งสององค์นี้เชื่อกันว่าไว้ที่กรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๑ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ

นอกกำแพงเมืองมีวัดสำคัญ คือ

วัดศรีชุม อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองสุโขทัยเก่า ห่างจากกำแพงเมืองไปราว ๒ กิโลเมตร เดิมมีคูล้อมรอบแต่ต่อมาคือเป็นกำแพง วัดนี้ไม่มีเจดีย์เป็นหลักของวัด ประฐานของวัดนี้คือมณฑปใหญ่ซึ่งภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่งามมาก (ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่า “พระอจนะ”) มีประตูกลางประตูเดียว ทางขวามือมีทางเข้าอุโมงค์ซึ่งเคยมีเรื่องเล่าว่าเข้าไปถึงกลางใจเมือง แต่ปากอุโมงค์พังปัจจุบันจึงก่ออิฐปิดไว้ ทางซ้ายมือมีช่องทางเดินแคบๆ ขึ้นไปเป็นชั้นบันไดซึ่งเลี้ยวไปมาจนถึงหลังคาเพดานเหนือบันไดถ้าใช้ไฟสว่าง ๆ ส่องดูจะเห็นแผ่นหินสลักเป็นภาพชาดกและรอยพระพุทธรูปฝีมืองามมาก อนึ่งข้างๆ องค์พระพุทธรูปด้านซ้ายมีทางเดินเป็นชั้นบันไดขึ้นไปทางด้านหลังพระอจนะ และถ้าผู้ใดพูดจากชอกหลังองค์พระเสี่ยง

วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย

จะสะท้อนก้อง จึงเคยมีเรื่องเล่าว่าพระพุทธรูปองค์นี้พูดได้ ด้านหน้าและด้านข้างของมณฑปมีวิหาร ส่วนพระอุโบสถอยู่นอกคูด้านใต้ (เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพขึ้นไปปราบกบฏที่เมืองสวรรคโลกใน พ.ศ. ๒๑๒๗ ก็ทรงตั้งทัพที่วัดนี้)

วัดพระพายหลวง อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองสุโขทัยและห่างจากวัดศรีชุมไปทางตะวันออกประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นวัดใหญ่มีคูล้อมรอบ เดิมเคยมีลำน้ำแม่โจนไหลไปรวมกับคลองแม่ลำพัน แต่ก่อนจึงต้องเดินข้ามสะพานไปสู่วัด แต่บัดนี้ลำน้ำตื้นเขินไปหมด ที่วัดพระพายหลวงนี้มีปราสาทสามยอดแต่พังไปเสีย ๒ องค์ เหลืออยู่เกือบบริบูรณ์เพียงองค์เดียว มีซุ้มประตูทั้งสี่ทิศ ซึ่งมีลวดลายปูนปั้นงดงามมาก ประตูทางเข้าเข้าได้ด้านตะวันออกทางเดียว บนซุ้มลวดลายปูนปั้นเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณฝีมืองามมาก ภายในปราสาทมีฐานศิวิไลค์ทำเป็นรางรับน้ำตรง เดิมคงจะเป็นเทวสถานแล้วไทยมาดัดแปลงเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เพราะมีวิหารอยู่ด้านหน้าซึ่งมีพระระเบียงโดยรอบเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นโดยรอบ

บริเวณวัดนี้กว้างขวางมาก มีรากฐานสิ่งก่อสร้างอีกหลายหลัง กรมศิลปากรสันนิษฐานว่า เดิมคงจะเป็นที่ตั้งพระราชวังหรือที่ประทับของเจ้าเมืองขอม และเมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงขับไล่ขอมไปแล้ว เดิมทีเดียวก็คงจะประทับที่นั่นก่อน แล้วจึงทรงย้ายไปสร้างที่ประทับที่วัดมหาธาตุ

เตาทุเรียง จังหวัดสุโขทัย

เตาทุเรียง อยู่เหนือวัดพระพายหลวงขึ้นไปประมาณ ๔๐๐ เมตร เป็นตำบลดั้งทำเครื่องถ้วยชามสมัยสุโขทัยที่เรียกกันว่า เครื่องสังคโลก ยังมีซากเตาทุเรียงเผาถ้วยชามในครั้งนั้น แต่มีจำนวนไม่มาก แล้วต่อมาก็มีการก่อตั้งเตาเพิ่มเติม ปัจจุบันนี้ค้นพบ ๔๕ เตา ตั้งเรียงรายไปตามลำน้ำแม่โจน เตาแบ่งเป็น ๓ ตอน เป็นที่ใส่ไฟตอนหนึ่ง ที่วางถ้วยชามตอนหนึ่ง และปล่องไฟอีกตอนหนึ่ง

ทั้งในและนอกกำแพงเมืองยังมีวัดอีกมาก เช่น

วัดพระเชตุพน อยู่ห่างจากกำแพงเมืองไป ๒ กิโลเมตรทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นวัดใหญ่และมีคูล้อมรอบ มีโบสถ์วิหารหลายหลังแต่หักพังไปมาก มีที่น่าสนใจคือ วิหารจตุรมุข ซึ่งผนังด้านนอกเป็นหินชนวนแท่งใหญ่ๆ ทำเป็นแบบลูกมะหวดทางด้านหน้า ด้านหลังทึบมีประตู ๒ ประตู วิหารนี้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาทางด้านตะวันออก ด้านตะวันตกเป็นพระพุทธรูปยืนด้านเหนือเป็นพระพุทธรูปนั่งแต่หักพังไปเหลือแต่ฐาน ด้านใต้พังเสียจนเกือบไม่มีเหลือ แต่เข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปนอน

วัดเจดีย์สี่ห้อง อยู่ห่างจากวัดพระเชตุพนไปประมาณครึ่งกิโลเมตร มีโบสถ์ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งเหลือแต่เสาต้นโตๆ ต่อจากโบสถ์ก็มีเจดีย์ฐานเป็นคูหาสี่ทิศ มีรูปปูนปั้นเป็นรูปครุฑขี้ช้างโผล่ออกมาจากผนังครึ่งตัว มีรูปเทวดาสองกรบบ้าง สี่กรบบ้าง ถูพานดอกไม้ขึ้นสลับรูปครุฑรอบฐานเจดีย์ ฝีมือปั้นสวยงาม ประณีตบรรจงมาก

วัดป่ามะม่วง อยู่ทางทิศตะวันตก ศิลาจารึกพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดพระนคร กล่าวถึงเรื่องการเสด็จออกผนวชแล้วมาประทับ ณ วัดนี้ แต่ขณะนั้นวัดนี้ชำรุดมากจนมองเกือบไม่เห็นซาก แม้แต่ซากโบสถ์ใหญ่ขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๘ เมตร ใกล้เคียง โบสถ์ก็มีฐานเจดีย์ใหญ่และเจดีย์เล็กรายรอบ

ในเขตอรัญญิก หรือบริเวณป่าชายเมือง มีสถานที่สำคัญ คือ

วัดสะพานหิน ชึ่งตั้ง

อยู่บนเขาสูงเล็ก ๆ จากเชิงเขา
ขึ้นไปมีหินปูเป็นทางเดิน ถึง
ยอดเขาเป็นลานซึ่งมีวิหาร ๖ ห้อง
เสากลมทำด้วยศิลาแลง ภายใน
วิหารมีพระอัฐฐารสซึ่งชำรุดและ
มีการซ่อมหลายครั้งแล้ว ทาง
ทิศเหนือของวิหารมีรอยสกัดหินชนวนจากภูเขาใช้ในการก่อสร้างแต่ครั้งสุโขทัย
ยังปรากฏอยู่

วัดสะพานหิน จังหวัดสุโขทัย

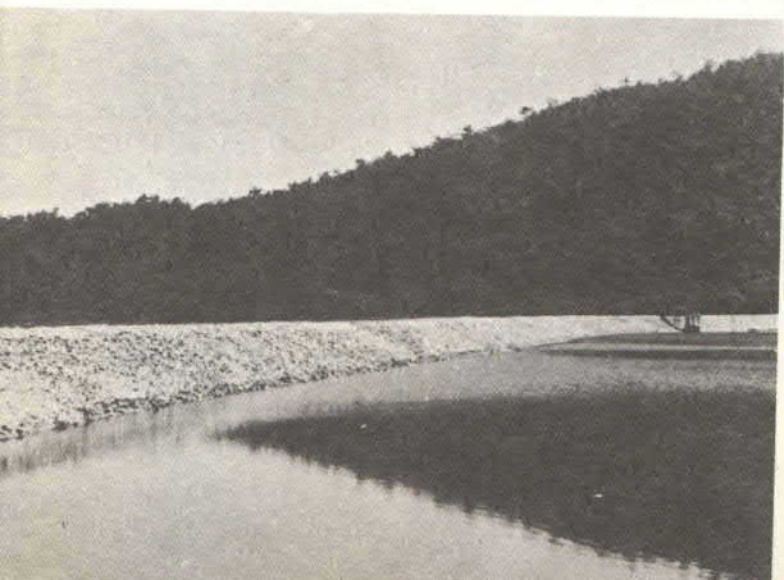
วัดเขาพระบาทน้อย อยู่บนเขาเตี้ย ๆ ใกล้กับวัดสะพานหิน ตอนบนมี
เจดีย์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งชื่อว่า “เจดีย์จอมแห”
เพราะรูปทรงของเจดีย์ค่อนข้างคล้ายแหที่ตากกางไว้ โดยลดทอนเป็นปูนปั้นทำ
เป็นกลีบเล็ก ๆ โดยรอบ บนยอดเขาซึ่งกันมีเจดีย์แปดเหลี่ยมองค์ใหญ่ไม่มียอด

วัดเจดีย์งาม อยู่บนเทือกเขาเดียวกับวัดเขาพระบาทน้อยและวัด
สะพานหิน ห่างจากกำแพงเมืองทางตะวันตกราว ๔ กิโลเมตร มีเจดีย์ทรงลังกา
ค่อนข้างสูงฐานสี่เหลี่ยม ด้านตะวันออกมีวิหารหลังย่อม ๆ เหลือแต่เสาศิลาแลง
และมีกุฏิก่อด้วยหิน ๔ หลัง ถัดไปมีบ่อน้ำขุดลงไปในหิน จึงสันนิษฐานกันว่า
คงเคยมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่

วัดช้างรอบ อยู่เชิงเขาสูงหนึ่ง เป็นวัดที่มีเจดีย์ทรงลังกา มีช้างโผล่
รอบฐานทั้งสี่ด้าน มีวิหารอยู่หน้าเจดีย์ และไม่ไกลจากวัดนี้มีบ่อน้ำศิลาแลงซึ่ง

ศรีตมส จังหวัดสุโขทัย

วัดช้างรอบ จังหวัดสุโขทัย

สันนิษฐานว่าในชั้นต้นคงจะมีการขุดศิลาแลงไปใช้ก่อสร้าง ต่อมาจึงตัดแปลงเป็นบ่อน้ำดื่ม ปัจจุบันบ่อน้ำอยู่หน้าค่ายลูกเสือสุโขทัย “รามคำแหง”

สรีดภงส์ หรือท่านบพระร่วง เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของเมือง เดิมเป็นท่านบดิน เข้าใจว่ามีมาก่อนสมัยไทยเข้ามาครอบครองสุโขทัย และคนไทยก็นิยมสร้างเมืองใกล้แม่น้ำมากกว่าจะอยู่ในที่ห่างไกลแม่น้ำ ซึ่งใช้สัญจรไปมาพร้อมกับใช้อาบกิน สรีดภงส์นี้เป็นเขื่อนดินกั้นขวางชอกเขาตรงปากทางที่ลาล่องเสาหอไหลออกสู่ที่ราบลุ่มลำน้ายม เป็นคันดินกว้างประมาณ ๒ เมตร สูงประมาณ ๖ เมตร ความยาวจากเชิงเขาแก้วมายังเชิงเขาพระบาทใหญ่ประมาณ ๔๐๐ เมตร แต่ชาวบ้านทำลายคันดินลงมาปราบเป็นพื้นที่สำหรับทำนาทำไร่เสียบางตอน แต่เดิมมีคลองส่งน้ำจากเขื่อนนี้ลงไปสู่ตระพังต่างๆ ในเมืองหลวง แต่ร่องน้ำเหล่านี้ถูกทอดทิ้งมานานจนไม่ให้ประโยชน์อย่างแต่ดั้งเดิม ปัจจุบันกรมชลประทานซ่อมเสริมเขื่อนดินนี้เป็นเขื่อนหินเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการกสิกรรมแต่ไม่มีน้ำมากนัก

ต้นอ่างเก็บน้ำต่อจากสรีดภงส์ไป มีทางดินปนทรายซึ่งรถยนต์ใช้เดินได้ในฤดูแล้ง ต้นอ่างเก็บน้ำนี้เรียกกันว่า โขกพระร่วงลงพระขรรค์ คือบริเวณชอกเขาขาดตอนต้นน้ำคลองเสาหอซึ่งมีต้นกำเนิดในบริเวณเทือกเขาด้านตะวันตกของสุโขทัย มีความยาว ๔ กิโลเมตร พื้นล่างเป็นหินก้อนใหญ่น้อย หน้าแล้งน้ำแห้งผาก

อำเภอศรีสัชนาลัย เป็นที่ตั้งเมืองเก่า เดิมทีเดิยมีเมืองเก่าชื่อเมืองเชลียงอยู่ริมแม่น้ำยม มีหลักฐานเหลืออยู่คือ ก้นเนินดินซึ่งคงจะเป็นเขตกำแพงเมือง แต่กำแพงเมืองทางทิศใต้ถูกน้ำเซาะพังไปหมดแล้ว ทั้งในและนอกกำแพงดินมีวัดหลายวัด ต่อมาในสมัยสุโขทัยก็มีการย้ายเมืองมาตั้งเหนือเมืองเชลียงขึ้นไปเรียกว่า เมืองศรีสัชนาลัย

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หรือ วัดพระปรางค์ อำเภอศรีสัชนาลัย หลักฐานคือเจดีย์ทรงพระมูเตา หรือที่เรียกว่า เจดีย์มอญ ซึ่งถึงแม้จะมีร่องรอยของการพยายามจะเสริมให้มียอดก็กลับหักพังไป เพราะองค์เจดีย์รูปทรงสำเร็จอยู่ในตัวแล้วเป็นเจดีย์ทรงเตี้ยโดยแท้ หลังจากนั้นจึงมีการใช้ศิลาแลงสร้างพระปรางค์องค์ใหญ่ซึ่งเป็นแบบขอมเช่นเดียวกับวัดอื่นๆ โดยรอบ กาลล่วงต่อมาในสมัยสุโขทัยจึงได้สร้างเมืองศรีสัชนาลัยขึ้นใกล้เมืองเชลียงเดิม และมีการสร้างโบราณ-

สถาน ๒ แห่ง แห่งแรกคือ ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ตรงลำน้ำอ้อม อีกแห่งอยู่ทางทิศตะวันตกหน้าแก่งหลวง

ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุนี้มีรั้วล้อมรอบพระปรางค์ ประกอบด้วยเสาศีลาแลงกลมขนาดใหญ่กว้างกว่า ๑ เมตรวางอยู่เป็นคู่ๆ รองรับแท่งศิลาแลงตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม ทางทิศตะวันออกและตะวันตกมีประตูประกอบด้วยหินแท่งสองท่อน ตรงกลางตัดกับเส้นยอดมีรูปหน้าคนประกอบทั้ง ๔ ทิศ ที่ประตูหนึ่งมีรูปสลักปูนปั้นเป็นเกียรติมุข กำแพงนี้มีร่องรอยแสดงว่าทรุดลงไป หรือมีฉะนั้นก็มีดินทับถมสูงขึ้น ความสูงของกำแพงจึงไม่ได้สัดส่วนกับพระปรางค์

องค์พระปรางค์ใหญ่ฐานเป็นระเบียงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๒ ชั้น เหนือชั้นจึงถึงฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม พระปรางค์สร้างด้วยศิลาแลงหันหน้าทางทิศตะวันออกซึ่งมีมุขยื่นออกมาทางด้านนั้น ด้านอื่นเป็นประตูปลอมซึ่งมีกรอบหน้าบันรูปนาค เหนือขึ้นไปองค์ปรางค์มียอดซ้อนกันขึ้นไปเก้าชั้น แต่ละชั้นมีหน้าบันประจำทิศ ส่วนกลีบขนุนโดยรอบ ๒๔ กลีบไม่มีลวดลาย ดูโดยทั่วๆ ไปแล้วจึงมีลักษณะทั้งศิลปะขอมและไทยปนกันอยู่ เข้าใจกันว่าคงจะได้บูรณะปฏิสังขรณ์หลายสมัย อนึ่งเพดานไม้ปูลงอย่างงดงามภายในองค์ปรางค์ ปัจจุบันเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

ทางทิศตะวันออกของพระปรางค์มีวิหารซึ่งมีเสาและฐานและพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองแต่ทองหลุดไปหมด เป็นพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัยงามมาก และมีวิหารเล็กๆ ทางทิศใต้ มีอาคารเล็กๆ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลางดงาม มีผู้นำไปใช้เป็นแบบเสมอ ทางด้านข้างองค์พระปรางค์คือทางทิศใต้ ภายในบริเวณนี้มีซุ้มพระพุทธรูปนั่งปางนาคปรก นาคเป็นบัลลังก์สูงแบบขอม อนึ่งทางด้านเหนือของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุนี้ ลำน้ำยมวกอ้อมมาจนขนานกับลำน้ำหน้าวัด ผังลำน้ำซึ่งถูกน้ำเซาะแสดงให้เห็นเศษถ้วยชามสังคโลกอย่างเคลือบสีน้ำตาลเป็นอันมาก เรียกว่า เครื่องถ้วยเขลียง

บริเวณทิศตะวันตกบนฝั่งลำน้ำยมที่แก่งหลวง (ฝั่งเดียวกับสุโขทัยเก่า แต่ถนนพระร่วงซึ่งเคยเชื่อมสองเมืองนี้ขาดหายไปดังได้กล่าวมาแล้ว) ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองศรีสัชนาลัย และต่อมาในสมัยอยุธยาเรียกว่าเมืองสวรรคโลก มีสิ่งที่น่าสนใจมาก สิ่งแรกคือกำแพงเมืองยาวกว่า ๔ กิโลเมตรตามลำน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีวัดที่น่าสนใจอีกหลายแห่ง ได้แก่

วัดช้างล้อม มีเจดีย์ทรงลังกาขนาดใหญ่กว่าที่สุโขทัย มีช้างโผล่มาเกือบทั้งตัวยื่นแบกโดยรอบฐาน ฐานถัดขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งมีซุ้มพระพุทธรูปโดยรอบ ตรงกลางด้านหน้าคือทิศตะวันออกมีบันไดขึ้นไปสู่องค์เจดีย์ เจดีย์แบบนี้ได้รับอิทธิพลจากลังกาที่เมืองอนุราชปุระโดยตรง จึงน่าจะสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

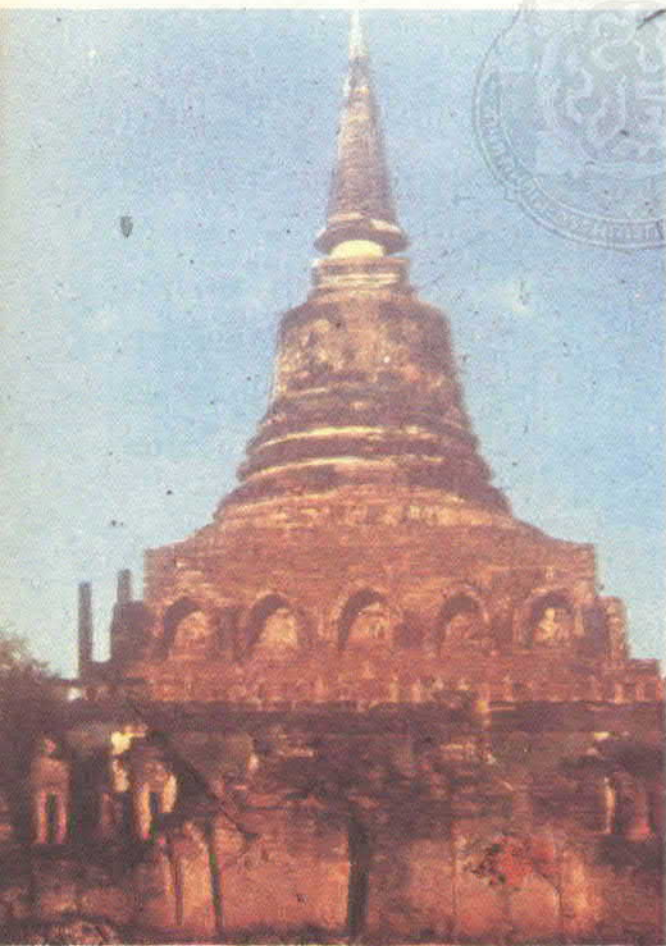
วัดเจดีย์เจ็ดแถว มีบริเวณกว้างขวาง ตรงกลางมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัยเป็นประธาน มีซากวิหารอยู่ตรงหน้า และโดยรอบเจดีย์ประธานมีเจดีย์รูปร่างและทรวดทรงแปลกๆ ซ้ำกันบ้างไม่ซ้ำกันบ้างล้อมรอบอยู่ราว ๔๕ องค์ แต่หักพังไปเสียก็มาก เจดีย์เหล่านี้ก่อเรียงกันเป็นแถวๆ แถวละ ๓ องค์ เป็นที่แสดงแบบสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัยเกือบจะครบที่นิยมสร้างกันในสมัยนั้น เข้าใจว่าเจดีย์องค์กลางคงจะประดิษฐานพระบรมธาตุหรือพระธาตุ แต่เจดีย์รายรอบคงจะบรรจุอัฐิภคินีและเจ้านาย

เขาพนมเพลิง อาจเดินขึ้นบันไดไปยอดเขาได้ มีเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและเจดีย์องค์เล็ก ๆ อยู่บนลานชั้นนอกด้านตะวันตก

เขาสุวรรณคิริ อยู่ถัดไปทางทิศตะวันตกของเขาพนมเพลิง มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอดเช่นเดียวกัน

วัดนางพญา สิ่งก่อสร้างหักพังไปไม่ครบองค์ แต่มีสมบัติศิลปะล้ำค่าประจำวัดนี้คือ ผนังวิหารด้านหนึ่งมีลวดลายปูนปั้นอย่างงดงาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดมากถึงกับโปรดให้จำลองมาสร้างที่ลานพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม แต่ฝีมือห่างไกลกันมาก ทางทิศเดียวกันนี้มีหลักเมืองซึ่งจำลองแบบเทวาลัยขอม

วัดช้างล้อม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

วัดสระปทุม อยู่นอกกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย ขณะนี้อยู่ในป่าไฟ มี
มณฑปแบบเดียวกับวัดศรีชุม แต่ขนาดย่อมกว่า

ส่วนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือจากกำแพงเมืองไปประมาณ ๕ กิโลเมตร มีเตาเผาเครื่องถ้วยชามจำนวนมาก เตาไม่สร้างถาวรแข็งแรงเท่าที่สุโขทัย
แต่มีจำนวนมากกว่า เตาที่อยู่ใกล้ประตูเมืองผลิตเครื่องปั้นดินเผาสีขาวประดับ
ด้วยลายสีน้ำตาลหรือเทาแก่ ทางเหนือขึ้นไปมีเครื่องเคลือบสีเขียวไข่กา

โบราณสถานที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ มีบางแห่งที่พวกขอมสร้างแต่เดิม
แล้วไทยมาดัดแปลงและสร้างเสริมเพิ่มเติม แต่ส่วนมากเป็นสถาปัตยกรรมที่คนไทยสมัยนั้นสร้างขึ้นใช้เวลา ๑๐๐ ปีเศษ ฉะนั้นอนุชนทั้งหลายก็น่าจะภาคภูมิใจ
ในความสามารถของบรรพบุรุษ และน่าจะพากันสนใจที่จะศึกษาและไปชม
สถานที่เหล่านี้เมื่อมีโอกาส อนึ่งสมัยสุโขทัยยังขึ้นชื่อในด้านปฏิมากรรม โดยเฉพาะ
ในการสร้างพระพุทธรูปที่แสดงฝีมือชั้นเยี่ยมที่สามารถถ่ายทอดสิ่งที่น่า
เลื่อมใสไว้ในองค์พระพุทธรูป ปัจจุบันเราจะชมได้ในพระนครหลายแห่ง เช่น
พระศรีศากยมุนีที่วัดสุทัศน์ฯ พระพุทธรชินสีห์ที่วัดบวรนิเวศ และพระระเบียงที่
วัดเบญจมบพิตร และวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีพระพุทธรชินราช
ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลกอีก

จังหวัดตาก

ข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่ว่า “.....เมื่อกู้เงินใหญ่ได้ สิบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาที่เมืองตาก พ่อครูไปรบขุนสามชนหัวข้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา.....” ซึ่งเล่าถึงเหตุการณ์ที่เจ้าเมืองฉอดยกทัพมาตีตาก ซึ่งเป็นเมืองในเขตอาณาจักรสุโขทัย เจ้ารามคำแหงทรงเห็นข้างของขุนสามชน ก่อนพระราชบิดา จึงใส่ข้างทรงของพระองค์เบิกพลเข้าชนกับข้างของขุนสามชน จนได้ชัยชนะ อาณาเขตสุโขทัยจึงขยายไปจนถึงเมืองฉอด (อยู่ในเขตอำเภอแม่ระมาดเหนืออำเภอแม่สอด) และเลยไปถึงชายเขตรามัญที่เดียว หลักฐานสำคัญนี้ แสดงว่าเมืองตากเป็นเมืองเก่าเคยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และอาจจะมีอายุเก่ากว่า นั้น เมืองตากในสมัยสุโขทัยตั้งอยู่ห่างจากบริเวณตัวเมืองปัจจุบันไปทางเหนือ ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร คือ ในเขตอำเภอบ้านตากปัจจุบัน ส่วนเมืองตากปัจจุบัน เดิมชื่อว่า บ้านระแหง

ตาก จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งมีชายแดนติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า ตั้ง ศาลากลางจังหวัดที่ตำบลระแหง อำเภอเมืองตาก ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง มี อาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกจดจังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ และ จังหวัดอุทัยธานี ทิศใต้จดจังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันตกจดประเทศสหภาพพม่า มีแม่น้ำเมยกั้นเป็นเขต

ภูมิประเทศ จังหวัดตากนับได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีภูเขามากจังหวัดหนึ่ง ถ้ามองจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัด จะเห็นภูเขาล้อมอยู่โดยรอบ ภูมิประเทศเต็มไปด้วยป่าเขาสลับซับซ้อนโดยทั่วไป มีที่ราบทำการเพาะปลูกได้ตามที่ว่างระหว่าง หุบเขา และบริเวณที่ราบลุ่มทางฝั่งขวาแม่น้ำปิง บริเวณที่ราบสูงเป็นป่าไม้ซึ่ง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้มีค่าหลายชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ตะแบก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ยาง ฯลฯ แรกก็มีอยู่มาก ได้แก่แร้วุลแฟรม ดีบุก และหินแกรนิต ซึ่ง ทำรายได้อย่างงามให้แก่ประเทศ

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดตาก

จังหวัดตากมีแม่น้ำสำคัญ คือ

แม่น้ำปิง ต้นน้ำเกิดจากทางเหนือของประเทศไทย ลำน้ำปิงไหลผ่านจังหวัดตากตั้งแต่อำเภอบ้านตาก และมีแม่น้ำวังไหลมาบรรจบกันเหนือที่ว่าการอำเภอบ้านตาก เรียกว่า ปากวัง ลำน้ำตอนนี้น้ำกว้างมาก แต่ตื้นเขิน เป็นทรายทั่วไป ฤดูแล้งมีหาดทรายขึ้น ไม่สะดวกในการเดินเรือ ใช้เดินเรือและล่องแพซุงได้แต่ในฤดูน้ำมาก

แม่น้ำเมย ต้นน้ำเกิดจากเขาทางใต้ของอำเภอแม่สอดและอำเภออุ้มผาง ไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ ไปรวมกับแม่น้ำสาละวินในสหภาพพม่า ลำน้ำนี้ตื้นเขินเป็นแก่งหินและหาดทรายทั่วไป กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพพม่า

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดตากมีเนื้อที่ประมาณ ๑๕,๖๐๕ ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ คือ อำเภอเมืองตาก

ริมฝั่งแม่น้ำปิง จังหวัดตาก

อำเภอบ้านตาก อำเภอแม่ระมาด อำเภอแม่สอด อำเภอสามเงา อำเภอท่าสองยาง และอำเภออุ้มผาง เทศบาลมี ๒ แห่ง คือเทศบาลเมืองตาก และเทศบาลตำบลแม่สอด

ลมฟ้าอากาศ ในฤดูร้อนอากาศแห้งแล้ง ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างหนาวจัด ในฤดูฝน ฝนเริ่มตกชุกตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงตุลาคม แต่ไม่ได้ตกทั่วไปเหมือนกันทุกแห่ง ฝนตกชุกมากแถบท้องที่ที่มีภูเขาสลับซับซ้อน อากาศเย็นและชุ่มชื้น

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดตากมีประชากรประมาณ ๑๕๔,๗๐๐ คน มีทั้งคนไทยจากภาคเหนือ คนไทยจากภาคกลาง ในจำนวนนี้มีคนไทยผสมกับชาวพม่าและกะเหรี่ยงหรือยาง ชาวเขาเผ่ามั่วและมูเซอ ลีซอ และกะเหรี่ยง ประมาณสามหมื่นเศษ นอกจากนี้ยังมีชาวต่างชาติอาศัยอยู่ ได้แก่พวกไทยใหญ่ พม่า มอญ และชาวอินเดีย

อาชีพ ราษฎรส่วนมากประกอบอาชีพทางทำป่าไม้ มีไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง ไม้ยาง เป็นต้น ในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูน้ำมากพวกทำไม้จะล่องแพไปตามลำน้ำปิงเพื่อจำหน่ายที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจุบันใช้ขนส่งทางถนนมากกว่าทางลำน้ำ อาชีพที่รองลงไป คือ การทำนา การปลูกพืชไร่ และการทำสวน ส่วนการค้าขายก็มีอยู่ไม่น้อยทั้งเป็นการติดต่อกับจังหวัดทางภาคเหนือและกับพม่าผ่านทางแม่สอด โดยเฉพาะมีการค้าวัวกันเป็นฝูง ๆ โดยวิธีไล่ต้อนมาตามภูเขาชายแดนไทยกับพม่า

การคมนาคม จากกรุงเทพฯ ๑ ทางที่ใช้กันมาก คือทางหลวงหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ซึ่งผ่านตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ กำแพงเพชร และจังหวัดตาก ระยะทาง ๔๒๑ กิโลเมตร ถ้าจะเดินทางโดยรถไฟจากกรุงเทพฯ โดยรถไฟสายเหนือลงที่สถานีพิษณุโลก ระยะทาง ๓๘๕ กิโลเมตร แล้วไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒ (พิษณุโลก-สุโขทัย-ตาก) ระยะทาง ๑๓๑ กิโลเมตร ทางน้ำไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา แยกเข้าแควแม่น้ำปิงที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ทางน้ำตอนแม่น้ำปิงขึ้นไปหน้าแล้งต้องไปเรือต่อ น้ำน้ำเรือยนต์เดินได้ ถ้าเดินทางทางอากาศ ก็มีเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัด มีสนามบินพาณิชย์ ๒ แห่ง คือ ที่ตัวจังหวัดและที่อำเภอแม่สอด

ประวัติเมือง เมืองตากคงจะตั้งอยู่ที่บริเวณตำบลเกาะตะเภา อำเภอบ้านตาก สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาจึงเกิดเมืองใหม่อยู่ใต้ลงมาตามลำน้ำปิงชื่อว่า บ้านระแหง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้ดังปรากฏในหนังสือ “อธิบายระยะทางล่องลำน้ำปิง....” ว่าน่าจะย้ายเมืองในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาเมื่อไทยตกเป็นประเทศราชของพม่าเพราะเหตุที่ทางคมนาคมกับเมืองหงสาวดีมาลงตรงที่บ้านระแหงมากกว่าที่อื่นแม้กระทั่งปัจจุบันนี้ และโบราณสถานที่บ้านระแหงก็มีปรากฏอยู่ว่าเก่ากว่าสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ส่วนการย้ายเมืองจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงมาฝั่งตะวันออกอีกทีคงจะเป็นในสมัยรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง คือเมื่อต้องป้องกันทัพพม่าที่เข้ามาในดินแดนไทย

อนึ่งเมืองตากนี้เคยปรากฏมีชื่อเรียกกันว่า “ตากระแหง” ซึ่งน่าจะเป็นเพราะมีสองเมืองอยู่ใกล้กัน ต่อมาเมืองระแหงซึ่งทำเลดีกว่าก็มีชุมชนใหญ่ขึ้น ทั้งเป็นศูนย์กลางการค้าขายระหว่างตากกับเชียงใหม่ และตากกับนครสวรรค์และกรุงเทพฯ อีกทั้งเมืองตากใหม่ยังเป็นที่ชุมทัพบกสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวร - พระเอกาทศรถ และต่อมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์เสด็จไปตีเชียงใหม่ มาตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระเจ้าตากสินก่อนจะทรงกอบกู้อิสรภาพก็เคยมาเป็นเจ้าเมืองตาก ถึงแม้จะได้เลื่อนเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร แต่มิทันได้ย้ายไปก็เกิดศึกใหญ่กับพม่าครั้งเสียกรุง

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน

พ.ศ. ๒๓๑๐ ขณะเมื่อเป็นเจ้าเมืองตากก็สร้างตำหนักที่สวนมะม่วง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานอยู่เลย และใกล้ ๆ กันนี้มีวัดเขาแก้วซึ่งมีตำนานว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินเคยทรงเสด็จทวยเกาะระงังแล้วขว้างไม้เคาะไปถูกด้วยแก้ว แต่ด้วยแก้วไม่แตก จึงนำด้วยแก้วไปติดไว้ที่ยอดเจดีย์

อย่างไรก็ดีเมืองตากถูกทัพพม่าทำลายลงอย่างย่อยยับจนกลายเป็นเมืองร้างไประยะหนึ่ง จนสมเด็จพระเจ้าตากสินกอบกู้อิสรภาพแล้วยกทัพขึ้นไปได้เมืองเชียงใหม่ ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๒ ได้มาตั้งชุมพลที่เมืองระแหงใน พ.ศ. ๒๓๑๖ และประชาชนก็มาเฝ้า เมืองตากจึงกลับฟื้นตัวขึ้นใหม่ในระยะนี้ อีกทั้งจากกลับจากศึกเชียงใหม่ พระองค์ก็เสด็จกลับมาประทับที่ตากเพื่อคอยป้องกันทัพพม่า จึงทรงมีเวลาจัดการปกครองเมืองตากขึ้นใหม่ และเรื่องเกี่ยวกับเมืองตากก็ไม่มีปรากฏจนถึง พ.ศ. ๒๓๖๓ เมื่อกองทัพไทยสมัยรัชกาลที่ ๒ ยกขึ้นไปขัดตาทัพพม่าที่เมืองตาก และก็จะเป็นระยะใกล้เคียงกันนี้ที่มีการย้ายเมืองข้ามแม่น้ำมาตั้งอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน จังหวัดตากก็ค่อยเจริญขึ้นจากที่มีอาณาเขตเพียง ๔ อำเภอ และกิ่งอำเภอ ๓ กิ่ง เป็นมี ๗ อำเภอ การศึกษาก็ได้รับการพัฒนาควบคู่ไปกับความเจริญทางวัตถุ โรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดทั้งชายและหญิงได้รับความช่วยเหลือเรื่องอาคารสถานที่และขยายจำนวนนักเรียนขึ้น ทั้งยังได้ครุมีวุฒิสองเพิ่มขึ้น โรงเรียนประถมศึกษาได้รับการปรับปรุงดีขึ้น และยังมีวิทยาลัยเทคนิคที่ขยายฐานะจากโรงเรียนการช่างเดิมอีกด้วย ยิ่งเมื่อทางหลวงได้รับการปรับปรุงสร้างขึ้นเป็นถนนชั้นดี การคมนาคมจากภาคกลางผ่านตากไป

ภาคเหนือวันจะสะดวกขึ้น และเมืองตากซึ่งเป็นศูนย์กลางก็จะเป็นจังหวัดที่เจริญยิ่งขึ้นเป็นแน่

สถานที่สำคัญ ในบริเวณจังหวัดตากปัจจุบันมีสถานที่น่าชมหลายแห่ง ได้แก่

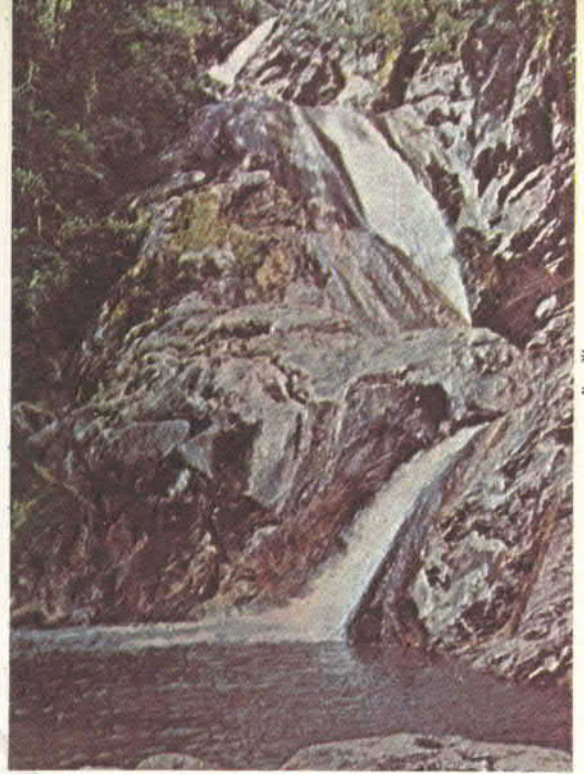
ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน ตั้งอยู่ที่ต้นทางถนนสายตาก-สุโขทัย บนเนินเขาข้อม ๆ มีหินก้อนใหญ่ ๆ เรียงรายโดยรอบ ภายในศาลประดิษฐานพระรูปหล่อด้วยโลหะในท่าประทับนั่งมีพระแสงดาบพาดพระเพลา พระศอสวมสร้อยมัจฉาลงทุกปีในวันที่ ๒๕ ธันวาคม ถึง ๒ มกราคม เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงกอบกู้เอกราชแก่บ้านเมือง

หนองน้ำฉิบรพต อยู่ห่างจากศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน มีสถานที่พักผ่อนคล้ายทะเลสาบน้อย ๆ เดิมเป็นหนองผักตบชวาแล้วทางเทศบาลได้ปรับปรุงขุดลอกและสร้างศาลาไทยให้พักผ่อน ทั้งปลูกไม้ดอกไว้อวยงงามร่มรื่น

ตำบลบ้านมะม่วง อยู่เลยสะพานกิตติจักรไปทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง กล่าวกันว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินสมัยเป็นพระยาตากเจ้าเมืองนั้นได้สร้างจนไว้ แต่ไม่มีสิ่งก่อสร้างเหลืออยู่ แต่วัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ ซึ่งอยู่บนเนินไม้ไผ่ไปนักษักมีซากโบสถ์เหลือประจักษ์อยู่ เป็นสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาชั้นหลัง สิ่งที่น่าสนใจคือ ในบริเวณใกล้เคียงมีวัดและเจดีย์โบราณด้วย วัดทางใต้สุดมีใบเสมาสองชิ้นแสดงว่าเป็นวัดหลวง และกำแพงแก้วด้านในทำช่องสำหรับตามประทีปเช่นที่นิยมสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เช่นเดียวกับวิหารน้อยและฐานเจดีย์คู่ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันก็มีช่องพระประทีปทำนองเดียวกัน ในพงศาวดารกล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถเมื่อชนะศึกเชียงใหม่แล้วทรงสร้างเจดีย์คู่ไว้ที่เมืองตาก จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าเจดีย์คู่เดิมคงจะหักพังลง สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ไว้เมื่อคราวเสด็จไปตีได้เชียงใหม่หนึ่งตรงเนินเขาแก้วมีวัดจีน ซึ่งในอิฐจารึกที่พบที่วัดเป็นอักษรจีนความว่าสร้างเมื่อศักราชกัณธี ๕๔ (ก็คือประมาณ พ.ศ. ๒๒๕๔) ได้วัดจีนลงไปมีร่องรอยค่ายซึ่งชาวบ้านว่าคงจะเป็นค่ายพม่าในคราวศึกลาดหญ้านั่นเอง

สะพานกิตติขจร จังหวัดตาก

น้ำตกลานสาง จังหวัดตาก

น้ำตกลานสางและวนอุทยานลานสาง อยู่บ้านลานสาง ตำบลแม่ท้อ อำเภอมืองตาก เลี้ยววัดเขาดอยแก้วไปไม่กี่กิโลเมตรเข้าไปทางซ้ายมือมีถนนกวว ขนลงเขาเตี้ยๆ สองสามเขาก็ถึงน้ำตกแห่งที่หนึ่งซึ่งอยู่ริมหมู่บ้าน มีศาลาพักร้อน สร้างด้วยซุง ไม่ห่างไปมีลำธารไหลผ่านโขดหินแตกเป็นฟองซึ่งจะชะงักลงไปดูได้จากศาลาซึ่งสร้างบนหน้าผา รอบๆ มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมร่มรื่น เมื่อเดินทางต่อไปในบริเวณวนอุทยานถนนจะค่อยๆ ขึ้นขึ้นไปถึงน้ำตกที่สอง น้ำตกเป็นสาย ชั้นตามลำดับ ประมาณแล้วสูง ๒๐ เมตร ณ ที่นี้มีลานหินใหญ่ที่เล่ากันว่าเมื่อครั้ง รอยเท้าของสมเด็จพระเจ้าตากสินปรากฏอยู่ เมื่อมองดูก็จะเห็นรอยนิ้วมือนิ้วเท้า ไปบน แผ่นหิน ต่อจากนั้นขึ้นไปแต่เดิมถ้าจะชมน้ำตกก็ต้องปีนป่ายขึ้นไป น้ำตกที่สาม สูงประมาณ ๒๐ เมตร แต่มีหน้าผาชันเดี่ยวมีชื่อเรียกว่า น้ำตกผาผิง เพราะมีก้อน หินใหญ่คล้ายรวงผึ้งห้อยลงมา น้ำตกที่ ๔ สูงเพียง ๑๔ เมตรและเป็นน้ำตก ชั้นเดียว ปัจจุบันมีถนนค่อยๆ เลียบขึ้นไปตามไหล่เขาช่วยให้คนไม่ต้องปีนป่าย ขึ้นไปชมน้ำตก ส่วนตามลำน้ำตกบางแห่งก็มีสะพานไม้ไผ่ทอดข้าม และใน บริเวณวนอุทยานมีห้องเปลี่ยนผ้าเพื่อลงอาบน้ำด้วย

บ้านลานสางนี้มีเรื่องเล่ากันสืบมาว่า ครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ติดตามตีทัพพม่าได้ทรงหยุดพักที่นี่ แต่ทหารที่ติดตามมาหลงทางกับพระองค์

พอดีเวลาค่ำมืดลง พอทหารหยุดพักก็ได้ยินเสียงม้าร้องก้องป่าและเห็นแสงพวยพุ่งขึ้นจับท้องฟ้า จึงติดตามไปก็ไปพบลานหินใหญ่ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินประทับม้าอยู่ บริเวณโดยรอบสว่างไปทั่ว ทหารพม่าร่วม ๕๐ คนหมอบกราบวางอาวุธไว้เป็นการยอมแพ้ เมื่อทหารไทยไปพบนั้นเป็นเวลาตีฟ้าเริ่มสาง หมูบ้านแห่งนี้จึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านลานสาบต่อมา

หมู่บ้านลานสาบ อยู่ห่างจากบ้านนี้เส้นทางเลียบบข้ามสันเนินเขาเตี้ย ๆ เลาะไปตามลำห้วย ภูมิประเทศเป็นไม้เต็ง ไม้รังปนป่าไผ่และไม้เบญจพรรณอื่นๆ และลึกห่างทางเข้าไปก็มีป่าทึบดงดิบ

ดอยมูเซอ อยู่ห่างจากบ้านนี้ ๒๔ เดิมมีหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซออยู่ตามไหล่เขาต่าง ๆ โดยรอบ ปัจจุบันกรมประชาสัมพันธ์ไปตั้งหน่วยบริการและตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้น เรียกว่า “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดตาก” กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มีมูเซอ แม้ว และลีซอ เป็นต้น ซึ่งมีโรงเรียนไปตั้งสอนด้วย และชาวเขาได้ถางป่าตามไหล่เขาต่าง ๆ ปลูกข้าวและข้าวโพดแทนที่จะปลูกฝิ่นดังแต่ก่อน ขณะนี้ทางหลวงเอเชียก็สร้างผ่านไม่ไกลจากหมู่บ้านนี้มุ่งไปแม่สอดเพื่อไปต่อกับทางหลวงในประเทศสหภาพพม่า ก่อนการสร้างมีถนนสายแคบๆ รถยนต์จะต้องผลัดกันขึ้นผลัดกันลงเป็นคนละวันกัน และมักจะสวนทางกับฝูงวัวที่พ้อคำต้อนจากพม่ามาขายเมืองไทย ทางจากดอยมูเซอขึ้นไปเริ่มสูงขึ้นและลดเลี้ยวไปตามไหล่เขาซึ่งปกคลุมด้วยไม้ใหญ่ไปตลอดเทือกเขาถนนธงชัย ระหว่างกิโลเมตรที่ ๑๕

ชาวเขาเผ่ามูเซอ

ถึง ๓๔ ไม่นับส่วนใหญ่เป็นไม้แดงปนไม้สัก ในระยะนี้มีลำห้วยใหญ่สายหนึ่งไหลลดเลี้ยวไปตามที่ราบไหล่เขาจดเลี้ยวไปมาสวยงาม

หมู่บ้านแม่ละเมา ตั้งอยู่บนที่ราบ ในสมัยที่ไทยเคยจับเกี่ยวกับพม่าก็มีด่านแม่ละเมา เป็นช่องเขาซึ่งพม่าใช้เป็นทางเดินทัพเลียบลำน้ำห้วยแม่ละเมามาเมื่อลงไปเดินสำรวจดูจะพบทางเดินแคบ ๆ ยังมีชาวบ้านและชาวพม่าใช้เดินทางกันอยู่เพราะเป็นทางลัดดีกว่าจะขึ้นไปตามไหล่เขา โดยเฉพาะพวกพ่อค้าชาวยาวจะไล่ต้อนวัวจากพม่ามาขายในเขตไทยตามเส้นทางนี้

เขาพะวอ เป็นเขาสูงเขี่ยมเทียมเมฆที่ชาวบ้านนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ มีศาลเจ้าพ่อพะวออยู่เชิงเขา ไม่ไกลจากเขานี้มีทางเดินไปตามราวป่าไปสู่หน้าตมโนรมย์ ซึ่งตกลงมาเป็นชั้น ๆ และมีอ่างน้ำใสใหญ่อยู่สวยงาม

อำเภอแม่สอด เป็นอำเภอชายแดนของจังหวัดตาก แบ่งเขตกันด้วยลำน้ำเมย เวลานั้นแห่งสามารถเดินข้ามไปมาได้ อยู่ใกล้กับหมู่บ้านชายแดนพม่าชื่อ เมยวดี หรือ เมียวดี มีความสัมพันธ์กับพม่าอย่างใกล้ชิด มีสินค้าจากพม่ามาขายทั้งของสด พริก ผัก ปลา โดยเฉพาะปลาทะเลสด ๆ รวมทั้งอาหารทะเลอย่างอื่น ทั้งมีของป่าและผลไม้อีกด้วย แต่เดิมมีจีนพม่าและทมิฬมาขายด้วย จนกระทั่งรัฐบาลพม่าเข้าควบคุมการขูดทมิฬจึงเลิกไป ทรัพยากรธรรมชาติที่แม่สอดนั้นนอกจากข้าวแล้วก็มีบ่อน้ำมัน แร่ดีบุก วุลแฟรม และทองแดงอีกด้วย

ในบริเวณอำเภอตั้งแต่เข้าตรู่มีชาวพม่าเข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้าไม่น้อย ในฤดูหนาวแม้ว่าตอนเช้าหมอกจะปกคลุมไปทั่ว อากาศก็หนาวเย็น แต่พ่อค้าแม่ค้าก็เริ่มค้าขายกันตั้งแต่ท้องฟ้ายังไม่สว่าง มีสินค้าจากป่าและสินค้าพื้นเมืองหลายประเภท เช่น กระเพาะปลาแม่น้ำเมย และผักนานาชนิด บ้านเรือนในอำเภอนี้สร้างด้วยไม้สักและไม่มีราคาทั้งสิ้น ราษฎรที่ยากจนแทบจะไม่มี โรงแรมก็มีหลายแห่ง บางแห่งทำเป็นตึก ๓ ชั้น

วัดในบริเวณอำเภอมียาวัด เช่น

วัดหลวงและวัดอรัญญาเขต มีวิหารแบบพม่าคล้ายที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และมีวัดเล็ก ๆ อีก ล้วนแต่เป็นวัดที่มีอายุ

วัดซึ่งมีแบบคล้ายคลึงกับวัดในสหภาพพม่า

ไม่ถึง ๒๐๐ ปี เพราะแม่สอดนั้นแต่เดิมเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ริมฝั่งแม่น้ำเมย ซึ่งชาวกระเหรี่ยงเรียกหมู่บ้าน “พระหน่อเก” และเพราะเป็นที่ราบที่อุดมและมีไม้สูงค่าอยู่ไม่ไกลจึงมีผู้อพยพจากกำแพงเพชร ตาก ลำปาง ลำพูนและเมืองอื่นๆ มาทำมาหากินจนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ และเป็นอำเภอในที่สุด ชาวกระเหรี่ยงเจ้าของถิ่นเดิมก็ถอยร่นเข้าไปอยู่ในป่าลึก และอำเภอแม่สอดซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดตากก็นับวันจะเพิ่มความสำคัญขึ้น จะมีปัญหาที่แต่ในเรื่อน้ำซึ่งต้องใช้ขุดบ่อกัน มีน้ำประปาใช้เฉพาะในเขตเทศบาล ซึ่งสูบน้ำจากแม่น้ำเมยเพราะยังไม่มี การประปา แต่เดิมการคมนาคมไม่สะดวกเพราะถนนไม่ถาวร หน้าฝนก็ใช้เกือบไม่ได้ ปัจจุบันนับแต่มีการสร้างทางหลวงเอเชียขึ้น ก็ช่วยให้การคมนาคมดีขึ้นมาก จากแม่สอดมีทางพอใช้ได้เชื่อมต่อกับอำเภอแม่ระมาด ท่าสองยางและ อุ่มพาง บางระยะเช่นฤดูฝนทางก็ใช้ไม่ได้

อำเภอแม่ระมาด ที่ริมแม่น้ำในเขตอำเภอนั้นมีการขุดค้นพบเมืองโบราณ ซึ่งมีซากโบราณสถานหลายแห่ง และจากการสำรวจก็เห็นว่ามียุุมิฐานสมเป็นเมืองใหญ่ ขณะนี้จึงเป็นที่สันนิษฐานว่าอาจเป็นที่ตั้งเมืองลพดลสมัยขุนสามชน ส่วนโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ตอนนั้น ก็อนุสรณ์แห่งชัยชนะของเจ้ารามคำแหงต่อขุนสามชน คือ พระเจดีย์แบบสุโขทัยที่บนดอยช้างเหนือวัดพระธาตุ ตำบลเกาะตะเภา ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง อำเภอบ้านตากอยู่ห่างจากลำน้ำ ๔๐๐ เมตร ทุกปีมีการนมัสการพระเจดีย์องค์นี้

เขื่อนภูมิพล

อนึ่งเมืองตากเก่าอยู่บนดอยเล็ก ๆ ซึ่งมีหนองเป็นแนวอยู่หน้าดอย
เข้าใจว่าแต่เดิมเป็นแม่น้ำแล้วต้นเหินไป ลักษณะดอยคล้ายคนไปเสริมสร้างเป็น
เขื่อนคล้ายบ้อมแทบทุกด้าน บนยอดดอยข้างเหนือมีวัดและพระเจดีย์แบบ
สุโขทัยคล้ายเจดีย์องค์กลางที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ที่อำเภอศรีสัชนาลัยจังหวัดสุโขทัย

เขื่อนภูมิพล ชาวบ้านเรียก เขื่อนยันฮี ตั้งอยู่ที่อำเภอสามเงา แยกเข้า
ไปจากเส้นทางตาก-เถิน (ลำปาง) ทางด้านซ้ายมือคือทิศตะวันตก แล้วข้าม
ลำน้ำวังถึงเขาแก้วระยะทางเข้าไป ๑๕ กิโลเมตร จะถึงบริเวณที่ทำการของเขื่อน
ซึ่งขณะนี้มีบังกालำจำนวนมากและโรงแรมสร้างใหม่ทันสมัยใช้เป็นที่ประชุมได้
บริเวณโดยรอบเป็นเนินหลายเนิน มีไม้ดอกทั้งไม้ล้มลุกและไม้ยืนต้นปลูกสวย
งาม ส่วนตัวเขื่อนอยู่เหนือขึ้นไปอีก ๕ กิโลเมตร เป็นเขื่อนที่ใช้เวลาสร้างหลายปี
สร้างขึ้นบนลำน้ำแม่ปิงตอนหุบเขายันฮี เป็นเขื่อนคอนกรีตรูปโค้งยาว ๔๘๖ เมตร
สูง ๑๕๔ เมตร กักน้ำไว้ได้ ๑๒,๒๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร และผลิตกระแสไฟฟ้าได้
๕๖๐,๐๐๐ กิโลวัตต์ ใช้ประโยชน์ทางอุตสาหกรรมและให้แสงสว่าง คือ จ่าย
กระแสไฟฟ้าให้ภาคเหนือ ภาคกลางรวม ๓๔ จังหวัด และช่วยการชลประทาน
ในเนื้อที่ ๑,๕๐๐,๐๐๐ ไร่ ในจังหวัดตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ นอก
จากนี้เขื่อนภูมิพลยังป้องกันน้ำท่วมในภาคกลางด้วย ส่วนน้ำที่เกยท่วมเชิงใหม่
และลำพูนก็จะมาสิ้นสุดเมื่อถึงเขตอ่างเก็บน้ำของเขื่อนนี้ นอกจากนี้ยังมีเรือ
ยนต์นำเที่ยวจากเหนือเขื่อนไปตามลำน้ำถึงอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ สอง
ข้างทางมีทิวทัศน์ที่น้ำชม อากาศร่มรื่นน่าสบาย

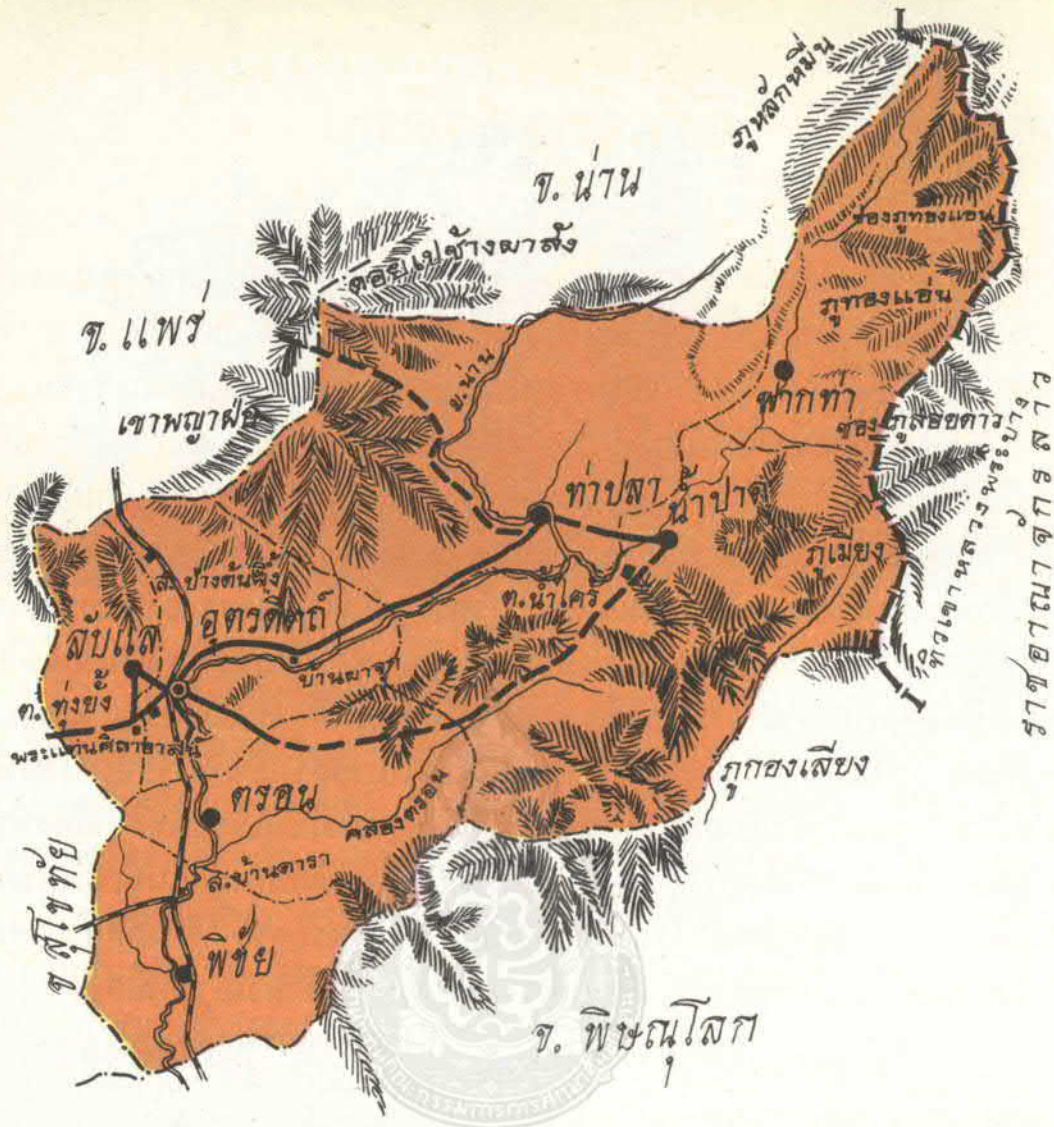
จังหวัดอุดรดิตถ์

จังหวัดอุดรดิตถ์ ตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ ฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน ที่ตั้งจังหวัดอุดรดิตถ์ปัจจุบันเดิมเป็นตำบลมีชื่อว่า “บางโพท่าอิฐ” ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การค้าที่ตำบลนี้เจริญขึ้นมาก เพราะเป็นท่าเรือสำคัญของแม่น้ำน่าน ซึ่งตอนต่อขึ้นไปมีเกาะแก่งกลางแม่น้ำ เดินเรือไม่สะดวก เรือสินค้าที่มากำขายที่บางโพท่าอิฐมาจากจังหวัดน่านได้แห่งเดียว ส่วนจากจังหวัดแพร่ สิบสองปันนา และหลวงพระบาง จะเดินทางมารับซื้อหรือขายสินค้าได้ต้องใช้พาหนะ เช่น วัวต่าง ม้าต่าง ลาต่าง มาบรรทุกจึงจะไปมาสะดวก เพราะทางเดินเป็นป่าและเขามาก ชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง แม้จากที่ตั้งศาลากลางเมืองพิชัยได้อพยพมามากขึ้นทุกที่ พ.ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ย้ายศาลากลางเมืองมาไว้ที่บางโพท่าอิฐ ซึ่งในขั้นต้นทรงตั้งเป็นเมืองอุดรดิตถ์แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองพิชัย เมืองพิชัยเดิมยุบลงเป็นอำเภอใช้ชื่อว่า อำเภอพิชัยเก่า ต่อมาก็กลับเปลี่ยนชื่อเมืองพิชัย (ใหม่) เป็นเมืองอุดรดิตถ์ ส่วนอำเภอพิชัยเก่านั้นให้เรียกว่า อำเภอเมืองพิชัย ถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ มีประกาศให้เปลี่ยนคำว่า เมือง เป็นจังหวัด ทุกเมือง

ในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์เคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่าอย่างน้อย ๓ เมือง ได้แก่ เมืองทุ่งยั้ง ซึ่งเป็นเมืองที่ชาวไทยอพยพมาตั้งถิ่นฐานก่อนพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จะยึดเมืองหน้าด่านสุโขทัยได้จากขอม แต่ร่องรอยที่เหลืออยู่ของเมืองนี้ก็มีเพียง “พระบรมธาตุทุ่งยั้ง” ซึ่งองค์ปัจจุบันก็สร้างซ้อนลงไปบนโบราณสถานเดิม เมืองเก่าอีกเมืองหนึ่งใกล้ ๆ กันคือ เมืองฝาง หรือสวางคบุรี สมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึกครั้งหลัง พ.ศ. ๒๓๑๐ พระสังฆราชเรือนตั้งตนเป็นใหญ่อยู่ที่

อนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดอุดรดิตถ์

เมืองฝาง หรือ สวางคบุรี จนได้ชื่อว่า “เจ้าพระฝาง” เพราะไม่ได้ลาสิกขาบท เมืองเก่าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ เมืองพิชัย ถิ่นกำเนิดของพระยาพิชัยดาบหัก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ถือเป็นวีรบุรุษ ผู้ต่อสู้กับพม่าจนดาบหัก

อาณาเขต จังหวัดอุดรดิตถ์มีเนื้อที่ประมาณ ๗,๖๑๔ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ทิศตะวันออกจดจังหวัด พิษณุโลกและราชอาณาจักรลาว ทิศใต้จดจังหวัดพิษณุโลก ทิศตะวันตกจด จังหวัดสุโขทัย

ภูมิประเทศ ทางเหนือประกอบด้วยป่าเขาซับซ้อนกันเป็นพืด มีที่ราบสูงและที่ราบลุ่มพอทำไร่ ทำนา ทำสวน พืชสมควร มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านไปรวมกับแม่น้ำปิง วัง ยม ที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยามีคลองธรรมชาติในเขตอำเภอลับแล พื้นที่เป็นเนินเขา มีสวนผลไม้ เช่น เงาะ ฝรั่ง ลำไย มังคุด มะพร้าวและทุเรียน ฤดูฝนฝนตกชุก อากาศชุ่มชื้น มีธารน้ำและน้ำตกที่สวยงาม ฤดูหนาวอากาศหนาวจัด และฤดูร้อนอากาศร้อนจัด

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดอุดรดิตถ์แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ อำเภอปากทำ อำเภอลับแล อำเภอป่าด อำเภอพิชัย อำเภอท่าปลา และอำเภอตรอน

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดอุดรดิตถ์มีประชากรประมาณ ๓๒๑,๒๔๐ คน ส่วนมากเป็นไทย ที่สืบเชื้อสายชาวจีนอื่นๆ จากภาคต่างๆ ของประเทศก็มี เช่น ทางแถบเหนือของอำเภอลับแลและแถบตะวันออกของอำเภอตรอนมาจากจังหวัดแพร่และน่าน แถบอำเภอน้ำปาดมาจากชายแดนหลวงพระบางและเวียงจันทน์ของราชอาณาจักรลาว แถบใต้ของเขตอำเภอเมืองอุดรดิตถ์มาจากถิ่นลาวโซ่ง

อาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ทำนาทำไร่ตามเนินเขา ปลูกยาสูบตามที่ราบและริมฝั่งแม่น้ำลำน้ำบาง ทำสวนเป็นลำเป็นสันที่อำเภอลับแล มีพ่อส่งไปขายยังจังหวัดใกล้เคียงได้ มีการทำป่าไม้บ้าง ปัจจุบันมีการทำเหมืองแร่ดิบด้วย

พืชผล มีพืชและผลิตภัณฑ์ที่แปลกกว่าถิ่นอื่นของประเทศไทย คือ ลูกชิดหรือลูกดาว เป็นเมล็ดของพืชตระกูลปาล์มชนิดหนึ่ง เมล็ดในขาวใส เมื่อเชื่อมน้ำตาลแล้วจะเก็บรักษาไว้ได้นาน เป็นสินค้าขึ้นหน้าขึ้นตาประเภทหนึ่งไม่กวาดต้นตออง มีที่อำเภอลับแล นิยมกันว่าใช้หนานดี ชื่นจก เป็นชิ้นพื้นเมืองของสตรีชาวลับแล ที่เชิงชั้นมียกดอกสี และผ่านวมาอำเภอพิชัย เป็นผ่านวที่ดีมีผู้นิยมกันมากในระยะก่อนๆ นี้ ปัจจุบันไม่ได้ทำกัน แต่มาทำกันมากที่อำเภอลับแล

การคมนาคม การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังอุดรดิตถ์ไปได้หลายทางทางที่เร็วที่สุดคือโดยเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัด ทางรถไฟโดยรถไฟ

สายเหนือลงที่สถานีอุตรดิตถ์ ๔๘๕ กิโลเมตร มีรถผ่านหลายขบวนเกือบตลอดวัน ทางรถยนต์โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ผ่านพระนครศรีอยุธยา ชัยนาท ลพบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร ถึงบ้านหนองหลวง จังหวัดตาก ระยะทาง ๕๒๕.๖ กิโลเมตร แล้วแยกไปตามทางหลวงแผ่นดินตอนตก-สุโขทัย ถึงจังหวัดสุโขทัย ระยะทาง ๘๐.๓ กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินตอนสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย ระยะทาง ๖๓ กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินตอนศรีสัชนาลัย-อุตรดิตถ์ ระยะทางอีก ๓๑ กิโลเมตร รวมระยะทาง ๗๐๔.๓ กิโลเมตร ทางน้ำไปตามลำน้ำเจ้าพระยาถึงปากน้ำโพ แล้วต่อไปลำแม่น้ำน่าน ระยะทาง ๖๑๐ กิโลเมตร การเดินทางสะดวกแต่น้ำขึ้นน้ำหลาก

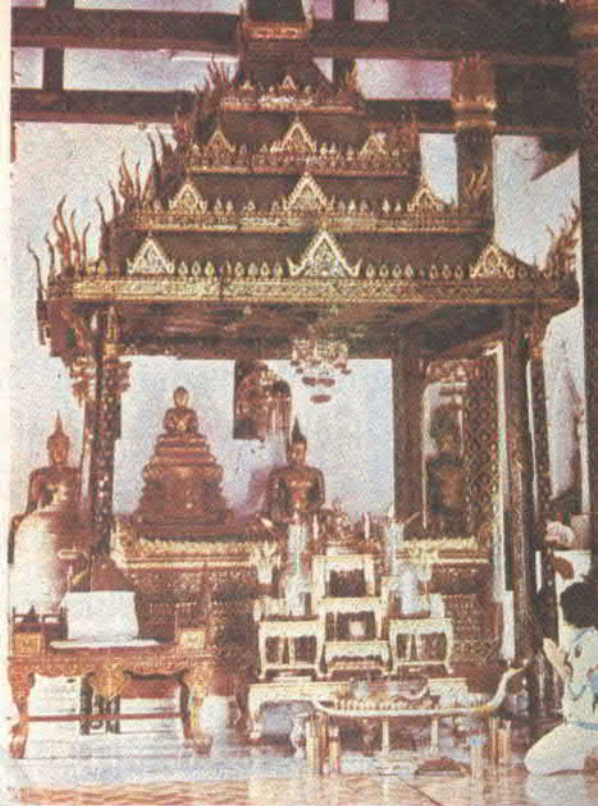
สถานที่สำคัญ เมื่อเข้าถึงตัวเมืองแล้ว จะเห็นว่าอุตรดิตถ์เป็นเมืองสงบ ประชาชนมีใจบุญสุนทาน ตัวจังหวัดถูกไฟไหม้เกือบทั้งเมืองเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ แม้แต่ร้านค้าที่เป็นคอนกรีตก็ไหม้ไปหมด การสร้างเมืองใหม่ต้องก่อทำก่อยไปจึงยังไม่เรียบร้อยนัก จังหวัดอุตรดิตถ์มีสถานที่น่าชมหลายแห่ง เช่น

วิหารหลวงพ่อเพชร อยู่ในวัดท่าถนน (เดิมวัดนซ้อ วัดวังเตาหม้อ) ตั้งอยู่กลางเมือง ไม่ถูกไฟไหม้ ทั่วๆ ทั่วบริเวณรอบวัดถูกไฟเผาผลาญไปโดยสิ้นเชิง สถานที่นี้มีประวัติพิสดารน่าสนใจ จึงขอนำมาเล่าไว้เล็กน้อยดังนี้

ในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลวงพ่อด้วงเจ้าอาวาสวัดหมอนไม้ที่จังหวัดอุตรดิตถ์ไปพบพระพุทธรูปในจอมปลวกที่วัดร้างแห่งหนึ่ง ณ บ้านไผ่ล้อม อำเภอลับแล เพราะพระเกตุมาลาโผล่พ้นจอมปลวกอยู่ เมื่อนำมาล้างสะอาดแล้วจึงทราบว่าเป็นพระพุทธรูปเชียงแสนแบบหนึ่งที่สวยงามมาก แต่วัดหมอนไม้อยู่คนละฝั่งกับตัวเมือง หลวงพ่อด้วงจึงให้นามามอบถวายหลวงพ่อเพชรเพื่อประดิษฐานไว้วัดวังเตาหม้อ เพื่อประชาชนจะได้นมัสการทั่วถึงกัน ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ก็มีข้าราชการที่อุตรดิตถ์อัญเชิญพระพุทธรูปองค์สำคัญที่อยู่ทั่ววัดวังเตาหม้ออื่นไปถวายพร้อมกับพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบพม่าที่วัดไผ่ล้อม หลวงพ่อเพชรเจ้าอาวาสวัดวังเตาหม้อเสียใจมาก ได้ออกจากวัดหายไป ต่อมาอีกหลายปีมีผู้พบท่านมรณภาพอยู่บนยอดเขานาตารอดในหมู่บ้านด่านน้ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ทรงแสดงความเสียพระราหฤทัย และโปรดให้

อัญเชิญพระพุทธรูปนั้นกลับมายังวัดวังเตาหม้อ ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดท่าถนน นับแต่นั้นมาประชาชนจึงพากันเรียกพระพุทธรูปองค์สำคัญนี้ว่า “หลวงพ่อเพชร”

พระบรมธาตุทุ่งยั้ง อยู่ในตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๕ กิโลเมตร เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งเดิมเป็นปูชนียสถานเก่าแก่ แต่หักพังไปมาก เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมานี้มีผู้สนใจศรัทธาสร้างเจดีย์ครอบเจดีย์เดิม ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่าภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

พระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์

พระแท่นศิลาอาสน์ ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารบนเนินเขาศิลาแลง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๖ กิโลเมตร ยอดเขาที่ตั้งวัดมีชื่อว่า ยอดเขาทอง มีทางลาดเกือบ ๖๐ เมตรขึ้นไปสู่วัดซึ่งมีต้นไม้ใหญ่น้อยหลายชนิดทั้งไม้ผลไม้ออกขึ้นอยู่รอบบริเวณวัด ใกล้ ๆ วิหารพระแท่นมีโรงเจของชาวจีนตั้งอยู่ เมื่อเข้าไปในวิหารพระแท่นก็จะพบว่าพระพุทธบัลลังก์สร้างด้วยเครื่องไม้ปกคลุมอยู่ด้านบนจึงมองไม่เห็นลักษณะของพระแท่นได้ ฝาผนังวิหารมีภาพเขียนด้วยสีฝุ่นอยู่ด้านเดียว คือ ทางซ้ายมือเป็นรูปพระพุทธเจ้าห้าพระองค์เมื่อเสวยพระชาติเป็นสัตว์อยู่ เมื่อออกมานอกวิหารทางซ้ายมือมีมณฑปเล็ก ๆ เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลองตั้งอยู่ชิดกำแพงแก้ว มีงานนมัสการประจำปีกลางเดือน ๓

วัดพระยืนพุทธบาทยุคล อยู่ในตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล มีรอยพระพุทธบาททั้งซ้ายและขวาประทับลงในฐานเดียวกัน ซึ่งเรียกกันว่า “รอยพระพุทธบาทยุคล” อยู่ในมณฑป ซึ่งตัวมณฑปเป็นของเก่าฝีมือช่างเชียงแสน เป็นรูปสี่เหลี่ยมหลังคาห้าชั้น ตรงยอดสูงสุดมีวิมานสี่ทิศ ยอดวิมานทำเป็นปล้องไฉน ภายในวิหารนอกจากรอยพระพุทธบาท ซึ่งตรงกลางทำเป็นแท่นสูงเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมทั้งสี่ด้าน ด้านบนสุดทำเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่รองรับรอยพระพุทธบาทไว้

เมืองทุ่งยั้ง หรือเวียงเจ้าเงาะ อยู่ในตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จากการขุดพบโบราณวัตถุแถบนี้สันนิษฐานว่า ที่นี่เคยเป็นที่ตั้งเมืองโบราณก่อนสร้างเมืองทุ่งยั้ง อาจเป็นเมืองหน้าด่านแต่สมัยขอมก็ได้ แต่บริเวณเมืองนี้ปัจจุบันรกรกและอยู่ในป่าไปเสียเกือบหมด นอกสุดมีเนินดินซึ่งมีคูเล็กๆ อยู่หลังเนินและมีกำแพงเตี้ยๆ ก่อด้วยศิลาแลง แล้วมีคูกว้างขุดลงไปในแลง แต่บริเวณเมืองแถบมาก จึงเป็นที่สันนิษฐานว่าคงจะเป็นเพียงที่ตั้งรับข้าศึก ปัจจุบันเนินดินก็มีชาวบ้านเกลี่ยลงทำนากันไปเสียมาก จึงหาหลักฐานยากเข้าทุกที

เมืองลับแล อยู่ในท้องที่อำเภอลับแล เป็นสถานที่น่าชมแห่งหนึ่งของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีถนนจากตัวจังหวัดออกไป ๖ กิโลเมตรเศษ ไปถึงตลาดซึ่งมีบ้านเรือนและร้านค้าหนาแน่นพอควร มีสินค้าสำคัญ คือ ไม้กวาดตองกง และ

ชั้นฝ้าย ผู้คนสดชื่น ผู้หญิงหน้าตาและผิวพรรณสวยงาม และมีอาชีพทางทอผ้าแบบเชิงเป็นดอก เรียกว่า ชิ้นตีนจก มีผู้เล่าว่าชาวบ้านที่นี่สมัยอยุธยาและต้นสมัยรัตนโกสินทร์ได้อพยพมาจากลานนาไทย

น้ำตกแม่พูน ในเขตอำเภอลับแล จากตลาดอำเภอลับแลมีทางไปยังน้ำตก สองข้างทางซึ่งมีเนินเขาชันๆ ลงๆ มีหมู่บ้านเป็นระยะๆ แต่บริเวณक्रमไปด้วยต้นไม้ซึ่งมีทั้งไม้ใหญ่และไม้ผล ได้แก่ ทุเรียนและกลางสาด ถ้าเป็นเวลาทุเรียนแก่จะได้ยินเสียงหล่นเสมอ เพราะชาวบ้านแฉวนไม้เก็บปล่อยให้ทุเรียนหล่นเองเมื่อแก่จัด ถนนที่ตัดเข้าไปน้ำตกนี้ไม่ค่อยดีนักและต้องข้ามลำธาร ๔-๕ แห่ง ที่น้ำตก

ด้วยความเอื้อเฟื้อจาก อ.ส.ท.

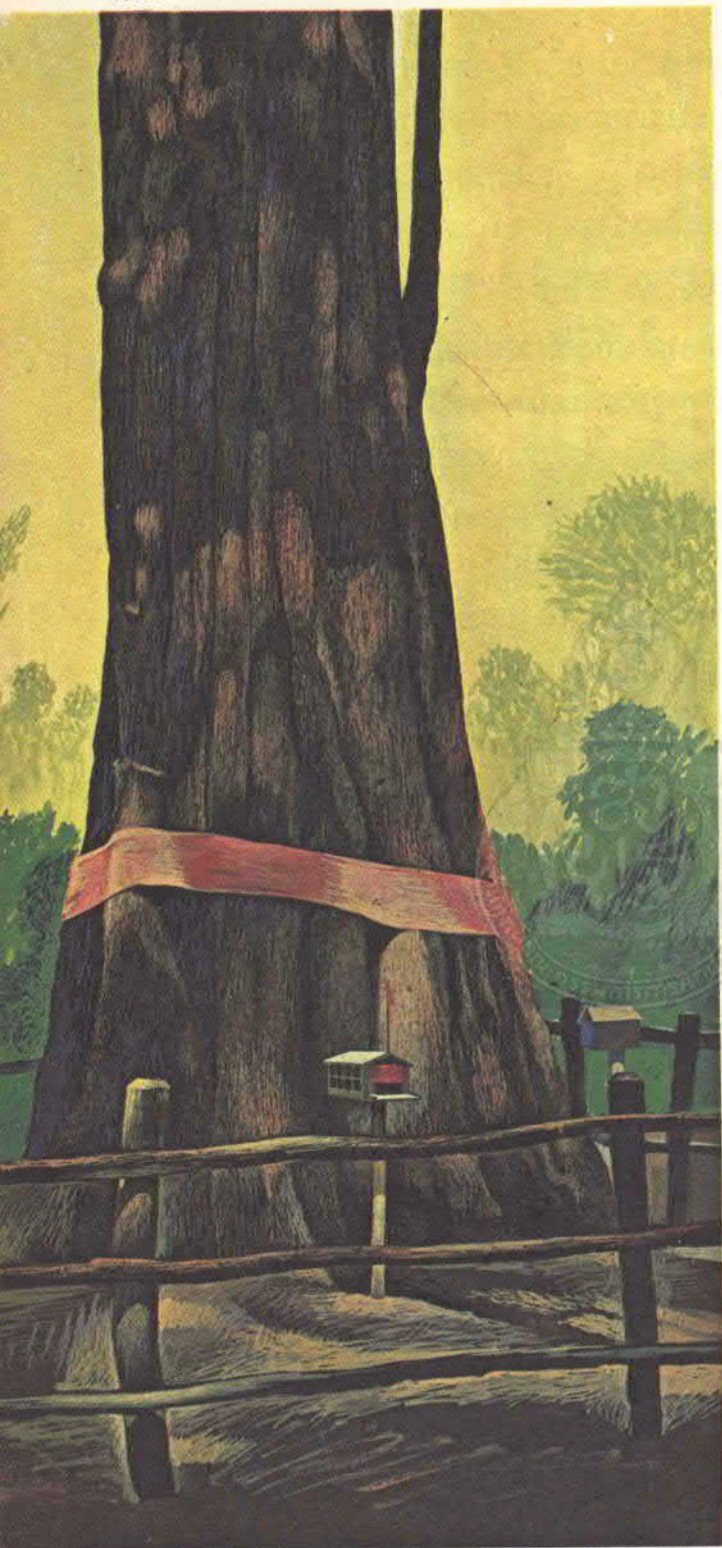
น้ำตกแม่พูน อำเภอลับแล

ได้มีการดัดแปลงธรรมชาติให้น้ำตกลงมาเป็นชั้น ๆ มีอ่างก่อเป็นตอน ๆ และมีทางน้ำไหลไปเข้าสวนผลไม้ เพราะบริเวณนี้มีน้ำอุดมดีจนมีผู้หาทางนำน้ำไปใช้ประโยชน์มานานแล้ว เช่นเมื่อประมาณ ๕๐ ปีเศษมาแล้ว พระศรีพนมมาศ นายอำเภอฉบับแรกก็เคยให้ราษฎรช่วยกันสร้างฝายถึง ๕ แห่ง คือ ฝายสมเด็จ ฝายหิน ฝายหนองเมื่อนิน ฝายเด่นหมาก และฝายจอมแจ้ง

เมืองฝาง หรือเมืองสวางคบุรี อยู่ริมแม่น้ำน่าน เหนือเมืองอุตรดิตถ์ขึ้นไป มีพระสถูปเจดีย์ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ธาตุพระฝาง” อยู่ในวัดทางตะวันออกของลำน้ำน่าน ชาวเมืองนับถือว่าเป็นเจดีย์สถานที่สำคัญ พระธาตุเมืองฝางนี้สันนิษฐานว่าคงจะสร้างรุ่นราวคราวเดียวกับที่สร้างพระแท่นศิลาอาสน์เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเสด็จขึ้นไปบูชาที่ทรงปฏิสังขรณ์โบสถ์วิหารวัดพระฝางด้วย ปรากฏว่าพระเจดีย์ที่ขจรจุพระบรมธาตุองค์เก่าหักพังลงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สร้างใหม่

บ่อเหล็กน้ำพี้ เป็นบ่อเหล็กกล้า อยู่ที่ตำบลน้ำพี้ อำเภอตรอน ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๒๕ กิโลเมตร มีบ่อแร่เหล็กอยู่ในตำบลนี้หลายบ่อ บ่อหนึ่งเรียกว่า บ่อพระแสง เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติได้นำแร่เหล็กนอกบ่อพระแสง ตำบลน้ำพี้ ไปตีพระแสงดาบ ยังคงใช้เป็นพระแสงศาสตราวุธอยู่จนบัดนี้

เขื่อนสิริกิติ์ อยู่ที่บ้านผาซ่อม อำเภอท่าปลา เมื่อเขื่อนนี้สร้างเสร็จจะเป็นเขื่อนดินใหญ่ มีระดับสูงจากท้องน้ำ ๑๐๓ เมตร สันเขื่อนยาว ๗๘๐ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร เพื่อประโยชน์ในการบรรเทาอุทกภัยในลุ่มน้ำน่าน และในทุ่งเจ้าพระยา สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในการเกษตรได้เป็นอันมาก ทั้งยังสามารถผลิตไฟฟ้าและป้องกันน้ำท่วมในบริเวณที่ราบระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์ พิชณุโลก พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร และนครสวรรค์ เขื่อนนี้เริ่มสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ ในการดำเนินงานตามโครงการสร้างเขื่อนนี้ จะมีหมู่บ้านบางแห่งในอำเภอท่าปลาถูกน้ำท่วม กรมชลประทานจึงสร้างหมู่บ้านใหม่บนเนินเขาคนละทางกับเขื่อนพร้อมทั้งตัดถนนอย่างดี ในบริเวณที่ตั้งที่ทำการห้วยงานก่อสร้าง เขื่อนก็สร้างบ้านพักนายช่างและคนงาน และจัดบริเวณสวนงามนำไปเที่ยวชม

วนอุทยานต้นสักใหญ่
อยู่ที่ตำบลน้ำไกร อำเภอน้ำ-
ปาด มีต้นพญาสักใหญ่ซึ่งเป็น
ต้นสักใหญ่ที่สุดในโลก จาก
การวัดเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๕๑๑ วัดโดยรอบลำต้น
ได้ถึง ๕.๕๘ เมตร สูง ๔๓
เมตร เฉพาะความสูงจากพื้น
ดินขึ้นไปถึงกิ่งเกือบ ๒๔ เมตร
ถ้าจะใช้คนโอบรอบต้นก็ต้อง
ใช้คนราว ๑๐ คนจึงจะโอบรอบ
ได้ รอบๆ บริเวณเป็นเขตป่า
สงวนแห่งชาติ ทางกรมมีโครง
การสร้างวนอุทยานแห่งนี้ใน
เนื้อที่ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่

จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ ศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่ที่ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดน่าน ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดน่าน ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดลำปาง

ภูมิประเทศ จังหวัดแพร่มีเนื้อที่ประมาณ ๕,๘๔๓ ตารางกิโลเมตร
ภูมิประเทศเป็นป่าและเขาโดยรอบ พื้นที่ที่เป็นป่าและภูเขาประมาณ ๒,๐๐๐
ตารางกิโลเมตร นอกนั้นเป็นที่สูงและที่ราบตามห้วยเขา มีที่ราบทำนาได้ตาม
ลุ่มแม่น้ำยม และทำไร่ข้าวตามไหล่เขา

ภูเขาที่สำคัญคือ ดอยผาน้ำต้น กั้นเขตแดนติดต่อกับจังหวัดลำปาง ดอยเปช้าง ดอยพญาฝ่อ กั้นเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์ ดอยสามเต้า ในเขตตำบลไผ่โทน ติดต่อกับจังหวัดน่าน และเขาพลึงอยู่ชายแดนระหว่าง จังหวัดอุตรดิตถ์กับจังหวัดแพร่ มีอุโมงค์ที่ทางรถไฟสายเหนือลอดใต้ภูเขาเรียกว่า อุโมงค์เขาพลึง ชาวบ้านเรียกว่า ดอยเขาพลึง

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดแพร่

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดแพร่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ คือ อำเภอเมืองแพร่ อำเภอเด่นชัย อำเภอลอง อำเภอวังทอง อำเภอสอง อำเภอสูงเม่น และอำเภอวังชิ้น

อากาศ จังหวัดแพร่ได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพัดผ่านประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามา ทำให้อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน—กุมภาพันธ์ อากาศอบอุ่นและฝนตกชุกตั้งแต่เดือนพฤษภาคม—ตุลาคม และอากาศร้อนจัดในเดือนมีนาคม เดือนเมษายน จนถึงต้นเดือนพฤษภาคม

อาชีพ มีการทำนา ทำไร่ จังหวัดแพร่ปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนมาก ข้าวเจ้าปลูกน้อยมาก ทำป่าไม้ เฒาปูน ปล้อยครั้ง และหาของป่า ทำไร่ยาสูบ มีผู้นิยมปลูกทั้งยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย และยาสูบพื้นเมืองซึ่งปลูกกันมานาน เรียกว่ายาสอง ทำไร่อั่ว งาม ผ้าย ปอ และอ้อย ทำสวนผลไม้ มีส้มเขียวหวาน ในเขตอำเภอวังทอง อำเภอสอง และอำเภอเด่นชัย ลำไย เงาะ สับปะรด มะพร้าว เฉพาะทุเรียนและยางสาดปลูกกันมากที่ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ ปลูกเมี่ยง ซึ่งประชาชนในภาคเหนือนิยมบริโภคกันมาก ต้นเมี่ยงชอบอากาศหนาว ปลูกกันตามเขา เก็บใบอ่อน ๆ มานึ่งแล้วช้อนกันทำเป็นมัด ๆ ใส่ไว้ในไห เก็บไว้ได้นาน ในบางอำเภอมักการทำเหมืองแร่เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น แร่พลวง และแร่ฟอสเฟตในท้องที่อำเภอลอง และแร่แมงกานีสที่อำเภอวังทอง

การอุตสาหกรรม มีโรงเลื่อย โรงบ่มใบยาเวอร์จิเนีย โรงงานเซอร์แลค การทอผ้าจัดเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดแพร่ มีการทอผ้าฝ้ายตัดเสื่อกางเกงข้อมค้อมที่เรียกว่า “ชุดม่อฮ่อม” สำหรับเสื่อไม้ใช้ลูกกระดุมแต่ใช้ผ้าในตัวผูกเอา บางแห่งใช้ลูกกระดุมสีขาวก็มี ทอชิ้นสีดำมีลายสีที่เชิง เรียกว่า “ชิ้นเหล็ก” ซึ่งผู้นิยมผู้นั่ง และสวมเสื่อทรงกระบอกสีดำหรือขาว ติดกระดุมถี่ ๆ เรียงลงมาเป็นแถว

การคมนาคม จากกรุงเทพฯ เส้นทางที่ใช้กันมากคือโดยทางรถไฟ สายเหนือจากกรุงเทพฯ ลงที่สถานีเด่นชัย อำเภอเด่นชัย ระยะทาง ๕๓๑ กิโลเมตร แล้วขึ้นรถยนต์ต่อไปตามทางหลวงแผ่นดินสายเด่นชัย—แพร่ ระยะทาง

ประมาณ ๒๔ กิโลเมตรก็ถึงที่ตั้งจังหวัด ผู้ที่รับด่วนมีเวลาน้อยก็อาจใช้เส้นทางอากาศโดยเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัด ซึ่งแวะจอดที่จังหวัดแพร่สัปดาห์ละ ๔ ครั้ง คือ อังคาร พุธ พฤหัสบดี และเสาร์ ถ้าหากจะเดินทางโดยรถยนต์โดยตลอดจากกรุงเทพ ฯ ก็มีเส้นทาง ๒ สาย คือ

เส้นทางสายกรุงเทพ ฯ — ลำปาง — แพร่ คือเมื่อออกจากเขตที่ตั้งตัวจังหวัดลำปาง แล้วขึ้นทางเหนือจนถึงทางแยกลำปาง — เชียงราย — แพร่ ก็แยกไปทางตะวันออกไปทางสายวังซ้าย ผ่านหมู่บ้านและทุ่งนาไปไม่ไกลก็เข้าเขตป่าไม้เบญจพรรณ ในระยะที่ผลัดเปลี่ยนใบระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ — มีนาคม มีสัตว์สรรพางมาก ต่อจากนั้นถนนก็จะเริ่มได้ขึ้นเขาสูง ทางบางตอนคดเคี้ยวไปตามลำน้ำาว ซึ่งถ้าขึ้นสูงแล้วมองลงไปสู่ลำน้ำเบื้องล่างจะแลเห็นว่ากระแสน้ำในบางระยะแรงมากจนน้ำแตกเป็นฟองขาวคล้ายน้ำตก แต่บางตอนน้ำก็ไหลคดเคี้ยวไปเรื่อย ๆ บางระยะก็มีหน้าผาสูงชัน บางระยะก็มีเส้นทางขึ้นลงระหว่างเขาคดเคี้ยวเหมือนพับผ้า ถึงแม้จะนำหาวดเสียวแต่ทิวทัศน์สองข้างทางสวยงาม บางระยะทางท้งสูงชันและคดเคี้ยวจนกระทั่งรถที่แล่นขึ้นไปข้างหน้าจะมองย้อนลงไปเห็นฝุ่นหรือบางครั้งก็เห็นคันรถที่แล่นตามมา เมื่อถึงกิโลเมตรที่ ๕๗ ก็จะถึงอำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับนิยายโบราณ คือเรื่อง “พระลอ” เส้นทางจากอำเภอสองก็ยังอยู่บนลาดเขาและผ่านป่าไม้สักบ้าง หมู่บ้านบ้าง เป็นระยะ ๆ จนถึงอำเภอร่องขวาง ซึ่งมีทางแยกไปจังหวัดน่านบนเส้นทางยุทธกิจโกศล ต่อจากนั้นก็เลี้ยวลงทิศใต้มาตามถนนยุทธกิจโกศล ก็จะเข้าสู่ที่ตั้งตัวจังหวัดแพร่ ระหว่างทางถนนมีต้นไม้ปลูกเป็นระเบียบสองข้างทางนำชม

เส้นทางพหลโยธิน โดยรถยนต์จากกรุงเทพ ฯ ไปถึงจังหวัดตาก แล้วแยกเลี้ยวไปทางตะวันออกสู่จังหวัดสุโขทัย ผ่านสุโขทัยไปออกที่อำเภอศรีสัชนาลัย แล้วเข้าสู่เส้นทางศรีสัชนาลัย — อุดรดิตถ์ ซึ่งทางยังไม่ค่อยดีนัก ในบางฤดูรถบรรทุกและรถที่เครื่องล่างต่ำไม่อาจผ่านได้เพราะถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ สองข้างทางผ่านป่าเขาและทุ่งนาซึ่งมีทิวทัศน์ที่สวยงามน่าดู เส้นทางนี้ผ่านอุดรดิตถ์ตอนห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดอุดรดิตถ์ ๖ กิโลเมตร คือ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ จากนั้นเส้นทางนี้ก็จะขึ้นเขาและผ่านห้วยน้ำ มีทางคดเคี้ยวไปตามไหล่เขาบางระยะ ภูเขาสูงปกคลุมด้วยป่าไม้สัก ไม้เต็ง ไม้แดง และมีป่า

ดงดิบในบางแห่ง ทำให้อากาศร่มเย็นตลอดเส้นทางซึ่งยาว ๕๔ กิโลเมตร และมาสิ้นสุดที่อำเภอเด่นชัยตรงทางแยกเข้าสถานีรถไฟเด่นชัย

การเดินทางติดต่อภายในเขตจังหวัดแพร่มีถนนจากตัวเมืองแพร่ไปยังอำเภอสูงเม่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงสายถนนชั้นตรกิจโกศล ซึ่งมีปลายทางที่จังหวัดน่าน จากตัวเมืองแพร่มีถนนไปยังบ้านบิณ อำเภอลอง โดยมีสะพานข้ามลำน้ำยมที่บ้านสองแคว ชื่อสะพานกิตติขจร ๘ จากอำเภอเมืองแพร่ถึงอำเภอลอง ระยะทางยาว ๓๘ กิโลเมตรอีกด้วย ส่วนถนนไปอำเภอวังชิ้นนั้นยาว ๓๖ กิโลเมตร (จากอำเภอลองถึงอำเภอวังชิ้น)

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดแพร่มีประชากรทั้งหมดประมาณ ๓๗๕,๔๐๐ คน นอกจากคนไทยก็มีพวกกะเหรี่ยงหรือข่าพวก ก้อ และลื้อ อาศัยทำไร่อยู่ตามไหล่เขาเป็นบางแห่ง แต่ไม่สู้มากนัก ส่วนผู้ที่มิใช่เชื้อชาติอื่น เช่น จีน พม่า เงี้ยว และแขก (อินเดีย) มีอยู่เป็นส่วนน้อย

ชาวจังหวัดแพร่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ราษฎรส่วนมากบริโภคข้าวเหนียว กับข้าวก็ประเภทน้ำพริก ผักจิ้ม และแกงจำพวกเนื้อสัตว์บกเป็นพื้น เพราะปลาหายาก ของทะเลมีไม่มากนักและราคาแพง เพราะต้องนำมาจากที่อื่น ราษฎรส่วนมากนิยมปลูกบ้านเรือนด้วยไม้ถาวร เป็นต้นว่า ไม้สัก ไม้กระยาเลย ไม้แดง เพราะหาได้ง่ายในท้องถิ่น

ประชาชนพลเมืองส่วนมากรักสงบ ชอบความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย นิยมทำบุญทำทาน เชื่อมั่นในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เอาใจใส่ทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรมความเป็นอยู่อย่างดี

ประวัติเมือง ตามตำนานเมืองว่าสร้างขึ้นกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นอิสรนคร และมีชื่อเดิมว่า พลนคร ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น นครโกศย์ แต่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ว่า เป็นเมืองในอาณาจักรสุโขทัย โดยเรียกชื่อว่า เมืองแพล แต่หลังจากสมัยนั้นแพร่ก็กลับเป็นอิสรนครดังเดิม จนกระทั่งพระเจ้าติโลกราชแห่งลานนาไทยปราบปรามได้พร้อมกับน่าน และรวมเข้าไว้กับลานนาไทย ต่อมาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔ และมังไชยเจ้าเมืองแพร่มาสวามิภักดิ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงศ์ และเกณฑ์เข้าขบวนทัพไปด้วย

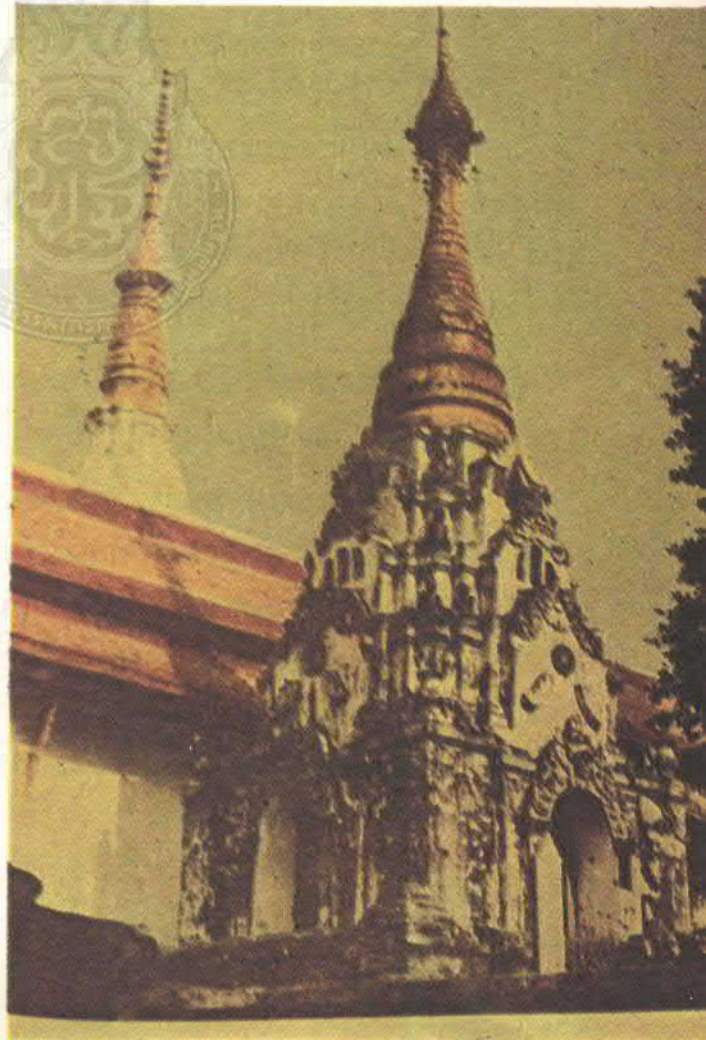
ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ พวกเงี้ยวได้ช่องสมผู้คน
ก่อการจลาจลขึ้นที่เมืองแพร่ ทางบ้านเมืองปราบปรามให้สงบลงไม่ได้ พระยา-
ไชยบูรณ์เจ้าเมืองแพร่ต้องการจะต่อสู้เงี้ยว แต่เจ้าพิริยะเทพวงศ์เจ้าผู้ครองนคร
ไม่ยอมสู้ กลับหนีไปพำนักอยู่เมืองหลวงพระบางจนสิ้นชีวิต พระยาไชยบูรณ์จึง
รวมกำลังต่อสู้จนตัวเองเสียชีวิต หัวหน้าเงี้ยวชื่อ พกาหม่อง ยึดเมืองแพร่ไว้ได้
ทางกรุงเทพฯ ๑ ส่งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นแม่ทัพยกทัพมาปราบพวกเงี้ยวจน
สงบราบคาบ และต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้าง
อนุสาวรีย์พระยาไชยบูรณ์ ซึ่งต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชาฤทธานนท์
ไว้ข้างทางหลวงสายเด่นชัยไปแพร่ที่หลักกิโลเมตรที่ ๔ จากศาลากลางจังหวัด
ไปทางอำเภอสูงเม่น นับจากนั้นมาก็ได้ทรงตั้งเจ้าผู้ครองนครแพร่อีก

สถานที่สำคัญ จังหวัดแพร่เป็นเมืองที่มีธรรมชาติสวยงาม และมีสถานที่
ที่สำคัญควรชมหลายแห่ง ได้แก่

หลักเมือง อยู่ที่ตำบล
ในเวียง อำเภอเมืองแพร่ เป็นศิลา-
จารึกขอมแผ่นหนึ่ง ๓๐ บรรทัด ไม่
ทราบว่าเป็นสมัยใด และมีอักษร
ไทยสมัยสุโขทัยอีกแผ่นหนึ่งราว ๑๑
บรรทัด เป็นที่สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อ
พ.ศ. ๑๘๑๘

กำแพงเมือง เป็นคันดิน
ล้อมตัวเมืองสูง ๔ เมตร กว้าง ๑๐
เมตร ยาว ๑,๔๐๐ เมตร มีประตู ๕
ประตู คือ ประตูเฉียงม้าติดกับประตู
ใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ ประตูมารอยู่
ทางทิศใต้ ประตูชัยอยู่ทางทิศตะวัน-
ออก ประตูศรีชุมอยู่ทางทิศตะวันตก
แต่น่าเสียดายที่แนวกำแพงดินถูกขุด
ออกเอาไปถมถนนเสียมากแล้ว

พระธาตุช่อแฮ

วัดพระบาทมิ่งเมือง เป็นวัดที่สวยงามตั้งอยู่ใจกลางเมืองอำเภอเมืองแพร่ มีพระอุโบสถแบบศิลปะเหนือ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวเมืองทั่วไป และมีพระพุทธรูปจำลอง

พระธาตุช่อแฮ อยู่บนเขาที่ตำบลป่าแดง อำเภอเมืองแพร่ ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓ กิโลเมตร พระเจดีย์องค์ใหญ่สูง ๘๐๐ ฟุต ฐานวัดโดยรอบ ๑๐๐ ฟุต เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยม มีประวัติว่า ชาวละว้า (หรือลัวะ) ชื่อ อ้ายก้อม ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ได้รับพระราชทานพระบรมธาตุนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ เมื่อสร้างเสร็จมีการฉลองสมโภช ๓ วัน ๓ คืน องค์เจดีย์ประดับด้วยช่อแพรสีต่างๆ จึงได้ชื่อว่า พระธาตุช่อแฮ แต่นิยายพื้นเมืองหรือตำนานวัดว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงภูเขาลูกนี้ อสุรช่ออ้ายก้อมนำอาหารไปถวาย พระองค์จึงทรงถอนพระเกศาประทาน อสุรช่ออ้ายก้อมจึงเอาผ้าแพรรับไว้ ชาวเมืองเรียกว่า ผ้าแฮ ภายหลังจึงได้สร้างเจดีย์บรรจุไว้

พระเจดีย์เดิมภายหลังหักพังลงมาก แม้ว่าหลังจากแพร่เข้าร่วมกับลานนาไทยก็ยังได้รับการทำนุบำรุงอยู่ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ พระครูบาศรีวิชัย ได้เป็นประธานปฏิสังขรณ์พระธาตุนี้ โดยรื้อเอาทองออกแล้วเสริมสร้างให้กว้างและสูงขึ้น วัดนี้มีวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ และมีระฆังใหญ่ใบหนึ่ง มีงานนมัสการพระธาตุประจำปีในวันเพ็ญเดือน ๔ ปัจจุบันนี้องค์พระธาตุหุ้มด้วยทองเหลือง และลงรักปิดทองสวยงามมาก

น้ำตกคอยสวรรค์ อยู่ที่ตำบลสองเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ ห่างจากตัวจังหวัด ๒๒ กิโลเมตร มีน้ำตลอดปีตกเป็น ๓ ชั้น สูง ๑๒๐ เมตร

เจดีย์พระธาตุดอนคำ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองประมาณ ๕๐๐ เมตร เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมยอดแหลม มีประวัติว่าเมื่อพระนางจามเทวีเดินทางจะไปยังลำพูนนั้น เรือหลงทางเข้าแคบยวมมาถึงหาดทราย เรือติดต้องพักที่นั่น พระนางจึงให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุไว้บริเวณเนินดินซึ่งเป็นดงอ้อ และตั้งชื่อว่า เมืองลอง ต่อมาจึงมีผู้ศรัทธามาสร้างวัดชื่อ วัดห้วยอ้อ ในสมัยลานนาไทยประมาณ พ.ศ. ๒๒๑๕ มีการปฏิสังขรณ์ใหญ่ และต่อมาวัดนี้ก็เปลี่ยนชื่อเป็นวัดศรีดอนคำ

โป่งน้ำร้อน อยู่ ณ เจริงเขาในเขตบ้านแม่จอก ตำบลแม่ป๋าก อำเภอ
ลอง บริเวณทั้งหมดกว้างประมาณ ๓๐ ไร่ มีน้ำร้อนอยู่หลายบ่อ มีอยู่บ่อหนึ่ง
ที่น้ำร้อนจัดมีฟองฟูขึ้นมา

วัดพระหลวง อยู่ที่ตำบลดอยมูด อำเภอสูงเม่น ห่างจากที่ว่าการ
อำเภอประมาณ ๒ กิโลเมตร มีเจดีย์สี่เหลี่ยมทำนองรูปมณฑป มียอดเป็นปล้อง
เรียวขึ้นไปแบบเจดีย์สมัยเชียงแสน ฐานกว้าง ๖ ไร่ ๒ ศอก สูง ๑๒ ไร่ มี
พระพุทธรูปยืนทั้ง ๔ ด้าน คงจะสร้างในสมัยที่แพร่ยังเป็นอิสรินครไม่ขึ้นกับ
สุโขทัยหรือลพบุรี ต่อมากลายเป็นวัดร้าง แล้วกลับมีการบูรณะปฏิสังขรณ์
ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง มีพระปรารักษ์ โบสถ์ วิหาร และมีพระภิกษุสามเณร
จำพรรษาอยู่

อำเภอสอง ที่บริเวณเตาปูนแถบบริเวณภูเขาที่มีหนองน้ำใหญ่อุดม
ไปด้วยสัตว์ป่า ภูมิประเทศสวยงามตามธรรมชาติ หนองน้ำก็มีน้ำตลอดปี แต่
ความสำคัญของอำเภออยู่ที่นิยายรักของเมืองเหนือ เรื่องพระลอ ซึ่งมีตำนาน
เกิดขึ้น ณ นครสรอง ว่าท้าวพิษณุกรผู้ครองนครมีราชธิดาโฉมงาม คือ พระเพื่อน
พระแพงซึ่งไปหลงไหลเคลิบเคลิ้มตามคำเลื่องลือถึงความงามของพระลอผู้ครอง
นครแมนสรวงและมีชายาอยู่แล้ว พี่เลี้ยงพระเพื่อนพระแพงไปหาปู่เจ้าสมิงพราย
ให้เสกหมากเสน่ห์ แล้วส่งคนไปจับขอรักนครแมนสรวงชมโฉมนางทั้งสอง และ
จัดการให้พระลอได้เสวยหมากเสน่ห์จนกลุ้มกลั่งต้องเล็ดลอดหนีมากับพี่เลี้ยง ถึง
แม่เมอมาเสียงน้ำน้ำเกิดเปลี่ยนเป็นสี่เลือดและไหลเวียนวนก็ไม่เปลี่ยนพระทัย
ยังคงดั้นด้นมาจนพบไก่เนรมิตของเจ้าปู่สมิงพราย และหลงตามไก่ไปจนได้พบ
พระเพื่อนพระแพง เจ้าชายของพระเพื่อนพระแพงยังแค้นใจที่พระบิดาพระลอฆ่า
พระสวามีของตน จึงคิดอุบายจะฆ่าพระลอ พี่เลี้ยงทั้ง ๔ คนชายหญิงช่วยป้องกัน
จนตัวตาย พระลอพร้อมพระเพื่อนพระแพงก็ร่วมกันต่อสู้จนสิ้นชนม์ชีพในท่ายืน
กอดประคองกันทั้งสามองค์ ตามเรื่องนิยายก็ว่าท้าวพิษณุกรทรงให้แห่แห่นอหนู
สามกษัตริย์ไปประดิษฐานเจดีย์ที่นครแมนสรวง ซึ่งมีเจดีย์พี่เลี้ยงทั้ง ๔ แยกเป็น
สองเจดีย์ก็กระหนาบข้างรวมเป็น ๓ องค์ แต่ปัจจุบันนี้ยังค้นไม่พบเจดีย์เหล่านี้ มี
แต่ผู้คนพบกำแพงดินและปรากฏการสร้างเมืองแมนสรวงซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเวียง
กาหลง อยู่ใกล้ๆเขตอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด

วัดพระธาตุพระลอ อ.แก่งเสือเต้น อ.ส.ท.

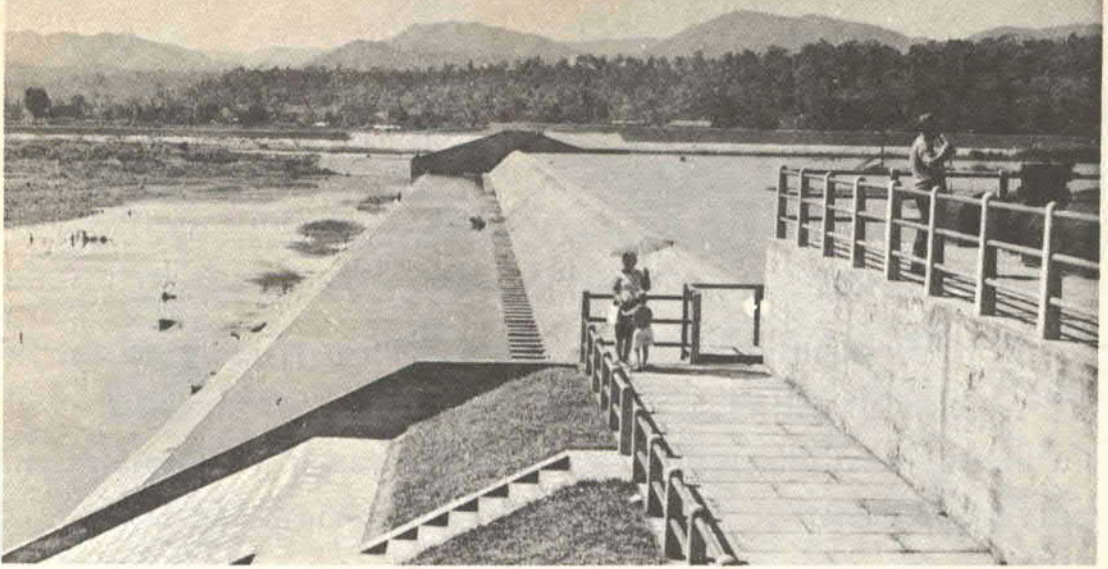

วัดพระธาตุพระลอ อ.แก่งเสือเต้น อ.ส.ท.

วัดพระธาตุพระลอ อ.แก่งเสือเต้น อ.ส.ท.

เชียงราย และที่อำเภอเวียงป่าเป้า พระยานครพระรามเคยไปสำรวจที่ตั้งเตา
ทำถ้วยชามก็สันนิษฐานว่า เมืองกาหลงคงจะเป็นเมืองเดียวกับแมนสรวง

อย่างไรก็ดีถนนที่ไปจากตัวจังหวัดแพร่สู่อำเภอสองถึงแม่จะเป็นทาง
ลูกรัง แต่สองข้างทางสวยงามมาก มีทั้งไร่ส้ม ไร่พืชผัก ไร่ยาสูบ แล้วจึงถึง
เขตป่าไม้ ซึ่งบางระยะเป็นป่าโปร่ง เห็นยอดเขาสูงแต่ไกลๆ เมื่อเข้าไป
ถึงอำเภอสองแล้ว ถ้าโชคดีก็จะพบทางลัด ซึ่งเมื่อนำรถข้ามลำน้ำตัน ๆ
ไปขึ้นอีกฝั่งหนึ่ง (เฉพาะฤดูแล้ง) แล้วลัดเลาะไปอีกเล็กน้อยก็มีทางขึ้นไปสู่
หน้าผาที่เป็นที่ตั้ง “พระธาตุพระลอ” แต่ถ้าไปทางไกลแล้วจะต้องผ่านสะพาน
เบี่ยง ๓-๔ แห่ง ล้วนแต่ข้ามลำห้วยตัน ๆ ตามทางที่ได้ขึ้นไปสู่ชะง่อนผา
ซึ่งจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ ยังเป็นที่สงบ มีเจดีย์เล็ก ๆ ไม่สวยงามแต่
ดึงดูดใจให้คิดคำนึงถึงเรื่องราวในเรื่องพระลอว่า ณ ที่นั้นอาจจะเป็สถานที่ที่
สามกษัตริย์มาสนั่นชนมชีพ ทิวทัศน์โดยรอบสงบเงียบวังเวง มองลงไปจะเห็นที่
ราบที่มีไร่นารายกรและมีธารน้ำตัน ๆ เล็ก ๆ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงชะง่อนผา
นั้นเล่าว่า แต่เดิมมีแต่เนินดินเป็นแนวและมีเจดีย์เล็ก ๆ อยู่ และชาวบ้านก็นิยม
ขับขื่อเรือพระลอ เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๐ นายอำเภอแห่งอำเภอสอง (หรือเมืองสรอง)
สันนิษฐานว่าบริเวณนั้นเป็นเมืองท้าวพิษณุกรที่รกร้างไป และมูลดินคงจะเป็น
ที่ตั้งปราสาทราชวัง จึงมีการรื้อพินงานประจำขึ้นในวันขึ้น ๑๑ ค่ำ ถึง ๑๕ ค่ำ
เดือน ๕ และเจดีย์เล็กนั้นก็ได้รับการซ่อมแซมและเรียกชื่อว่า “พระธาตุ
พระลอ” เพราะเชื่อกันว่าเจดีย์คงจะเป็นอนุสาวรีย์ที่ท้าวพิษณุกรสร้างขึ้นตรง
บริเวณที่เกิดโศกนาฏกรรมโดยมิได้บรรจุอัฐิผู้ใดไว้ แต่ปัจจุบัน ณ บริเวณนั้นมี

เขื่อนแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

สำนักสงฆ์ไปตั้งอยู่เตรียมจะสร้างวัด จึงสร้างเจดีย์ใหม่เป็นเจดีย์แบบพม่าแปลงที่นิยมกันทางภาคเหนือ อีกทั้งมีศาลาการเปรียญและกุฏิอีกด้วย ผู้ใดไปณ ที่นี้ก็จะผิดหวังที่ขาดบรรยากาศเก่าๆ ไปเสียแล้ว กระนั้นก็ดีผู้ใดไปถึงเมืองแพร่แล้วก็พยายามจะดันดันไปให้อำเภอสอง หรือเมืองพระเพื่อนพระแพง หรือเมืองพระลอกันทั้งนั้น

เขื่อนแม่ยม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสองประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นเขื่อนที่ยาวขวางแม่น้ำยม มีคลองส่งน้ำสองสายซึ่งจะช่วยในการทำนาและปลูกพืชไร่ในฤดูแล้ง ที่ในบริเวณที่ทำการของเจ้าหน้าที่ชลประทานผู้ดูแลเขื่อนก็มีบ้านพักและบริเวณสนามและแปลงไม้ดอกไม้ต่างๆ สวยงามน่าเพลินตาเพลินใจ และเป็นที่ที่รับรองให้ไปพักผ่อนหย่อนใจได้

พระธาตุคดยเล็ง อยู่ในเขตตำบลป่าแดง อำเภอเมืองแพร่ อยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุช่อแฮ ระยะทาง ๔ กิโลเมตร เป็นเจดีย์ฐานเหลี่ยมทรงกลมต่อกันเป็นปล้องๆ

ปากถ้ำผานาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

พระธาตุปูแล เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระธาตุคอกยั้ง อยู่
ที่ตำบลบ้านเวียง (บ้านเอ็ง) ในอำเภอร่องขวาง อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ
๒๐ กิโลเมตร เป็นสถานที่เก่าแก่มาแต่ครั้งโบราณ ประชาชนทั่วไปเคารพนับถือ

น้ำตกห้วยโรง อยู่ที่ตำบลไผ่โพน อำเภอร่องขวาง ห่างจากตัวจังหวัด
๔๓ กิโลเมตร มีธารน้ำตกสวยงาม มีผาสวยมาก น้ำไหลลงสู่พื้นเบื้องล่างซึ่งมี
ต้นไม้ขึ้นอยู่ และน้ำตกมาตามชะง่อนผาเป็นชะโงกชะง่อม แล้วเซาะหินไหล
เป็นลำธารคดเคี้ยวน่าชม มีน้ำตกตลอดปี การไปมาสะดวกทุกฤดูกาล

ถ้าผานาง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอร่องขวางประมาณ ๓ กิโลเมตร
ถ้าเป็นสถานที่นอกจากจะมีความสวยงามพิสดาร แล้วก็ยังมีนิยายรักอมตะอีก
เรื่องหนึ่งด้วย คือ มีเรื่องว่า นางอริยัญญาธิดาโอรสของเจ้าผู้ครองนคร
แสนหวี เมื่อ ๘๐๐ ปีมาแล้ว ขณะประพาสทางชลมารคก็เกิดเรือคว่ำ และหัวหน้า
ฝัพายหนุ่มชื่อ คนองเดช ช่วยชีวิตไว้จึงเกิดรักใคร่ชอบพอกัน เมื่อพระบิดาทรง
ทราบก็ลงทัณฑ์อย่างแรงและกักขังไว้ ชู้รักก็เสี่ยงชีวิตเข้าไปลอบพานางหนีโดย
ขี่ม้าขาวไปด้วยกัน กองทหารก็ติดตามอย่างไม่ลดละ ทั้งสองหนีข้ามเขาหลงห้วย
ไปจนเหนื่อยอ่อน นางอริยัญญาธิดาก็ถูกลูกธนูทหาร คนองเดชจึงพาเล็ดลอดเข้าไป
ไปซ่อนในถ้ำ ถ้ำที่สุดมีเรื่องราวหลายกระแส เรื่องหนึ่งก็ว่านางบอกให้ชู้รัก
หนีไปตามลำพัง นางจะรออยู่ที่ถ้ำจนชั่วฟ้าดิน ร่างของนางและโอรสที่อุ้มอยู่ก็
กลายเป็นหินนั่งอยู่ อีกเรื่องหนึ่งก็เล่าว่า เมื่อทั้งสองหลบเข้ามาในถ้ำแล้วฝ่าย
ชายก็ออกไปต่อต้านทหารที่ติดตามมาจนถูกฆ่าตาย นางก็นั่งรออยู่ในถ้ำจนร่าง
กายกลายเป็นหินไป

ถ้าอยู่บนไหล่เขามีบันไดขึ้นไป เลี้ยววกไปมาแล้วมีทางเดินต่อไปจน
ถึงหน้าถ้ำซึ่งมีลานหินไม่กว้างนัก มีแท่งหินตั้งอยู่ ๒ - ๓ แท่ง มองลงไปเห็น
ทิวทัศน์สวยงามมาก จากลานหินเดินลงไปก็จะถึงปากถ้ำซึ่งอยู่ต่ำกว่าระดับพื้น
ภายนอก ถ้ำแบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนแรกมีหินย้อยขนาดใหญ่เป็นผืนคล้ายม่าน
จากปากถ้ำเดินเข้าไปอีก ๒๐ เมตรจะมีทางแยก ๒ ทาง แยกทางหนึ่งมีคดมาก
คล้ายบ่อลึกลงไป มีผู้กล่าวว่าเส้นทางเดินไปออกปากถ้ำ แต่ยังไม่มีการขุด
ทางแยกอีกด้านหนึ่งเลี้ยวซ้ายไปเข้าถ้ำตอนที่สองซึ่งผาผนังเมื่อถูกแสงไฟจะมี

ประกายระยิบระยับ และที่พนักมีหินกะเกะกล้ายแท่นและมีแอ่งน้ำขอบหิน
 ขังน้ำใส ต่อจากนั้นก็ถึงถ้ำตอนที่สามซึ่งมีแสงสลัวๆ ส่องมาจากท้ายถ้ำ ในถ้ำ
 มีหินหยดหินย้อยสวยงามมาก มีบางส่วนที่เป็นชะง่อนหินชะโงกจ้ำนำดู และจุด
 สนใจของถ้ำนี้อยู่ท้ายถ้ำ มีก้อนหินซึ่งมีลักษณะเหมือนมีช่างมาสลักเสลาไว้เป็น
 รูปผู้หญิงหน้าตาสวยงาม ผมประบ่า อุ่มลูกนั่งหันหน้าไปทางท้ายถ้ำ หินนี้จึงมี
 ชื่อว่า “นางคอย” และเป็นต้นเรื่องอมตนิยายดังกล่าวมาแล้ว

จังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน เป็นเมืองโบราณเปรียบเสมือนคู่แฝดของแพร่ เคยเป็นอิสรนครมีเจ้าครองนครมาหลายชั่วคน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดน ศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่ที่ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน ฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับแขวงเชียงฮ่อนในราชอาณาจักรลาว ทิศตะวันออกติดต่อกับแขวงไชยบุรีของราชอาณาจักรลาว ทิศใต้จดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจดจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง และจังหวัดแพร่

ภูมิประเทศ ภูมิประเทศที่สวงามของจังหวัดน่านประกอบด้วยขุนเขาสูงชะลูดซึ่งส่วนมากปกคลุมด้วยป่าไม้มีค่าทั้งไม้สักและไม่สักกระยาเลย ที่ราบมีน้อยแต่พื้นดินเป็นดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูก และชาวจังหวัดน่านก็ขยันขันแข็งจึงได้ประโยชน์จากการเกษตรเป็นอันมาก จังหวัดน่านมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๑,๖๕๔ ตารางกิโลเมตร ใช้เป็นที่ดินทำการเพาะปลูกประมาณ ๑๘๘,๕๐๐ ไร่ โดยใช้ที่ดินตามเชิงเขาบ้าง ที่ดินในที่ราบนั้นใช้ประโยชน์ทั้งหมด เนื่องจากจังหวัดน่านมีภูเขามากมายสลับซับซ้อน ฉะนั้นแม้ในฤดูร้อนอากาศก็ไม่ร้อนจัด แต่ในฤดูหนาวอากาศหนาวมาก ในฤดูหนาวมีหมอกหนาตอนเช้าและมีหมอกปกคลุมอยู่เป็นเวลาหลายเดือน

ภูเขาที่สำคัญคือ ดอยเปช้าง เป็นภูเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดน่านกับจังหวัดแพร่ ดอยภูคาอยู่ในเขตอำเภอบัวเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดน่าน และเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับราชอาณาจักรลาว ดอยขุนทนอยู่ในเขตอำเภอบัวเช่นเดียวกัน เป็นทิวเขาติดต่อกับทิวเขาหลวงพระบางในเขตราชอาณาจักรลาว ดอยหลักหมื่น กั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดน่านกับจังหวัดอุตรดิตถ์

แม่น้ำสำคัญของจังหวัดน่านคือ แม่น้ำน่าน ซึ่งเกิดจากต้นน้ำในเทือกเขาในเขตท้องที่อำเภอบัว ไหลลงสู่ที่ต่ำและรับน้ำจากแม่น้ำสายสั้นๆ หลายสายแล้วจึงไหลผ่านจากจังหวัดน่านไปอุตรดิตถ์ พิจิตร พิษณุโลก และไปร่วมกับแม่น้ำปิงที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

แม่น้ำสายสั้น ๆ มีหลายสายล้วนแต่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านทั้งสิ้น เช่น แม่น้ำแหง ต้นน้ำเกิดจากดอยเปช้าง ไหลผ่านอำเภอสา แม่น้ำว้า ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาภูคา ไหลผ่านอำเภอเมืองน่าน แม่น้ำสา ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในอำเภอสา แม่น้ำบัว เกิดจากต้นน้ำในอำเภอบัว ที่ราบในจังหวัดน่านจึงชุ่มชื้น และมีน้ำใช้ทั่วถึงกัน

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดน่านแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ และ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองน่าน อำเภอนาน้อย (เดิมเขตอำเภอนิมช่อว่า แขวงศรีสะเกษ มีเขตร่วมกับแขวงท่าปลา เรียกว่า บริเวณน่านใต้) อำเภอบัว อำเภอทุ่งช้าง อำเภอสา อำเภอท่าวังผา อำเภอเชียงกลาง และกิ่งอำเภอแม่จริม

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดน่านมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๓๑๐,๒๓๐ คน นอกจากประชาชนคนไทยยังมีชาวเขาเผ่ามั่ว เผ่าขมุ เผ่าทมิ และเผ่าเย้า อยู่ตามภูเขาสูงๆ พวกชาวเขาเหล่านี้มีอาชีพทำไร่ ปลูกพืช และล่าสัตว์

อาชีพ ตามใกล้ๆ ลุ่มแม่น้ำน่านมีการทำนา และเนื่องจากที่ที่เหมาะสมแก่การทำนาหาได้ยาก ชาวนานจำเป็นต้องซื้อข้าวจากจังหวัดอื่น การทำไร่มีผลสม่ำเสมอแต่ไม่มีปริมาณมากนัก พืชที่ปลูกได้แก่ข้าวโพด ฝ้าย มัน ปอ งา และถั่วชนิดต่างๆ ปลูกครั้ง และหาของป่า จังหวัดน่านมีที่ดินดีและมีสายน้ำผ่านหลายแห่ง เหมาะแก่การปลูกส้ม ทั้งส้มเขียวหวานและส้มเกลี้ยง และมีส่วนนำส้มขึ้นไปทดลองปลูกบ้าง ส้มจึงเป็นสินค้าออกสำคัญทั้งผลส้มและกิ่งส้ม การทำสวนมะพร้าวมีบ้างไม่มากนักและผลที่ได้น้อยกว่าสับปะรด มีการทำป่าไม้สักที่เขตอำเภอสา ต้นสักมีขึ้นอยู่เองโดยธรรมชาติ อาชีพนอกจากนั้นก็มีการทำเหมืองแร่เหล็กและเกลือสินเธาว์ที่อำเภอบัว แต่ผลที่ได้มีจำนวนน้อยไม่พอเป็นสินค้า มีการค้าขายติดต่อกับจังหวัดแพร่เป็นส่วนใหญ่

การคมนาคม เนื่องจากจังหวัดน่านตั้งอยู่ท่ามกลางขุนเขาสลับซับซ้อน การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดน่านจึงอาจเดินทางทางอากาศโดยเครื่องบินของบริษัทเดินอากาศไทยจำกัด ทางบกโดยรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ลงที่สถานีเด่นชัย อำเภอด่านชัย จังหวัดแพร่ ระยะทาง ๕๓๔ กิโลเมตร แล้วไป

รถยนต์โดยทางหลวงแผ่นดินสายเด่นชัย-แพร่-น่าน ผ่านจังหวัดแพร่ ระยะทาง
อีก ๑๔๖ กิโลเมตร

เส้นทางเด่นชัย-แพร่-น่าน หรือถนนชั้นตรกิจโกศลซึ่งเมื่อออกจาก
จังหวัดแพร่ไปแล้ว เป็นถนนลาดยางโดยตลอดถึงจังหวัดน่าน ถนนได้ไปตาม
ไหล่เขามากมายแล้วก็ลงห้วยเพื่อขึ้นเขาลูกใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ภูเขาบางตอนมี
ลักษณะเป็นเขาพับผ้า คือหักไปหักมาและค่อนข้างชัน ทศนียภาพสองข้างทาง
ร่มรื่นสวยงามด้วยต้นไม้ใหญ่น้อยนานาพรรณขึ้นสลับซับซ้อนกัน

ทางรถยนต์ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ถึง
จังหวัดตาก ระยะทาง ๕๒๕ กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินสายตาก-
สุโขทัย ระยะทาง ๘๑ กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินสายสุโขทัย-น่าน
ระยะทางอีก ๒๘๘ กิโลเมตร

ทางน้ำ จากกรุงเทพฯ ไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา แยกเข้าแม่น้ำน่านที่
ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ผ่านจังหวัดพิจิตร พิษณุโลก อุตรดิตถ์ ถึงจังหวัด
น่าน ระยะทาง ๘๔๖ กิโลเมตร

การคมนาคมภายในจังหวัด มีถนนไปยังอำเภอทุกอำเภอ แต่สภาพ
ถนนไม่เหมือนกัน ถนนไปอำเภอสาเป็นถนนลาดยางค่อนข้างดี ถนนไปอำเภอนาน้อย
สายหนึ่งและไปอำเภอบัวอีกสายหนึ่ง แต่ละสายยาว ๖๐ กิโลเมตร
รถยนต์เดินได้ ส่วนถนนไปอำเภอทุ่งช้างซึ่งอยู่เหนือสุด มีความยาวถึง ๕๒
กิโลเมตร ยังไม่ใคร่ดี

ประวัติเมือง ตำนานพระธาตุกล่าวว่า เมืองน่านเป็นเมืองในยุคเดียวกับ
เวียงชัยปราการ คือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ มีชื่อว่า นันทบุรี เป็นนคร
เดิมตั้งอยู่ที่อำเภอบัว ซึ่งต่อมาสมัยสุโขทัยประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๕ ขุนฟอง เจ้าผู้
ครองนครวงศ์ใหม่ก็เริ่มสร้างวรรณครขึ้นมาแทนที่เมืองเดิมและสืบวงศ์กันต่อมาถึง
พญาการเมือง เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ ๕ เห็นชัยภูมิไม่เหมาะหลายประการจึง
ย้ายไปสร้างที่บ้านห้วยไคร้

สมัยสุโขทัยทางน่านได้รับเชิญจากพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยไปช่วย
ก่อสร้างพระอารามหลวง และได้พระบรมสารีริกธาตุ ๑ องค์และพระพิมพ์ทอง
พิมพ์เงิน จึงมาสร้างพระธาตุแช่แห้ง แล้วเลยสร้างเมืองที่ใกล้ ๆ พระธาตุ ต่อมา
ลำนํ้าที่ไหลผ่านเมืองแห่งนี้ไปจึงย้ายมาริมแม่น้ำน่านทางตะวันตกที่บ้านห้วยไคร้

เมื่อน่านเป็นอิสรนครจนเสียแก่พระเจ้าติโลกราชสมัยเดียวกับแพร่ และเคยตกไปอยู่ได้อำนาจพม่าในสมัยเดียวกับแพร่และเชียงใหม่ และกลั้วมาขึ้นกับไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อน่านไหลท่วมตัวเมือง พัดกำแพงเมือง วัด และบ้านช่องไปมาก พญาสุมนเทวราช เจ้าผู้ครองนครสมัยนั้นจึงย้ายเมื่อน่านไปอยู่บนดอนที่ตำบลเวียงเหนือ ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร ถึงตอนปลายรัชกาลที่ ๔ เมื่อน้ำเปลี่ยนทางเดินไปห่างจากแนวกำแพงมาก เจ้าอนันตวรฤทธิเดชจึงขอย้ายกลับมาที่เดิมและบูรณะเมืองเก่า และสร้างกำแพงเมืองใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐

นับจากสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครทางภาคเหนือก็เป็นตำแหน่งเกียรติยศ ผู้ปฏิบัติราชการคือเจ้าเมืองและสมุหเทศาภิบาลซึ่งทางกรุงเทพ ฯ แต่งตั้งไป และนับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาก็ไม่มีการแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครใหม่อีก น่านก็เหมือนกับนครอื่น ๆ ในลานนาไทย คือเมื่อเจ้าผู้ครองนครถึงแก่พิราลัยไปแล้วก็ไม่มีการแต่งตั้งใหม่ แต่ผู้สืบสกุล น่านยังมีอยู่จนถึงปัจจุบัน

สถานที่สำคัญ จังหวัดน่านมีปูชนียวัตถุที่เก่าแก่และสถานที่น่าชมหลายแห่ง ได้แก่

หอคำ อยู่ในอำเภอเมืองน่าน เดิมคือคุ้มเจ้าผู้ครองนคร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นตึกสองชั้น ปลูกอยู่ในที่ตั้งคุ้มเดิมซึ่งเป็นไม้ และเมื่อยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครแล้ว ทายาทผู้สืบสกุลได้มอบหอคำให้เป็นสมบัติของทางราชการ

งาช้างดำ คือ งาช้างที่มีสีม่วงดำ ขนาดยาว ๘๐ เซนติเมตร เป็นมรดกตกทอดคู่กับเมื่อน่านมาหลายร้อยปี ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ศาลากลางจังหวัดน่าน

งาช้างดำ จังหวัดน่าน

พระพุทธรูปทองทิพย์ จังหวัดน่าน

พระอุโบสถวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน

วัดสวนตาล อยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ใหญ่และงดงามมาก ชื่อ “พระเจ้าทองทิพย์” เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ตามตำนานว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้น

วัดช้างค้ำ หรือ “วัดหลวงกลางมือง” อยู่ทางทิศตะวันตกของศาลากลางจังหวัด พญาพลเทพหล่อไชย เจ้าผู้ครองนครน่านให้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๐ มีเจดีย์แบบลังกา มีช้างโผล่หน้าครึ่งตัวล้อมรอบฐานพระเจดีย์ ชั้นที่ ๒ มีพระพุทธรูปทองทิพย์ปางลีลา

วัดภูมินทร์ ตั้งอยู่ใกล้ๆ กับวัดช้างค้ำ มีประวัติว่าสร้างที่หลังวัดช้างค้ำ ๔๕ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ ภายในวิหารมีภาพเขียนบรรยายถึงชนบประเพณีของชาวน่านไว้อย่างงามมาก อีกประการหนึ่งวิหารของวัดนี้แปลกกว่าวัดอื่นๆ กล่าวคือมีรูปปั้นพระยานาค ๒ ตัวรองรับวิหารอยู่ นับว่าแปลกและสวยงามมากวัดหนึ่ง

วัดพญาวัด มีปรางค์หรือปราสาทสมัยขอม ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่ มาก สร้างด้วยศิลาแลง ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างสมัยพระนางจามเทวี

กำแพงเมือง จังหวัดน่านมี
กำแพงเมืองล้อมรอบบริเวณเมืองสมัย
โบราณ ก่ออิฐถือปูนล้อมรอบเมือง
ด้านนอกที่สูงสุดประมาณ ๑๐ วา ด้าน
ในมีเชิงเทินแล่นตลอดถึงกัน ตามมุม
กำแพงเมืองบางแห่งสร้างบ่อน้ำขึ้น
อะม็อก (บันใหญ่) กำแพงเจ้า
อนันตวรฤทธิเดชสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐
แทนกำแพงเก่าซึ่งสร้างด้วยท่อนซุง
แต่น้ำเสียคายที่ปัจจุบันกำแพงเมือง
ตลอดด้านทิศตะวันออกและบางตอน
ทางทิศใต้บางส่วนถูกรื้อไปเสียมาก
แล้ว

พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

พระธาตุแช่แห้ง ประดิษฐาน
อยู่ที่วัดแช่แห้ง ในเขตอำเภอเมืองน่าน

ห่างจากตัวจังหวัดไปทางด้านตะวันออกของฝั่งแม่น้ำน่านประมาณ ๓ กิโลเมตร
เป็นพระเจดีย์พินเมือง ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวด้านละ ๑๑ วา ๑ ศอก สูง ๒๗ วาเศษ
รูปทรงเจดีย์โปร่งเรียวแหลมชะลูดขึ้นไปจากฐานซึ่งเดิมบุด้วยทองเหลืองทั้งองค์
แต่ถูกลอกออกแล้วใช้ทองเหลืองชุบทองหุ้มใหม่ ส่วนยอดฉัตรทองคำก็ถูกลอก
ไปในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัจจุบันได้เอาทองแดงและทองเหลืองมาใส่
ไว้แทน ตามตำนานพระธาตุนี้ว่า เมื่อครั้งน่านมีสัมพันธไมตรีกับสุโขทัย เจ้าผู้
ครองนครน่านชื่อ “พญาการเมือง” เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก จึงไปทูล
ขอพระธาตุ พระพิมพ์ทองคำ พระพิมพ์เงิน จากพระเจ้ากรุงสุโขทัยอย่างละ
๒๐ องค์ แล้วมาก่อเจดีย์บรรจุไว้ที่ภูเพียงแช่แห้งเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๖ และปีต่อมา
พญาการเมืองก็ย้ายเมืองมาตั้งอยู่ที่ดอยภูเพียงแช่แห้ง และพินจะมาปฏิสังขรณ์
พระธาตุแห่งนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๑ และ พ.ศ. ๒๐๒๒ โดยเสริมองค์เจดีย์จนสูง
เป็น ๒๗ วา ฐานขยายเป็น ๑๑ วา และสร้างพระอุโบสถและวิหารด้วย

พระธาตุเขาน้อย อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๒ กิโลเมตร พระธาตุก่อเป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีกำแพงล้อมรอบ มีตำนานว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระเจ้าจบุแจ้งประพาสาและขึ้นไปบนดอยน้อย พระองค์ทรงเห็นแสงประหลาดจับกลุ่มอยู่ต่อไม้ โปรดให้ขุดก็พบผอบคล้ายเต้าปูนทองแดง ภายในมีพระเกศาและพระธาตุห่อผ้าขาวไว้ จึงโปรดให้สร้างเจดีย์ (คือองค์พระธาตุ) ซึ่งประชาชนนำบ้องไฟไปจุดเป็นพุทธบูชาและมืงานประจำปีในวันเพ็ญเดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ)

พระธาตุเขาน้อย จังหวัดน่าน

ถ้ำผาตูบ อยู่ที่ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๑๒ กิโลเมตร เป็นถ้ำที่สวยงาม ปากถ้ำอยู่เกือบถึงยอดเขาและเล็กขนาดคนเข้าได้ แต่ภายในถ้ำกว้างขวาง จากปากถ้ำลงไปถึงพื้นถ้ำประมาณ ๖ วา อากาศในถ้ำไม่อับมีลมโชยพอสบาย แต่ไม่ปรากฏทางลม ถ้ำนี้แบ่งเป็น ๓ ส่วน มีหลืบหินเป็นเชิงชั้นและย้อยลงมาจากเพดานถ้ำ

ถ้ำผาฮาว อยู่ไม่ไกลกันนัก ภายในถ้ำกว้างขวางมีเพิงระยารูปนกเก็ดละเอียดย้อยจากยอดเพดานถ้ำลงมา มีลักษณะคล้ายหยาดน้ำที่ใกล้จะหยดลงสู่พื้น นอกถ้ำปกคลุมไปด้วยป่าโปร่งน้อย ๆ คล้ายสวนสัตว์ มีละมั่ง เนื้อทราย อีเก้ง และนกนานาชนิด

ถ้ำผาลาด อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอสา มีน้ำตกเก๋ขึ้นเบื้องล่างเป็นห้วยธารต่อเนื่องกับน้ำใสสะอาด

แก่งหลวง เป็นสถานที่น่าเที่ยวชมทางเรือ แก่งหลวงมีลักษณะเป็นหินใหญ่ออกซีกกลางแม่น้ำน่าน ทั้งสองฟากมีภูเขาใหญ่กระหนาบ ตอนเหนือรอบ

แก่งพินลำน้ำมีโขดหินงอกทำให้มีระดับสูงกว่าพินลำน้ำนาน ตอนใต้เป็นวังลึก แก่งหลวงประกอบไปด้วยแก่งบริวารอีกมากมายระเะระกะอยู่ทั่วบริเวณ น้ำที่ไหลจากทางเหนือลำน้ำลงมาสู่ตอนใต้ซึ่งแรงจัดอยู่แล้วเมื่อพุ่งลงปะทะกับแก่งและโขดหินเข้าอีกทำให้สายน้ำอลวนพลุ่งพล่านยิ่งขึ้น ความปั่นป่วนของน้ำที่ปะทะกับแก่งและปะทะกันเองด้วยความแรงทำให้น้ำแหวกตัวเป็นหลุมน้ำ แต่ละหลุมใหญ่ ๒-๓ วา เป็นระยะๆ ทั่วไป หลุมน้ำที่สะท้อนกัระเบิดขึ้นเสียงสนั่นสูงกว่าพินน้ำเป็นประกายคล้ายไฟพะเนียง ต่างหลุมต่างแหวกวนต่างระเบิดเป็นทัศนียภาพอันสวยงามและน่าตื่นเต้นมาก ได้ธารระเบิดลงไปเป็นวังปลาซึ่งน้ำลึกมากและตะไคร่น้ำจับหนา ปลาจึงชุกชุมมากทั้งปลาใหญ่และปลาเล็ก

ฮ่อมจ้อม อยู่ที่อำเภอหน้อย มีลักษณะเหมือนอ่าง แต่เดิมเป็นเนินดิน ต่อมาถูกน้ำเซาะจนถล่มหรือยุบลงเหลือซากรอยน้ำเซาะเป็นร่องๆ อยู่รอบๆ ที่เหลือเป็นแนวคันดินสูง บริเวณตรงกลางมีมูลดินส่วนที่จัดว่าแข็งแกร่งน้ำเซาะไม่หมดเหลือเป็นหย่อมๆ สูงบ้างต่ำบ้างเต็มไปด้วยบริเวณ ทั่วบริเวณไม่มีต้นไม้ ใบหญ้าขึ้นอยู่เลย ฮ่อมจ้อมนี้ปรากฏอยู่ ๒ แห่ง แห่งแรกอยู่ในเนื้อที่ ๓๐-๔๐ ไร่ ต่ำลงไปจากแนวถนนสูงมาก อีกแห่งหนึ่งกว้างขวางราว ๑๐๐ ไร่ และอยู่ต่ำจากระดับดินไม่มาก ณ บริเวณนี้ยังมีสิ่งมหัศจรรย์อีกอย่างหนึ่ง คือ แท่งดินสูงคล้ายเสา ข้างล่างบ้านแล้วเรียวเล็กขึ้นไปสูงประมาณ ๔-๕ วา เป็นดินทรายแข็งแกร่ง ถ้าจับต้องก็จะร่วงติดมือมา ชาวบ้านเรียกแท่งดินนี้ว่า “เสาหิน”

หินขาวผุด มีที่หมู่บ้านผาฮาง อำเภอสา มีที่ทำกรบ่าไม้แขวงตั้งอยู่บนดอยสูง ทางซ้ายบนพนทราบสูงมีหินขาวผุด ผุดขึ้นมาจากพื้นราบของดินเป็นหย่อมๆ กระจายเต็มเนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่ ชาวบ้านนิยมขุดไปขายเป็นปูนขาว นำเสียดายที่ไม่มีการสงวนไว้เป็นสาธารณสมบัติ

จังหวัดลำปาง

ลำปาง จังหวัดภาคเหนือ เป็นศูนย์กลางทางคมนาคมและการค้าขายจากจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ ได้แก่ ลำพูนและเชียงใหม่ทางหนึ่ง เชียงรายทางหนึ่ง และจากทางแยกเชียงราย-ลำปางก็ยังมีทางแยกไปจังหวัดน่านและแพร่อีกด้วย จังหวัดลำปางเคยเป็นศูนย์กลางที่สำคัญยิ่งในภาคเหนือ ได้เป็นที่ตั้งที่ทำการรัฐบาลระดับภาคหรือเขตหลายหน่วย เป็นที่ตั้งมณฑลทหารบกที่ ๓ กรมทหารตั้งอยู่ริมแม่น้ำวังไปทางทิศตะวันออกของตัวจังหวัด

จังหวัดลำปางปัจจุบันตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง มีอาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกจดจังหวัดแพร่ ทิศใต้จดจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดตาก ทิศตะวันตกจดจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน

ภูมิประเทศ จังหวัดลำปางมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๒,๕๑๘ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนมีป่าและเขา ตอนเหนือเป็นที่ราบสูงค่อยๆลาดต่ำลงมาทางใต้ มีทิวเขาล้อมรอบ มีที่ราบตามบริเวณลุ่มแม่น้ำและลำห้วยต่างๆ จังหวัดลำปางมีป่าไม้สักและไม้เบญจพรรณอื่นๆ มาก มีแร่ธาตุหลายชนิดที่มีมากคือ ถ่านหินลิกไนต์ คุณภาพสูง ส่วนที่ราบเหมาะสำหรับทำการเพาะปลูก เช่น ทำนา ทำไร่ และทำสวน

ภูเขาที่สำคัญ คือ

ภูเขาผีปันน้ำ สูงประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอวังเหนือ กันเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงราย

ภูเขาขุนตาล เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปางและจังหวัดลำพูน มีอุโมงค์ทางรถไฟลอดถ้ำขุนตาลระยะทางยาวประมาณ ๑,๓๕๒ เมตร

ภูเขาผาจ้อ สูงประมาณ ๒,๓๑๒ เมตร เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงใหม่

แม่น้ำที่สำคัญ คือ

แม่น้ำวัง ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาผีปันน้ำในเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ไหลไปทางทิศใต้ผ่านอำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเกาะคา อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน อำเภอแม่พริก ไปร่วมกับแม่น้ำปิงทางฝั่งซ้ายที่เหนือบ้านปากวังในเขตอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ยาวประมาณ ๓๐๐ กิโลเมตร

แม่น้ำยาว เกิดจากเทือกเขาในอำเภองาว จังหวัดลำปาง ไหลเข้าเขตจังหวัดน่านไปลงแม่น้ำยมในเขตอำเภอสอง จังหวัดแพร่

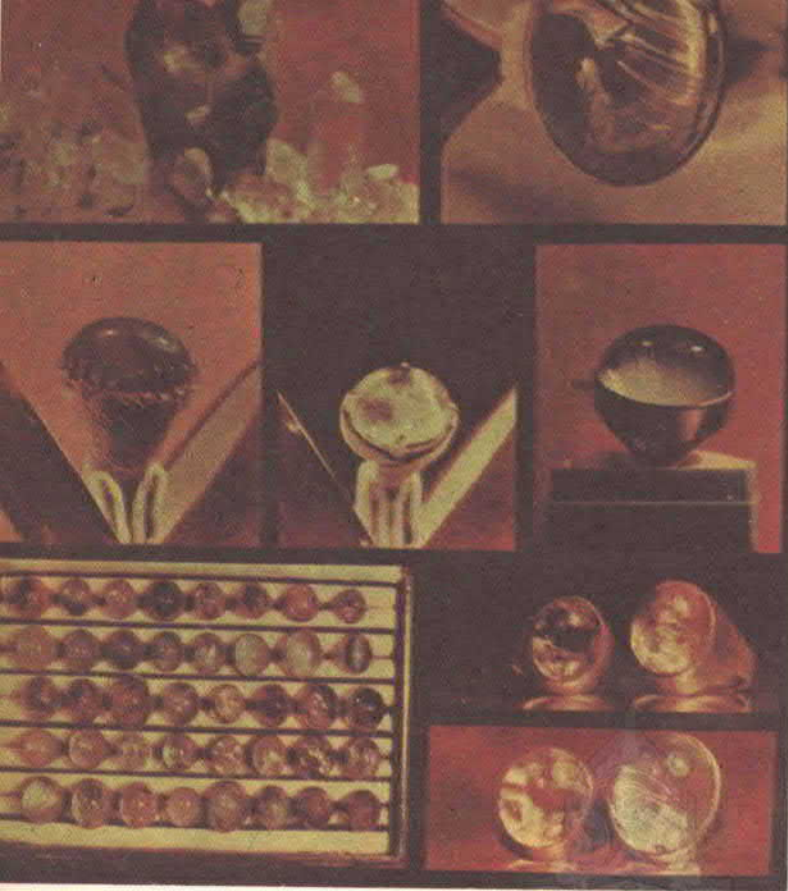
แม่น้ำจาง เกิดจากคอกยประตูลา ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ไหลผ่านอำเภอแม่ทะไปลงแม่น้ำวังในเขตอำเภอเกาะคา

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดลำปางแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๐ อำเภอ และ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแจ้ห่ม อำเภอห้างฉัตร อำเภอเกาะคา อำเภอแม่พริก อำเภอแม่ทะ อำเภองาว อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน อำเภอวังเหนือ และกิ่งอำเภอเสริมงามขึ้นกับอำเภอเกาะคา

ประชากร จังหวัดลำปางมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๕๖๖,๕๐๐ คน (ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑) ในจังหวัดลำปางมีชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ตามป่าเขา เช่น ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงหรือยาง ชาวเขาเผ่าเย้า มูเซอ แม้ว และลีซอ อยู่ในอำเภอแจ้ห่ม อำเภองาว และอำเภอวังเหนือ

อาชีพ อาชีพที่สำคัญที่สุดคือการกสิกรรม มีการทำนาทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวในบริเวณที่ราบลุ่ม ปัจจุบันได้รับความช่วยเหลือทางด้านชลประทานจากทางการ ได้จัดสร้างเหมืองฝายทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำวัง และมีเหมืองชอยใหญ่หลายสาย น้ำจากเหมืองฝายได้ไปช่วยในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม นอกจากการทำนาก็มีการทำไร่และทำสวนซึ่งมีอยู่แทบทุกอำเภอ ผลไม้และพืชผลที่สำคัญและทำรายได้ให้แก่จังหวัดลำปางคือ ลำไย ส้ม สับปะรด ฝรั่ง ยาสูบ อ้อย หอม กระเทียม และถั่วต่างๆ

การอุตสาหกรรม มีโรงงานทำน้ำตาลทรายตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอเกาะคา มีโรงงานขุดถ่านหินลิกไนต์ตั้งอยู่ที่บ้านแม่เมาะ ตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง ถ่านหินที่ขุดได้มีคุณภาพดีไม่แพ้ของต่างประเทศ และยังอำนวยความสะดวก

พลอยได้ให้แก่จังหวัด คือ
ผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ในเขต
ใกล้เคียง มีการทำไม้กวาด
มีโรงบ่มใบยา และมีการขุด
พลอยหรือหินสีต่างๆ ที่เรียก
ว่า แก้วโป่งข่าม ในเขต
อำเภอเถิน

การทำป่าไม้ สภาพ
พื้นที่ของจังหวัดลำปางอุดม
ด้วยป่าไม้ มีองค์การอุตสาห-
กรรมป่าไม้ กรมส่งเสริม
อุตสาหกรรม ดำเนินการอยู่
และมีบริษัทของเอกชนจัดทำ
อยู่หลายบริษัท ไม้ที่สำคัญ
คือไม้สัก

แก้วโป่งข่าม อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

การเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงสัตว์โดยทั่วไป เช่น หมู เป็ด ไก่ วัว
และ ควาย ซึ่งส่งไปขายต่างท้องที่ปีละมากๆ

การคมนาคม จังหวัดลำปางเป็นชุมทางสำคัญทางภาคเหนือ จากกรุง-
เทพฯ อาจไปยังจังหวัดลำปางได้หลายทาง คือ

ทางรถไฟ โดยรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ลงที่สถานีลำปาง ระยะ
ทาง ๖๔๒ กิโลเมตร รถไฟสายเหนือมีหลายขบวน ทั้งรถโดยสารและรถสินค้า
แทบทุกขบวนตัดต่อที่ลำปางเพื่อเดินทางขึ้นไปทางเหนือซึ่งเป็นทางสูงขึ้น ต้อง
ลดน้ำหนัก และขาล่องก็มาเพิ่มขบวนที่ลำปางอีก

ทางรถยนต์ โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) จาก
กรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลพบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร
ตาก ถึงลำปาง ระยะทาง ๗๐๕ กิโลเมตร จากลำปางมีทางต่อไปยังจังหวัด
เชียงราย มีรถยนต์ประจำทางและรถยนต์รับส่งผู้โดยสารและสินค้าเป็นประจำ
และมีทางหลวงตั้งต้นจากลำปางไปจังหวัดเชียงใหม่

ทางอากาศ มีเครื่องบินของบริษัทเดินอากาศไทยจำกัดจากกรุงเทพฯ จอดรับส่งทั้งผู้โดยสาร ไปรษณีย์ภัณฑ์ และสินค้า

การคมนาคมภายในจังหวัดมีถนนจากอำเภอเมืองลำปางติดต่อถึงทุกอำเภอ บางอำเภอก็ติดต่อกันเองได้โดยมีรถโดยสารขนาดเล็กเดินเป็นประจำ

ประวัติเมือง จังหวัดลำปางเป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญมาหลายยุคหลายสมัย มีตำนานที่เกี่ยวกับเมืองนี้หลายกระแส เช่น ตำนานวัดศรีล้อมกล่าวว่าเมืองนี้ชื่อ “กุกกุดนคร” (นครไก่) และตำนานพระธาตุเสด็จเรียกเมืองนี้ว่า “ศรีนครไชย” ชินกาลมาลินีปกรณ์เรียก ๒ ชื่อ คือ “เขलगนคร” และ “อาลัมภางนคร” และตำนานวัดหนองละคอนใช้ชื่อเมืองนี้ว่า “ลัวะคอนลำปาง” หรือ “นครลำปาง” นักโบราณคดีสันนิษฐานจากโบราณวัตถุและตำนานต่าง ๆ ร่วมกันว่า ลำปาง ประกอบด้วยเมืองเก่า ๒ เมือง คือ เมืองนครเมืองหนึ่ง เมืองลำปางอีกเมืองหนึ่ง อยู่คนละฟากแม่น้ำวัง เมืองนครนั้นมีเมืองเก่าคนละสมัย ๒ เมืองซ้อนกันอยู่ คือเมืองชั้นเก่าอยู่ทางเหนือมีกำแพงดินและเคยเรียกกันว่า “เขलगค์” ซึ่งมีลักษณะคล้ายหอยสังข์ แต่โบราณวัตถุที่ค้นพบไม่มีของสมัยทวารวดี (พระนางจามเทวีและเชอสา) มีแต่ของรุ่นลานนาไทย เมืองนครรุ่นหลังอยู่ ณ ที่ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นเวียงเหนือ ซึ่งแต่เดิมเป็นตำบลปงสนุก กำแพงเมืองเป็นอิฐ เมืองนี้ในหนังสือชินกาลมาลินีปกรณ์เรียกว่า เขलगค์ใหม่ เพราะเจ้าขุนครามราช โอรสพญาเมืองรายทรงทั้งเมืองเก่า เมืองนครทั้งรุ่นเก่าและใหม่มีวัดศรีล้อมอยู่ตรงกลาง แต่ก็ไม่ปรากฏโบราณวัตถุใดๆ

เมืองลำปาง (ใหม่) เริ่มขึ้นแต่สมัยเจ้าคำโสม เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ ๒ และในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้ยกนครลำปางเป็นประเทศราชพร้อมกับเชียงใหม่และลำพูน เมื่อแรกสร้างนั้นลำปางเป็นเมืองที่มีคูเมือง หอรบ ปืนใหญ่ ทนสมัยและประตูเมืองหลายแห่ง แต่ถูกทำลายไปหมดเหลือแต่ซอกถนนรอบเวียงเป็นอนุสรณ์

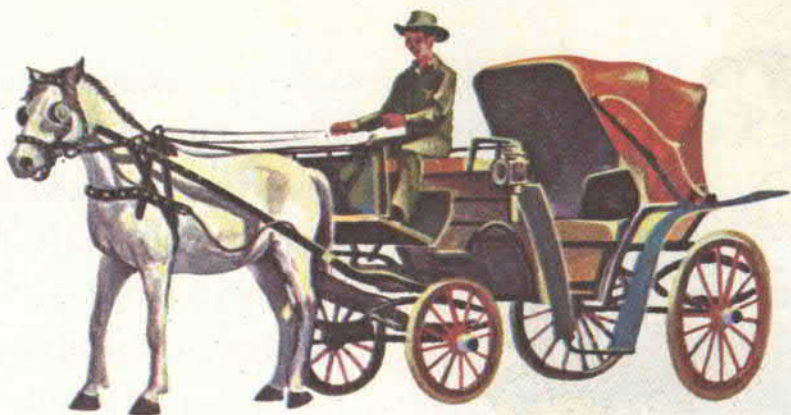
ทางด้านเรื่อง “จามเทวีวงศ์” ก็มีตำนานเมืองลำปางว่า เมื่อพระโอรสแฝดองค์น้องของพระนางจามเทวี คือเจ้าอนันตยศ เติบใหญ่ขึ้นก็ทูลขอพระราชมารดาเพื่อสร้างเมืองใหม่ พระนางจามเทวีทรงปรึกษาชาวสุเทพฤๅษีผู้สร้างเมือง

เขลางค์ วาสุเทพฤๅษีแนะนำให้เจ้านันตยศไปทางประจิมทิศตามทิวเขาอันย้อยไปจากนครเขลางค์ เพื่อนมัสการพระสุพรหมฤๅษี ซึ่งพาไปเขลางคบรรพต แล้วสร้างนครกว้างขวางสี่เหลี่ยมจัตุรัสใกล้ฝั่งแม่น้ำวัง ให้ชื่อว่า อาลัมภางคนคร คือ ลำปาง นครเขลางค์และนครลำปางจึงเป็นคู่เมืองเดียวกัน

เพราะความสำคัญหลายประการของลำปางจึงมีตำนานหลายเรื่อง ไม่อาจจะยืนยันว่าตำนานใดใกล้เคียงความเป็นจริง แต่ลำปางก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เพราะพระองค์ทรงได้ลำปางแต่ไม่ได้เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๑๐๑ ลานนาไทยก็เสียอิสรภาพแก่บุเรงนองจนถึงสมัยธนบุรี มีผู้พยายามจะลบล้างอำนาจพม่าแต่ก็ไม่สำเร็จ ท้าวล้านถ่านอุปราชรักษาเมืองไม่นานก็หนีไปซ่อนสมุ้คนที่ประตูลา เจ้าอิการวัดชมภูทั้งวัดพระแก้วดอนเต้ารวบรวมผู้คนกู้อิสรภาพ เชิญทิพย์ช้างมาเป็นแม่ทัพมีพล ๓๐๐ คน ได้แสดงความกล้าหาญเด็ดขาดเข้าไปทางช่องระบายน้ำคนเดียวโดยให้ทหารสกัดทิพย์ช้างยังท้าวมหาศตยาขณะเล่นหมากรุก บริวารพม่าก็หนีไป ประชาชนจึงพร้อมใจกันทำพิธีราชาภิเษกทิพย์ช้างขึ้นครองราชย์อยู่ ๒๓ ปี และมีเชื้อสายครองกันสืบต่อมา

สมัยกรุงธนบุรี เจ้ากาวิละบุตรหัวปีเจ้าผู้ครองนครสวามีภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ยกทัพปล้นทองของทัพพม่า เจ้าชายแก้วถูกพม่าจับ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้ากาวิละจึงเป็นเจ้าครองนคร และลำปางก็มีเจ้าครองนครสืบมาจนถึงเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตเป็นองค์ที่ ๑๓ และองค์สุดท้าย เพราะหลังจากที่เจ้าบุญวาทย์ฯ ถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครภาคเหนือทั้งหมด ผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งขณะนั้นก็ให้เป็นต่อไปชั่วอายุ

ในสมัยที่เจ้าบุญวาทย์ฯ เป็นเจ้าผู้ครองนครนั้น ลำปางก็เริ่มหันเข้ามาเป็นเมืองในยุคใหม่ กล่าวคือมีการสร้างศาลากลางจังหวัด สร้างโรงเรียนชาย คือ บุญวาทย์วิทยาลัย สร้างที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข โรงพยาบาลทหารในค่ายสุรศักดิ์มนตรี สร้างและซ่อมวัด พวกรมิชชันนารีนักสอนศาสนาได้สร้างโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง ส่งเสริมให้ชาวลำปางมีการศึกษาทั่วถึงกันและฉลาดหลักแหลมในอันที่จะดำเนินธุรกิจทั้งหลายให้เหมาะสมกับกาลเวลา

รถม้า

สถานที่ควรชม จังหวัดลำปางมีสถานที่ควรชมหลายแห่ง ทั้งในเขตอำเภอเมืองลำปางและอำเภออื่นๆ เพราะเป็นเมืองเก่าแก่และเป็นศูนย์กลางการค้าขาย ในเขตเทศบาลเมืองลำปางโดยทั่วไปมีรถม้ารับจ้างรับคนโดยสารไปมาในระยะใกล้ๆ และชมเมืองโดยทั่วอย่างช้าๆ ฉะนั้นถ้าผู้ใดไม่ประสงค์จะเดินชมย่านธุรกิจและชมปูชนียสถานที่ในบริเวณอำเภอเมืองลำปางก็อาจนั่งรถม้าได้

โบราณวัตถุ ซากโบราณวัตถุเก่าแก่ที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ได้แก่

กำแพงเมือง ปัจจุบันมีเหลืออยู่ที่ตำบลเวียงเหนือทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง (คนละฝั่งกับศาลากลางจังหวัดและย่านธุรกิจใหม่) เป็นกำแพงส่วนที่ติดต่อกับวัดประตูป้อง ข้างที่ทำการป่าไม้เขต

หลักเมือง เป็นหลักซึ่งทำด้วยไม้สัก อยู่ในบริเวณศาลากลางจังหวัด ตามทางสันนิษฐานเชื่อว่าเป็นหลักเมืองที่ได้สร้างขึ้นเมื่อราว ๑๐๐ ปีเศษมาแล้ว หลักเมืองดังกล่าวนี้เดิมตั้งอยู่หลังบ้านเจ้าราชวงศ์ ณ ลำปาง ในตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๐ เจ้าบุญวาทย์วงศาธิบดีสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้นที่ตำบลหัวเวียง จึงได้ย้ายหลักเมืองมาไว้บริเวณศาลากลางจังหวัด และจัดสร้างมณฑปครอบเสาลหลักเมืองไว้

หอระบ ชาวลำปางเรียก “หออะม็อก” อยู่ที่บ้านศรีเกิด ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปางทางฝั่งตะวันออก ทั้งนี้มีสะพานรัษฎาภิเศกเชื่อมฝั่งทั้งสองของแม่น้ำวังที่ลำปาง หอนี้เป็นที่เก็บลูกปืนและดินปืน ใช้เป็นบ่อนปืนใหญ่และใช้เป็นหอสังเกตการณ์ในเวลาที่มีข้าศึกมาประชิดเมือง

พระเจดีย์วัดพระแก้วดอนเต้า

สมัชชาอุทธรณ์หัตถะเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง

ปูชนียสถานที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นวัด อิทธิพลของวัฒนธรรมพม่าที่ยังเหลือให้เห็นในเขตจังหวัดลำปาง ได้แก่ วัด ๒-๓ วัดที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบวัดพม่า กล่าวคือบริเวณกุฏิหลายหลังเข้าไปรวมอยู่เป็นหลังใหญ่หลังเดียว ซึ่งยกเป็น ๒ ชั้นครึ่ง แบบคล้ายเป็นบ้านหลังใหญ่ มีชานกลางเชื่อมและมีห้องนั่งก่อนข้างกว้าง ซึ่งมีลักษณะคล้ายโบสถ์หรือวิหาร เพราะมีพระพุทธรูปเป็นประธานอยู่ ประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชาตลอดจนเครื่องไทยทาน วัดที่น่าสนใจในจังหวัดลำปาง คือ

วัดพระแก้วดอนเต้า อยู่ที่ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่ มีพระสถูปเจดีย์ซึ่งมีรูปทรงแบบลังกาแปลง ถือได้ดัดแปลงจากฐานกลมเป็นสี่เหลี่ยมและหกเหลี่ยม

บ้านดัมหมาก เพี้ยนมาจาก “บ้านดัมมาน” (คือบ้านทัพพม่า) อยู่ในตำบลบ้านเป้า อำเภอเมืองลำปาง เป็นสนามเพลาะของทัพพม่า เมื่อครั้งนั้นพม่ายกทัพมาตีนครลำปาง ใน พ.ศ. ๒๓๑๔ แต่ปัจจุบันเป็นทุ่งนาหมดแล้ว

ศิลาจารึก มีอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะกา ๓ หลักเป็นศิลาจารึกด้วยอักษรพื้นเมือง กล่าวถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุลำปางหลวง และมีที่หน้าศาลากลางจังหวัดอีก ๑ หลัก จารึกเป็นอักษรพื้นเมือง (ขอม) กล่าวถึงการบริจาคข้าทาสให้รักษาพระธาตุใน พ.ศ. ๒๐๔๕

เจดีย์ยังมีทรงกลมบ้าง กลายเป็นเหลี่ยมมีข้อมุมบ้าง แต่ก็ยังรักษารูปทรงชะลูด
เรียวขึ้นไปไว้ ทำนองเดียวกับที่วัดพระธาตุลำปางหลวงและวัดพระธาตุเสด็จ
วัดนี้มีประวัติว่าเคยประดิษฐานพระแก้วมรกตซึ่งมีขนาดเล็กกว่าองค์ที่กรุงเทพฯ
แต่ต่อมาย้ายไปประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

วัดสุชาดา อยู่ใกล้ๆ กับวัดพระแก้วดอนเต้า วัดนี้มีตำนานว่า มี
หญิงชื่อนางสุชาดาทำไร่แดงโมอยู่ที่บริเวณวัดร้างซึ่งมีชื่อว่า วัดดอนเต้า วันหนึ่ง
นางสุชาดานำแดงโมไปถวายพระ พอพระฝ่าออกก็เห็นหินสี่เหลี่ยมอยู่ภายใน จึง
แกะเป็นพระพุทธรูป แต่มีคนอิจฉานาง ไปฟ้องเจ้าเมืองว่านางประพฤติชั่วร่วม
กับพระภิกษุรูปนั้น เมื่อเจ้าเมืองตัดสินความก็ปรากฏว่าคนทั้งสองเป็นผู้บริสุทธิ์
แต่นางสุชาดาเสียใจถึงแก่ชีวิตเสียแล้ว ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างวัดสุชาดาขึ้น ยัง
คงอยู่มาจนทุกวันนี้

วัดพระธาตุม่อนพระยาเจ้า อยู่บนเขलगबरพต ตำบลพิชัย อำเภอ
เมืองลำปาง ทางทิศตะวันออกห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๘ กิโลเมตร มี
เจดีย์ใหญ่แบบพม่าอยู่บนเนินนั้น ตามทางผ่านป่าละเมาะที่มีไม้เบญจพรรณขึ้น
เขียวชอุ่ม และมีเขาอยู่หลายลูกในระยะใกล้ๆ เจดีย์พังบูรณะปฏิสังขรณ์หลัง
สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเจดีย์ฐานกว้าง ๓ วา สูง ๕ วา มีบันไดจากเชิงเขา
ไปจนถึงพระเจดีย์ มีงานนมัสการประจำปีในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

วัดพระธาตุเสด็จ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแสง อำเภอเมืองลำปาง ห่างจาก
ตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๑๓ กิโลเมตร ในศิลาจารึก
ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่า เจดีย์นี้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งมี
ตำนานว่า มีภิกษุจาริกจากลังกา ๒ รูป มาพักที่บ้านแสง ได้ทราบจากชาวบ้านว่า
มีแสงพวยพุ่งจากวัดร้างใกล้ๆ บริเวณนั้นเสมอๆ พระ ๒ รูปจึงไปที่วัดร้างคอย
อยู่จนเห็นแสงสว่างเป็นลำพวยพุ่งขึ้นห่างไปไม่ไกล พอรุ่งเช้าก็ไปค้นหาจึงพบ
ผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในเนินดิน จึงนำความไปกราบทูลเจ้าผู้ครองนคร
คือเจ้าหาญแต่ทว่า พระองค์จึงเสด็จไปนมัสการและโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้น
พร้อมทั้งบูรณะปฏิสังขรณ์บริเวณพระอาราม เมื่อเสร็จแล้วจึงกราบทูลพระเจ้า-
ติโลกราชให้ทรงตั้งนามวัด พระองค์ทรงตั้งนามวัดว่า “วัดพระธาตุเสด็จ” และมี
การฉลองทุกปีในวันเพ็ญ เดือน ๓ (เดือน ๕ เหนือ)

วัดพระธาตุคว่าหม้อ อยู่ตำบลบ้านแลง อำเภอเมืองลำปาง เป็นวัดร้าง มีเจดีย์ฐานกว้าง ๓ วา สูง ๕ วา มีพระพุทธรูปอยู่รอบ ๔ ทิศ วัดนี้มีตำนานว่า สมัยพระเจ้าอโศก ให้สมณทูตนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานในชมพูทวีปนั้น เมื่อบรรจุเสร็จเหลือแต่หม้อเปล่าและขี้เถ้า จึงเอาหม้อคว่ำไว้ ณ ที่มัสตูปแห่งนี้แล้วก่อสถูปเจดีย์ขึ้น

วัดเจดีย์ขาว คือเจดีย์ ๒๐ องค์ อยู่ทางประตูม้า ใกล้หมู่บ้านวังหม้อ เดิมเป็นวัดเก่าแก่สมัยเดียวกับวัดพระแก้วดอนเต้า มีพระเจดีย์สร้างอยู่ในเจดีย์องค์เดิม บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่วัดนี้รกร้างไปนาน พระเจ้าผายูแห่งล้านนาไทยเคยโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ แต่ก็ร้างไปเป็นครั้งที่ ๒ จนกระทั่งพระภิกษุพม่ามาบูรณะปฏิสังขรณ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ และมีพระภิกษุสามเณรจาริกจากที่ต่างๆ มาจำพรรษาอยู่เสมอๆ ชาวพม่าในลำปางได้ช่วยกันทำนุบำรุงสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จึงกลายไปเป็นแบบพม่าโดยมาก ประชาชนก็พร้อมกันทำบุญประจำปีในวันเพ็ญ เดือน ๗ (เดือน ๕ เหนือ) สืบมาจนทุกวันนี้

วัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่ที่บ้านลำปางหลวง ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา ห่างจากตัวจังหวัดออกไปประมาณ ๑๘ กิโลเมตร เมื่อแยกเข้าไปมีธารน้ำซึ่งไหลแรงในฤดูน้ำหลากจนสะพานข้ามрудบ่อยๆ พระเจดีย์ที่วัดนี้สวยงามมาก กว้างถึง ๑๒ วา สูง ๒๒ วา ๒ ศอก ในบริเวณวัดมีสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจ กล่าวคือมีวิหารและกุฏิพระที่สร้างด้วยไม้สักในแบบการก่อสร้างลักษณะแบบสถาปัตยกรรมล้านนาไทย ในเจดีย์ก็มีตำนานเล่าว่าบรรจุพระอัฐิธาตุขึ้นพระศอก เพราะที่ตั้งวัดนี้อยู่ในเขตเมืองเก่าและคงจะมีความสำคัญมากในขณะที่กำลังสร้างวัด เจ้าหาญแต่ทอง (เจ้าหาญแต่ตอง) เมื่อทรงมาเป็นเจ้าผู้ครองนคร พ.ศ. ๑๙๕๒ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างดียิ่ง อนึ่งพระแก้วมรกตที่เคยประดิษฐานอยู่ที่วัดพระแก้วดอนเต้าก็ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดนี้และได้รับการดูแลอย่างแข็งแรง

มีประเพณีที่ปฏิบัติ ณ วัดนี้เป็นประจำ คือการถวายส่วยข้าวเปลือกเป็นพุทธบูชาของพวกลัวะ ซึ่งเป็นชนหม่น้อยในลำปาง การถวายส่วยนี้ถือปฏิบัติในเดือน ๗ ทุกปี ส่วนงานประจำปีจัดมีในวันเพ็ญ เดือน ๑๒ มีผู้ศรัทธากอยทำนุบำรุงวัดนี้อยู่เสมอ

วัดพระธาตุจอมปิงชัย อยู่ในอำเภอเกาะคา มีประวัติเก่าแก่อันไป
ถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช ก่อราว พ.ศ. ๒๐๐๐ พระองค์ทรงสร้างเจดีย์ในวัดที่
บริวาร ๒ คนของพระองค์สร้างไว้ เจดีย์นั้นกล่าวกันว่าสูง ๑๐ วา ทรงสถฐาน
ถึงข้าวเปลือกและบรรจุพระบรมธาตุไว้ และในสมัยพระเมืองแก้วเป็นใหญ่ใน
ลานนาไทยและเจ้าศรีธาตุมาเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง พระองค์ก็ทรงสร้าง
พระพุทธรูปหนักล้านทอง ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

ศาลเจ้าพ่อประตุผา เป็นสถานที่สำคัญซึ่งประชาชนเคารพนับถือมาก
อยู่หลักกิโลเมตรที่ ๕๑ ถนนสายลำปาง-เชียงใหม่ มีศาลขนาดต่าง ๆ ตั้งอยู่เรียง
ราย รถที่ผ่านไปมามักหยุดเพื่อแสดงความเคารพต่อเจ้าพ่อประตุผา

สถานที่แห่งนี้เป็นอนุสรณ์แห่งความกล้าหาญของ เจ้าคำลือ ท่านได้
นำทัพออกไปรบกับพม่าข้าศึกซึ่งยกทัพมาจะตีเมืองลำปาง

สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จังหวัดลำปางมีสถานที่สวยงามตามธรรมชาติ
และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจหลายแห่ง ได้แก่

ฝายหลวงสบาง อยู่ในย่านตำบลบ้านแลง อำเภอเมืองลำปาง มี
เขื่อนประตูกั้นน้ำขนาดใหญ่ มีท่านบก้นน้ำสูง มีกระแสน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา
สองฟากแม่น้ำวังฉมหินใหญ่ลาดชันเขตราวประมาณ ๓๐๐ เมตร ชายฝั่งแม่น้ำ
วังมีศาลาพักผ่อนหย่อนใจจัดไว้เรียงราย มีดอกไม้มากมาย มีบ้านหลายสิบหลัง
ปลูกอยู่ตามเนินดิน

สวนสาธารณะหนองกระทิง อยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง มีเนื้อที่
ประมาณ ๒๐๐ ไร่ ในบริเวณปลูกต้นไม้ และไม้ดอกไว้สวยงาม มีศาลาพักผ่อน
ร้อน และเป็นที่ตั้งค่ายลูกเสือของจังหวัด

ถ้ำผาไท อยู่ที่ตำบลบ้านหวด อำเภองาว บริเวณปากถ้ำกว้างประ-
มาณ ๑๕ เมตร ยาวประมาณ ๒๐ เมตร ปากถ้ำอยู่สูงชันไปก่อนแล้วค่อยลาด
ลงเล็กน้อย ในถ้ำมีหินย้อยและหินงอกสวยงามมาก ตรงปากถ้ำเป็นลานกว้าง
มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่

น้ำตกแม่ลอง อยู่ในหมู่บ้านอ้อ อำเภอห้างฉัตร น้ำตกนี้เล็กแต่ตกจากหน้าผาสูงลงสู่อ่างรองรับ สวยงาม ข้างๆ ทางมีดงไฟ มีกล้วยไม้ ดอกไม้หลากหลาย

น้ำตกแม่บอน อยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่ม ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๑๔ กิโลเมตร มีน้ำตกจากหน้าผาสูงประมาณ ๑๐ เมตร ไหลตกลงสู่อ่างข้างล่าง บริเวณริมรั้น มีดอกไม้ป่านานาชนิด

บ่อน้ำร้อนแจ้ซ้อน มีบริเวณกว้างขวาง อยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่ม ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีน้ำพุร้อนขึ้นเป็นแห่งๆ

จังหวัดลำพูน

ลำพูน เป็นจังหวัดที่มีประวัติเก่าแก่ย้อนหลังไปหลายร้อยปี ปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่มีผลิตผลทางเกษตรกรรมมากจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ เพราะมี พืชดินอุดมสมบูรณ์

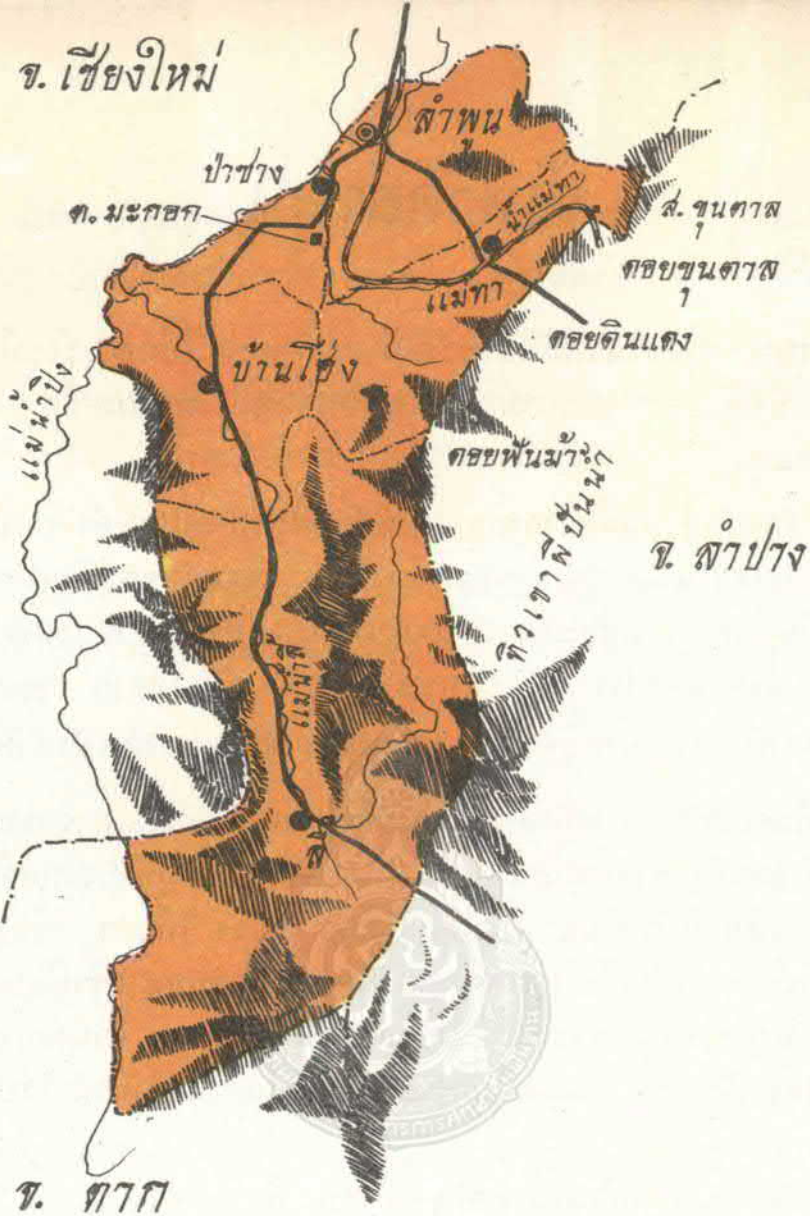
จังหวัดลำพูนตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน ฝั่งขวาแม่น้ำกวังซึ่งเป็นแควหนึ่งของแม่น้ำปิง มีอาณาเขตทิศเหนือจดอำเภอ สารภี จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกจดอำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง ทิศใต้จด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ทิศตะวันตกจด อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิประเทศ จังหวัดลำพูนมีเนื้อที่ประมาณ ๔,๔๐๗ ตารางกิโลเมตร ทางทิศตะวันออกมีภูเขาขุนตาลซึ่งอยู่ในทิวเขาฝั่มน้ำ ภูมิประเทศค่อนข้างจะ แห้งแล้ง ทางทิศใต้เป็นป่าเขา มีไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง ไม้ตะแบก ไม้ มะค่า และไม้ยาง เป็นต้น ส่วนด้านตะวันตกและตอนกลางซึ่งมีอาณาเขตยาว ตามลำแม่น้ำปิงและแม่น้ำกวังนั้น ในเขตอำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง และ อำเภอบ้านโฮ่ง เป็นที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนาทำไร่ปลูกพืชผล ต่าง ๆ

จังหวัดลำพูนมีแม่น้ำสำคัญ ๔ สาย คือ

๑. แม่น้ำปิง เกิดจากภูเขาในท้องที่อำเภอเชียงดาว จังหวัด เชียงใหม่ ไหลผ่านจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านจังหวัดลำพูนทางทิศตะวันตก เข้าเขต จังหวัดตาก จังหวัดกำแพงเพชร ถึงปากน้ำโพในท้องที่จังหวัดนครสวรรค์ บรรจบกับแม่น้ำน่านกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาไหลต่อไป

๒. แม่น้ำกวัง เกิดจากภูเขาในทิวเขาฝั่มน้ำในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านจังหวัดเชียงใหม่ เข้าเขตจังหวัดลำพูนบรรจบกับ แม่น้ำทา ระหว่างอำเภอเมืองลำพูนกับอำเภอป่าซาง เรียกว่า สบตา แล้วไหล ลงสู่แม่น้ำปิง

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดลำพูน

๓. แม่น้ำทา เกิดจากเทือกเขาในท้องที่อำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่ ไหลผ่านหมู่บ้านต่างๆ ในท้องที่อำเภอแม่ทาและอำเภอป่าซางไป บรรจบแม่น้ำกว เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอเมืองลำพูนกับอำเภอป่าซาง

๔. แม่น้ำลี้ เกิดจากเทือกเขาแม่ขุนกอง อำเภอลี้ ไหลจากทิศใต้ ขึ้นสู่ทิศเหนือ ผ่านหมู่บ้านต่างๆ ในท้องที่อำเภอลี้และอำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัด ลำพูน แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิง ระหว่างอำเภอป่าซางกับอำเภอบ้านโฮ้ง

การทอไหม

การตากเส้นไหม

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดลำพูนแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๕ อำเภอ คือ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ และอำเภอแม่ทา

อาชีพ ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดลำพูนมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๒๙๖,๘๒๐ คน อาชีพของประชากรโดยทั่วไป คือ การทำนา ซึ่งบางอำเภอทำได้ปีละ ๒ ครั้ง นานางแห่งทำได้เพียงปีละครั้งเดียว แต่มีการปลูกพืชหมุนเวียนพวกถั่ว กระเทียม หอม และโดยทั่วไปยังมีการทำไร่ยาสูบ ถั่วลิสง ถั่วเหลือง หอม กระเทียม และผักต่างๆ การทำสวนก็เป็นสวนผลไม้ ได้แก่ ลำไย และส้มเขียวหวาน การเลี้ยงสัตว์ก็มีทั้งสุกร โค กระบือ เป็ด ไก่ แพะ การอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ทำกันมาก คือ การทอผ้าไหม ผ้าย้าย การแกะสลักไม้ การทำหมวกใบลาน โดยเฉพาะในอำเภอเมืองลำพูน และอำเภอป่าซางซึ่งมีชื่อว่า มีหญิงสาวสวยมาก ปัจจุบันมีการทำเหมืองแร่พลูออร์ไรท์ แมงกานีส และถ่านลิกไนต์ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แหล่งแร่มีมากในอำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอลี้

เนื่องจากลำพูนเป็นเมืองสงบ พื้นดินอุดมดี โดยเฉพาะพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวจังหวัด ชาวเมืองขยันและใจโอบอ้อมอารีจึงมีชาวกรุงเทพฯ และชาวภาคกลางจำนวนไม่น้อยอพยพขึ้นไปทำสวนผลไม้มานานชนิดที่ล้นจี่ ลำไย แล้วยังมีผลไม้เมืองหนาว เช่น แอปเปิ้ล ส้มเปลือกหนา และบางแห่งก็ทำสวนผลไม้ที่หายากทางภาคเหนือ เช่น ทุเรียน ซึ่งนำกิ่งพันธุ์ไปปลูกจนต้นแข็งแรงแล้วต่อด้วยทุเรียนพันธุ์ดีก็ได้ผลน่าพอใจ นอกจากนั้นก็มีผู้ทำ

สวนผักเมืองหนานานาชนิดส่งมาขายยังภาคกลางรวมทั้งผลสตรอเบอรี่อีกด้วย
ปัจจุบันลำพูนจึงมีการขยายตัวในด้านธุรกิจมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

การคมนาคม จากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดลำพูน ในสมัยโบราณจนถึงสมัย
รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อาศัยการเดินทางทางแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึง
จังหวัดนครสวรรค์ แล้วขึ้นบกเลียบไปตามริมแม่น้ำปิง ที่จังหวัดตากลงเรือทวน
น้ำขึ้นไปจนถึงจังหวัดลำพูน หรือมิฉะนั้นก็ใช้เรือโดยตลอด บางโอกาสก็ใช้ช้าง
เป็นพาหนะเข้าไปในป่าใกล้แนวแม่น้ำ ปัจจุบันมีทางรถไฟสายเหนือซึ่งวันหนึ่งๆ
มีหลายขบวน รถไฟสายเหนือจากสถานีกรุงเทพฯ ถึงสถานีลำพูนระยะทาง ๓๒๕
กิโลเมตร ผู้ที่ต้องการเดินทางเร็วก็ขึ้นเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัด
ลงที่จังหวัดลำปางหรือจังหวัดเชียงใหม่ แล้วนั่งรถยนต์มายังจังหวัดลำพูน นอก
จากนั้นก็มีการเดินทางทางรถยนต์ จากกรุงเทพฯ โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข
๑ (พหลโยธิน) จนถึงอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดิน
ตอนเถิน-ล-ป่าซาง-ลำพูน ระยะทาง ๑๑๒ กิโลเมตร หรือจะไปตามทาง
หลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ถึงลำปาง ระยะทาง ๑๐๕ กิโลเมตร
แล้วแยกไปตามทางหลวงแผ่นดินตอน ลำปาง-ขุนตาล-ลำพูน ระยะทาง
อีก ๗๓ กิโลเมตรก็ได้ ผ่านไหล่เขาและที่ราบ สองข้างทางมีทิวทัศน์อันสวยงาม
และกลางทางมีบ่อน้ำที่รักษาความปลอดภัยเพราะห่างจากชุมชนและตลาด
เมื่อเข้าถึงตัวเมืองลำพูนแล้วจะพบว่าที่ตั้งตัวจังหวัดมีขนาดเล็กมาก
ถนนย่านธุรกิจการค้ามีเพียงสายเดียว ถนนที่แยกไปก็มีสายสั้นๆ ร้านค้ามีไม่
มาก ดูคล้ายเป็นอำเภอใหญ่ๆ เท่านั้น

ประวัติเมือง ตามคำภีร์จามเทวีวงศ์ของมหาเถระโพธิรังสีกล่าวว่า
วาสุเทพฤๅษีซึ่งบำเพ็ญตบะอยู่ที่ดอยสุเทพได้เกณฑ์พวกเม็ง (มอญ) สร้างเมือง
ขึ้นระหว่างแม่น้ำปิงและแม่น้ำกวัง ตั้งชื่อว่า นครหริภุญชัย แล้ววาสุเทพฤๅษี
ส่งทูตไปขออนางจามเทวีราชธิดาบุญธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งกรุงละโว้มา
ครองเมืองใหม่นี้ พระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงยินยอมและจัดขบวนไพร่พลทหาร พวก
ช่างต่างๆ และบริวารพร้อมทั้งเสปียงให้ นางจามเทวีทรงจากพระสวามีเดินทาง
รอนแรมขึ้นมาพักตามทางซึ่งโดยมากก็คือริมฝั่งแม่น้ำปิง แต่ละแห่งก็มีประวัติ
น่าสนใจสนทนากันทั้งสิ้น จนกระทั่งถึงหริภุญชัย ทรงได้รับการต้อนรับอย่าง

ดียิ่ง และในปีนั้นทรงคลอดโอรสแฝด (ที่ทรงครรภ์มาก่อนเดินทาง) คือ พระมหันตยศและพระอนันตยศ เมื่อทั้งสองพระองค์ทรงเจริญวัยแล้วพระนางก็ทรงมอบให้พระมหันตยศครองเมืองหริภุญชัย และทรงสร้างเมืองลำปางเพื่อให้พระอนันตยศไปปกครอง

อีกกระแสหนึ่งตำนานพื้นเมืองก็อ้างว่า พวกละว้าหรือลัวะได้สร้างเมืองขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๕ ทั้งในเมืองที่สร้างเรียกกันว่า ละปุ่น ในระยะเดียวกันก็ได้สร้างเมืองลี เมืองสร้อย นครเงินยาง และเชียงลาวด้วย แต่ต่อมาพวกละว้าเสื่อมอำนาจลง เมืองเหล่านี้ก็กรร้างไป ยกเว้นแต่เมืองละปุ่นซึ่งพวกเม็งหรือมอญเข้ามาปกครองอยู่ เมืองนี้จึงเปลี่ยนชื่อไปเป็นหริภุญชัยซึ่งมีกษัตริย์ปกครองมาจนถึงพญาธิบาเป็นองค์สุดท้าย ซึ่งพญาเม็งรายยกทัพมายึดได้ใน พ.ศ. ๑๘๒๔ พญาธิบาหนีไปลำปาง และเมื่อลำปางพ่ายแพ้ก็หนีต่อไปสุโขทัย จนเป็นชนวนให้สุโขทัยขัดใจกับเชียงใหม่ ส่วนนครหริภุญชัยในระยะนี้ไม่มีเรื่องราวกล่าวถึง จนถึง พ.ศ. ๒๐๕๕ พระเมืองแก้วเจ้าแผ่นดินล้านนาไทยจึงทรงสร้างเมืองขึ้นใหม่เป็นเมืองหน้าด่านชั้นในของเชียงใหม่หรือล้านนาไทย นครที่สร้างใหม่นี้เล็กกว่าเมืองเก่ามาก แต่พระองค์ก็ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุหริภุญชัยเป็นการใหญ่

เมืองลำพูนเป็นเมืองหน้าด่านอยู่เรื่อยมาจนตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อไทยอ่อนแอลงจนพม่าเข้ายึดครองเชียงใหม่ได้และตีได้ลำพูนด้วย ลำพูนจึงตกอยู่ใต้การปกครองของพม่าจนถึงสมัยที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกอบกู้อิสรภาพ เมื่อลำพูนได้อิสรภาพนั้นเนื่องจากผู้คนหนีหายไปมาก จึงได้อพยพชาวลำปางและชาวเชียงใหม่มาทำมาหากินในลำพูน และสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้บูรณะเมืองขึ้นใหม่ แต่ก็ลดความสำคัญลงเป็นเมืองกสิกรรมเล็กๆ เมืองหนึ่ง แต่ทางฝ่ายการปกครองของล้านนาไทยก็ยังยกย่องนครลำพูนเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งที่มีเจ้าอุปราชล้านนาไทยเป็นเจ้าผู้ครองนครสืบต่อกันมา รวมเจ้าผู้ครองนครทั้งหมด ๑๐ องค์ องค์แรกคือ เจ้าหลวงคำพัน และต่อมาเจ้าผู้ครองนครลำพูนตั้งแต่องค์ที่ ๓ ก็สืบราชวงศ์มาในฐานะเจ้าผู้ครองนครลำพูนอย่างเต็มภาคภูมิจนถึงองค์สุดท้าย (องค์ที่ ๑๐) คือ พลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ผู้สร้างความเจริญให้แก่นครลำพูนเป็นอันมาก โดยเฉพาะการออกควบคุมงานสร้างถนนภายในเมืองลำพูนหลายสายตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระยาวังขวา ถนนที่สำเร็จในครั้งนั้น

พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

และยังใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ ถนนเชื่อมอำเภอเมืองลำพูนกับอำเภอป่าซาง ถนนจากอำเภอเมืองลำพูนไปอำเภอแม่ทา และไปริมฝั่งแม่น้ำปิง เป็นต้น และในรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ได้ถวายช่างเผือก ๑ เชือก ทางด้านการศาสนาได้ทำนุบำรุงบูรณะปฏิสังขรณ์ปูชนียสถานและวัดวาอารามหลายแห่ง เมื่อถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นเวลาหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครจึงสิ้นสุดลงโดยปริยาย

สถานที่ควรชม ในตัวเมืองลำพูนนี้มีสถานที่น่าเที่ยวชมหลายแห่งทั้งทางด้านศิลปวัตถุและในด้านธรรมชาติ กล่าวคือผู้ที่สนใจในด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือนก็มีโรงงานทอผ้าไหม และผ้าฝ้ายให้ชมหลายแห่ง ผู้ที่สนใจทางด้านศิลปวัตถุก็มีวัดที่สวยงามหลายวัด

วัดพระธาตุหริภุญชัย ตั้งอยู่กลางตัวเมืองลำพูน เป็นพระอารามหลวง มีพระเจดีย์สำคัญประดิษฐานพระบรมธาตุ ภายในวัดเป็นลานกว้างขวาง มีวิหารหลายหลัง หอระฆังทำสวยงาม ทั้งด้านานพระธาตุหริภุญชัย ก็มีภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และพงศาวดารโยนกให้ความเห็นพ้องกันว่า พระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์นครหริภุญชัยองค์ที่ ๓๐ (นับจากพระนางจามเทวี) ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๑ เป็นเจดีย์มอญไม่สูงมากนัก แต่พอขุนเม็งรายทรงสร้างเจดีย์ครอบไว้ ฐานองค์เจดีย์เป็นวงกลม เจดีย์จึงสูงใหญ่และยกฐานย่อมุมขึ้นไปสูง และประมาณ พ.ศ. ๒๐๕๔ พระเมืองแก้วทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่และสร้างระเบียงหอก

(สันติบัญญัติ) เป็นรั้วล้อมรอบจำนวน ๕๐๐ เล่ม แล้วทรงสร้างวิหารหลวง ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๕ พระยาวชิรปราการกวีละทิ้งสร้างฉัตรสี่มุม สร้างฉัตรยอดช่อมแซมรั้วเหล็กและสร้างรั้วทองเหลืองล้อมรอบองค์เจดีย์ด้านใน ในบริเวณวัดมีเจดีย์ที่จำลองแบบมาจากเจดีย์จามเทววงศ์หนึ่ง วันงานนมัสการประจำปี คือวันเพ็ญ เดือน ๖ คือวันวิสาขบูชา

พิพิธภัณฑสถานอยู่ต่อจากองค์เจดีย์พระธาตุ ในพิพิธภัณฑที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่ มีง้าว หอก ปืนเล็ก และปืนใหญ่ครั้งโบราณ เหรียญเงิน ลูกขี้ผึ้งทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ และพระที่นั่งจำลอง

วัดจามเทวี อยู่ห่างจากประตูเมืองด้านตะวันตกราว ๑ กิโลเมตร เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในลำพูน สร้างในรัชสมัยพระเจ้ามโหตรทิศ กษัตริย์องค์ที่ ๒ แห่งนครเวียงจันทน์ ประมาณ พ.ศ. ๑๒๕๗ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดกู่กุด” คือ วัดที่มีเจดีย์ยอดหักหายไป เดิมพระสถูปมีชื่อว่า “สุวรรณจังโกฏิ” หลังจากท้าวตันร้างอยู่นาน พระครูบาศรีวิชัยก็มาสร้างบูรณะใหม่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ และขนานนามวัดว่า “วัดจามเทวี” ดำเนินเมืองลำพูนกล่าวว่าโอรสของพระนางจามเทวี คือพระเจ้ามโหตรทิศ ทรงสร้างวัดนี้เมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๗ หลังจากถวายพระเพลิงพระราชมารดา โดยก่อพระเจดีย์ล้อมรอบด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ค่อย ๆ เรียงขึ้น แต่ละชั้นมีพระพุทธรูปยืน ๓ องค์ และมีพระพุทธรูปด้านละ ๑๕ องค์ ๔ ด้านรวม ๖๐ องค์ ใกล้เคียงพระอุโบสถมีกุฏิศิลาแลงกลม ๆ ไม่ใหญ่นัก ซึ่งมีนักโบราณคดีบางท่านสันนิษฐานว่าเป็นที่บรรจุอัฐิพระนางจามเทวี ไม่ใช่บรรจุไว้ในเจดีย์ซึ่งควรจะบรรจุพระธาตุพระพุทธรูปหรือพุทธสาวก

ที่หน้าอุโบสถวัดนี้มีอนุสาวรีย์ท่านพระครูบาศรีวิชัย ซึ่งเกิดที่บ้านฝาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ท่านเป็นที่เคารพนับถือและรู้จักกันดีในภาคเหนือ ท่านได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และสร้างถนนหนทางไว้มาก

วัดพุทธมहाสถาน หรือวัดพระยืน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองลำพูนไปทางทิศตะวันออก ๑ กิโลเมตรเศษ ตามตำนานเมืองลำพูนว่าพระเจ้า

แผ่นดินทริภุชชัยองค์ที่ ๓๓ คือพระเจ้าธรรมิกราช ทรงสร้างเฉพาะพระพุทธรูปขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๖-๑๖๑๑ ต่อมาราว พ.ศ. ๑๘๑๒ พระเจ้ากือนาทรงอาราธนาพระสมณะเถระจากสุโขทัยเพื่อเผยแผ่ศาสนา มิทรงประสงค์จะให้จำพรรษาอยู่กับพระสงฆ์อื่น จึงโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์โบสถ์ วิหาร พระสมณะเถระปรารภต่อพระเจ้ากือนาเพื่อทรงสร้างพระพุทธรูปเพิ่มอีก ๓ องค์ ให้หันไป ๔ ทิศ จึงทรงสร้างพระมณฑปเพื่อบังแดดฝนถวายพระพุทธรูปด้วย ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๑ พระเจ้าอินทยงยศโปรดให้สร้างปราสาทครอบพระพุทธรูปและก่อพระพุทธรูปใหม่ไว้ภายนอก ๔ ทิศ และมีจารึกประวัติการสร้างเป็นภาษาพื้นเมือง รามัญ และภาษาไทยสุโขทัย

วัดมูลการาม หรือวัดรมณียราม แปลว่า วัดงาม อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางใต้ประมาณ ๔ กิโลเมตร ตามตำนานกล่าวว่าพระนางจามเทวีให้เสด็จตายด้วยการยิงธนูเพื่อหาที่เป็นชัยมงคลเมื่อเดินทางใกล้จะถึงทริภุชชัยที่ทนต์ตทททรงสร้างวัดขึ้น ภายในเจดีย์บรรจุลูกธนูกับพระพุทธรูปหินดำไว้

วัดอนันทาราม หรือวัดพระคงฤๅษี อยู่ในบริเวณกำแพงเมืองด้านเหนือใกล้สถานีตำรวจ พระนางจามเทวีทรงสร้างเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ต่างเมืองที่มาเผยแผ่พระศาสนา การที่ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดพระคงฤๅษี เพราะเมื่อมีการรบบ่อยๆ เมื่อพม่าเข้าครอบครอง มีผู้สร้างพระคง (พระลำพูน) เป็นพระเครื่องคุ้มกันอันตราย ชาวบ้านนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก เชื่อว่าฤๅษีสร้าง

ดอยขุนตาล อยู่ชายแดนระหว่างจังหวัดลำพูนต่อกับจังหวัดลำปาง มีทางขึ้นไปบนดอย มองไปรอบๆ จะเห็นทิวเขาป่าไม้ดงงาม มีผู้ปลูกบ้าน ปลูกดอกไม้และผักไว้นำพักอาศัย เพราะอากาศเย็นสบายตลอดปี

ผาอาบนาง ก่อนที่การก่อสร้างเขื่อนภูมิพลจะสำเร็จลงมีผู้นิยมล่องแก่งแม่ปิงในฤดูร้อน เมื่อผ่านเขตลำพูนก็มีสถานที่ที่สวยงามและมีประวัติพิสดารหลายแห่ง ที่สำคัญคือ “ผาอาบนาง” ซึ่งมีตำนานว่าระหว่างที่พระนางจามเทวีเดินทางขึ้นมาลำพูนต้องหยุดพักฝั่งศพนางกำนัลที่ป่วยตาย แล้วหาน้ำสรงพระเกศาไม่ได้ พอทรงปรารภก็มีน้ำไหลจากชะง่อนผามาให้พระนางสระ

พระเกศาและสรองน้ำ ผาแห่งนี้จึงมีชื่อว่า ผาอาบนาง ซึ่งปัจจุบันถูกน้ำท่วม
ไปแล้ว

อำเภอป่าซาง เป็นศูนย์กลางใหญ่ของอุตสาหกรรมทอผ้าด้ายและ
ผ้าไหมซึ่งทำกันหลายแห่ง ล้วนเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีสาวงามนั่ง
ประจำหูกหรือกี่ และที่ตลาดก็มีร้านขายเครื่องไม้แกะสลักและสินค้าประเภท
ผ้าทุกชนิดทั้งเป็นผ้าและเป็นของสำเร็จรูป มีทั้งถุงย่าม ผ้าปูโต๊ะ ปลอกหมอน
และเสื้อผ้า ผู้ขายเป็นหญิงหน้าตาสวย ผิวสวย เจริญอารมณ์

วัดพระพุทธบาทตากผ้า ตั้งอยู่บนเนินเขา ตำบลมะกอก อำเภอ
ป่าซาง มีวิหารสร้างสมัยพระครูบาศรีวิชัย สิ่งที่น่าสนใจคือ ในบริเวณวัดโดย
ทั่วไปมีศิลาแลงเป็นพื้นใหญ่ผืนน้อยปูอยู่โดยทั่ว ลักษณะคล้ายตากผ้าสบบงจีวร
ไว้ที่พื้นดิน ในบริเวณวัดร่มรื่นมาก ข้างหลังมีห้วยขังน้ำดื่มใสสะอาด วัดนี้เป็น
วัดสวยงามและสงบวิเวกที่สุด ดังนั้นจึงมีผู้เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาพากัน
ไปสร้างกระท่อมจำศีลภาวนา หรือเรียนวิปัสสนากันมากมาย จนเป็นสำนักวิปัส-
สนาที่มีชื่อแห่งหนึ่ง อนึ่งปัจจุบันมีผู้สนใจนำศิลาแลงมาใช้ในการก่อสร้างกัน
มาก จึงมีผู้ขุดดินเลขวัดแห่งนี้เข้าไปในป่าโปร่งเพื่อขุดและอัดศิลาแลงเป็นอิฐ
แข็งและกระเบื้องปูพื้นมาขายได้ราคาดี

จังหวัดเชียงใหม่

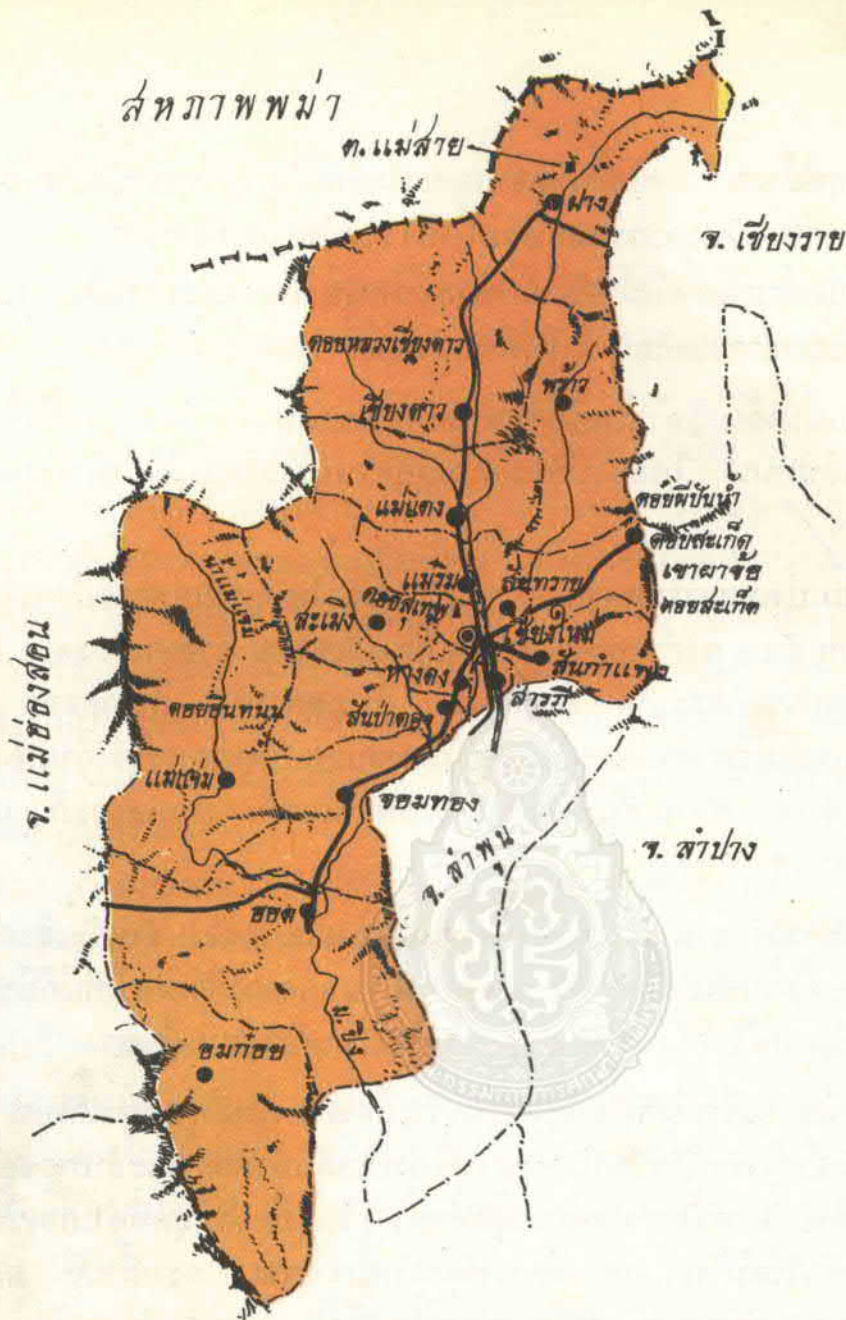
เชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่สำคัญที่สุดทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ฝั่งขวาแม่น้ำปิง มีอาณาเขตทิศเหนือจดสหภาพพม่า ทิศตะวันออกจดจังหวัดเชียงรายและจังหวัดลำปาง ทิศใต้จดจังหวัดลำพูนและจังหวัดตาก ทิศตะวันตกจดจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภูมิประเทศ จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่มากที่สุดในบรรดาจังหวัดภาคเหนือ คือประมาณ ๒๒,๕๕๓ ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นที่สูง มีภูเขาสลับซับซ้อนโดยรอบ แถบชายเขาเป็นที่ดอน บริเวณบนภูเขาและที่ดอนส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าดิบและป่าไม้มีกาหลายชนิด ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่ม ดังนั้นเชียงใหม่จึงอุดมไปด้วยถ่านหิน ดีบุก และแกรนิต แต่ก่อนเคยมีแร่เงินในลำน้ำปิง แต่ปัจจุบันหมดไปเสียแล้ว

จังหวัดเชียงใหม่มีเทือกเขาใหญ่ๆ หลายแห่ง ที่สำคัญได้แก่ ทิวเขาแดนลาว ซึ่งกั้นเขตจังหวัดเชียงใหม่กับแม่ฮ่องสอนและสหภาพพม่า ทิวเขานี้เริ่มแต่ทิศเหนือของอำเภอฝางเป็นแนวยาวทอดลงไปทางตะวันตกจนถึงท่าผาแดงเขตพม่า ในอำเภอฝางมีดอยผ้าห่มปกกั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับเมือ่งนายน เมืองหมอกใหม่ และสหภาพพม่า ดอยฮ่อน ในเทือกเขาเดียวกับดอยผ้าห่มปกกั้นเขตแดนไทยกับสหภาพพม่า ดอยอินทนนหรือดอยอ่างกา ในอำเภอจอมทอง เป็นยอดที่สูงที่สุดในประเทศไทย กว้าง ๒,๕๕๕ เมตร ดอยเชียงดาว ในอำเภอเชียงดาว ดอยถั่ว ในท้องที่อำเภอฝาง ดอยสุเทพ ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ กั้นเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่กับอำเภอสะเมิง ดอยปะดากั้นเขตอำเภอเชียงดาวกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดอยปงป่าฝัก ในเขตอำเภอเชียงดาว และดอยปางเกียะ กั้นเขตอำเภอสะเมิงกับอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่น้ำสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่

แม่น้ำปิง ต้นน้ำเกิดจากดอยถั่ว ไหลผ่านอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง อำเภอสันทราย อำเภอแม่ริม อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอสารภี

อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เข้า
เขตจังหวัดลำพูนไปรวมกับแม่น้ำวังที่อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แล้วไหลเข้า
เขตจังหวัดกำแพงเพชร แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำน่านที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอ
เมืองนครสวรรค์ รวมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

แม่น้ำแดง ต้นน้ำเกิดจากดอยปางป่าแฝก ในเขตอำเภอเชียงดาว ไหลผ่านอำเภอแม่แตงมาบรรจบกับแม่น้ำปิง ในอำเภอแม่แตง

แม่น้ำแจ่ม ต้นน้ำเกิดจากดอยอินทนน และดอยปางเก็ยะ ไหลผ่านอำเภอแม่แจ่มมาบรรจบกับแม่น้ำปิงที่สบแม่แจ่ม อำเภอฮอด

แม่น้ำตื้น ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในอำเภอมก๋อย และเทือกเขาเดียวกับดอยอินทนน ไหลผ่านอำเภอมก๋อยไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่สบแม่ตื้น ใต้อำเภอฮอด

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ กับ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอเชียงดาว อำเภอจอมทอง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอฝาง อำเภอหางดง อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอมก๋อย อำเภอพร้าว อำเภอสะเมิง อำเภอสันกำแพง อำเภอสันป่าตอง อำเภอสันทราย อำเภอสารภี และกิ่งอำเภอแม่อาว

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๘๖๘,๗๔๐ คน นอกจากชาวเชียงใหม่ก็มีชาวเขาหลายเผ่า เช่น แม้ว กะเหรี่ยง (ข่าง) มูเซอ อาศัยอยู่ตามป่าเขา

อาชีพ อาชีพที่สำคัญที่สุดของชาวเมืองเชียงใหม่คือ การเกษตร มีการทำนาทั้งข้าวเจ้าข้าวเหนียว ในอำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง และอำเภอจอมทอง มีการทำนาปีละ ๒ ครั้ง การเพาะปลูกทำทั่วๆ ไป มีมากที่สุดที่อำเภอเชียงดาว การทำไร่มักทำไร่ต้นไม้มูลึก มีการปลูกผักต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก แครอท ผักกาดชนิดต่างๆ ปลูกถั่วเหลือง ถั่วลิสง กระเทียม หอม มันฝรั่ง ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียปลูกกันมากตามอำเภอต่างๆ แทบทุกอำเภอ ปลูกชาเพื่อทำเมี่ยงและชาธรรมดาในท้องที่อำเภอเชียงดาว และอำเภอพร้าว อำเภอแม่ริม อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง และอำเภอฝาง ทำสวนผลไม้ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเกลี้ยง ส้มเขียวหวาน มีคนกรุงเทพฯ ไปลงทุนปลูกต้นไม้พันธุ์เมืองหนาวก็ให้ผลดีพอใช้ การเลี้ยงสัตว์มี สุกร โค กระบือ เป็ด ไก่ และปลาพันธุ์เมืองหนาว

การทำเหมืองแร่ดีบุกและพลแฟรมทำในเขตอำเภอสะเมิง อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอฮอด

การทำป่าไม้ มีไม้สักเป็นหลัก ไม้ตะเคียน ไม้แดง ก็มีปริมาณมาก การทำบ่อน้ำมัน ที่อำเภอฝาง ยังเป็นงานเล็ก เพราะมีปริมาณน้ำมันไม่มาก

การอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมที่ทำสืบเนื่องมาแต่โบราณ ได้แก่ อุตสาหกรรมทอผ้า มีทั้งผ้าด้าย ผ้าไหม และผ้ายก ลวดลายแปลกๆ และสวยงาม อุตสาหกรรมทำร่มของเชียงใหม่ทำเป็นล่ำเป็นสันที่ตำบลบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง มีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ สีสวย ชาวเชียงใหม่นิยมใช้กันอยู่ทั่วไป อุตสาหกรรมทำเครื่องเงินฝีมือชาวเชียงใหม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ทำกันใกล้ประตูเมืองเชียงใหม่ มีหลายอย่าง เช่น แจกั้น พาน ตลับ และเขี่ยนหมาก อุตสาหกรรมแกะสลักไม้ทำกันทั่วไป ปัจจุบันมีการร่อนการทำเครื่องปั้นดินเผา และการจักสาน

การคมนาคม ในสมัยก่อนจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ การเดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ต้องไปทางน้ำ คือ ทวนแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปถึงตากจึงเข้าตามลำน้ำแม่ปิง ถ้าขบวนเดินทางเป็นขบวนใหญ่ก็แบ่งเป็นพวกใช้ช้าง ม้า เป็นพาหนะไปตามแนวทางเดินของแม่น้ำโดยผ่านเข้าไปในป่าบ้าง บนภูเขาบ้าง ต่อมาในตอนต้นรัชกาลที่ ๖ เมื่อมีรถไฟก็ต้องไปต่อเป็นทอดๆ คือ จากกรุงเทพฯ ไปค้างที่พิษณุโลกคืนหนึ่ง แล้วขึ้นรถไฟไปอีกทอดหนึ่งถึงลำปางก็ค้างอีก ๑ คืน แล้วจึงเดินทางต่อถึงสถานีเชียงใหม่ ปัจจุบันการเดินทางไปเชียงใหม่มีให้เลือกถึง ๔ ทาง คือ

ทางเครื่องบิน เป็นทางเร็วที่สุด โดยเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทย จำกัด ซึ่งมีเครื่องบินบินวันละ ๔ เที่ยวบิน เป็นเครื่องบินที่ไปตรงและที่แวะตามทาง แม้จะเป็นเที่ยวที่แวะก็ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ จังหวัดเชียงใหม่มีสนามบินอยู่นอกตัวเมืองทางด้านตะวันตก

ทางรถไฟ มีรถด่วน รถเร็ว และรถธรรมดาสายเหนือ ออกเข้าออกเย็นรวมวันละ ๔ เที่ยวบินกัน โดยรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีเชียงใหม่ระยะทาง ๓๕๑ กิโลเมตร

ทางรถยนต์และรถประจำทาง โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ถ้าใช้เส้นทางเดิมที่ขึ้นเขามากมายระหว่างอำเภอและเกินก็เสียเวลาประมาณ ๑๔ ชั่วโมง แต่ถ้าเมื่อถึงลำปางแล้วเปลี่ยนไปเข้าทางหลวงสาย เณิน-เชียงใหม่ จากอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ไปเชียงใหม่ก็จะเสียเวลาน้อยไปราว ๔ ชั่วโมง หรือโดยรถยนต์จนถึงจังหวัดตากแล้วเสียแยกเข้าเขื่อนภูมิพลพักค้าง ๑ คืน แล้วลงเรือเหนืออ่างเก็บน้ำตรงไปขึ้นที่อำเภอฮอด แล้วขึ้นรถประจำทางซึ่งมีอยู่เป็นประจำตรงไปตัวเมืองเชียงใหม่

การเดินทางภายในจังหวัด อาศัยถนนซึ่งตัดขึ้นหลายสายดังนี้คือ สายที่สั้น ๆ ก็มีสายเชียงใหม่-ลำพูน ผ่านอำเภอสารภีซึ่งชาวบ้านโดยทั่วไปขยันขันแข็ง ทางสายเชียงใหม่-สันกำแพง ระยะเพียง ๑๔ กิโลเมตรจากสถานีรถไฟ เดิมสองข้างทางมีไม้ใหญ่เป็นแนวมาร่วมเป็นระยะๆ แต่บัดนี้ได้ตัดต้นไม้ไปบ้าง ทางสายนี้อยู่ตรงกันข้ามกับทางไปในเมืองและตัดค่อนข้างตรงไปทางทิศตะวันออกสู่อำเภอสันกำแพง สองข้างทางค่อนข้างลุ่มมีการทำนามาก ส่วนที่ดอนน้อยก็มีสวนผลไม้โดยเฉพาะลำไย ส่วนทางจากหน้าสถานีรถไฟแล้วไปออกถนนขนานกับถนนสายสันกำแพงจะมีทางสองสาย สายหนึ่งไปทางเฉียงเหนือทางสายสันกำแพงเป็นทางไปสู่อำเภอดอยสะเก็ด และสายที่อยู่เหนือสายนี้ไปอีกน้อย (ด้านทิศตะวันออกเช่นเดียวกัน) เป็นทางสายที่ไปสู่อำเภอสันทราย ทางนี้เสียบ่อยๆ หลังฤดูฝนเพราะน้ำมักจะท่วม ถนนสายตะวันออกเฉียงเหนือจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ผ่านประตูช้างเผือกตรงไปพันชานเมืองเข้าสู่ทางหลวงจังหวัดสายเชียงใหม่-ฝาง ซึ่งเป็นทางที่ยาวและมีภูมิประเทศเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ออกจากตัวจังหวัดไปเพียง ๑๖ กิโลเมตรก็ถึงอำเภอแม่อรมิเลออำเภอแม่อรมิเลอไปมีทางแยกไปทางตะวันตกไปสู่อำเภอสะเมิง ตามทางสายตรงเส้นทางสายนี้ผ่านอำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว และต่อตรงไปยังอำเภอฝาง ระยะทางพันอำเภอแม่อรมิเลอใกล้จะถึงอำเภอเชียงดาวเริ่มมีเชิงเขามีทางโค้ง และในที่สุดเมื่อพันอำเภอเชียงดาวเป็นทางตัดไปบนไหล่เขาหลายลูก ทางวกวนน้ำดูและธรรมชาติสองข้างทางก็สดชื่นตลอดปี เมื่อใกล้เขตอำเภอฝางอากาศเริ่มหนาวเย็นเป็นลำดับแม้ในเดือนมิถุนายน ส่วนหน้าหนาวอากาศเย็นจัดและมีหมอกมีละอองเมฆไปประมาณ ๖๐ กิโลเมตรก่อนจะเข้าสู่ตัวอำเภอฝาง ที่อำเภอ

เชียงดาวมีทางแยกไปอำเภอพร้าว ยังเป็นทางไม่ค่อยดีนัก แต่ปัจจุบันก็ใช้ได้เกือบตลอดปี เส้นทางหลวงจังหวัดสายใต้ใหม่นอกจากประตูเชียงใหม่ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ แล้วค่อยเบนออกจนลงไปได้สุด อำเภอแรกที่ทางสายนี้ผ่านคืออำเภอหางดงซึ่งก่อน พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นอำเภอที่แห้งแล้ง แต่ปัจจุบันได้รับน้ำจากโครงการชลประทานแม่แตงช่วยให้ชาวนา ชาวไร่ ได้ผลิตผลดีขึ้นมากจากอำเภอนี้มีทางชั่วคราวไปอำเภอสะเมิง รถยนต์เดินได้เฉพาะในฤดูแล้ง จากอำเภอนี้ทางสายนี้ผ่านอำเภอที่ค่อนข้างมั่งคั่ง คืออำเภอสันป่าตอง ซึ่งมีป่าไม้สักและมีทางน้ำที่ช่วยให้การทำนาและทำไร่ได้ผลดี ผ่านเลยอำเภอนี้ไปก็จะเข้าสู่เขตอำเภอจอมทองซึ่งทางเริ่มจะสูงขึ้น ธรรมชาติก็น่าชม ไปสู่อำเภอสอดซึ่งเป็นปลายทางของทางหลวงจังหวัดสายนี้ ก่อนจะถึงอำเภอสอด มีทางแยกไปทางตะวันตกไปสู่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเส้นทางนี้มีทั้งความสวยงามตามธรรมชาติและทั้งภัยที่เกิดจากธรรมชาติเช่นกัน เพราะทางสร้างบนไหล่เขาที่สูงชันมาก บางครั้งก็ขยทลายลงไปทำให้ทางขาด สำหรับการเดินทางไปอำเภออมก๋อยที่อยู่เลยไปทางใต้มีทางชั่วคราวรถยนต์เดินได้เฉพาะฤดูแล้ง การเดินทางไปอำเภอแม่แจ่มต้องใช้ม้าหรือวัวต่างเป็นพาหนะไปตามทางที่แยกจากอำเภอจอมทอง

ประวัติเมือง เชียงใหม่หรือนครพิงค์ ซึ่งเป็นชื่อเรียกอย่างสามัญของชื่อที่ถูกตั้งว่า “เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นเมืองที่มีประวัติเก่าแก่มีความเจริญในด้านวัฒนธรรม เป็นแหล่งรวมศิลปวัตถุโบราณของภาคเหนือแต่เดิมเป็นที่อยู่ของชาวละว้า พระเจ้าเม็งรายเริ่มมีอำนาจที่เชียงรายจนเริ่มตั้งอาณาจักรล้านนาไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้วมายึดหริภุญชัยได้ใน พ.ศ. ๑๘๒๔ แต่ชัยภูมิเมืองลุ่มมากจึงทรงย้ายมาทางเหนือมาตั้งอยู่ที่เวียงกุมกาม (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) หลายปีต่อมาจึงทรงเชอเชิญพระสหายคือพระร่วงเมืองสุโขทัย (พ่อขุนรามคำแหง) และพญาเจ้าเมือง เจ้าเมืองพะเยา มาตรวจดูภูมิฐานที่สร้างเมือง ก็เห็นว่าเชียงใหม่ทำเลดีนัก พระเจ้าเม็งรายทรงเลือกฝั่งขวาของลำน้ำปิง ทรงก่อสร้างบ้านเมืองจนสำเร็จใน พ.ศ. ๑๘๓๕ ระหว่างนั้นก็ประทับที่เวียงเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดเชียงมั่น แล้วทรงราชาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์เม็งราย มีกษัตริย์สืบต่อกัน ๑๖ พระองค์ จนถึงพระเจ้าเมกุฎิสุททิวังค์ ในระหว่างนวกษัตริย์ที่มเกียรติประวัติหลายพระองค์เช่น

พระเจ้าก้อนา กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายองค์ที่ ๘ ทรงส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามาก ในรัชกาลนี้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาสู่ลานนาไทย โดยมีพระภิกษุรามัญชื่อ อุทุมพร จากเมะตะมะไปศึกษาพระธรรมจากลังกามา ทำการอุปสมบทใหม่ตามคตินิยมชาวลังกาใน พ.ศ. ๑๘๗๓ ต่อมาก็มีพระภิกษุจากสุโขทัยคือ พระอโนมทัสสีและพระสุนนเถรมาศึกษาและอุปสมบทใหม่จากสำนักพระอุทุมพรมหาสวามี พระเจ้าก้อนาทรงจัดราชบุรุษไปเมะตะมะเพื่ออัญเชิญพระอุทุมพรมหาสวามีมาสืบพระศาสนาในลานนาไทย แต่พระอุทุมพรส่งพระสงฆ์รามัญมา ๑๐ รูป ต่อมาพระสุนนเถรก็ได้รับอาราธนาจากสุโขทัย

พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายองค์ที่ ๑๐ ก็ทรงพระปรีชาสามารถทั้งในเชิงการปกครองและการทหาร ทรงปราบอิสรนครแพร์และน่านได้ใน พ.ศ. ๑๘๘๓ และขยายเขตไปทางเหนือถึงเชียงรุ้งและเมืองน่ายได้ และยังเคยมารุกรานหัวเมืองฝ่ายเหนือของอาณาจักรศรีอยุธยาที่มีพิษณุโลก สุโขทัย เป็นต้น ในรัชกาลนี้ยังได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ เป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก

พระเมืองแก้ว กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายองค์ที่ ๑๓ ทรงสร้างเมืองลำพูนขึ้น ณ ที่ตั้งเมืองหริภุญชัยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๘ และปีต่อมาก็ทรงให้ก่อกำแพงเมืองเชียงใหม่

ในตอนปลายราชวงศ์เม็งรายมีการรบพุ่งระหว่างกัน และมีทัพไทยใหญ่บ้าง พม่าบ้างมารุกราน จนในสมัยพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์ลานนาไทยก็เสียแก่พม่าสมัยขุนเรนทองใน พ.ศ. ๒๑๐๑ มีอายุ ๒๖๒ ปี และขุนเรนทองก็ทรงตั้งเจ้าหญิงวิสุทธิ (ราชธิดาพระเมืองเกษเกล้า) ซึ่งทรงนำไปเป็นพระมเหสีมาเป็นพระมหาเทวีวิสุทธิครองเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นโอรสกษัตริย์พม่าเริ่มด้วยมังนรธาชอกก็ปกครองเชียงใหม่ จนสมเด็จพระเจ้าตากสินได้ยกทัพไปทำสงครามกับพม่าและชิงลานนาไทยคืนมาเป็นของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๗ พม่าหมดไปจากลานนาไทยใน พ.ศ. ๒๓๔๕ และเชียงใหม่เป็นประเทศราชของธนบุรีและกรุงเทพฯ โดยมีเจ้าผู้ครองนคร ๕ องค์ ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทอง จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศรวมหัวเมืองในอาณาจักรลานนาไทยเดิมเป็นมณฑลพายัพ เชียงใหม่

และนครทางเหนืออื่น ๆ ก็หมดสิ้นการเป็นเจ้าประเทศราช แต่เชียงใหม่ก็ยังคงมีเจ้าผู้ครองนครต่อมา จนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วเมื่อเจ้าแก้วนรวิรุถึงแก่พิราลัยลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงไม่มีการแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ แต่เจ้าในสกุล ณ เชียงใหม่ก็ยังเป็นที่เคารพของชาวไทยทางภาคเหนือจนทุกวันนี้

พ.ศ. ๒๔๗๕ ยุบมณฑลพายัพ เชียงใหม่ก็มีสภาพเป็นจังหวัดที่สำคัญซึ่งมีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่น่านิยมจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือเรื่อยมา แม้ว่าเดิมที่ทำการใหญ่ ๆ ของหน่วยราชการต่าง ๆ มักจะตั้งที่ลำปาง บัดนี้เชียงใหม่ก็เป็นที่ตั้งที่ทำการเขตและภาคของหน่วยราชการมากขึ้นทุกที ส่วนที่ตั้งศาลสถิตยุติธรรมสำคัญในภาคเหนือแม้จะเปลี่ยนชื่อไปก็ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เสมอมา

เชียงใหม่มีประวัติที่น่าสนใจมาโดยตลอด มีปูชนียวัตถุศิลปวัตถุที่น่าชมมากมาย มีสถานที่ที่ธรรมชาติเสกสรรมาก็มากมาย ชาวเชียงใหม่โดยทั่วไปมีวัฒนธรรมสูง มีมรรยาทงดงาม เชียงใหม่จึงเป็นเมืองที่นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศขึ้นไปชมกันตลอดปี โดยเฉพาะในเทศกาลสำคัญคือการทำบุญตรุษสงกรานต์ในเดือนเมษายน และในโอกาสลอยกระทงริมแม่น้ำปิงในวันเพ็ญ เดือนยี่เหือน (เดือน ๑๒ ทางใต้) และในระยะที่มีงานฤดูหนาวราวปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม ซึ่งมีการแสดงและขายสินค้าพื้นเมือง การแสดงกีฬาและการละเล่นของภาคเหนือ และมีการประกวดนางสาวเชียงใหม่และนางสาวถิ่นไทยงามเป็นที่เอิกเกริกทุกปี

สถานที่น่าชม จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองขนาดใหญ่ มีโบราณสถานปูชนียสถาน และมีทิวทัศน์อันงดงามของภูเขาและน้ำตกให้ชมมากมายหลายแห่งทั้งในเมืองและนอกเมือง การจะเที่ยวชมให้ทั่วจริง ๆ ต้องใช้เวลานาน

อำเภอเมืองเชียงใหม่ หรือตัวเมืองเชียงใหม่ บ้านเรือนราษฎรซึ่งมีอยู่หนาแน่น ล้วนแต่อยู่แยกไปจากถนนท่าแพ ถนนสายรอบเมือง และถนนสำคัญอีก ๒-๓ สาย ซอยที่แยกไปมีมาก ชาวบ้านเรียกว่า “กอง” ล้วนเป็นเส้นทางคดเคี้ยว ส่วนมากไม่ได้ลาดยาง และบางซอยก็แคบมากจนรถยนต์เข้าไม่ได้ บางซอยรถยนต์เข้าได้แต่สวนทางกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะอาณาบริเวณที่ตั้งอำเภอ

เมืองเชียงใหม่ไม่กว้างขวางนัก ชาวเมืองใช้จักรยานเป็นส่วนใหญ่ ราษฎรที่อยู่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำปิง คือฝั่งสถานีรถไฟ ก็ติดต่อกันได้ โดยมีสะพานนาครีและสะพานนครพิงค์ ซึ่งสร้างเพิ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นสะพานข้าม

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา จังหวัดเชียงใหม่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ในขั้นต้นก็ช้าๆ แต่ในระยะหลังก็ฉับไ้แต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการขยายเขตที่อยู่อาศัยออกไปชานเมือง เริ่มแต่ทางสายเชิงดอยสุเทพก่อน ต่อมาก็ทางด้านเลยประตูช้างเผือกไปยังอำเภอแม่ริม มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ มีการสร้างถนนเพิ่มเติมทั้งในและนอกเมือง สร้างทางไปต่อกับทางหลวงสายเชียงใหม่-ลำปาง สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเพิ่มเติม ปัจจุบันมีสะพานที่รถยนต์ข้ามได้ถึง ๖ สะพาน

จังหวัดเชียงใหม่ในยุคพัฒนามีสถานที่หย่อนใจเพิ่มขึ้นมากมาย เช่นสถานโบว์ลิง ในที่ลับ เป็นต้น ทางย่านฝั่งสถานีรถไฟก็ทางด้านตะวันออกแต่เดิม ถึงแม้จะมีวัดหลายวัด มีบ้านเรือนหนาแน่น แต่ก็มีอาณาบริเวณไม่ถึง ๑ ใน ๔ ของฝั่งตะวันตก และเคยมีสภาพคล้ายย่านบางกะปิของกรุงเทพฯ เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็คล้าย ๆ กับเป็นชานเมืองที่เงียบสงบ มีโรงพยาบาลแมคคอร์มิคของพวกมิชชันนารีอเมริกันซึ่งยังได้สร้างโรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนชายได้ชื่อตามพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชในรัชกาลที่ ๕ คือ ปรีณซ์ รอยแอล (Prince Royal College) โรงเรียนหญิงที่คู่กันได้พระนามพระราชชายาเธอเจ้าดารารัศมีในรัชกาลที่ ๕ คือ โรงเรียนดาราวิทยาลัย ปัจจุบันเมืองเชียงใหม่ในย่านนี้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีศูนย์กลางธุรกิจการค้าเพิ่มขึ้น บ้านเรือนก็ขยายอาณาเขตไปต่อกับทางหลวงสายเชียงใหม่-ลำปาง ในขณะเดียวกันก็ยังมีสวนลำไยแทรกอยู่บ้าง แลที่ทางถนนสายใหญ่ปัจจุบันก็มีถนนสายเล็กๆ ตัดเพิ่มขึ้นมากมาย แต่ก็ยังสงบพอใช้สำหรับการขยายเมืองใหญ่เช่นนี้ ในฝั่งนี้เช่นเดียวกับฝั่งที่ตั้งศาลากลางจังหวัดมีโรงแรมขนาดพิเศษ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดย่อมเพิ่มขึ้นมาก อีกทั้งมีบ้านที่เปิดบริการให้เช่าระยะสั้นอีกหลายแห่ง

ในอำเภอเมืองเชียงใหม่มีสถานที่น่าชม คือ

กำแพงเมืองเชียงใหม่ สร้างในสมัยพ่อบุญเมืองราย เมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๕
ปัจจุบันเหลือตอนที่อยู่ติดประตูเมืองทุกแห่งไว้เป็นวัตถุโบราณ

กำแพงเมืองชั้นนอก เป็นกำแพงดิน ตั้งโอบกำแพงเมืองเชียงใหม่ใน
ระยะห่างออกไปประมาณ ๓๐ เส้น กล่าวว่าเป็นกำแพงที่เจ้าพระยาโกษาธิบดี
(เหล็ก) แม่ทัพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสร้างไว้เมื่อยกทัพมาตีนคร-
เชียงใหม่ในพ.ศ. ๒๒๐๕ ยังมีคูเมืองและกำแพงดินเหลืออยู่บางตอน

หอคำ อยู่ที่วัดพันเตาซึ่งอยู่กลางเมืองใกล้วัดเจดีย์หลวง เดิมหอคำ
อยู่ที่คุ้มเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่วงศ์สุดท้าย องค์ที่ ๕ คือ เจ้ามหาไชยประเทศ
เป็นที่ประกอบพิธีการใหญ่ๆ หรือเป็นเรือนรับรอง เป็นแบบหลังคาลาด ๓ ชั้น
แบ่งเป็น ๘ ห้อง เหนือประตูทางเข้ามีซุ้มสลักเป็นรูปนกยูงภายในกรอบนาค มี
หงส์ประกอบซ้ายขวา หอคำนี้เจ้าในสกุล ณ เชียงใหม่อุทิศถวายวัดพันเตา ใช้
เป็นวิหาร

วัดพระสิงห์ พระอารามหลวงฝ่ายมหานิกาย มีวิหารซึ่งเป็นที่ประดิษ-
ฐานพระพุทธรูปสี่องค์หนึ่งในกุฏิ (องค์หนึ่งอยู่ที่กรุงเทพฯ อีกองค์หนึ่งอยู่ที่
จังหวัดนครศรีธรรมราช) ถึงเทศกาลสงกรานต์ทางเมืองจะแห่แหนไปประดิษ-
ฐานที่พุทธสถานริมแม่น้ำปิงใกล้สะพานนวรัฐเพื่อให้ประชาชนสงน้ำ วิหาร
พระพุทธรูปสี่องค์นี้เก่าและสวยงามมาก โดยเฉพาะซุ้มประตูแกะสลักงดงามมาก
ภายในมีรูปเขียนฝาผนังพระพุทธรูปประวัติ

วัดเจดีย์หลวง มีชื่อในทำเนียบว่าวัดโชติการามวิหาร พระอารามหลวง
ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย วัดนี้สร้างแต่สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา คือ พ.ศ. ๑๕๕๔
แต่ไม่แล้วเสร็จ เจดีย์ใหญ่มาเสร็จในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน แต่เมื่อแผ่นดิน
ไหวใหญ่ติดตามด้วยพายุใหญ่และมีฝนตกหนัก ๓ วัน ๓ คืน ใน พ.ศ. ๒๐๘๘
ยอดเจดีย์ก็เลยหักลงมา และหักทรุดโทรมต่อมาเรื่อยๆ จนกลายเป็นวัดร้างอยู่
พักหนึ่ง เจ้าแก้วนรวิชัยผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายทรงบูรณะปฏิสังขรณ์
ขึ้นใหม่และอาราธนาพระอุบาลีจากวัดบรมนิวาส จังหวัดพระนครไปจำพรรษา
ในวัดนี้มีพระพุทธรูปยืนชื่อ พระอัฐฐารส สร้างสมัยพระเจ้าแก้ว

วัดสวนดอก

หลักอินทิล อยู่ในบริเวณวัดเจดีย์หลวง เป็นหลักเมืองแต่ครั้งพ่อขุนเม็งรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ มีศาลาไทยครอบไว้ มีประตูเข้าออกและมีงานประเพณีซึ่งเรียกว่า “เข้าอินทิล” เป็นประจำทุกปี

วัดเชียงมั่น พ่อขุนเม็งรายทรงสร้างขึ้นที่ประทับชั่วคราวซึ่งเรียกกันว่า เวียงเชียงมั่นหรือเวียงเล็ก แล้วยกเป็นพระอารามหลวง แล้วพระองค์ย้ายไปประทับที่วังที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยบัดนี้ พระพุทธรูปสำคัญ คือ พระเสตังคมณี หรือพระพุทธรูปแก้วขาว เคยถูกพระไชยเชษฐาพาไปเวียงจันทน์และบุเรงนองนำกลับมาไว้ที่เชียงใหม่ดังเดิม

วัดสวนดอก หรือวัดบุปผารามอยู่นอกกำแพงเมืองห่างจากตัวเมืองราว ๓ กิโลเมตร พระเจ้าก่อนาทรงสร้างวัดนี้ ในวัดนี้มีพระพุทธรูปสำคัญ คือ “พระเจ้าเก้าตื้อ” เป็นพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลัง สร้างสมัยพระเมืองแก้ว ใช้ทองหนัก ๑ ตื้อ = ๑,๒๐๐ กิโลกรัม พระพุทธรูปองค์นี้มีสลักถอดได้เป็น ๘ ชั้น ในสมัยเจ้าแก้วนารัฐได้ย้ายเจดีย์บรรจุอัฐิเจ้าราชสกุล ณ เชียงใหม่มาไว้ ณ วัดนี้ แต่ได้ซ่อมใหม่ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โดยครุบาศรีวิชัย วัดนี้เป็นวัดที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ มีวิหารใหญ่สร้างอย่างงดงาม ในบริเวณกำแพงสี่เหลี่ยมจะเห็นเจดีย์สีขาวทั้งเล็กและใหญ่ ทาปูนขาวตั้งเรียงราย

พระเจ้าแก้วต้อ วัดสวนคอก

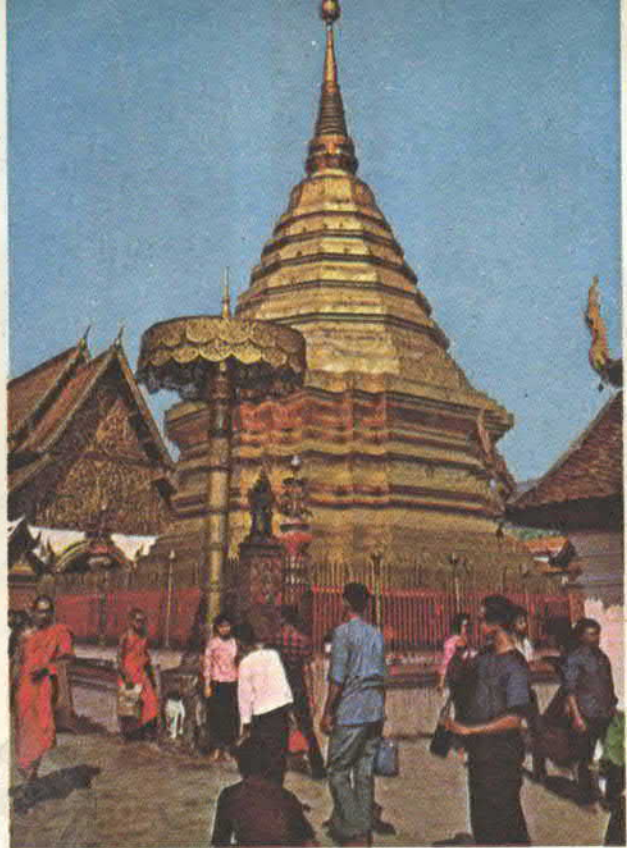
วัดเจดีย์เจ็ดยอต จังหวัดเชียงใหม่

วัดเจดีย์เจ็ดยอต มีเจดีย์เจ็ดยอตสร้างแบบพุทธคยา คือเป็นวิหารสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับหลังคาที่เป็นเจดีย์กลุ่มรวม ๓ องค์ ปัจจุบันหักไปข้างวิหารสร้างด้วยศิลาแลงและมีการบูรณะด้วยอิฐในสมัยหลัง โดยรอบมีพระพุทธรูปและเทวรูปปูนปั้นนูนเป็นสองแถว ลักษณะไม่เหมือนกัน คงจะสร้างหลายสมัย วัดนี้มีหน่อโพธิ์จากลังกาได้มาสมัยพระเจ้าติโลกราช ในบริเวณวัดนี้มีเจดีย์สี่เหลี่ยมไม่ใหญ่นัก ซึ่งประวัติบางแห่งว่าพระเจ้าติโลกราชทรงสร้าง บางแห่งว่าพระเจ้าติโลกราชทรงซ่อมและปั้นรูปเทวดาประดับพระเจดีย์ ต่อมาวัดนี้ได้เป็นที่ถวายพระเพลิงพระเจ้าติโลกราช

เจดีย์ปล้อง (ปล่อง) อยู่ในเขตตำบลช้างเผือก ในซอยเชิงวิทยาลัยครูเชียงใหม่ในเขตบ้านเอกชน เป็นเจดีย์ทรงกลมที่ค่อยๆ เรียวขึ้น แต่ยอดบ้านๆ มีซุ้มพระพุทธรูปรอบเจดีย์เป็นแถวลดหลั่นกันขึ้นไปสวยแปลกตามาก

เจดีย์ที่วัดกุเต้า จังหวัดเชียงใหม่

พระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่

วัดกุเต้า มีพระเจดีย์รูปทรงเหมือนน้ำเต้าหรือนำบาตรมาเรียงซ้อนกัน เรียวขึ้นไปจนถึงยอด ลงรักแล้วคงจะเคยปิดทองแต่หลุดไป ปัจจุบันมีกระเบื้อง สีประดับ เป็นวัดที่พม่าสร้างไว้เพื่อแสดงสถาปัตยกรรมของเขา มีเจดีย์บรรจุ กระดูกของนรธามังข่อ ราชโอรสของพระเจ้าบุเรงนอง และเป็นอนุสรณ์ที่พม่า ได้ครองเชียงใหม่สมัยหนึ่ง

พระธาตุคอกยสุเทพ ประดิษฐานอยู่ในวัดบนดอยสุเทพ อยู่ห่างจาก ตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๖ กิโลเมตร มีบันไดนาคเจ็ดเศียรขึ้นไปถึงชั้น ประตูดัต มีประวัติว่า พระสุมนเถรจากสุโขทัยที่มาเผยแผ่พุทธศาสนาในสมัย พระเจ้ากือนา เกิดนิมิตว่ามีพระบรมธาตุบรรจุที่เจดีย์พังที่เมืองบางจา ก็กลับไป

ทูลขอพระเจ้าเลอไทยแห่งกรุงสุโขทัย ทำพิธีอัญเชิญพระบรมธาตุ พระบรม ธาตุแสดงปาฏิหาริย์เป็นแสงรุ่งโรจน์จึง ขุดลงไปพบผอบ ๓ ชั้น ชั้นนอกเป็น

บันไดนาค วัดพระธาตุคอกยสุเทพ

ทองเหลือง ชั้นถัดไปเป็นเงิน ชั้นกลางที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเป็นทองคำ
 สมโภชแล้วนำมาเชิงใหม่โดยเอาชั้นบนหลังข้างมงคลซึ่งนำขึ้นไปบนดอยสุเทพ
 เมื่อถึงบริเวณที่ตั้งวัดพระธาตุปัจจุบันนี้ ข้างมงคลได้หยุดอยู่ที่นั่นไม่ยอมเดินทาง
 ต่อไป แล้วข้างมงคลได้ร้องขึ้นแล้วสิ้นใจตายอยู่ ณ ที่นั้น พระเจ้ากือนาจึงทรง
 สร้างพระเจดีย์ขึ้นบนที่ที่ฝังพระบรมธาตุบนดอย ต่อมาได้สร้างบันไดนาคขึ้นไป
 แต่การจะขึ้นไปนมัสการจากในเมืองแต่ก่อนต้องปีนเขาขึ้นไป จนกระทั่งพระ-
 ครูบาทวีชัยผู้สร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่งในภาคเหนือได้บอกบุญชักชวน
 ชาวบ้านทำถนนขึ้นดอย ต่อมากรมทางหลวงจึงปรับปรุงถนนนี้ จึงมีผู้ขึ้นไป
 นมัสการพระบรมธาตุและไปเที่ยวดอยสุเทพกันเสมอ เมื่อมองลงมาในวันอากาศ
 โปร่งๆ ก็จะเห็นเมืองเชียงใหม่มาดูมาก

โรงงานทำเครื่องเงิน อยู่ที่บ้านทุ่งโอเตล ทำเครื่องเงินเป็นเครื่องใช้
 ในครัวเรือน เช่น พาน โตก ถาด และไห เป็นต้น

เครื่องเงินวัลลาย ทำกันที่หมู่บ้านวัลลาย ได้แก่ ขันเงิน พานเงิน
 ถาดเงิน และเครื่องเงินรูปพรรณ เป็นต้น

โรงงานสีลาด ที่บ้านแม่หยอก เป็นโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ทำ
 เครื่องเคลือบดินเผาโดยเลียนแบบและปรับปรุงจากวิธีการสมัยโบราณ ผลงานมี
 ทั้งเครื่องใช้และวัตถุตกแต่งอาคารบ้านเรือน และมีแบบที่น่าสนใจทั้งขนาดใหญ่
 ขนาดเล็กมากมาย มีทั้งแจกันเครื่องถ้วยชามชุดใช้ในโอกาสต่างๆ มีทั้งโคมทั้ง
 กระถางรูปปั้นและของอื่นๆ

สถานีวนกรรมของกรมป่าไม้ เป็นสวนที่นำไปเดินเล่นเพราะมีทั้งไม้
 ดอกและไม้ผลและต้นไม้ใหญ่จัดไว้สวยงาม ก่อนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ภูมิพลอดุลยเดชจะทรงสร้างพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ บ้านพักรับรองใน
 สถานีวนกรรมนี้เคยเป็นที่ประทับเมื่อรับรองราชอาคันตุกะจากต่างประเทศ

พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ อยู่บนดอยบวกห้า เป็นพระตำหนัก สร้างด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ใช้เป็นพระตำหนักประทับแปรพระราชฐานเมื่อเสด็จจากเหนือและเป็นที่รับรองพระราชอาคันตุกะชาวต่างประเทศ บริเวณรอบๆ มีสวนไม้ดอกทั้งพันธุ์ไทยพันธุ์ต่างประเทศปลูกไว้สวยงามมาก เปิดให้ประชาชนเข้าชมเป็นเวลา

น้ำตกห้วยแก้ว ตั้งอยู่เชิงดอยสุเทพ ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๖ กิโลเมตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีต้นไม้มียืน มีลำห้วยประกอบด้วย หน้าผาสูง มีน้ำตกลงมาตามหน้าผาชัน สองข้างลำห้วยมีไม้ดอกไม้ต่างๆงดงาม ถูดย่นน้ำตกนี้ไหลแรงสวยงาม ถูดย่นมีน้ำน้อย ใกล้เคียงบริเวณน้ำตกแต่เหนือขึ้นไปมีเหวลึกน้ำไหลวน เรียกว่า วังบัวบาน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบริเวณสวยงามมาก อาคารมีแบบสมัยใหม่ ทั้งสิ้นมากมายหลายหลัง ล้วนปลูกอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันสวยงาม และมี ไม้ดอกไม้ปลูกขึ้นประดับบริเวณอีกทั่วไป มีอ่างเก็บน้ำที่ทางกรมชลประทาน สร้างให้เมื่อระหว่างทำการก่อสร้างอาคาร บ้านพักอาจารย์และเจ้าหน้าที่มีหลาย หมู่ มีแบบต่างๆ กัน ซึ่งน่าอยู่มาก ในบริเวณมีถนนคอนกรีตถึงกันโดยตลอด

นํรกรรม้าชมลัคคาแลนค้

คณะที่ต้งอยู่^๕ในบริเวณนี้ ได้แก่ คณะวิทยาสาสตร์ คณะมนุษยสาสตร์ คณะสังคม-
สาสตร์ คณะเกษตรสาสตร์ คณะศีกษาสาสตร์ ส่วนคณะแพทยสาสตร์ซึ่งเป็ด
สอนก่อนคณะอื่นต้งอยู่ติดต่อกับบริเวณโรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งก็มีบ้าน
พักอาจารย์และเจ้าหน้าที่เป็นจํานวนมาก และมีหอประชุมที่เป็ดบริการให้ใช้
ประชุมต่าง ๆ

ลัคคาแลนค้ อยู่ทางด้านถนนที่ตัดไปออกทางหลวงสายเชียงใหม่—
ลำปาง ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่มัประมาณ ๕ กิโลเมตร สถานที่นี้มีอาณาบริเวณ
กว้างขวางมีเนื้อที่กว่า ๑๐๐ ไร่ เป็นที่รวมการแสดงอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของภาค
เหนือ ได้แก่ การทอผ้า การทำเครื่องแกะสลักไม้ การทำเครื่องเงิน (คือสิ่ง^๕ที่
สานด้วยฝิวไฟแล้วลงรักเขียนลวดลายด้วยสีหรือสีทอง ทำเป็นภาชนะต่างๆ)
และยังแสดงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวลานนาไทย จัดบริเวณสวยงามด้วย
ไม้ดอกไม้ผล มีน้ำตกจำลอง มีการแสดงพืชนํ้าของภาคเหนือ มีการแสดง
การทำงานของช้าง คือ การลากซุง ขนซุง มีที่ชุมนุมชาวเขาเผ่าต่างๆ โดยมี
บ้านแบบของแต่ละเผ่าเป็นที่อยู่อาศัยจริง ๆ และมีการแสดงอาชีพและการ
ละเล่นของชาวเขาเหล่านั้นด้วย

อำเภอแมริม เป็นอำเภอใหญ่ มีตลาดสดตั้งอยู่ริมทาง และที่อำเภอ^๕
เป็นที่ตั้งค่ายตำรวจตระเวนชายแดน คือค่ายดาราารค้มี ซึ่งแต่เดิมเป็นตำหนัก
พระราชชายาเธอเจ้าดารารค้มี มีสถานที่น่าชมคือ

น้ำตกแม่สา อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

วนอุทยานแม่สา มีบริเวณที่ราบสำหรับพักผ่อนได้ และมีทางเดินขึ้นไปต้นน้ำตกซึ่งมีน้ำตลอดปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดบริเวณนี้มาก เสด็จประพาสหลายครั้งและทรงนำพระราชอาคันตุกะไปชมการทำงานของช่างในบริเวณใกล้เคียงน้ำตกเสมอ

เมื่อพ้นอำเภอมะริมไปแล้วสองข้างทางเริ่มชันขึ้น ทางสวยงามมาก เพราะปกคลุมด้วยป่าไม้สักและต้นไม้ใหญ่น้อยนานาชนิด มีห้วยแม่ปิงอยู่เบื้องล่าง บางตอนมีไร่ของเอกชน ทางสายนี้จะตรงไปยังอำเภอเชียงดาวและฝางตามลำดับ

อำเภอมะแตง เดิมเรียกว่า อำเภอสันมหาพน เป็นที่ตั้งด้านสุลการ ฉะนั้นชาวต่างประเทศเมื่ออาศัยอยู่ในบริเวณอำเภอเมืองเชียงใหม่ก็ต้องไปขอต่ออายุใบอนุญาตที่นั่น

ฝ่ายแม่แฝก อยู่ในอำเภอมะแตง เป็นที่เก็บกักน้ำจากแม่น้ำแม่แตงไว้คอยระบายให้ใช้เป็นระยะในเขตอำเภอมะแตงและอำเภอเมืองเชียงใหม่ บริเวณริมรั้นจัดไว้สวยงามมีไม้ผลไม้ออกผลัดกันออกดอกเกือบตลอดปี และมีบ้านพักเจ้าหน้าที่อยู่บนเนินปลูกหญ้าเขียวสวยสด น้ำที่ฝ่ายหรือทำนบไหลแรงจนบางครั้งมีปลาตัวเล็กๆ กระโดดข้ามเล่น

อำเภอสะเมิง อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอมะแตง การเดินทางจากตัวเมืองไปอำเภอนี้ โดยทางหลวงแผ่นดินตอนเชียงใหม่-มะริม ถึงอำเภอมะริม ๑๓

ปากถ้ำเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

กิโลเมตร แล้วแยกซ้ายไปตามทางหลวงจังหวัดอีก ๒๕ กิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นป่าและเขา ราษฎรมีอาชีพทางทำนาและหาของป่า อำเภออยู่ในรายชื่อท้องที่กัณดาร พ.ศ. ๒๕๑๒

อำเภอเชียงดาว อำเภอไม่ใหญ่โตนักและสถานที่ที่น่าชมอยู่นอกเขตที่ตั้งอำเภอ คือมีทางแยกไปจากทางในตลาดที่อำเภอไปทางตะวันตก เป็นทางชนบทยาว ๕ กิโลเมตร แต่ส่วนมากรถยนต์แล่นเข้าไม่ได้เพราะทางขรุขระ มีสถานที่น่าชมคือ

ถ้ำเชียงดาว ที่หน้าถ้ำมีวัดและศาลาพักร้อน มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น มีลำธารน้ำใสตลอดปี ที่ใกล้เกาะกลางลำธารมีผู้สร้างเรือกัญญาลอยลำน้อย ในลำธารมีปลานานาชนิด มีปลาเงินปลาทองตัวใหญ่ๆ และเขื่องมาก การจะเข้าถ้ำต้องขึ้นบันไดไป แต่มีหลังคาปกคลุมทางไปจนถึงปากถ้ำ ในถ้ำจะมีไฟฟ้าติดในถ้ำเป็นระยะยาว แต่ถ้านอกถ้ำมีถ้ำที่ท่องเที่ยวจะต้องเช่าตะเกียงเจ้าพายุจากเด็กในบริเวณวัดก่อน ในถ้ำมีทางแยกหลายทางแต่สวยงามทั้งนั้น ทางซ้ายมือมีทางแยกไปเข้าถ้ำม้าซึ่งพื้นดินเพราะมีน้ำไหลริน บางระยะมีช่องแคบๆ ที่จะต้องลอดและปีนเข้าไปส่วนลึก แต่ตามเพดานมีหินย้อย มีแท่นหินธรรมชาติสวยงาม ส่วนทางตรงเข้าไปแบ่งเป็นช่วงๆ มีพระพุทธรูปหลายองค์ ยิ่งลึกเข้าไปก็จะมีถ้ำที่มีหินย้อยและหินย้อยหินหยดสวยงามมาก ไฟฟ้าติดเข้าไปเพียงแท่นพระนอนซึ่งชาวบ้านสมัยก่อนสร้างไว้ ถัดเข้าไปกว่านั้นต้องอาศัยตะเกียงเจ้าพายุ

และต้องมีผู้นำทางที่ชำนาญทางเพราะมีทางแยกหลายแยก บางระยะก็มีตะไคร้-
น้ำทปนทำให้ลื่นมาก

อำเภอพร้าว เป็นอำเภอห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร มีทางแยกจากทางหลวงที่อำเภอเชียงดาว ทางนี้ยังไม่ดีนัก โดยมากใช้ลำน้ำปิงโดยวิธีล่องแพ อำเภอพร้าวนั้นในสมัยโบราณเคยเป็นเมืองในอาณาจักรลานนาไทย เรียกว่า เมืองพร้าว เคยเป็นที่ประทับของพระเจ้าติโลกราชในราชวงศ์เม็งราย

อำเภอฝาง เป็นอำเภอใหญ่ เพราะธุรกิจการค้าได้ผลดี ในสมัยโบราณเมืองไชยปราการเคยตั้งอยู่ในส่วนหนึ่งของอำเภอฝางนี้ ผลิตผลที่ฝางซึ่งเป็นอำเภอชายแดนนี้มีหลายประเภท ข้าวก็อุดมสมบูรณ์จนส่งออกไปขายอำเภออื่นได้ ผักนานาชนิดก็ปลูกได้งอกงาม ช่างเย็บผ้าคล่อง ไร่ยาสูบก็มีหลายแห่ง และเนื่องจากมีภูเขาทุกทิศทุกทาง บนทิวภูเขามองเห็นต้นไม้ต่าง ๆ มีสีเขียวงาม และบางตอนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มีเมว ลีซอ มูเซอ และเข่าอาศัยอยู่ พวกนี้ถางป่าบนภูเขาทำนาบนไหล่เขา ทำไร่ข้าวโพด พริก และมันฝรั่ง ในเขตอำเภอฝางออกไปมีสถานที่น่าชม คือ

ถ้ำตับเต่า อยู่ในเขตอำเภอฝาง ที่ปากถ้ำมีวิหารพระพุทธรูปมากมาย เมื่อเข้าไปในถ้ำซึ่งลึกประมาณ ๔๐๐ เมตร ตามผนังและเพดานถ้ำเป็นหินงอกและหลิบล้ำลายคนไปทำขึ้นไว้สวยงามมาก ข้างในถ้ำบางตอนทางเดินแคบมาก มีช่องหินแคบ ๆ ที่มีชื่อว่า “ช่องลอดบาป” เพราะว่าลอดยากมาก บางแห่งในถ้ำก็ต้องปีนหินที่สูงชัน บางแห่งต้องไต่ลงหลุมลึกซึ่งมีทางเดินต่อไปได้ ตามทางมีก้อนหินขวางเกะกะเดินไม่ค่อยสะดวกนัก แต่อากาศเย็นสบายและไม่อับเหมือนถ้ำเชียงดาว ถ้าผู้ใดเมื่อยขบเมื่อออกมาหน้าถ้ำมีรูปปั้นฤๅษีซึ่งชาวบ้านนับถือมาก ผู้ใดปวดเมื่อยที่ใดก็ไปบิบบวดให้ฤๅษีตรงที่นั้น ๆ นับว่าฤๅษีจะรักษาให้หายได้

หลังจากชมถ้ำตับเต่าแล้ว ผู้ที่สนใจในการผจญภัยก็อาจเดินไปตามทางเดินซึ่งบางตอนก็ไต่ไปบนภูเขาสูงเป็นทางโค้งไปโค้งมาจนน่าเวียนศีรษะมากมายหลายโค้งหาทางตรงยาก ทางซ้ายมือก็กลงไปเป็นเหว ทางขวามือเป็น

หน้าผาสูงชันเห็นแต่ยอดไม้ใหญ่ที่ขึ้นชันชันเป็นชั้น ๆ เดินไปจนสุดทางก็จะถึงถนนหลวง ณ ที่หนึ่งเรียกว่า “ปางมะขามป้อม” ซึ่งมีสระน้ำ น้ำใสสะอาดบริเวณนี้มีทิวทัศน์สวยงามมาก อากาศค่อนข้างเย็นอยู่เสมอ

บ่อน้ำมัน อยู่ที่กิโลเมตรที่ ๑๔๒ กรมพลังงานทหารบกได้ว่าจ้างบริษัทฝรั่งทำการก่อสร้างโรงกลั่นทันสมัย จึงขุดและกลั่นเป็นน้ำมันเบนซินได้พอสมควร

โป่งน้ำร้อน อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอฝางห่างไปจากที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ๒๑ กิโลเมตรไปตามทางหลวงจังหวัด เป็นน้ำพุที่มีความร้อนสูง มีบ่อน้ำเล็กใหญ่น้อยร่วมร้อยบ่อ ร้อนมากบ้าง น้อยบ้าง ในบริเวณนี้มีไอน้ำขึ้นสูงมองเห็นถนัดตาแต่ไกล บางบ่อก็เดือดพล่านอยู่ตลอดเวลา ทิวบริเวณคละคลุ้งไปด้วยไอน้ำและกลิ่นกำมะถัน

สถานีวิกรมของกรมป่าไม้ บริเวณประดับประดาด้วยไม้ดอกหลากสีดงาม และยังปลูกพืชและผลไม้มีกะหล่ำปลี ชา กาแฟ ซึ่งปลูกเป็นทิวแถว ผลไม้ก็มีหลายพันธุ์

ผู้ที่นิยมความสวยงามและสิ่งที่น่าสนใจตามธรรมชาติโดยไม่รังเกียจความเย็นของอากาศ นิยมไปเที่ยวที่ฝางเพราะมีที่พักสะดวกหลายแห่ง ถ้าไม่พักโรงแรมก็ติดต่อขอพักที่บริเวณบ่อน้ำมันบ้าง ที่สถานีวิกรมบ้าง

อำเภอสันทราย อยู่ห่างจากตัวเมืองตามทางสายเชียงใหม่—สันทรายระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร ราษฎรส่วนใหญ่ทำไร่ ทำนา มีสถานที่น่าชม คือ

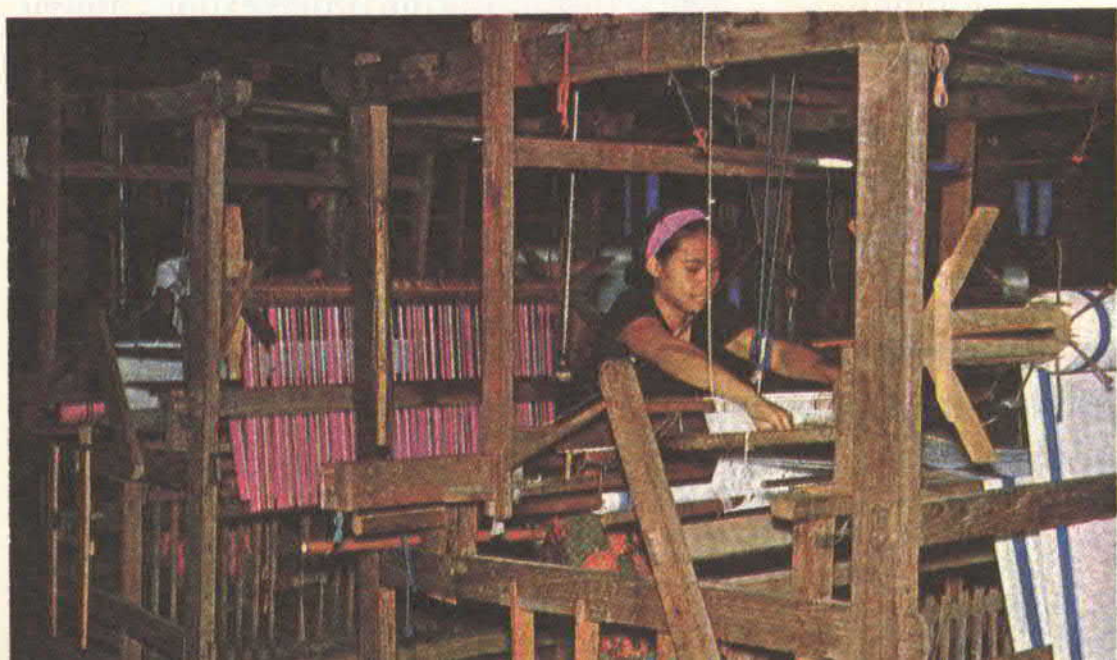
วิทยาลัยเกษตรกรรมแม่ใจ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปตามเส้นทางสันทราย—พร้าว ประมาณ ๒ กิโลเมตร มีหอพักนักศึกษาอยู่ด้วย บริเวณวิทยาลัยก็แบ่งเป็นตอน ๆ สำหรับนักศึกษาฝึกงานตามหลักวิชาการ มีทั้งบริเวณนาทดลอง มีดอกไม้บานาชนิด มีพืชไร่และผักพันธุ์ไทยและต่างประเทศ มีสัตว์เลี้ยง ได้แก่ โค สุกร ไก่ เป็ด และแม่ปลาก็มี ผลไม้ขึ้นต้น ได้แก่เงาะ ลำไย มะม่วง กระท้อน ชมพู ปลูกเป็นระเบียบน่าดู และนักศึกษาส่วนมากเป็นนักดนตรี และนักกีฬาฝีมือดีด้วย

สหกรณ์ที่ดินสหทราย เป็นนิคมกสิกรรมทางการเปิดให้ราษฎรอพยพเข้าไปเป็นสมาชิกสหกรณ์ มีบ้านของสมาชิก มีโรงบ่มใบยา มีนา มีไร่ มีสัตว์เลี้ยง บริเวณที่ทำการสหกรณ์ใหญ่โต มีถนน มีไฟฟ้า มีวัด มีโรงเรียน และมีสุขศาลา

อำเภอคอยสะเกิด มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีทะเลสาบน้ำจืด “หนองบัว” ซึ่งมีทิวทัศน์สวยงาม มีภูเขาสูงอยู่ห่างไปเป็นเงาตะมึน ในหนองน้ำมีนกเป็ดน้ำมาลงเป็นประจำจำนวนมากมาย เพราะในบริเวณนี้ห้ามมิให้ยิงนกยิงสัตว์

อำเภอสันกำแพง เป็นอำเภอใหญ่ อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ตามเส้นทางสายเชียงใหม่—สันกำแพง ระยะทาง ๑๓ กิโลเมตร สองข้างทางเป็นนา ไร่ และสวนผลไม้ และมีสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศหลายประเภท กล่าวคือ สันกำแพงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมทอผ้าไหม ผ้ายกที่สวยงาม และผ้าฝ้าย ผ้าเนื้อดีและสวย การทอผ้าที่น่าสนใจก็เปิดให้ประชาชนชมอย่างเสรี ผ้าดี นารีงามและช่างพูดช่างเจรจาอ่อนหวาน มีการทำร่ม การแกะสลักไม้ก็ทำบ้างแต่ไม่มากนัก

อุตสาหกรรมการทอผ้า อำเภอสันกำแพง

อุตสาหกรรมทำร่ม บ้านบ่อสร้าง

หมู่บ้านบ่อสร้าง ผลิตร่มทั้งผ้าและกระดาษทั้งสวยงามบอบบางและทั้งสำหรับใช้สอย การทำร่มนั้นเขาแบ่งหน้าที่กัน คือทำด้ามและโครงร่มพวกหนึ่ง เตรียมทำกระดาษสาที่ใช้ปิดร่มพวกหนึ่ง พวกประกอบเป็นคันร่มพวกหนึ่ง พวกเขียนลวดลายตลอดจนให้สีอีกพวกหนึ่ง พวกที่จัดการขายอีกพวกหนึ่ง กลุ่มต่างๆ ที่แบ่งงานกันนั้นประสานงานกันโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายสหกรณ์ทำร่ม ฉะนั้นผลิตผลจึงมีคุณภาพดีราคาต่ำ อนึ่งนอกอำเภอสันกำแพงในป่าโปรงเคยเป็นแหล่งทำเครื่องเคลือบดินเผา ถึงจะมีฝีมือสู่ทางสวรรคโลกไม่ได้ก็จัดอยู่ในชั้นดีและเรียนมาจากต้นตำราทั้งจีนและไทย ยังมีผู้เบียดเบียนชาวอยู่เสมอ

อำเภอสารภี เป็นอำเภออยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๗ กิโลเมตรตามเส้นทางสายเชียงใหม่-ลำพูน จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปสารภี ท่านจะเห็นสวนลำไยเป็นทิวแถวสองข้างทาง จนได้ชื่อว่า “เมืองลำไย” ลำไยเป็นทรัพยากรของเชียงใหม่ ปีหนึ่งทำรายได้ให้ปีละไม่น้อย ตามบ้านชาวเชียงใหม่มีต้นลำไยปลูกไว้แทบทุกบ้านไม่มากก็น้อย ในฤดูลำไย คือระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ที่เชียงใหม่มีลำไยมากมาย ทุกๆ ปีมีลำไยบรรจุแข่งส่งไปขายทั่วไป ในอำเภอสารภีมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือ

เจดีย์เหลี่ยม มีฐานและองค์เจดีย์เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมสูงใหญ่ โดยรอบเจดีย์มีซุ้มพระพุทธรูปเรียงเป็นแถวๆ แต่พระพุทธรูปหักพังและหายไปบ้าง

เจดีย์องค์เดิมเป็นของเก่าหลายร้อยปีแต่ก็ได้ซ่อมแซมกันมาหลายสมัย และ
ไม่ไกลไปนักมีทางขอยที่รถยนต์เข้าไม่ได้เข้าไปสู่หมู่บ้าน ท่ามกลางสวนของ
ชาวบ้านมีซากเจดีย์และ โบสถ์เล็กซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของเวียงกุมกามที่พ่อ-
ขุนเม็งรายทรงสร้างก่อนจะสร้างเมืองเชียงใหม่

อำเภอหางดง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ๑๖
กิโลเมตร เมื่อพ้นประตูเชียงใหม่ออกไปตามเส้นทางอำเภอหางดง – สันป่าตอง
ไม่มีอะไรที่น่าสนใจเพราะมีเต้านาและโรงงานทำอิฐไม่กี่แห่ง พอเกือบจะพ้นเขต
อำเภอเมืองเชียงใหม่ทางซ้ายมือมีโรงงานทำเครื่องเคลือบดินเผาซึ่งมีกิจการเล็ก
กว่าบริษัทศิลาดล แต่ฝีมือไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เจ้าของโรงงานสนใจศึกษาวิธีทำ
เครื่องเคลือบดินเผาสมัยสุโขทัย และที่พบที่สันกำแพงแล้วนำมาดัดแปลงปรับ-
ปรุงให้ทันสมัย

อำเภอสันป่าตอง เป็นอำเภอที่บริบูรณ์ด้วยน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ
มีไร่นากว้างขวางแลดูเขียวชอุ่มสดชื่น ไม่แห้งแล้งเหมือนอำเภอหางดง มีน้ำ
บริบูรณ์ พื้นที่ไม่สูงและต่ำเกินไป การชลประทานดี ปีหนึ่งทำนาได้ ๒ ครั้ง
มีการปลูกถั่วเหลือง ยาสูบ กะหล่ำปลี ที่อำเภอสันป่าตองมีสถานที่เก่าแก่ ถ้า
จะคำนวณตามพงศาวดารเมืองเหนือก็มีอายุพันกว่าปี คือ

วัดวนารามน้ำบ่อหลวง มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นสถานที่เก่าแก่มา
กึ่งพุทธศัมาพระอุโบสถ ซากพระเจดีย์พระพุทธรูปทองและศิลาที่พบในบริเวณนี้
ตามตำนานวัดกล่าวไว้ว่าวัดนี้เคยมีพระภิกษุจำพรรษาถึงพันกว่าองค์ในสมัยที่พุทธ-
ศาสนาเริ่มแผ่เข้ามาในลานนาไทย และเศรษฐีผู้สร้างวัดนี้ได้สร้างบ่อน้ำใหญ่
กว้าง ๓ เมตรครึ่ง ลึก ๑๕ เมตรเศษ

บ้านทุ่งผ่าร่ม หรือบ้านทุ่งผ่าฮ่อม เป็นหมู่บ้านซึ่งมีประวัติว่า
ได้ชื่อมาจากการที่สมัยที่วัดน้ำบ่อหลวงมีพระภิกษุถึงพันกว่าองค์นั้น ขณะที่เดิน
ออกบิณฑบาตด้วยมรรยาทศารวมเรียบร้อยเดินเป็นแถวเรียงราย ก็เกิดเป็นแถว
ประกายรัศมีแสงสีอันเหลืองอร่ามตา

อำเภอจอมทอง อยู่ห่างจากอำเภอสันป่าตองไปห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่
ประมาณ ๕๘ กิโลเมตร เป็นอำเภอใหญ่และสำคัญของเชียงใหม่ เคยเป็น
ที่ตั้งเมืองโบราณ มีบ้านเรือนและร้านค้าหนาแน่น มีสถานที่สำคัญคือ

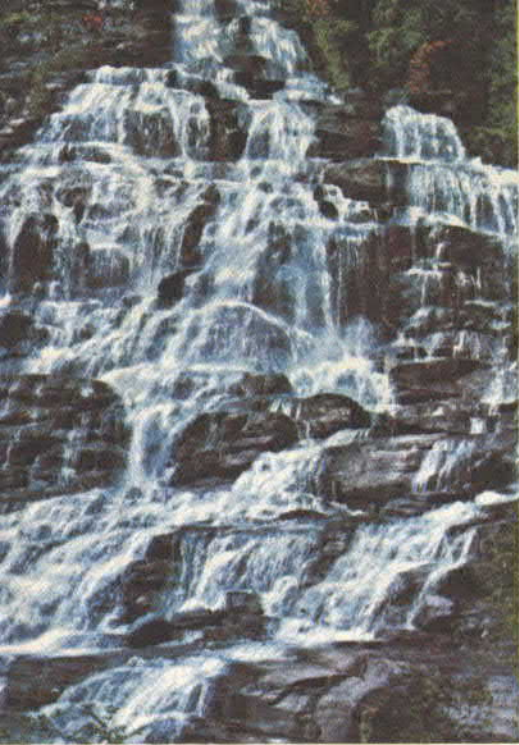
วัดพระธาตุศรีจอมทอง

วัดพระธาตุศรีจอมทอง อยู่บนเนินของดอยจอมทอง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า พระบรมธาตุที่วัดนี้อยู่ในผอบทองคำซึ่งเก็บไว้อย่างแข็งแรงภายในลูกกรงเหล็กในวิหารติดองค์เจดีย์ มีพุทธศาสนิกชนที่มานมัสการมาขอสรองน้ำเสมอ ประดิในระยยะสงครามด็กก็ะตั้งไว้ให้ประชาชนนมัสการและสรองน้ำ

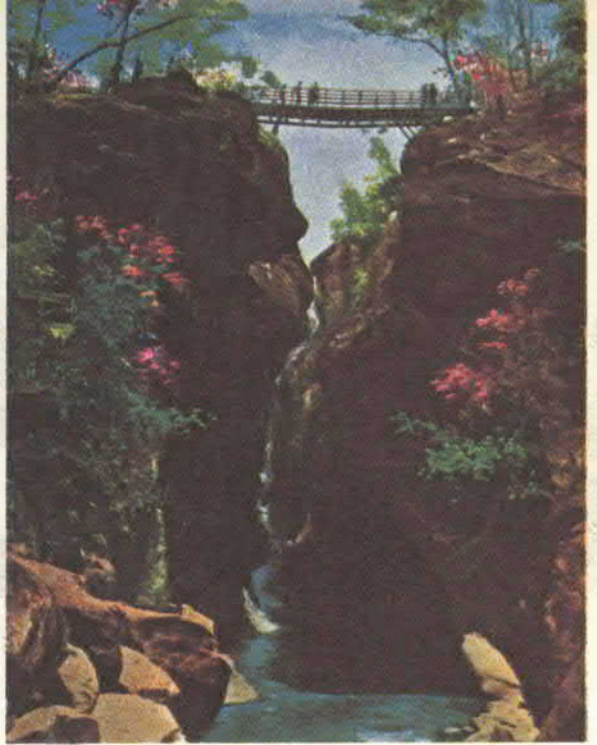
ดอยอินทนน หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า ดอยอ่างกาหลวง เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย สูงประมาณ ๘,๖๐๐ ฟุต ดอนอินทนนนี้ได้ชื่อมาจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๘ เจ้าอินทวิชยานนท์ (เดิมชื่อเจ้าอินทนนท์) พระบิดาของพระราชชายาเธอเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าดารารัศมีทรงนำอัฐิของเจ้าพ่อมาประดิษฐานไว้บนยอดดอย บนดอยอินทนนนี้มีพวกแม่วาอาศัยอยู่มาก

น้ำตกแม่กลาง อำเภอจอมทอง

น้ำตกแม่ยะ อำเภอจอมทอง

ออบหลวง อำเภอฮอด

น้ำตกแม่กลาง หรือน้ำตกจอมทอง เป็นน้ำตกที่สวยงามมากและมีน้ำตลอดปี เป็นธารน้ำตกที่ไหลมาจากยอดเขาสูงในดอยอินทนนแล้วแยกเป็นสาย ๆ และมีหินลดหลั่นเป็นชั้น ๆ ลงมาสู่อ่างน้ำใหญ่ก่อนจะไหลลงสู่ลำธารเบื้องล่าง กระแสน้ำแรงมากเพราะตกจากหน้าผาสูง จึงตกลงมากระทบโขดหินเสียงดัง แล้วแตกเป็นฟองขาวกระจายไปทั่ว ยิ่งหน้าฝนบางครั้งจะมีน้ำไหลลงมามากผิดปกติพุ่งมาท่วมแม้นโขดหินในบริเวณน้ำตก สองข้างทางมีต้นไม้เถาวัลย์ใหญ่ ๆ และต้นไม้อื่นๆ ปกคลุมร่มรื่น บางครั้งมีกล้วยไม้ป่าออกดอกอยู่บนต้นไม้สูงใหญ่

น้ำตกแม่ยะ น้ำตกนี้ใหญ่มาก เป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในภาคเหนือ แต่ไม่มีทางรถยนต์เข้าไปถึง จะต้องเดินลัดเลาะไปตามทางเล็กๆ แคบๆ ในป่าเหนือจากน้ำตกแม่กลางเข้าไปประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ตามปกติก็ต้องไปกางเต็นท์ค้างแรมกันที่นั่น ซึ่งมีทิวทัศน์สวยงามมาก มีสัตว์ป่าหลายชนิด การไปชมจะต้องไปเป็นหมู่คณะและเมื่อค้างแรมก็ต้องมีกองไฟใหญ่ไว้กันสัตว์ป่า และเพื่อให้ความอบอุ่นเพราะอากาศค่อนข้างหนาวเย็น

อำเภอแม่แจ่ม อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอจอมทอง เดิมเรียกอำเภอแจ่ม เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอช่างเคิ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นอำเภอแม่แจ่มเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๕๕ ภูมิประเทศส่วนมากเป็นภูเขา การเดินทางจากตัวเมืองไปอำเภอแม่แจ่มโดยทางหลวงแผ่นดินตอนเชียงใหม่—จอมทอง ถึงอำเภอจอมทองระยะ ๕๘ กิโลเมตร แล้วแยกไปตามทางหลวงชนบทอีก ๕๖ กิโลเมตร ราษฎรมีอาชีพทางทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า อำเภออยู่ในรายชื่อท้องที่ก้นดาร์ พ.ศ. ๒๔๑๒

อำเภอฮอด ถ้าเมื่อเดินทางต่อไปจากอำเภอจอมทอง สองข้างทางมีป่าโปร่งบ้าง ป่าดงดิบบ้างสลับกับทุ่งนาและหมู่บ้านไปจนถึงกิโลเมตรที่ ๘๘ ก่อนจะตรงไปที่ที่ว่าการอำเภอ มีทางแยกไปสู่ทางหลวงแผ่นดินสายฮอด—แม่สะเรียง—แม่ฮ่องสอน ซึ่งตัดไปตามไหล่เขาจึงน่าดูและน่าเกรงอันตราย อำเภอฮอดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ราษฎรส่วนมากเป็นชาวเขา มีปะปนกันอยู่หลายเผ่า ที่อำเภอฮอดเดิมมีสถูปเจดีย์เก่าแก่สมัยโยนกนครเหลือตกค้างอยู่ แต่ปัจจุบันหลังจากการสร้างเขื่อนภูมิพลก็กลายเป็นเจดีย์ร้างไป อนึ่งก่อนที่จะสร้างเขื่อนภูมิพลเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๐๕ นั้น มีผู้นิยมไปล่องแก่งแม่ปิง จากอำเภอฮอดนี้ผ่านไปทางอำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จนถึงอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก เส้นทางนี้มีทิวทัศน์ที่น่าดูตลอดทาง น้ำก็ใสสะอาด อากาศเย็นสบาย และผ่านเกาะแก่งที่น่าตื่นเต้นหลายแห่ง เช่น แก่งอกม้าผาหมอน ซึ่งเป็นแก่งใหญ่มีหินระเกะระกะต้องใช้แรงคนถ่ออย่างแข็งขันมาก และที่ผาอาบนางก็มีประวัติว่า พระนางจามเทวีเคยมาทรงสนานพระเกศาโดยอธิษฐานขอให้แม่น้ำไหลก็มีน้ำไหลมาจากชอกเขา ตามขอดดอยเล็ก ๆ มีเจดีย์และมีสำนักสงฆ์อยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านหลายแห่ง ซึ่งล้วนแต่ต้องถูกน้ำท่วมไปหมดสิ้น จุดสนใจในเขตอำเภอฮอดอยู่บนทางสายฮอด—แม่สะเรียง คือ

ออบหลวง คือ หน้าผาสูงชันสองหน้าผาตั้งอยู่เกือบชิดกัน เชิงเขาห่างไม่ถึง ๖ เมตร ตรงกลางระหว่างเขามีลำน้ำแม่แจ่มไหลผ่าน กระแสน้ำไหลเชี่ยวมาก โดยเฉพาะตรงออบหลวงมีแรงดูดแรงมากสามารถดูดซุงเป็นต้นลงไปสู่ชอกหินสลับซับซ้อนได้เขา สมัยที่บริษัททำป่าไม้ของชาวอังกฤษได้สัมปทานทำป่าไม้ได้อาศัยล่องซุงมาตามลำน้ำนี้และต้องสูญเสียซุงไปเป็นอันมาก จึงระเบิดช่องเขาออกให้กว้างเพื่อลดความแรงของกระแสน้ำ แต่ตรงออบหลวงนี้ซึ่ง

ปัจจุบันมีบันไดลงไปจนถึงธารน้ำเบื้องล่างสูงหลายร้อยฟุตเป็นที่แคบและน้ำกลัวอันตรายเพราะหินลื่นมาก แต่ก็มีประชาชนไปชมเสมอเพราะแปลกตา และทิวทัศน์สองข้างทางสวยงามมาก และริมถนนก็มีศาลาที่จะพักผ่อนได้

อำเภออมก๋อย ตั้งอยู่บนยอดดอยสูง เป็นถิ่นที่อาศัยทำมาหากินของชาวเขาหลายเผ่าปะปนกัน เช่น พวกมั่ว และพวกกะเหรี่ยง (ยาง) มีฤดูหนาวกับฤดูฝนเท่านั้น ไม่มีฤดูร้อน ฤดูหนาวอากาศหนาวจัด หมอกลงหนา พวกชาวเขามีอาชีพทางทำไร่ปลูกพืชผัก สัตว์ที่เลี้ยงมากคือหมู อำเภออยู่ในรายชื่อท้องที่กั้นดาร พ.ศ. ๒๕๑๒ การคมนาคมยังไม่สะดวก

จังหวัดเชียงราย

เชียงราย เป็นจังหวัดที่อยู่ภาคเหนือสุดของประเทศไทย ประกอบด้วยเมืองเก่าแก่หลายเมือง เป็นพรมแดนติดต่อกับสหภาพพม่าและราชอาณาจักรลาว มีภูเขาสลับซับซ้อนในบางตอน เป็นถิ่นกำเนิดพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนอันเป็นปฏิมากรรมที่มีค่าได้รับการยกย่องทั่วโลก เป็นดินแดนแห่งถิ่นไทยงาม มีดอกเอื้องงามและมีธรรมชาติที่สวยงามตระการหลายแห่ง

อาณาเขต จังหวัดเชียงรายตั้งศาลากลางจังหวัดที่ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย มีอาณาเขตทิศเหนือจดแคว้นเชียงตุงในสหภาพพม่า ทิศตะวันออกจดทิวเขาหลวงพระบางซึ่งปันเขตแดนประเทศไทยกับราชอาณาจักรลาว และจังหวัดน่าน ทิศใต้จดจังหวัดลำปางและจังหวัดแพร่ ทิศตะวันตกจดจังหวัดเชียงใหม่

ภูมิประเทศ จังหวัดเชียงรายมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ ๑๘,๘๐๓ ตารางกิโลเมตร มีภูเขาสูงและป่าไม้มาก ทางทิศเหนือและตะวันตกมีเทือกเขาแดนลาว ทางทิศตะวันออกมีเทือกเขาหลวงพระบาง พื้นที่เป็นที่ราบทั่วไปตามลุ่มแม่น้ำระหว่างเทือกเขา มีแม่น้ำลำธารซึ่งใช้เป็นประโยชน์ในการเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ การประมง และใช้เป็นทางคมนาคม

จังหวัดเชียงรายมีแม่น้ำสำคัญหลายสายไหลผ่าน ได้แก่

แม่น้ำโขง ไหลผ่านอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับราชอาณาจักรลาว

แม่น้ำกก จากแคว้นเชียงตุงในสหภาพพม่า ไหลผ่านเข้าสู่ประเทศไทยที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านเขตอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน ลงสู่แม่น้ำโขงในเขตอำเภอเชียงแสน ขณะนี้รัฐบาลกำลังพิจารณาจะสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทานและพลังงานไฟฟ้าบนแม่น้ำสายนี้ ระยะห่างประมาณ ๓๐ กิโลเมตรจากศาลากลางจังหวัด

แม่น้ำลาว เกิดในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า ไหลผ่านอำเภอแม่สรวย และอำเภอเมืองเชียงราย มาบรรจบกับแม่น้ำกกตรงร่วมกันที่เรียกว่า “สบลาว”

แม่น้ำอิง เกิดจากภูเขาซึ่งแบ่งเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง กับ
อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ไหลไปทางทิศตะวันออกผ่านอำเภอพะเยา อำเภอ
จุน อำเภอเชียงคำ อำเภอเทิง และอำเภอเชียงของ ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ได้
อำเภอเชียงของ ตรงส่วนที่เรียกว่า “สบอิง”

แม่น้ำรวก เกิดจากภูเขาในเชิงตุงในสหภาพพม่า เข้าประเทศไทย ในอำเภอแม่สาย ไปลงแม่น้ำโขงฝั่งขวาในอำเภอเชียงแสน ตรงบริเวณที่เรียกว่า “สบรวก” แม่น้ำนี้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนประเทศไทย ราชอาณาจักรลาว กับ สหภาพพม่า

แม่น้ำสาย เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสหภาพพม่า ตลอดจนไปร่วมกับแม่น้ำรวก ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอแม่สาย

แม่น้ำยม เกิดจากภูเขาในท้องที่อำเภอปง จังหวัดเชียงราย ไหลลง ไปทางทิศใต้ ผ่านจังหวัดแพร่ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดสุโขทัย ไปบรรจบกับแม่น้ำน่านในท้องที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

แม่น้ำในจังหวัดเชียงรายมักไหลขึ้นไปทางเหนือและตะวันออกเฉียง-เหนือ เพราะทางตะวันตกและตะวันออกมีภูเขาสูงใหญ่กั้นอยู่อย่างสลับซับซ้อน

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดเชียงรายแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๕ อำเภอ และ ๒ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน อำเภอยุน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่ใจ อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอแม่สรวย อำเภอพาน อำเภอพะเยา อำเภอปง อำเภอเทิง อำเภอเวียงป่าเป้า กิ่งอำเภอป่าแดด และกิ่งอำเภอเชียงม่วน

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดเชียงราย มีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๑,๐๔๔,๕๑๐ คน ประชากรที่อยู่ในเขตที่ตั้ง อำเภอต่างๆ เรียกตนเองว่า “คนเมือง” ใช้ภาษาพูดท้องถิ่นเรียกว่า “คำเมือง” เป็นภาษาที่พูดกันทั่วไปในภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ และน่าน นอกจากประชาชนชาวไทยแล้ว จังหวัดเชียงรายยังมีชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น แม้ว เย้า ยาง (กะเหรี่ยง) มูเซอ ก้อหรือ อี้อ้อ ฯลฯ อาศัยอยู่ตามภูเขา พวกนี้สร้างบ้านเรือนอยู่บนภูเขา อยู่กันเป็นหมู่ ปลูกข้าวตามไหล่เขา เรียกว่า ข้าวไร่ ทำไร่ฝ้าย ปลูกข้าวโพด และปลูกผักต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี มันฝรั่ง ถั่ว พริก มะเขือ เลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร เช่น หมู และไก่

อาชีพ เนื่องจากมีแม่น้ำหลายสายทำให้ดินอุดม มีการทำนากันมาก เกือบทุกอำเภอ แต่ได้ผลดีที่สุดที่อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน และอำเภอ

พาน การทำไร่มีอยู่ทั่วไป ปลูกพืชต่างๆ เช่น อ้อย ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ข้าวโพด พริก หอม กระเทียม ส่วนไร่ยาสูบมีมากที่อำเภอเชียงแสน ซึ่งมีสาขาที่ทำการยาสูบอยู่ นอกจากนั้นก็ยังปลูกกันในเขตอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของ อำเภออื่นๆ ปลูกน้อย ไร่มีทั้งของกรมป่าไม้และของเอกชน การทำเหมืองแร่ดีบุกที่อำเภอเวียงป่าเป้ายังทำกันเล็กน้อย อาชีพเลี้ยงสัตว์มีโค กระบือ ม้า ช้าง สุกร เป็ด ไก่ ทำกันทั่วไป การทำป่าไม้โดยเฉพาะไม้ขอนสัก ปัจจุบันองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ของรัฐบาลทำเองอยู่ในท้องที่อำเภอปง อำเภอเมืองเชียงราย และอำเภอพะเยา การค้าขายนอกจากติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง น่าน แล้วก็ยังค้าขายกับจังหวัดพระนคร กับราชอาณาจักรลาว และสหภาพพม่าอีกด้วย

การคมนาคม จากจังหวัดเชียงรายระยะทางวัดเป็นทางตรงถึงกรุงเทพฯ ยาวประมาณ ๙๐๐ กิโลเมตร แต่ถ้าวัดตามเส้นทางคมนาคมที่ใช้กันยาวประมาณ ๙๐๐ กิโลเมตร การเดินทางทางรถยนต์โดยไม่แวะค้างนอนตลอดทางต้องใช้เวลาประมาณ ๒๐ ชั่วโมง ทางบางตอนคดเคี้ยวและต้องขึ้นภูเขาเป็นบางระยะ การจะเดินทางไปสู่เชียงรายก็ต้องไปทางเส้นทางหลวงหมายเลข ๑ หรือถนนพหลโยธิน จากกรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดลพบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก ลำปาง แล้วขึ้นทางทิศเหนือเรื่อยไปจนถึงเชียงราย พอพ้นจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นไปเริ่มมีทางโค้งและชันสูง เมื่อผ่านจังหวัดตากไปแล้วจะพบป่าเขาเลาเนาไม้ไปตลอด การเดินทางโดยปรกติมักพักรถเป็นระยะๆ ไป สองข้างทางมีภูมิประเทศที่น่าดู สะพรั่งไปด้วยไม้ดอกบนต้นไม้ใหญ่ๆ ทั้งในตอนปลายฤดูหนาวและต้นฤดูร้อน มีดอกไม้สีม่วง กือ ตะแบก เสลา สร้อยอินทนิล ดอกไม้สีเหลืองและชมพู กือ ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ แดงฝรั่ง ดอกไม้สีแดงและแสด ได้แก่ พวกทองกวาวและหางนกยูงซึ่งมักจะบานในเดือนมีนาคม-เมษายน นอกจากนั้นก็ยังมีไม้ป่านานาพรรณสีต่างๆ กันทั้งใบและดอก บนยอดสูงก็มีกล้วยไม้ป่าเกาะติดอยู่กับลำต้นต้นไม้ใหญ่ๆ กระจุกกระจิกทั่วไป

ทางรถไฟ โดยรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ลงที่สถานีลำปาง ระยะทาง ๖๔๒ กิโลเมตร แล้วขึ้นรถยนต์หรือรถประจำทางต่อไปตามทางหลวง

แผ่นดินหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ถึงจังหวัดเชียงรายระยะทางอีก ๒๓๔ กิโลเมตร

ทางอากาศ ผู้ที่รีบด่วนก็ไปทางเครื่องบินได้จากกรุงเทพฯ ซึ่งจะจอดระยะสั้น ๆ ที่ลำปาง หรือแพร่ และเชียงใหม่ได้ทุกวัน ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๔ ชั่วโมง

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงรายโดยทางน้ำนั้นไม่มี

การเดินทางภายในจังหวัดนั้น ทางน้ำมีเรือยนต์รับส่งคนโดยสารและสินค้าขึ้นล่องตามลำน้ำโขง จากอำเภอเชียงแสนผ่านอำเภอเชียงของ และบ้านห้วยทรายในราชอาณาจักรลาว ส่วนการเดินทางทางถนนนั้นเมื่อพ้นเขตจังหวัดลำปางเข้ามาในเขตจังหวัดเชียงรายแล้ว ทางหลวงสายพหลโยธินผ่านอำเภอพะเยาเป็นอำเภอแรก ทางด้านตะวันออกจากอำเภอพะเยามีถนนไปอำเภอปง ผ่านอำเภอดอกคำใต้และอำเภอจุน ถ้าเดินทางแยกจากอำเภอจุนตรงขึ้นไปก็จะถึงอำเภอเชียงคำซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอพะเยา ถนนใช้ได้ดีทุกฤดูกาล บนเส้นทางหลวงสายพหลโยธินเหนืออำเภอพะเยาขึ้นไปก็จะถึงอำเภอพาน และจากนั้นก็เข้าสู่ที่ตั้งจังหวัดเชียงราย ในเขตอำเภอเมืองเชียงราย มีถนนแยกไปอำเภอเทิงถึงอำเภอเชียงของทางตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนทางหลวงสายพหลโยธินนั้นผ่านที่ตั้งตัวจังหวัดเชียงรายไปทางเหนือจนถึงอำเภอแม่สาย ชายแดนไทยกับสหภาพพม่าซึ่งแต่เดิมต้องใช้เรือข้าม แต่ปัจจุบันมีสะพานคอนกรีตอย่างดีข้ามแม่น้ำสายซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่สบรวก อนึ่งก่อนที่จะถึงอำเภอแม่สายนี้ทางสายพหลโยธินผ่านอำเภอแม่จันซึ่งมีถนนค่อนข้างดีแยกไปอำเภอเชียงแสนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างอำเภอเวียงป่าเป้ากับอำเภอแม่สรวยมีทางลัดลงซึ่งในฤดูฝนใช้ไม่ได้เลย เมื่อใดถนนสายต่างๆ ในเชียงรายสร้างเสร็จอย่างเรียบร้อยการคมนาคมภายในจังหวัดก็จะสะดวกขึ้น

ประวัติเมือง อาณาบริเวณที่ในปัจจุบันรวมกันเป็นจังหวัดเชียงรายนี้มีที่ตั้งของเมืองเก่าหลายเมือง ในบรรดาเมืองเหล่านี้เชียงแสนเป็นเมืองที่สำคัญมาก ส่วนที่ตั้งตัวจังหวัดเชียงรายเองก็มีตำนานเมืองว่า เดิมทีเดียวเป็นที่ตั้งเมืองเชียงลาวของพวกละว้าหรือลัวะมาก่อน แต่ถูกทิ้งร้างมาหลายร้อยปี ต่อมาใน

สมัยอาณาจักรโยนกเชียงแสน ได้มีเจ้าในราชวงศ์สิงหนวัติมาสร้างเมือง ณ ส่วนหนึ่งของเชียงรายนี้และตั้งชื่อว่า “ไชยনারายณ์” เป็นเมืองใหญ่มีการค้าขายและเป็นเมืองที่มั่งคั่งสมบูรณ์มาจนถึงสมัยอาณาจักรไชยปราการซึ่งพระเจ้าพรหมตั้งพระองค์เป็นกษัตริย์ ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีกองทัพไทยใหญ่รุกรานชนชาติไทยที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในอาณาจักรไชยปราการภายใต้การนำของพระเจ้าศิริชัย ได้ทำลายเมืองไชยনারายณ์ก่อนจะอพยพไป ทิ้งเมืองร้างไว้จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ตำนานทางเหนือเล่าว่า พ่อขุนเม็งรายเจ้าเมืองนครเงินยาง หรือหิรัญนครซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอเชียงแสน แต่ปัจจุบันยังหาหลักฐานแสดงที่ตั้งไม่ได้ ได้เสด็จติดตามช้างต้นซึ่งหายไปจนถึงที่แห่งหนึ่งมีรอยช้าง ทรงสำรวจดูก็เห็นว่าเป็นชัยภูมิดีจึงทรงสร้างเมืองซึ่งในตอนนั้นมีชื่อว่า “เมืองรอย” ซึ่งอยู่ในบริเวณเมืองไชยনারายณ์เดิมนั่นเอง ชื่อเมืองรอยนั้นสันนิษฐานว่าคงจะเปลี่ยนเป็นเชียงรายเพื่อเฉลิมพระนามพระเจ้าเม็งราย และใน พ.ศ. ๑๘๐๕ พระองค์ก็มาประทับ ณ นครนและยกเป็นราชธานี ระหว่างนั้นพระองค์ทรงปราบปรามเมืองใกล้เคียงต่างๆ ได้ไว้ในอำนาจ แผ่ขยายอาณาเขตลงมาทางทิศใต้ได้เมืองเชียงของ ผาง ลำพูน และพะเยา เป็นต้น พ่อขุนเม็งรายได้ทำสัตย์ปฏิญาณเป็นมิตรร่วมตายกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัยและพญางำเมือง เจ้าเมืองพะเยา ซึ่งไม่ได้ต่อต้านการโจมตีแต่กลับอ่อนน้อมโดยดี พ่อขุนเม็งรายได้ไปสร้างนครใหม่ที่เวียงกุมกามได้เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ และต่อมาก็สร้างนครเชียงใหม่ แต่เชียงรายก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญถือเป็นเมืองที่ประทับของรัชทายาท

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระเจ้าแสนภูทรงมอบเชียงใหม่ให้ราชโอรสครอบครอง แล้วพระองค์ก็เสด็จไปประทับที่เชียงรายซึ่งยังเป็นเมืองสำคัญของลานนาไทยต่อมา จนถึงรัชสมัยพระเจ้าเมกุฎีฯ แห่งเชียงใหม่ พระเจ้ากรุงหงสาวดีบุเรงนองได้ชัยชนะต่อเชียงใหม่และยึดครองเชียงรายเชียงแสนด้วย จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงได้กลับคืนเป็นของไทย แต่เชียงแสนก็ยังอยู่ในครอบครองของพม่าจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๑๓ ตรงกับรัชกาลที่ ๕ พวกพม่า ลื้อ จีน เมืองเชียงตุงยก

พลเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่เชียงแสน ขับไล่ก็ไม่ยอมไป ใน พ.ศ. ๒๔๑๓ เจ้าอินทวิชยานนท์เจ้านครเชียงใหม่เกณฑ์กำลังจากเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนไปกวาดต้อนออกไป ทั้งเชียงแสนร้างไว้ ต่อมารัชกาลที่ ๕ โปรดให้เจ้าอินทวิชยานนท์นำครัวเรือนราษฎร ๑,๕๐๐ ครอบครัวอพยพไปตั้งอยู่ที่เมืองเชียงแสน และทรงตั้งเจ้าเมืองพะเยา ฝาง เชียงราย เชียงแสน เชียงของ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๒ เมื่อแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอก็ทรงตั้งเชียงรายเป็นอำเภอ ส่วนเชียงแสนมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เชียงรายจึงเลื่อนเป็นเมืองจัตวาในมณฑลพายัพ

ปัจจุบันเชียงรายโดยเฉพาะอำเภอพานเป็นเมืองอยู่ข้างอู่น้ำของภาคเหนือ เพราะนอกจากจะมีเนื้อที่ทำนาและการเกษตรอย่างอื่นเป็นอันมากแล้วยังมีการชลประทานอย่างดี คือชลประทานแม่ลาว ซึ่งมีคลองส่งน้ำใหญ่ถึง ๒ สาย สายฝั่งขวาให้น้ำเลี้ยงเนื้อที่ได้ประมาณ ๑๐๘,๕๐๐ ไร่ สายฝั่งซ้ายก็ให้น้ำเลี้ยงเนื้อที่ประมาณ ๕๗,๕๐๐ ไร่

สถานที่น่าชม จังหวัดเชียงรายมีปูชนียวัตถุ โบราณสถาน และสถานที่สำคัญน่าชมหลายแห่ง เช่น

วัดจำเมือง อยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๑ กิโลเมตร ที่หน้าวัดมีกุฏิพ่อนเมืองราย (เจดีย์ที่บรรจุอัฐิพ่อนเมืองราย) ข้างในวัดมีพระพุทธรูปสำคัญซึ่งเรียกกันว่า “พระพุทธรูปล้านทอง”

วัดพระสิงห์ ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย ทางทิศตะวันตกของศาลากลางจังหวัดหลังเดิม เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ในสมัยพระมหากษัตริย์ครองเมืองเชียงรายทรงยกกองทัพไปตีได้เมืองกำแพงเพชร เจ้าเมืองกำแพงเพชรถวายพระพุทธรูปสำคัญมา

วัดพระแก้ว อยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย ห่างจากวัดพระสิงห์ไปทางตะวันตกประมาณ ๓๐๐ เมตร เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมนิรันดร์ปฏิมากรพระแก้วมรกตมาครั้งหนึ่ง มีประวัติว่าครั้งหนึ่งพระแก้วมรกตได้ตกเป็นของเจ้าเมืองเชียงราย เจ้าเมืองเชียงรายคงตั้งใจจะซ่อนพระแก้วมรกตไว้จากข้าศึก จึงเอาปูนพอกแล้วลักปิดทองบรรจุไว้ในพระเจดีย์ ราว พ.ศ. ๑๕๗๗

กว๊านพะเยา จังหวัดเชียงราย

พระเจดีย์ถูกอสถินบาดพังลง ประชาชนเห็นเป็นพระพุทธรูปปูนจึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ ต่อมาปูนที่ปลายพระนาสิกพระพุทธรูปกะเทาะออกเห็นเป็นสี่เหลี่ยม จึงมีผู้แกะปูนออกทั้งองค์ และทูลแจ้งเรื่องไปยังเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ทรงสั่งให้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานไว้ ณ เชียงใหม่ เมื่อถวายช้างเชิญพระแก้วมรกตมาถึงทางแยกไปลำปาง ช้างต้นเข้าไปในลำปาง ๓ ครั้ง ในที่สุดจึงประดิษฐานพระแก้วมรกตไว้ในวัดซึ่งในปัจจุบันเรียกวัดพระแก้วที่ลำปางถึง ๓๒ ปี จึงอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่เชียงใหม่ ๘๔ ปี และปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จังหวัดพระนคร

วัดเจ็ดยอด อยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย เป็นวัดโบราณ ปัจจุบันซ่อมแซมใหม่ มีพระเจดีย์เจ็ดยอดใหญ่โต ขณะนี้เป็นสำนักของเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

ถ้าพระ อยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำกก ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นถ้ำเล็กตื้นๆ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่หน้าถ้ำ

อำเภอพะเยา เป็นอำเภอชั้นเอก เคยเป็นเมืองเก่าแก่ มีธรรมชาติที่งดงาม มองเห็นทิวเขาสลับซับซ้อน ปัจจุบันมีถนนซึ่งใช้การได้ดี มีอาคารบ้านเรือนและร้านค้ามากขึ้น มีโรงแรมและร้านอาหารที่สะอาดและรสอร่อยหลายแห่ง สิ่งก่อสร้างก็สร้างด้วยอิฐและปูนมากขึ้น มีสถานี่ประมงและวิธีการสงวนพันธุ์ปลา อำเภอพะเยามีสถานที่น่าชม คือ

กว๊านพะเยา เป็นบึงที่กว้างใหญ่สุดสายตา ต้องใช้เรือเป็นพาหนะ ในฤดูหนาวก็มีหมอกบางๆ เหนือกว๊านในตอนเช้า ทำให้แสงอาทิตย์สลัว ๆ ไม่แรงกล้า ส่วนเมื่อดวงอาทิตย์ใกล้จะลับก็จะเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามแปลกตาน่าชม เพราะแสงสะท้อนจากดวงอาทิตย์มีทั้งขึ้นสู่ท้องฟ้าทั้งลงสู่เหนือผิวน้ำในกว๊าน หากวันใดมีเมฆประปรายก็ยิ่งแลดูสวยงามมาก ถ้านั่งเรือออกไปชมกว๊านพะเยาตอนเย็นๆ จะรู้สึกดื่มด่ำในธรรมชาติยิ่งนัก

วัดพระเจ้านิลมนิสิธ เป็นวัดเก่าแก่ในอำเภอพะเยา เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ เรียกกันว่า “พระเจ้านิลมนิสิธ” เทศกาลเพ็ญเดือนหกมีงานนมัสการปิดทอง มีประชาชนจากที่ต่าง ๆ มาร่วมทำบุญกันมาก

บ่อน้ำร้อน อยู่ที่บ้านโป่งเทวี อำเภอเวียงป่าเป้า ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ไม่ไกลจากทางหลวงสายเวียงป่าเป้า-ดอยสะเก็ด เชียงใหม่ บ่อน้ำร้อนนี้มีน้ำเดือดพลุ่งเป็นไอน้ำตลอดเวลา

พระธาตุน้อย อยู่ในอำเภอเวียงป่าเป้า ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๒๐ กิโลเมตร เป็นเจดีย์แบบพม่า กล่าวกันว่าพระเจ้าอินทวิชัยขอพระเจ้าแผ่นดินพม่า ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๕

น้ำตกห้วยด้า อยู่ที่ดอยขุนห้วยแห้ง ในเขตอำเภอแม่สรวย ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้มีน้ำตลอดปี

น้ำตกตาดหมอก อยู่บนเขาในตำบลบุญเรือง เขตอำเภอเชียงของ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ๓๒ กิโลเมตร น้ำตกนี้มี ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีอ่างรองรับและมีทางเดินขึ้นไปถึง น้ำตกแห่งนี้สวยงามโดยเฉพาะชั้นที่ ๕ ซึ่งน้ำแรงเพราะตกจากที่สูง น้ำที่ตกแตกกระจายเป็นฟองขาว พออากาศเย็นจะมีหมอกปกคลุมทั่วไป ใกล้เคียง น้ำตกนี้มีหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามั่วและเย้าอาศัยอยู่

น้ำตกห้วยกาง อยู่ในเขตอำเภอแม่สรวย ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่น้ำดูแห้งหนึ่ง เล็กกว่าน้ำตกตาดหมอก แต่ก็มีน้ำอยู่เสมอ

ด้วยความเอื้อเฟื้อจาก อ.ศ.ท.

เซียงคอยแม่สะลอง

สาวเผ่าก้อหรืออีก้อ

อำเภอแม่จัน เป็นศูนย์กลางของอำเภอต่างๆ หลายอำเภอ จึงจัดเป็นย่านชุมนุมชนแห่งหนึ่ง มีการค้าขายมากพอสมควร แม้ชาวเขาก็มารค้าขาย มีสถานที่สำคัญ คือ

พระธาตุคอยตุง ประดิษฐานอยู่บนยอดคอยตุงซึ่งสูงประมาณ ๒,๐๐๐ เมตร ในตำบลแม่คำ ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่จันประมาณ ๑๖ กิโลเมตร เป็นปฐมเจดีย์แห่งลานนาไทย เทศกาลนมัสการพระธาตุคอยตุงนี้เริ่มงานในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ (เดือน ๔ ภาควกลาง) ประมาณเดือนมีนาคม วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันทำบุญตักบาตรและนมัสการพระธาตุ มีพุทธศาสนิกชนขึ้นไปนมัสการกันมาก ตามไหล่เขาที่มีชาวเขาเผ่าก้ออาศัยอยู่เป็นหมู่ๆ

คอยแม่สะลอง อยู่ในเขตอำเภอแม่จัน ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๘ กิโลเมตร เป็นนิคมสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์ โดยเฉพาะพวกอีก้อ เยา และลีซอ ซึ่งทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชอื่นๆ บ้าง เช่น พริก มันฝรั่ง ผักกาด และกะหล่ำปลี เป็นต้น ปัจจุบันมีโรงเรียนสอนเด็กชาวเขาอยู่ที่บ้านแม่สะลองนี้ด้วย

อำเภอแม่สาย เป็นอำเภอชายแดนไทยติดต่อกับสหภาพพม่า เส้น
ทางที่แยกจากอำเภอแม่จันตรงไปอำเภอแม่สายนั้นทางซ้ายมือมีภูเขาใหญ่สลับ
ซับซ้อนน่าดู ที่บ้านถ้ำซึ่งมีพุทธสถานถ้ำปลาเคยเป็นที่ที่จัดเป็นนิคมพวกจีนฮ่อ
แห่งกองพลที่ ๕๓ ที่อพยพมาอาศัยอยู่เมื่อจีนคณะชาติข้ามไปตั้งหลักที่ไต้หวัน
แถบนี้ตลอดไปถึงอำเภอแม่สายอากาศหนาวเย็นตลอดปี ที่อำเภอแม่สาย
ฝั่งไทยมีร้านค้าและร้านอาหารหนาแน่น มีสินค้าพม่าขายด้วย ปัจจุบันมีสะพาน
ข้ามไปฝั่งสหภาพพม่าซึ่งมีบ่อขามอยู่บนสะพาน ฝั่งสหภาพพม่าพื้นที่ค่อยๆ
ลาดสูงขึ้น มีบ้านเรือนปลูกอยู่บนไหล่เขาเตี้ย ๆ สมัยเมื่อยังไม่สร้างสะพานนี้มี
เรือล่อลำยาวๆ คอยรับส่งคนข้ามฟาก แต่ในฤดูแล้งเดินข้ามแม่น้ำได้

พระธาตุคอยเว ตั้งอยู่บนเนินเขาเล็กๆ อยู่ใกล้ชายแดนติดกับ
ฝั่งท่าขี้เหล็กของรัฐเชียงตุงในสหภาพพม่า มีตำนานว่า พระองค์เว (หรือเวา)
กษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ ของราชวงศ์สิงหนวัติแห่งโยนกนครโปรดให้สร้าง ระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีคนร้ายลักขุดเอาสิ่งของมีค่าในพระเจดีย์ไป ประชาชน
ในอำเภอแม่สายจึงร่วมกันบูรณะขึ้นใหม่ตามแบบของกรมศิลปากร พบผอบหิน
คำบรรจุพระธาตุพระสารีบุตร ณ บริเวณพระสถูปเดิม จึงได้บรรจุไว้ดังเก่า

อำเภอเชียงแสน จากอำเภอแม่จันทางที่แยกไปทิศตะวันออกเฉียง-
เหนือสู่อำเภอเชียงแสนนั้น ขณะนี้ทางได้รับการบูรณะลาดยางแล้ว เป็นระยะ
ทางประมาณ ๓๒ กิโลเมตรถึงกำแพงเมืองเชียงแสน ซึ่งเคยเป็นเมืองร้างมา
แล้วหลายครั้งเพราะน้ำท่วม และถูกรุกรานโดยศัตรู ดังนั้นจึงมีซากปรักหักพัง
ของวัดวาอารามไม่ต่ำกว่าร้อยวัด แผนผังเมืองยังมีร่องรอยถนนหนทางเด่นชัด
อยู่อีกมาก ถนนสายที่ยาวตัดตรงมีถนนขนาน ๒-๓ สายและมีถนนตัดซอยเป็น
ระยะๆ สันนิษฐานว่าเมืองเดิมคงตั้งอยู่ติดแม่น้ำโขงเป็นแนวยาวไป ทิวทัศน์
ของอำเภอเชียงแสนสวยงามมาก ในลำน้ำซึ่งเป็นแนวโค้งไปบางแห่งมีเกาะ
แก่งโผล่กลางน้ำทำให้เส้นเขตแดนของไทยกับราชอาณาจักรลาวเปลี่ยนไปบ่อยๆ
โดยเฉพาะเมื่อทนายริมฝั่งไทยพึงไปแต่ทางฝั่งลาวมีแผ่นดินงอกออกมาอยู่เรื่อยๆ
ในเวลาเข้ดวงอาทิตย์โผล่ขึ้นมาทีละน้อยๆ จากหมู่ไม้ทางฝั่งลาว หมอกบางๆ
ใกล้ๆ ลำน้ำก็ค่อยๆ จางหายไป เมื่อดวงอาทิตย์สูงขึ้นแสงแดดอ่อนยามเช้าก็
กระทบพื้นน้ำเป็นประกาย ในอำเภอเชียงแสนมีสถานที่น่าชม คือ

วัดป่าสัก อยู่ชานเมืองเก่า บริเวณกว้างขวางพอสมควร มีฐานวิหาร และเสาปรากฏอยู่ ยอดเสาที่หักลงมาเป็นเศียรเทวรูปเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนองค์เจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมและมีซุ้มพระพุทธรูปทุกด้านโดยรอบเรียงรายไป หน้บันซุ้มเป็นเศียรนาคลดลยปูนปั้นฝีมือดี กรมศิลปากรสันนิษฐานว่ามีอิทธิพลศิลปะแบบคุปตะจากอินเดีย ในบริเวณวัดนี้ยังมีเนินดินและสิ่งหักพังบางชิ้นที่แสดงว่าคงยังมีโบสถ์และสิ่งก่อสร้างอื่นอีก แต่คงจะมีผู้คนอิฐไปใช้ประโยชน์อื่นเสีย

เจดีย์หลวง เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมทรวดทรงงามมาก สัทธิศมีเจดีย์บริวาร และใกล้เคียง กันมีรากฐานวิหารค่อนข้างใหญ่

พิพิธภัณฑ์ สังกัดหน่วยศิลปากร มีวัตถุโบราณต่างๆ อาทิเช่น มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนที่ขุดพบในบริเวณอำเภอเชียงแสนและอำเภออื่นๆ สิ่งที่น่าสนใจคือ พระเกศมาลาขนาดใหญ่มีผู้พบในลำน้ำโขงจนเป็นต้นเหตุของข่าวเล่าลือหลายครั้งว่ามีพระเศียรบ้าง พระพุทธรูปใหญ่ทั้งองค์บ้าง จมอยู่ใต้ทรายใต้ลำน้ำโขงหน้าอำเภอเชียงแสน จนมีทั้งคนไทยและคนต่างชาติพยายามหาทางงมขึ้นมา แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดพบ

พระเจ้าทองทิพย์ เป็นพระพุทธรูปที่สำคัญองค์หนึ่งของลานนาไทย เป็นศิลปะแบบหลวงพระบาง เดิมอยู่ที่วัดที่ตำบลป่าแดด อำเภอเชียงแสน แต่ไฟไหม้ป่าลามถึงวัดจนกลายเป็นวัดร้างไป ต่อมาชาวบ้านจึงย้าย “พระเจ้าทองทิพย์” ไปไว้ที่วัดดอนแก้ว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

พระธาตุนอกกิติ เป็นพระเจดีย์เก่าแก่ที่สำคัญยิ่งของเชียงแสน อยู่บนเนินนอกกำแพงเมือง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นเจดีย์ฐาน ๘ เหลี่ยม สูง ๖ วาเศษ ยอดเป็นปล้อง พระเจ้าฟ้างกราชพระราชบิดาของพระเจ้าพรหมกษัตริย์แห่งอาณาจักรโยนกเชียงแสนทรงสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๑๖๖๑ ภายในบรรจุพระบรมธาตุไว้ แต่ได้ซ่อมใหม่หลายครั้ง ฝีมือก่อสร้างสวยงาม น่าเสียดายที่ปัจจุบันส่วนฐานทรุดไปบ้าง พระเจดีย์จึงเอียงไปข้างหนึ่ง

ที่หน้าด้านสุลกากรซึ่งหน้าแล้งตลิ่งสูงชันมักจะมีเรือหางยาวติดเครื่องท้ายมาคอยอยู่ลำสองลำเพื่อรับผู้โดยสารไปส่งตามหมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำโขง

เวลาน้ำขึ้นถ้านั่งเรือพวกนี้ล่องน้ำไปประมาณ ๑ ชั่วโมง แม่น้ำซึ่งไม่ค่อยคดเคี้ยว ก็จะเริ่มคดเคี้ยว มีเกาะใหญ่อยู่กลางแม่น้ำ เกาะใหญ่มากจนมีคนไปอาศัยอยู่ ส่วนแนวลำน้ำที่แยกไปทางขวานั้นแคบเข้าและมีหมู่บ้านหนาตาขึ้น เลี้ยวเข้าไปไม่ไกลแล้วขึ้นบกโดยขอผ่านบ้านชาวบ้านไป ๔-๕ หลังคาเรือน ก็จะพบวัดเก่าที่ร้างไปแล้ว มีพระพุทธรูปนั่งองค์ใหญ่สร้างด้วยอิฐ มีต้นไม้ขึ้นแทรกกลางองค์ ในบริเวณไม่ไกลกันนั้นมีวิหารและโบสถ์เล็กๆ ไม่ไกลกันนักก็มีเจดีย์ร้างและมีกุฏิบรรจุเจ้าในอาณาจักรลานนาไทย น่าเสียดายที่ไม่มีผู้บูรณะจึงนับวันจะหักพังไป ทั้งๆ ที่นั่นผู้กล่าวว่า เดิมเรียกว่า “เวียงปรีक्षा” ซึ่งเป็นที่ที่เคยมีความสำคัญในอดีตก่อนสมัยลานนาไทย สองฝั่งแม่น้ำในฤดูแล้งชาวบ้านปลูกผักตบถดูเขียวชอุ่ม ห่างขึ้นไปบนฝั่งก็เป็นป่าไผ่และป่าโปร่ง ถ้านั่งเรือขึ้นไปตามแม่น้ำโขงเรื่อย ๆ ไปประมาณชั่วโมงก็จะมีหาดทรายยื่นมาทางฝั่งไทยเป็นระยะ ๆ จนถึง “สปรวก” คือจุดบรรจบของแม่น้ำรวกและแม่น้ำสายซึ่งไหลมาลงแม่น้ำโขง ฟากตรงกันข้ามเป็นหมู่บ้านของราชอาณาจักรลาวซึ่งคนไทยมักข้ามไปทำมาหากินเป็นระยะ ๆ ที่ริมน้ำซึ่งในฤดูแล้งตลิ่งสูงและชันมากนั้นเป็นแหล่งขายเหล้าและบุหรี่ยี่ฝรั่งและสินค้าพื้นเมืองของลาวตามฤดูกาล

ก่อนจะออกจากเขตกำแพงเมืองเชียงแสน ไปทางขวามือจะเห็นเจดีย์ขนาดใหญ่ก่ออยู่บนยอดดอยสองลูกเรียงกันไป ถ้าผู้ใดหาทางบุกไปในพงรกก็จะไปถึงเจดีย์องค์แรกได้ในเวลาไม่เกิน ๒ ชั่วโมง และองค์ถัดไปก็อยู่ห่างไปประมาณเวลาครึ่งหนึ่งของระยะเวลาไปยังองค์แรก และความจริงถ้าผู้ใดมีเวลา และมีชาวบ้านเป็นผู้นำทางก็ยังสามารถหาโบราณสถานเพื่อศึกษาได้อีกมากมายเพราะเคยมีเมืองสร้างซับซ้อนหลายยุคหลายสมัย เมืองที่มีตำนานเชื่อถือได้ก็คือในบริเวณตอนหนึ่งของเชียงแสนซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของอาณาจักรโยนกเชียงแสน

อำเภอเชียงของ ถ้านั่งเรือนต์ขนาดใหญ่จากท่าหน้าด่านสุดกากร อำเภอเชียงแสน ล่องตามลำแม่น้ำโขงประมาณ ๓ ชั่วโมงก็จะถึงอำเภอเชียงของ เรือต้องผ่านเกาะแก่งหลายแห่ง บางแห่งน้ำเชี่ยวกรากเป็นอันตรายต่อการเดินเรือมาก ปัจจุบันการเดินทางไปอำเภอเชียงของใช้ทางรถยนต์เป็นส่วนใหญ่ มีถนนที่ใช้เดินทางได้ทุกฤดูกาลในสภาพที่ดีพอสมควร จากอำเภอเมืองเชียงราย

ผ่านอำเภอเทิง ถึงอำเภอเชียงของ ระยะทางประมาณ ๑๔๓ กิโลเมตร ฝากตรงกันข้ามกับอำเภอเชียงของ เป็นแขวงห้วยทรายของราชอาณาจักรลาว มีตลาดขายสินค้าเครื่องสำอางและเครื่องนุ่งห่มจากฝรั่งเศส บุหรี่และสุราต่างประเทศ ตลอดจนสินค้าจากญี่ปุ่น ฮองกง และจีนแดง วางขายในราคาพอสมควร คนไทยนิยมข้ามไปซื้อของฝั่งลาวกันมาก คนลาวก็ข้ามมาขายของฝั่งไทยเรามากเหมือนกัน

ท่านที่สนใจเที่ยวทางน้ำนอกจากจะเลียบฝั่งแม่น้ำโขงดังกล่าวมาแล้ว ก็มีวิธีเที่ยวทางน้ำที่น่าสนใจอีกทางหนึ่ง คือล่องแม่กกจากตำบลแม่อาขย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มาขึ้นที่อำเภอเมืองเชียงราย ระยะเวลาดำเนินทาง ๒ วัน ๒ คืน โดยพาหนะแพไม้ไผ่หลังคาทำด้วยหญ้าแห้ง ถัดด้วยไม้ถ่อซึ่งมีประจำแพละ ๓-๔ อัน และใบพายใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่สำหรับคัดท้าย ทิวทัศน์สองข้างทางสวยงามมาก แต่อากาศหนาวเย็นแม้ในเดือนมีนาคม เช้าๆ มีหมอกขาวอยู่ทั่วไป ชาวบ้านที่อยู่สองฝั่งมีทั้งชาวพื้นเมืองและพวกชาวเขาโดยเฉพาะชาวข่า ซึ่งทำไร่บ้าง ปลูกยางบ้าง บางระยะของการเดินทางจะผ่านแก่งหินเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ซึ่งบางแห่งลูกถ่อต้องใช้กำลังกันจนเหนื่อยหอบ แก่งในแม่กกถึงจะไม่สวยเท่าและการเดินทางไม่น่าหวาดเสียวเท่าแก่งแม่น้ำปิง (ซึ่งบัดนี้หมดสิ้นไปแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ เนื่องมาจากการสร้างเขื่อนภูมิพล) แต่ก็สวยแปลกตากว่าธรรมชาติด้านอื่นของจังหวัดเชียงราย และการที่มีโอกาสได้อยู่อย่างง่าย ๆ ในแพท่ามกลางธรรมชาติก็จัดว่าเป็นการพักผ่อนอย่างดี

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอน จังหวัดภาคเหนือ อยู่เหนือจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งศาลากลางจังหวัดอยู่ที่ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีอาณาเขตทิศเหนือและทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดตาก

ภูมิประเทศ จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีเนื้อที่ประมาณ ๑๓,๒๒๒ ตารางกิโลเมตร พื้นที่เป็นที่ดอนสูงๆ ต่ำๆ ทั่วไป มีภูเขาสลับซับซ้อน มีที่ราบสูงเป็นป่าไม้และอุดมด้วยแร่ดีบุก วุลแฟรม และตะกั่ว ตัวจังหวัดตั้งอยู่ในระหว่างกลางแอ่งที่ราบซึ่งซ่อนอยู่ในหมอกและภูเขาสลับซับซ้อนคล้ายแอ่งกระทะ มีที่ราบที่จะทำการเพาะปลูกได้ประมาณ ๔๙,๕๐๐ ไร่เท่านั้น

ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่

ดอยลาน กันเขตแดนไทยกับสหภาพพม่าที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ดอยน้ำพอง กันเขตแดนไทยกับสหภาพพม่าที่อำเภอขุนยวม

ดอยหม่านถ้อง กันเขตแดนไทยกับสหภาพพม่าที่อำเภอปาย

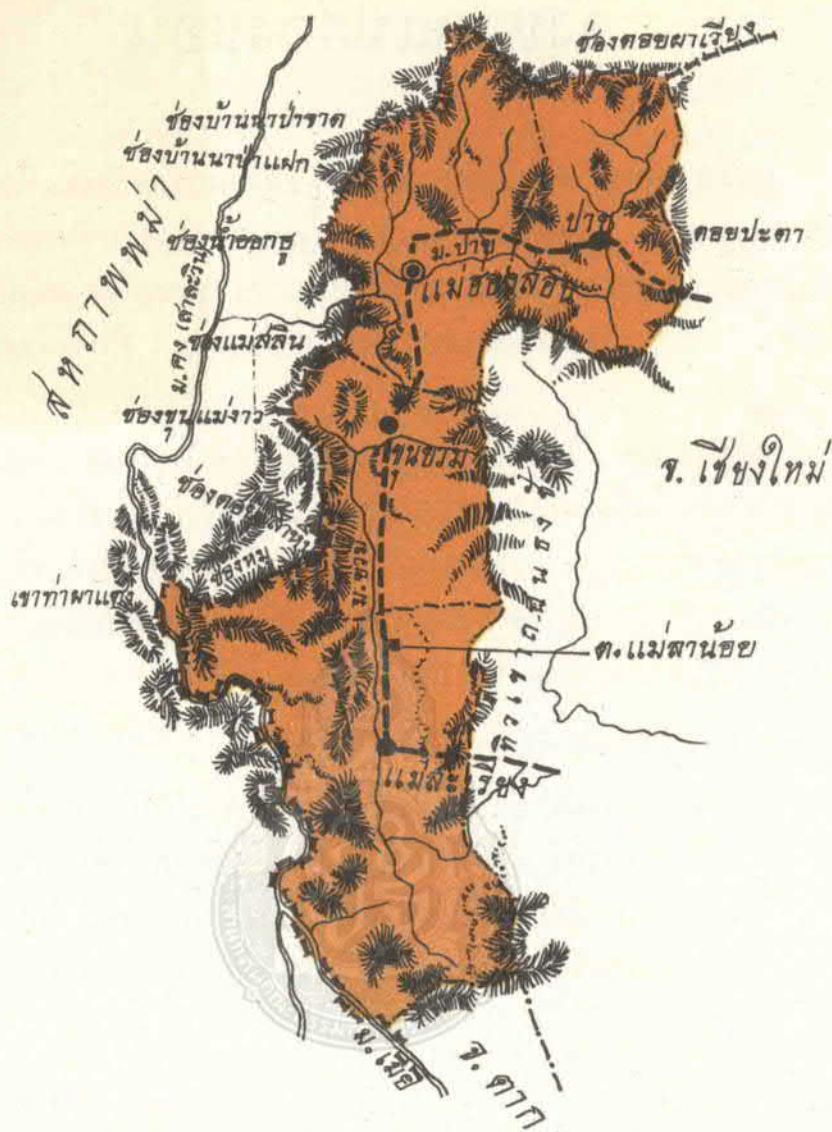
ดอยหัววอก กันเขตแดนไทยกับสหภาพพม่าที่อำเภอแม่สะเรียง

แม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่

แม่น้ำปาย เริ่มจากอำเภอปายผ่านตัวจังหวัดไปทางใต้ลงสู่แม่น้ำสาละวิน (กง) ในสหภาพพม่า แม่น้ำสาขานี้ยาวประมาณ ๑๘๐ กิโลเมตร

แม่น้ำยวม เริ่มจากอำเภอขุนยวม ผ่านอำเภอแม่สะเรียงไปบรรจบแม่น้ำเมย ที่ตำบลแม่กะตวน อำเภอแม่สะเรียง แล้วไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินเช่นเดียวกัน แม่น้ำสาขานี้ยาวประมาณ ๒๑๕ กิโลเมตร

ภูมิอากาศ ฤดูร้อน กลางคืนอากาศหนาวเย็น ตอนกลางวันอากาศเปลี่ยนเป็นร้อนจัด ระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคมจะมีหมอกควันมากในฤดูหนาว อากาศเย็นจัด ตอนเช้ามีหมอกลงหนาที่บ ในฤดูฝน มีฝนตกชุก บางครั้งเคยตกติดต่อกันถึง ๗ วัน ๗ คืน อำนาจของลมมรสุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนที่แสดงบริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ไม่สามารถผ่อนคลายความร้อนในฤดูร้อน หรือการที่ฝนตกชุกในฤดูฝนให้บรรเทาเบาบางลงอย่างเช่นจังหวัดอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะภูเขาสูงที่รายรอบตัวจังหวัดเป็นเสมือนกำแพงกันไว้

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดแม่ฮ่องสอนแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ อำเภอ กับ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง อำเภอปาย และกิ่งอำเภอแม่ลาน้อย

ลำน้ำปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตลาดเช้าที่ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่เชิงเขาดอยกองมู

ตำบลจองคำ ศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่เชิงเขาดอยพางนา ห่างจากย่านชุมนุมชนไปทางทิศใต้ ชุมชนตั้งอยู่บนเนินลาด พื้นที่สูงๆ ต่ำๆ เป็นประจุกลูกคลื่น มีภูเขาล้อมรอบ ที่ราบสำหรับทำนาทำไร่มีน้อย แทบทุกปีต้องซื้อข้าวจากอำเภอขุนยวมมาบริโภค พืชผักผลไม้ก็มีจำนวนไม่มากนัก อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ในรายชื่อท้องที่กัณฑ์การ พ.ศ. ๒๕๑๒ การคมนาคมติดต่อไม่สะดวก นอกจากการติดต่อส่งซื้อสินค้าต่าง ๆ กับจังหวัดเชียงใหม่โดยทางบก กับสหภาพพม่าโดยอาศัยแม่น้ำปายเป็นเส้นทางติดต่อทางน้ำ

อำเภอปาย ที่ว่าการอำเภออยู่ในที่ราบใกล้ฝั่งแม่น้ำปาย พื้นที่ในอำเภอนี้เป็นที่ราบประมาณหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอ ราษฎรทำมาหากินด้วยการทำนา ทำสวนผลไม้ และทำไร่ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย แต่การจำหน่ายผลิตผลที่ได้ต้องเสียค่าขนส่งแพงมาก อำเภอนี้อยู่ในรายชื่อท้องที่กัณฑ์การ พ.ศ. ๒๕๑๒ การคมนาคมติดต่อไม่สะดวก ในฤดูฝนฝนตกหนัก ถนนตามไหล่เขามักถูกน้ำเซาะพังเสียหายจนบางครั้งตอนใช้การไม่ได้ และทำให้เกิดน้ำท่วมบ่อยๆ

อำเภอขุนยวม ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่บนสันเขาสูงท่ามกลางชุมชน ห่างจากลำน้ำยวมที่ไหลผ่านทางด้านทิศตะวันออกประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร การทำมาหากินของราษฎรในอำเภอนี้มีการทำนาเป็นพื้น อำเภออยู่ในรายชื่อท้องที่กัณฑ์การ พ.ศ. ๒๕๑๒ การติดต่อกับอำเภอใกล้เคียงและจังหวัดเชียงใหม่ใช้พาหนะรถยนต์และเครื่องบิน ภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงมาก จึงมีลมแรงตลอดปี

หญิงไทยใหญ่

พ่อนไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอแม่สะเรียง อำเภอนี้เดิมชื่อ เมืองขวม ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำขวมประมาณ ๓๐๐ เมตร เป็นอำเภอใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ บริบูรณ์ด้วยแร่พลูเฟรม และมีไม้สักมาก การทำมาหากินของราษฎรในท้องที่อำเภอนี้มีหลายอย่าง พวกที่อยู่ในย่านชุมชนก็มีอาชีพทางค้าขาย ที่อยู่ห่างออกไปก็ทำนา ทำสวน ที่อยู่ตามเนินเขาก็มีอาชีพในทางทำป่าไม้ อาชีพหลักของอำเภอนี้ได้แก่ การทำนา ทำสวน การคมนาคมของอำเภอนี้ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่และสหภาพพม่าได้สะดวก

กิ่งอำเภอแม่ลาน้อย ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอขุนยวมกับอำเภอแม่สะเรียง ห่างจากอำเภอแม่สะเรียงไปทางทิศเหนือ ๓๕ กิโลเมตร ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากถนนหลวงประมาณ ๑๐๐ เมตร อาชีพส่วนใหญ่คือการทำนาทำสวน การคมนาคมระหว่างอำเภอแม่สะเรียงและเชียงใหม่อาศัยรถยนต์ได้ทางเดียว

ประชากร ตามรายงานทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๘๗,๕๓๐ คน ประกอบด้วยชนหลายเผ่าด้วยกัน ซึ่งแต่ละเผ่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีผิดแผกแตกต่างกัน

เผ่าหรือไทยใหญ่ การแต่งกายคล้ายชาวไทยภาคเหนือ ผู้ชายนุ่งกางเกงจีนใส่เสื้อทรงกระบอกแบบพม่า มีผ้าพันศีรษะกันแดด ผู้หญิงแต่งกายเกือบเป็นแบบพม่า นุ่งผ้าจีนสีต่าง ๆ ขวถึงข้อเท้า ใส่เสื้อตัวสั้นแค่อว เกลา

แม่รำดาบ

ผมทรงสูง ทำเป็นมวยไว้ด้านหลัง ภาษาที่ใช้มีส่วนคล้ายภาษาไทยโบราณที่พ่อ
ขุนรามคำแหงใช้จารึกไว้ในหลักศิลา พวกเงี้ยวชำนาญการใช้ดาบ เพลงดาบ
เงี้ยวมีลีลาการร่ายรำน่าดู

แม้ ชนเผ่านี้อาศัยอยู่บนยอดดอยสูง ๆ ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่อง-
สอนและอำเภอปาย ภาษาพูดและภาษาเขียนของพวกแม้วคล้ายภาษาจีนมาก
พวกนี้มีอาชีพทางทำไร่ หาของป่าและล่าสัตว์ การแต่งกาย ผู้หญิงแม้วลายนุ่ง
กระโปรงสั้นแค่ง่าจีบรอบตัว ใช้ผ้าโพกศีรษะ ใส่เสื้อป้ายแบบจีน ส่วนผู้ชาย
ใช้กางเกงยาวครึ่งแข้ง ใส่เสื้อป้ายแขนกระบอกไม่มีปก สวมหมวกจีนกลมๆ

มุเซอกับสัตว์เลี้ยง

ชาวเขาเผ่ายาง (กะเหรี่ยง)

ผู้ชายเมี้ยวขวานุ่งกางเกงจีนครึ่งแข้งสีดำ สวมเสื้อแขนกระบอกแบบเมี้ยวลาย แต่ที่ข้อมือทั้งสองข้างมีผ้าแถบสีขาวติดเป็นเครื่องหมาย ผู้หญิงใช้กระโปรงขาว เสื้อบางที่ก็ใช้สีขาว บางที่ก็ใช้สีอื่น มีอาชีพในทางทำไร่ พวกนี้อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง

มุเซอ พวกนี้ชอบอยู่ตามเขาซึ่งไม่สูงนัก พวกผู้หญิงมุเซอดำโกนศีรษะไว้หางหนู นุ่งกางเกงสีดำ ใส่เสื้อแขนกระบอกผ่าอก ตัวขาวกรอมสะโพก ผู้ชายแต่งกายแบบพวกเมี้ยว แต่เสื้อสั้นแค่เอว ส่วนผู้หญิงมุเซอแดงไว้ผมมวย นุ่งผ้าชิ้นยาวกรอมตาตุ่ม มีชายพวกอยู่ชายมือ สวมเสื้อแบบผู้หญิงเงี้ยว ถักดักลูกตุ้มทางช้างๆ

ลัวะ (ละว้า) พวกนี้อยู่ในที่ราบกลางป่าเขาในเขตอำเภอแม่สะเรียง และอำเภอขุนยวม ซึ่งห่างไกลจากชุมชนชน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงสั้นแค่เข่าไม่เลือกสี ใส่เสื้อแบบพม่าแต่ยาวคลุมสะโพก ผู้ชายแต่งกายแบบเงี้ยวทั่วไป ใช้ผ้าสีโพกศีรษะ

ยาง (กะเหรี่ยง) ชนเผ่านี้ดำเนินชีวิตคล้ายกับพวกเงี้ยวหรือพม่าที่เป็นชาวพื้นเมือง อาศัยอยู่ตามเชิงเขาหรือในป่าดงริมหุบเขาใกล้ๆ หมู่บ้าน มีอาชีพทางทำนา ทำสวน ทำไร่ หญิงสาวยางกะเลอใส่เสื้อกระโปรงสีขาวติดกันหลวมๆ ไม่มีแขน ยาวกรอมเท้า ผู้หญิงที่มีครอบครัวแล้วนุ่งผ้าชิ้นสีดำต่างๆ ผู้ชายนุ่งกางเกงจีนธรรมดา ใส่เสื้อทรงกระบอกยาวคลุมสะโพก ทั้งชายและ

หญิงใช้ผ้าโพกศีรษะแทนหมวก แต่พวกยางแดงซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนน้อยนั้นนับถือศาสนาคริสต์ เรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พวกที่มีเงินมาก ๆ มักส่งลูกหลานไปเรียนที่มหาวิทยาลัยในสหภาพพม่า อาชีพส่วนใหญ่ของพวกยางแดงคือ การรับช่วงทำป่าไม้ซึ่งบริษัทได้รับสัมปทานแล้ว

อาชีพ นอกจากการประกอบอาชีพของพวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และพวกเงี้ยวดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ชาวพม่าเมืองคือพวกที่อพยพมาจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ และพวกเลือดผสมไทยเงี้ยวบ้าง ไทยพม่าบ้าง มีอาชีพทางทำป่าไม้ มีการทำนาบ้างเล็กน้อยทั้งในที่ราบและบนไหล่เขา

ขอจากจังหวัดใกล้เคียง ยกเว้นที่อำเภอขุนยวมซึ่งทำนาได้ผลพอกิน การทำไร่ก็ได้ผลิตผลพอรับประทานไม่พอส่งขายต่างจังหวัด มีผักทุกชนิด รวมทั้งมะเขือเทศผลงาม อาชีพอื่นก็มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ สุกร และวัว การทำเหมืองแร่ก็มีการทำเหมืองแร่พลูมที่ตำบลแม่ละคอน อำเภอแม่สะเรียง

การคมนาคม จากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดแม่ฮ่องสอน อาจไปทางบกหรือทางอากาศ

ทางบก โดยรถไฟสายเหนือไปลงที่สถานีเชียงใหม่ ๑๕๑ กิโลเมตร ปัจจุบันสามารถเดินทางรถยนต์จากเชียงใหม่ไปโดยผ่านอำเภอหางดง สันป่าตอง จอมทอง ฮอด แล้วเลี้ยวไปทางตะวันตกไปถึงอำเภอแม่สะเรียงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทางที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วเลขอำเภอแม่สะเรียงไปไม่ไกล จากนั้นเป็นทางลูกรังจนถึงอำเภอขุนยวม และต่อตรงไปทางเหนือถึงที่ตั้งตัวจังหวัด

นาบนไหล่เขาริมทางสายฮอด-ขุนยวม โดยข้าวที่ได้รับไม่พอรับประทานต้อง

แม่ฮ่องสอน กรมทางหลวงมีโครงการจะตัดทางจากเชียงใหม่ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยตรง แต่ยังมีอุปสรรคจากสภาพธรรมชาติที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและในฤดูฝนฝนตกหนัก ทำให้เกิดน้ำท่วมบ่อยๆ ถนนถูกน้ำเซาะพังเสียหาย

ทางอากาศ โดยเครื่องบินจากกรุงเทพฯ ไปถึงเชียงใหม่ จากเชียงใหม่มีเครื่องบินบริษัทเดินอากาศไทยจำกัดไปจังหวัดแม่ฮ่องสอนสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง การบินในฤดูฝนและบางระยะในฤดูร้อนบางครั้งต้องหยุดชะงักเพราะมีหมอกควันปกคลุมตัวเมืองหนามาก เครื่องบินขึ้นลงลำบาก

การคมนาคมภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง มีถนนที่ยังใช้รถยนต์ไม่ได้อยู่หลายสาย ต้องใช้ช้าง ม้า หรือโคต้าง มีเส้นทางจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงอำเภอปาย จากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงอำเภอขุนยวม จากอำเภอขุนยวมถึงอำเภอแม่สะเรียง และทางหลวงขึ้นดีจากอำเภอแม่สะเรียงถึงจังหวัดเชียงใหม่

ประวัติเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนแต่เดิมเป็นป่าดงพงเขา เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น ยาง (กะเหรี่ยง) เงี้ยว และมั่ว จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๓๔ ในสมัยพระเจ้ามโหตรประเทศเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ต้องการจะได้ช้างไว้ใช้ในราชการ จึงให้พระญาติ คือเจ้าแก้วเมืองมา ยกพลพร้อมทั้งหมอกวญไปยังเมืองปาย ถึงที่โป่งที่หมู่ป่าลงมาถึงนซุกซุม มีพวกเงี้ยวและกะเหรี่ยงตั้งทัพกระโจมอยู่ตามริมห้วยกระจัดกระจายกันเป็นหย่อม ๆ เจ้าแก้วเมืองมาหยุดพักที่นั่นและเห็นสมควรจะตั้งบ้านเมืองได้ จึงเรียกประชุมพวกเงี้ยวและกะเหรี่ยงและเกลี้ยกล่อมให้ชักชวนพวกอันมารวมอยู่และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโป่งหมู ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น บ้านปางหมู มีเงี้ยวชื่อ พกาหม่อง เป็นนายบ้าน (ก้ำง)

เจ้าแก้วเมืองมาได้ออกสำรวจทำเลและตรวจตราหารอยช้างไปถึงห้วยแห่งหนึ่งก็หยุดพักและคล้องช้างได้หลายเชือก จึงตั้งคอกฝึกสอนช้างไว้ใช้งานอยู่ที่ริมลำห้วยนั้น และสังเกตดูเห็นว่าพื้นที่กว้างขวางดี จึงเรียกบุตรชาย พกาหม่องมาให้ชักชวนผู้คนมาตั้งบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เจ้าแก้วเมืองมาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “แม่ฮ่องสอน” โดยอาศัยการที่ใช้ร่อนน้ำเป็นคอกฝึก

ช้างป่าเป็นปฐม ต่อมา ร ก็เพี้ยนเป็น ฮ ตามความถนัดลิ้นของคนทางภาคเหนือ
 ชื่อบ้านจึงกลายเป็น แม่ฮ่องสอน ทั้งพกาหม่องและแสนโกมลูกชายก็ขออนุญาต
 ตัดไม้ขอนสักถ่อแม่น้ำสาละวินไปขายทางเมืองพม่าเพื่อเอาเงินมาบำรุงสร้าง
 บ้านเมือง โดยแบ่งเงินเป็นค่าต่อถวายเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ทุกปี

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๕๓ เจ้ากาวิละขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ใช้
 พระนามว่า “พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์” พวกเงี้ยวทางตะวันตกเกิดจลาจล
 ราษฎรอพยพมาอาศัยบ้านปางหมูและแม่ฮ่องสอนมากขึ้น บางพวกก็ไปอาศัย
 บ้านขุนขวมบนภูเขา และบางพวกเลยไปทางเหนืออาศัยอยู่เมืองปาย มีเงี้ยวชื่อ
 ชาญกะเล เป็นคนซื่อและขยันจึงได้บุตรของพกาหม่องชื่อนาวีสเป็นภรรยา

พ.ศ. ๒๔๐๕ เมืองหมอกใหม่ เมืองเงี้ยวชายแดนพม่าเกิดศึกเสียเมือง
 แก่เจ้าเมืองนายน เจ้าฟ้าโกหล่านหนีมาอยู่แม่ฮ่องสอน และส่งหลานคือ เจ้าขุน-
 หลวง ไปเฝ้าพระเจ้ากาวิโลรสฯ เป็นที่โปรดปรานจนยกเจ้าอุปบลวรรณาหลาน
 สาวให้ และเมื่อภรรยาของชาญกะเลตาย เจ้าฟ้าโกหล่านก็ทรงยกเจ้านางเมษะ
 หลานอีกคนให้ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๑๓ เจ้าอินทวิชยานนท์แห่งเชียงใหม่ก็ทรงยก
 ฐานะแม่ฮ่องสอนเป็นเมือง และแต่งตั้งชาญกะเลเป็นพระยาสิงหนาทราชา พ่อ-
 เมืองแม่ฮ่องสอนซึ่งยกเป็นเมืองหน้าด่าน มีเมืองขุนขวม เมืองปายเป็นเมืองรอง

พ.ศ. ๒๔๓๓ หัวเมืองเงี้ยวและยางแดงในเขตพม่าเกิดระส่ำระสาย
 โดยอังกฤษเข้ามาติดตามเงี้ยวถึงชายแดน มีการต่อสู้ข้ามเขตแดนมาทางแม่-
 ฮ่องสอน ขณะนั้นพระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ซึ่งต่อมาได้เป็นกรมหมื่นพยุหยาภ-
 พยุหยาดา ข้าหลวงใหญ่หัวเมืองลาวเฉียงประทับอยู่ที่เชียงใหม่ จึงส่งกำลังจาก
 เชียงใหม่และจากกรุงเทพฯ ที่ส่งขึ้นไปช่วย ยกไปตรึงไว้ที่แม่ฮ่องสอน ต่อมา
 ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๔๓ ตั้งแขวงเมือง
 แม่ฮ่องสอน เมืองขุนขวม ขึ้นเป็นบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตั้งที่ว่าการที่เมือง
 ขุนขวม ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๖ ย้ายมาตั้งที่ว่าการที่เมืองขวมน (แม่สะเรียง) เปลี่ยนชื่อ
 เรียกว่า บริเวณพายัพเหนือ และใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 ยกเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองจัตวารวมอยู่ในมณฑลพายัพ จัดการปกครองแบ่ง
 เป็น ๔ อำเภอตั้งปัจจุบัน เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วก็
 เป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขนตรงต่อกระทรวงมหาดไทยจนถึงปัจจุบัน

สถานที่น้ำชม ที่ตั้งตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอนในฤดูหนาวมีหมอกปกคลุมเกือบทุกเช้า ถนนสายสำคัญของจังหวัดซึ่งมีอยู่สายเดียวลาดลงไปเป็นเส้นทางตรงโดยตลอด สองข้างทางหน้าบ้านและร้านค้ามีธารน้ำที่มาจากภูเขาไหลผ่านน้ำใสสะอาดและไหลแรง จึงเป็นน้ำที่ชาวเมืองใช้อาศัยอาบน้ำและซักผ้าตลอดจนใช้ในการทำความสะอาดบ้านเรือนและอื่นๆ ส่วนน้ำดื่มก็อาศัยน้ำบ่อขุดและน้ำฝน ในเมืองนี้มีถนนซอยแยกไปหลายสาย แต่ก็ยังเป็นสายยาวไม่กี่สาย ไฟฟ้ามีใช้ทั่วเมือง อาหารการกินก็ไม่ขาดแคลนโดยอาศัยผลิตผลในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเอง รวมทั้งจากอำเภอขุนยวมและแม่สะเรียง แต่สินค้าที่มาจากจังหวัดอื่นราคาแพง เพราะการขนส่งลำบาก ที่ที่ตั้งตัวจังหวัดเดิมศาลากลางจังหวัดเป็นเรือนไม้หลังใหญ่ซึ่งเป็นที่ทำการบริษัทป่าไม้สมัยก่อน ปัจจุบันศาลากลางจังหวัดปลูกขึ้นใหม่เป็นแบบทันสมัย สิ่งที่เป็นของสวยงามของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนอกจากสาวงามผิวพรรณสวยเพราะอากาศหนาวแล้ว ก็ยังมีกล้วยไม้นานาชาติ ที่มีมากในฤดูหนาวคือ เอื้องแซะ ดอกเล็กๆ สีขาวแกมเหลือง กลิ่นหอมเย็นๆ นอกจากนี้ก็มีฟ้าม่วยและกล้วยไม้ป่าอื่นๆ

วัดพระธาตุคอกยอกมู ตั้งอยู่บนภูเขาทางทิศตะวันตกห่างจากตัวเมืองระยะทางประมาณกิโลเมตรเศษ มีทางรถยนต์ขึ้นสะดวกถึงยอดเขา ในวัดมีพระธาตุซึ่งเป็นที่สักการะของประชาชนทั่วไป

วัดหัวเวียง อยู่ในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปทองเหลืองซึ่งจำลองจากพระพุทธรูปที่เมืองมณฑลเลย์ แบ่งเป็นตอนๆ ได้ ขนทางเรือมาประกอบที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐

ถ้ำปลา อยู่ในเขตตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีถ้ำอยู่ใต้ภูเขา น้ำลึกประมาณ ๑ เมตร ความกว้างของบ่อปลาประมาณ ๑ เมตร ในถ้ำมีปลาตัวใหญ่ๆ ว่ายนเวียนเป็นฝูงประมาณกว่า ๑๐๐ ตัว สามารถจับเล่นได้ ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

น้ำตกชู้ชา อยู่ที่หมู่บ้านแม่สุยะ ตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นน้ำตกที่ทะลุจากซอกเขาเป็นทางยาวประมาณ ๑๐๐ เมตรเศษขนานไปกับลำน้ำ เป็นสถานที่น่าเที่ยวแห่งหนึ่ง

พระธาตุคอกยงมู

น้ำสุหายใจ อยู่ในเขตตำบลผาบ่อง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำเล็กๆ อยู่ในถ้ำ จะมีน้ำไหลออกมาจากถ้ำทุก ๆ ๔๕ นาที น้ำนั้นจะไหลอยู่นานเป็นเวลา ๓ นาที ก่อนที่จะมีน้ำไหลออกมาจะมีเสียงดังคล้ายกับเสียงเครื่องบินนำมาก่อน (ลักษณะเหมือนกับการหายใจ ประชาชนโดยทั่วไปเรียกกันว่า น้ำสุหายใจ) ทางเดินลำบาก

หมู่บ้านชาวเขา มีประเพณีประจำเผ่าที่น่าสนใจ คือ

ดงกะเหรี่ยง ในอำเภอแม่สะเรียงและขุนยวม พวกนี้สร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ทั้งหลังรวมทั้งพื้นและฝา เสาจึงใช้ไม้จริง หลังคาใช้ไม้ไผ่ผ่า ๒ ซีก

เขาเอาข้อออกตลอดลำหางเรียงกัน แล้วเอาไม้ที่ผ่าเหลื่อมงคว่ำตรงที่ไม่ขึ้น
ล่างเรียง หมอนก็คือไม้ไผ่ผ่าซีก บ้านทั้งหลังมีห้องเดียว กลางห้องมีเตาไฟหุง
หาอาหารและใช้สูมเวลานอน กลางคั่นกันนอนเรียงรอบเตาไฟ ของกินและของ
ใช้ต่าง ๆ โดยมากทำขึ้นเอง

อนึ่งบนเส้นทางแม่สะเรียง-ขุนยวม มีทัศนียภาพที่สวยงามน่าชม
มาก ทั้งไม้นานาพรรณและนาบนไหล่เขาที่ลดหลั่นกันไปน่าชม และภูเขาที่
สลับซับซ้อนกันก็มีสีต่างๆ งดงามมาก ที่อำเภอแม่สะเรียงเองมีตลาดใหญ่กว่า
ที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และบ้านช่องก็หนาตากว่ากัน มีสถานที่ที่น่าสนใจ คือ

วัดต่อแพ และวัดโพธาราม อยู่ในอำเภอขุนยวม เป็นวัดแบบพม่า
น้ำตกที่บ้านแม่สุรินทร์ เป็นสถานที่สวยงามตามธรรมชาติ อยู่ใน
อำเภอขุนยวม ห่างจากที่ตั้งอำเภอประมาณ ๒๔ กิโลเมตร แต่การเดินทางไป
ลำบากมาก

